

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

ANABİLİM DALI

2011 SONRASI DÖNEMDE SURİYELİ KADINLARIN DİYARBAKIR'DA

ÇALIŞMA YAŞAMI DENEYİMLERİ

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Bengin İnanc

Ankara, 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

ANABİLİM DALI

2011 SONRASI DÖNEMDE SURİYELİ KADINLARIN DİYARBAKIR'DA

ÇALIŞMA YAŞAMI DENEYİMLERİ

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Bengin İnanc

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Elif Tuğba Doğan

Ankara, 2021

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Dr. Öğr. Üyesi Elif Tuğba Doğan danışmanlığında hazırladığım “2011 Sonrası Dönemde Suriyeli Kadınların Diyarbakır’da Çalışma Yaşamı Deneyimleri (Ankara 2021)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

.07.2021

Bengin İnanc

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

**2011 SONRASI DÖNEMDE SURİYELİ KADINLARIN DİYARBAKIR'DA
ÇALIŞMA YAŞAMI DENEYİMLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dr. Öğr. Üyesi Elif Tuğba Doğan

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Doç. Dr. Gaye Burcu YILDIZ

2- Doç. Dr. Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ

3- Dr. Öğr. Üyesi Elif Tuğba DOĞAN

Tez Savunması Tarihi

24.06.2021

İÇİNDEKİLER

TABLolar VE ŞEKİLLER.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
GİRİŞ.....	1
1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1.1. Göç, Uluslararası Göç, Zorunlu Göç Bağlamında Suriyeliler ve Hukuki Statü Sorunu: Mülteci mi, Sığınmacı mı?.....	6
1.2. Geçici Koruma Yönetmeliği ve Geçici Koruma'nın Kapsamı	10
1.3. Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Emek Piyasasına Girişlerinin Hukuki Çerçevesi	12
1.4. Geçici Koruma Altındaki Yabancıların Vatandaşlık Hakkı Kazanmaları	15
1.5. Göç Kuramları Çerçevesinde Türkiye'de Suriyeli Göçmenler.....	17
1.5.1. Ravenstein Kuramı.....	17
1.5.2. İtme-Çekme Kuramı.....	19
1.5.3. Göç Sistemleri Kuramı.....	21
1.5.4. Neoklasik Ekonominin Makro ve Mikro Kuramları, Yeni Ekonomi Kuramı ve İkili İşgücü Piyasası Kuramı	22
1.5.5. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Gelişlerinde Sosyal Ağların Etkisi ve İlişkiler Ağı Kuramı	27
1.6. Suriye İşgücü Piyasası ve Kadın İşgücü	28
1.6.1. Suriye Ekonomisi ve İşgücü Piyasasına Genel Bakış	29
1.6.2. Suriye İşgücü Piyasası'nda Kadın İşgücünün Konumu	30

1.7.	2011 Sonrası Dönemde Türkiye’de Suriyeli Göçmenler.....	33
1.7.1.	Türkiye İşgücü Piyasalarında Suriyeli Göçmenler.....	33
1.7.1.	Dil Becerisinin Sosyal ve Ekonomik Yaşantıya Etkileri.....	38
1.7.2.	Güvencesizleşme Ekseninde Suriyeliler	42
1.7.3.	Yoksulluğun Kadınlaşması ve Göçün Kadınlaşması Arasındaki Bağ.....	47
1.7.4.	Savaş ve Kadın İşgücü İlişkisi	54
1.7.5.	Kültürleşme ve Adil Entegrasyon	58
2.	ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	61
2.1.	Araştırmanın Konusu Ve Kapsamı	61
2.1.1.	Araştırma Problemi ve Tezin Konusu	61
2.2.	Araştırmanın Yöntemi	67
2.2.1.	Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	68
2.2.2.	Veri Toplama Teknikleri, Verilerin Toplanması.....	69
2.2.3.	Verilerin Analizi.....	73
3.	ARAŞTIRMA BULGULARI.....	75
3.1.	Katılımcıların Özellikleri.....	75
3.2.	Göç Nedenleri ve Göç Süreci	80
3.3.	Katılımcıların Türkiye’ye ve Diyarbakır’a Gelme Nedenleri.....	85
3.3.1.	Suriyeli Göçmenlerin Hedef Ülke ve Şehir Seçimi: “Yalancı Cennet” Diyarbakır	85
3.4.	Katılımcıların Suriye İşgücü Piyasalarındaki Konumları ve Gündelik Yaşam Deneyimleri	89

3.4.1. Suriye’de Bir Gün: Geçmiş	90
3.4.2. Katılımcıların Suriye’deki Çalışma Yaşamı Deneyimleri.....	92
3.4.3. Suriye’de Çalışma Kültürü ve Kadınların İşgücüne Katılımları Üzerine Genel Bir Değerlendirme	110
3.5. Diyarbakır’daki Suriyeli Göçmen Kadınların İşgücü Piyasasındaki Konumları ve Gündelik Yaşam Deneyimleri	116
3.5.1. Diyarbakır’da Bir Gün: Bugün.....	117
3.5.2. Suriyeli Göçmen Kadınların Diyarbakır İlindeki Çalışma Yaşamı Deneyimleri	120
3.5.3. Kuşaklar Arası Çalışma Düşüncesinin Değişimi	150
3.5.4. Suriye’ye Geri Dönüş veya Üçüncü Bir Ülkeye Göç: Gelecek	157
SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ.....	166
Sonuç.....	166
Politika Önerileri	173
KAYNAKÇA.....	177
EKLER	203
EK - 1 Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları.....	203
EK - 2 Etik Kurul Onay Formu	207
EK- 3- Saha Çalışması İzin Belgesi.....	208
ÖZET	209
ABSTRACT	210

TABLolar VE ŞEKİLLER

Tablo 1-1. G Türleri.....	6
Şekil 1-1: 2000-2010 Arası Dönemde Suriye’de İşgücüne Katılım Oranları (%).....	31
Tablo 1-2. Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Yaş Dağılımı.....	35
Tablo 1-3.Temel Demografik Bilgilere Göre Suriyeli Kadınların alıőma Durumu ...	37
Şekil 1-2 Uluslararası göçmenlerin cinsiyete ve yaőa göre dağılımları.....	51
Tablo 3-1. Katılımcıların zellikleri	75
Şekil 3-1. Türkiye’deki Suriyelilerin Sayıca Yüksek Oldukları İllere Göre Dağılımı. 76	
Şekil 3-2. Katılımcıların Suriye’den Geldikleri İllere Göre Dağılımı	77
Şekil 3-3. Katılımcıların Suriye’de Bulundukları İllerdeki Yoğunluklarına Göre Dağılımları	78
Tablo 3-2. Katılımcıların Suriye’deki ve Türkiye’deki alıőma Durumları/alıőtıkları İşler.....	79
Tablo 3-3. Katılımcıların Türkiye’ye Geldikleri Tarihler İçin SYP-TL Kuru	98
Tablo 3-4. Diyarbakır İli Yıllara Göre Temel İşgücü İstatistikleri.....	120
Tablo 3-5. Diyarbakır Dışında Bir İlde alıőmıő Katılımcıların alıőma Deneyimlerine İlişkin Temel Veriler	130
Tablo 3-6. Katılımcıların Diyarbakır İlindeki alıőma Deneyimlerine İlişkin Temel Veriler.....	133
Tablo 3-7. Kuşak Tanımlarının Araştırma İçerisindeki Karşılıkları.....	151
Tablo 3-8. Kuşaklar Arası alıőma Davranışının ve Düşüncesinin Değişimine İlişkin Temel Veriler	154

TEŞEKKÜR

Çalışmalarımı büyük bir sabır, özveri ve titizlikle takip eden, değerli fikirleri ile tezimin her aşamasında yol gösterici olan tez danışmanım Dr. Elif Tuğba Doğan’a,

Lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince örnek aldığım, çalışmaları ile yoluma ışık tutan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin saygıdeğer hocalarına,

Saha çalışmam sırasında desteklerini benden esirgemeyen teyzem Yadigar Ergün ile kuzenlerim Şilan Baran Kılıç, Sozda Ergün ve Zeri İnanc’a,

Hayatımın diğer alanlarında olduğu gibi tez sürecimde de her zaman yanımda olan, birlikte düşünüp birlikte üretebildiğimiz sevgili arkadaşlarım Akya Akarsu, Arzu Kurt, Başak Altan, Beyza Bani, Cansu Dayan, Coşku Deniz Arslan, Ferhat Tutkal ve Yaser Koyuncu’ya,

On yılı aşkın süredir her adımında desteklerini hissettiğim Ayça Özer, Caner Argun ve Mehmet Fiğan’a,

Hayatım boyunca varlıklarından güç aldığım annem Vildan İnanc, ablalarım Rojda İnanc Ekinci ve Pelin İnanc Ayus ile ağabeyim Bercan İnanc’a,

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’ndeki çalışma arkadaşlarıma ve hocalarıma,

Son olarak bu tezin öznesi olan, varlıkları ve duruşları ile bana güç veren katılımcılarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu tezi hayatımda tanıdığım ilk güçlü kadına, nenem Muzaffer İnanc’a ithaf ediyorum.

GİRİŞ

Göç tarih boyunca birçok toplumu ekonomik, politik ve sosyal açıdan etkilemiş bir olgudur. Türkiye de kendi tarihi boyunca birçok iç ve dış göç dalgası ile karşı karşıya kalmış ve bu göç dalgalarından farklı açılardan etkilenmiştir. Türkiye'nin son dönemde etkilendiği en büyük dış göç dalgası ise, Nisan 2011'den itibaren Suriye kaynaklı olarak başlamıştır.

Arap Baharı etkisini 18 Aralık 2010'da Tunus'tan başlayarak birçok Orta Doğu ülkesinde göstermiştir. Suriye de bu ülkelerin başında gelmektedir. Tunus ve Mısır'da başlayan isyan kısa sürede Suriye'ye de sıçramış ve Suriye bu süreçte uzun soluklu bir iç savaşa girmiştir. Yaşanan iç savaşın ülke açısından birçok yıkıcı sonucu olmuşsa da üzerinde durulması gereken en önemli konulardan biri milyonlarca insanın ülkelerini bırakıp göç etmek zorunda kalmış olmasıdır.

Türkiye, gerek sınır komşusu olması gerekse bir takım bölgesel benzerlikler sebebiyle Suriyeli göçmenler için bir hedef ülke olmuştur. Diğer yandan Türkiye, jeopolitik konumu sebebiyle Avrupa ülkelerine geçmek isteyen Suriyeliler için de bir geçiş güzergâhı olarak görülmüştür. Her iki faktör birleştiğinde, Türkiye'nin son yıllarda gerçekleşen en büyük göçmen hareketliliğinin merkezinde olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin hedef veya transit ülke olarak seçilmesine sebep olan coğrafi yakınlık, göçmenlerin göç edecekleri bölge kararları üzerinde de etkili olmuştur. Göç sürecinin başlangıcında ağırlıklı olarak sınır illerinde yaşadıkları görülen Suriyeli göçmenlerin zaman içerisinde Türkiye'nin diğer illerine dağıldıkları görülmüştür. Bununla birlikte, çoğunlukla sınır illerinde veya sınıra yakın illerde kurulmuş olan geçici barınma merkezlerinde yaşayanların oranı da yıllar içerisinde düşüş göstermiştir. 2018 yılı itibarıyla Suriyeli göçmenlerin %8,9'u geçici barınma merkezlerinde yaşarken (Gürel Üçer vd., 2018: 614) İçişleri Bakanlığı Göç

İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) rakamlarına göre bu oran 2020 yılı itibarıyla yalnızca %1,6'dır.¹

Suriyeli göçmenlerin sınır illeri dışındaki yaşadıkları illerdeki yoğunluğa bakıldığında İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Gaziantep ve Mersin gibi ekonomik olarak görece gelişmiş, büyük kentlerin tercih edildiği görülmektedir. Şüphesiz bu kentlerdeki istihdam olanaklarının diğer kentlere göre gelişmiş olacağı beklentisi de, Türkiye içerisindeki yerleşim yeri kararını etkilemektedir.

Şanlıurfa, Kilis, Mardin gibi Suriye sınırına yakın olmayan ve bölgenin büyük kentleri arasında yer almasına rağmen İstanbul, İzmir veya Gaziantep gibi görece gelişmiş bir ekonomiye sahip olmayan Diyarbakır kentindeki Suriyeli göçmenlerin, yaşamak üzere bu kenti tercih etme sebepleri merak uyandırmaktadır. Bu noktadan hareketle tezde, 2011 sonrası dönemde Türkiye'ye gelmiş ve Diyarbakır'da yaşayan Suriyeli göçmenlere odaklanılmıştır.

Göçmenler üzerine yapılmış araştırmalar genel itibarıyla göçmenleri kimliksiz bireyler olarak ele almaktadır ve bu durum göç sürecinin farklı sosyal gruplar üzerindeki etkisinin anlaşılmasını güçleştirmektedir (Yılmaz, 2018: 384). Bir başka deyişle göçmenlerin çoğunlukla homojen bir grup olarak değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Oysa farklı gruplar ve kimlikler göç süreçlerinden de farklı şekillerde etkilenmektedir. Suriyeli göçmenler için de, Türkiye'de sosyal ve ekonomik yaşama dâhil olma durumları çoğunlukla paylaşılan resmî rakamlar üzerinden değerlendirilmekte, göç sürecinin bireysel düzeyde ve grup düzeyinde yarattığı etkiler bazı akademik çalışmalar dışında göz ardı edilmektedir.

Göçmenleri bir bütün olarak ele alan çalışmalar özellikle çocukların, yaşlıların, engelli bireylerin, LGBTİ+ bireylerin ve kadınların göç sürecine ilişkin özgün deneyimlerini göz ardı

1 Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Son Erişim Tarihi: 13.12.2020

ederken bazı araştırmalarda (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998; Buz, 2009; Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009; şeker ve Uçan, 2016) özgün davranış ve deneyimlerin altı çizilmiştir. Bu kapsamda teze konu olan ve özgün deneyimlerin aktarılması hedeflenen grup kadınlar olarak belirlenmiştir.

Göçmenlere ilişkin grup düzeyinde gerçekteştirilen çalışmaların bir bölümünde bu tezin de öznesi olan kadınlar homojen birer grup olarak ele alınmakta (Buz, 2007: 39); geçmiş yaşantıları, gelecek beklentileri, göç sürecine ve yaşamlarına ilişkin düşünce, davranış ve hisleri göz ardı edilebilmektedir. Oysa Suriye kaynaklı göç hareketliliğinde de yaşandığı üzere savaş gibi zorlayıcı bir sebep ile göç eden her bireyin deneyimleri için söz konusu olan özgünlük, kadınların deneyimleri noktasında da belirginleşmektedir.

Göç sürecinin başlangıcından itibaren Suriyeli göçmenlerin Türkiye işgücü piyasalarına dâhil olmaları en sık tartişılan konulardan biri olmuştur. Ancak Uçar toplumsal cinsiyet perspektifinden Suriyeli göçmen kadınların işgücü piyasasına katılımlarına odaklanan az sayıda çalışma bulunduğunu belirtmektedir (2020: 39). Gönül, uzun süre “göç eden erkeklere bağımlı yabancılar” olarak değerlendirilen göçmen kadınların, feminist çalışmaların bu değerlendirmeye yönelttiği eleştirilerin de etkisi ile erkelerden ve kimi zaman da ailelerden bağımsız olarak göç literatüründe dikkate alınmaya başladıklarını belirtmiştir (2020: 83).

Son yıllarda Suriyeli göçmen kadınların deneyimlerini toplumsal cinsiyet perspektifi ile ele alan çalışmaların sayısı artmıştır.² Tez içerisinde de Suriyeli göçmen kadınların Diyarbakır kentinde işgücü piyasalarına katılımları değerlendirilecek; başta geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dayalı işbölümü ve zorunlu göç süreci olmak üzere çeşitli sebeplerle, Suriyeli göçmen

² Bu tezin literatür taramasında da yararlanılan akademik çalışmalardan bazıları için bkz.; Uçar, 2020; Barın, 2015; Coşkun, 2017; Akpınar, 2017; Ünlütürk Ulutaş ve Kalfa, 2009; Başterzi Devrim, 2017; Cankurtaran ve Albayrak, 2019; Gönül, 2020; Körtükmez, Karakılıç ve Daniş, 2020.

kadınların Diyarbakır işgücü piyasasında karşılaştıkları sorunlar ele alınacak ve göç sonrası süreçte çalışma davranışına ilişkin düşüncelerindeki değişim tartışılacaktır. Bununla birlikte göçmenlerin dil becerilerinin göç sürecini ve göç sonrasındaki işgücü piyasalarına dâhil olma süreçlerini ne şekilde etkilediği incelenecektir.

Yukarıda sözü edilen değerlendirmeleri yapabilmek adına Suriyeli göçmenlere ilişkin mevcut literatürün tarandığı dönemde eş zamanlı olarak tezin saha çalışması da yürütülmüştür. T.C. Diyarbakır Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü (DVİGİM) ve GİGM'den Suriyeli göçmenlere ilişkin akademik çalışma gerçekleştirmek üzere izin alındıktan sonra Nisan 2019 tarihinde başlayan saha çalışması, Eylül 2019 tarihinde sonlanmıştır. Bu süreç içerisinde Diyarbakır il merkezinde, Diyarbakır'ın Bismil ve Eğil ilçelerinde yaşayan toplamda 22 Suriyeli göçmen kadın ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tez içerisinde Suriyeli göçmen kadınlara ilişkin yapılan değerlendirmeler saha bulguları çerçevesinde şekillenmiştir.

Literatürde Suriyeli göçmenlerin, göç sürecinden önceki yaşantıları ile birlikte değerlendiren çalışma sayısı oldukça azdır.³ Ancak daha önce de söz edildiği gibi göç öncesi yaşantıyı, göç sürecini ve göç sonrası yaşantıyı birbirinden kopuk değerlendirmek, göçmenlerin özgün deneyimlerini anlamayı zorlaştırmaktadır. Bu tezde, katılımcıların Suriye'de savaş çıkmadan önceki yaşantıları da analize dâhil edilmiş; yaşantıları bir bütün olarak ele alınmıştır. Böylelikle katılımcıların çalışma yaşantısını algılayışları ve zorunlu göç sürecinin bu algıda meydana getirdiği değişimin görülmesi mümkün olabilecektir.

³ Çalışma deneyimlerine odaklanmamakla birlikte, Suriyeli göçmen kadınların yaşam deneyimlerini Suriye ve Türkiye karşılaştırması ile veren çalışmalardan biri için bkz. Cankurtaran, Ö. ve Albayrak, H., (2019), "Suriye'den Türkiye'ye Kadın Olmak": https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/833/suriyedenurkiyeye_TR_210519.pdf?sequence=1&isAllowed=y Son Erişim Tarihi: 04.07.2021

Bu doğrultuda tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mevcut yasal düzenlemeler ışığında göç olgusuna ilişkin kavramlar tanımlanmış, Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de yaşamalarına ve çalışmalarına dair yasal düzenlemeler aktarılmıştır. Bununla birlikte ilgili göç kuramlarına yer verilmiş, 2011 sonrası dönemde Türkiye’ye gelmiş Suriyeli göçmenlere ilişkin ilgili konu başlıkları mevcut göç literatürü ışığında değerlendirilmiştir. Ardından ikinci bölümde araştırmanın konusuna, amacına, kapsamına, sınırlılıklarına ve yöntemine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise alan araştırmasının özgün bulguları analiz edilmiştir. Öncelikle katılımcılara ilişkin temel bilgiler ve göç süreci aktarılmış, katılımcıların Diyarbakır kentine gelme nedenlerine değinilmiştir. Sonrasında tezin ana amacına ulaşmak üzere savaş öncesi dönemden bugüne kadarki süreç içinde katılımcıların sosyal ve ekonomik yaşantıları ele alınmış, çalışma yaşamına katılımları ve çalışma koşulları aktarılmıştır. Bununla birlikte Suriye ve Türkiye’deki iki ülkedeki çalışma kültürü karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş; katılımcıların, kadınların çalışma yaşamına dâhil olmalarına ilişkin düşüncelerinde göç öncesi ve sonraki süreç arasında bir değişimin yaşanıp yaşanmadığı tartışılmıştır. Aynı zamanda katılımcılar ve katılımcıların anneleri (teyzeleri, halaları) ve kız çocukları arasında çalışma yaşamına katılıma ilişkin düşünceler açısından (varsa) ne tür bir değişimin yaşandığı tartışılmıştır.

Üçüncü bölümün ardından sonuç ve öneriler kısmında ise alan araştırmasının çıktılarına ilişkin genel bir değerlendirme yapılmış ve. kentte yaşayan Suriyeli göçmen kadınların istihdamına ve sosyal uyumun sağlanmasına yönelik politika önerileri geliştirilmiştir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Göç, Uluslararası Göç, Zorunlu Göç Bağlamında Suriyeliler ve Hukuki Statü

Sorunu: Mülteci mi, Sığınmacı mı?

En temel anlamıyla göç; “anamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler” olarak tanımlanmıştır (Erder, 1986: 9). Nedenleri, amaçları ve kullanılan yollar açısından göçü farklı boyutları ile değerlendirmek mümkündür. Örneğin göç, yaşamsal tehlikelerden kaçmak amacıyla zorunlu nedenlerle ya da daha iyi çalışma koşulları nedeniyle gönüllü olarak gerçekleştirilmiş olabilir. Ayrıca göç edilen ülkenin koşullarına ve göç etme biçimine bağlı olarak kayıtlı ya da kayıt dışı bir şekilde gerçekleşmiş olabilir (Tablo 1.1).

Tablo 1-1. Göç Türleri

	GÖNÜLLÜ	ZORUNLU
Göçün Nedenleri	Kişinin hür iradesine göre menşe ülkeye, transit ülkeye veya üçüncü bir ülkeye destekli veya bağımsız olarak gitmesi.	Doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi.
	EKONOMİ/ÇALIŞMA	SIGINMA
Göçün Amacı	Yaşam kalitesini iyileştirmek veya istihdam amacıyla bireylerin kendi menşe ülkelerinin dışına yerleşmek üzere ikamet yerlerini terk etmeleri.	Vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülkede koruma sağlanamayan, bilhassa ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ya da siyasi görüşü nedeniyle zulüm görmekten korkan kişilerin ikamet yerlerini terk edip, başka bir ülkeye gittiklerinde, hedef veya transit ülkeden talepleri.
	KAYITLI	KAYIT DIŞI
Göç Edildiği Esnada Hedef Ülkeye Varmakta Kullanılan Yöntemler	Vatandaş olmayan kişinin, geçerli bir göçmen vizesine sahip olması dâhil, ülkeye yasal olarak girişi.	Hedef Devlete yasal giriş için gerekli şartları yerine getirmeden sınır geçme fiili
	DÜZENLİ	DÜZENSİZ
Göç Etme Biçimi	Menşe ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, transit geçişi ve girişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere uygun olarak insanların olağan ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine gitmeleri.	Menşe, transit ve hedef ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen hareketlilikler. Düzensiz göç konusunda açık veya genel kabul gören bir tanım yoktur. Hedef ülkeler açısından, göç düzenlemeleri uyarınca gerekli olan izin veya belgelere sahip olmadan bir ülkeye giriş yapmak veya bir ülkede kalmak veya çalışmak anlamına gelmektedir

Kaynak: IOM (2013), Göç Terimleri Sözlüğü’nden tablolastırılmıştır.

Araştırmanın konusu olan Suriyeli göçmen kadınların durumunun daha iyi analiz edilebilmesi için göçmenlerin statülerini ve zorunlu göç olgusunu daha ayrıntılı olarak ele almak gerekecektir.

Zorunlu göç bir kitlenin; kendi tercihleri dışında bir mecburiyet olarak bulundukları fiziki, sosyal ve kültürel çevreyi terk etmeleri anlamına gelmektedir. Eğer savaş, doğal afet, sürgün gibi nedenler insanları yaşadıkları yerlerden ayrılmaya itmişse bu durum zorunlu göç olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2014: 1687). Zorunlu göç rıza ile gerçekleşmeyen bir eylemdir. Kitleler genellikle, yaşama haklarını kaybetmemek adına böyle bir eylemde bulunurlar. Zorunlu göç; azınlıklara uygulanan baskı ve ayrımcılık, etnik çatışmalar ve insan hakları ihlalleri, iç savaş, yoksulluk, insani gelişmişlik endeksinde ilişkin menşe ülkenin durumu, yaşam beklentisi, ülkenin/bölgenin nüfus yoğunluğu, yetişkin okur-yazarlık seviyesi, ülke içerisinde yerinden edilmiş nüfusun payının büyüklüğü gibi birçok farklı sebeple gerçekleşmiş olabilir (Castles, 2004: 17).

Castles zorunlu göçmenleri evlerinden kaçmaya ve başka bir ülkeye/bölgeye sığınmaya zorlanan insanlar olarak tanımlamıştır. Castles’a göre bu insanların tümüne mülteci denmesi eğilimi oldukça popülerdir ancak mültecilik yasal bir kategoridir ve aslında zorunlu göçmenlerin birçoğu uluslararası mülteci rejimleri tarafından tanınmayan sebeplerle bulundukları ülkelerden veya bölgelerden kaçmaktadırlar ve/veya yerlerinden edilmişlerdir. Zorunlu göçün birçok yasal ve politik kategorisi mevcuttur (2004: 2).

Bu noktada güncel göç araştırmalarında da karşımıza sıklıkla göçmen, mülteci ve sığınmacı ayrımı çıkmaktadır. Türkiye özelinde yapılan değerlendirmelerde özellikle menşe ülkesi Suriye olan göç dalgasının başlangıcından itibaren, ülkeye gelen bu yeni “kişilerin” göçmen mi, mülteci mi yoksa sığınmacı mı oldukları büyük ve süreklilik arz eden bir tartışma konusu olmuştur (Ataman, 2015; Kaya ve Yılmaz Eren, 2014; Yazıcı ve Düzkaya, 2017).

Temel olarak savaş gibi zulme uğrayacağı korkusu yaratacak bir olguyla karşılaştığı için değil, daha çok ekonomik kaygılarla ülkesini terk eden kişiler göçmen olarak adlandırılmaktadır. Göçmenleri mültecilerden ayıran en önemli fark da bu noktada karşımıza çıkar; göçmenlerin ülkelerini terk etmelerinin arkasında savaş ve benzeri bir tehlike arz edecek durum söz konusu değildir.

Göçmen kavramının ülkeye, diğer ülkelerden gelen tüm bireyler için kullanılması oldukça yaygındır. Bu çalışmada da belli bölümlerde, Suriyelilerden en genel ve tarafsız kabul edilebilecek bir tabir olan “göçmen” olarak söz edilecektir. Ancak Türkiye için farklı bir anlamı da mevcuttur; 2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanunu’nun 3/d maddesine göre göçmenler Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı; yerleşmek amacıyla Türkiye’ye gelmiş ve İskân Kanunu kapsamında kabul olunan kişilerdir. 2009 tarihli ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 12. maddesinin (c) bendine göre ise “göçmen olarak yurda kabul olunan kişilerin milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel bir durum olmaması kaydıyla İçişleri Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulunun kararıyla Türk vatandaşlığına alınabilecekleri düzenlenmiştir” (Kaya ve Yılmaz Eren, 2014).

Sığınmacı kavramı ise mülteci statüsü almak için başvuruda bulunmuş olan ancak henüz başvurusu sonuçlanmamış kişiler için kullanılmaktadır. Sığınma hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14. maddesinde “herkesin zulüm karşısında sığınma hakkı vardır” ifadesiyle temel bir hak olarak vurgulanmaktadır (Kartal ve Başçı, 2014: 276). Dolayısıyla sığınmacıların bulundukları ülkede asgari yaşam standartlarının sağlanması ve geri gönderilmemeleri en önemli haklarıdır. İltica başvurusunun kabulüyle, sığınmacılar en başından itibaren mülteci statüsünde kabul edilirler.

Mültecilik kavramına hukuksal açıdan yaklaşıldığında 1951 Cenevre Sözleşmesi, temel kaynak olarak değerlendirilmektedir. Cenevre Sözleşmesi’nin 1. maddesine göre mülteci;

“ırkına, dinine, tabiiyetine, bir toplumsal gruba mensubiyetine veya siyasi düşüncesine ilişkin bir sebeple tehlike altında olan, zulüm korkusu taşıyan, bu korkusu haklı olan ve ülkesinin dışında olan” kişilere tanınabilen bir statüdür. Ancak yine bu sözleşmenin mülteci kavramına ilişkin altını çizdiği en önemli ayrıntı ise bu kişilerin *“1951 yılından önce, Avrupa’da meydana gelen olaylar”* dolayısıyla yukarıda sözü edilen endişeleri taşıyor olmasıdır. Türkiye de, Cenevre Sözleşmesi’ne taraf olan ülkelerden biridir ve zaman sınırlamasını 1967 yılında kaldırmakla birlikte coğrafi sınırlama uygulamasına devam etmektedir. (Ekşi, 2012:35). Bununla birlikte Türkiye, Avrupa ülkelerinden gelenleri mülteci, Avrupa dışındaki ülkelere gelenleri ise “şartlı mülteci” olarak kabul etmektedir (Dost, 2014:43). Türkiye, şartlı mülteci olarak tanımladığı, ülkeye Avrupa ülkeleri dışından gelen sığınmacılara, üçüncü bir ülkeye gidene kadar uluslararası koruma sağlamaktadır (Pazarcı, 2011:216).

Diğer bir yandan bakıldığında Türkiye uzun bir süre boyunca AB üyesi olmak için gerekli olan Avrupa Birliği müktesabatının üstlenilmesi konusunu 2000’li yılların başından beri ciddi olarak ele almaya başlamış; bu kapsamda da 2003 yılında bir “Ulusal Program” hazırlamıştır. Bu program kapsamında, Türkiye Cenevre Sözleşmesi’nde kabul ettiği coğrafi sınırlama kapsamında olsa da, olmasa da her sığınmacı için geri göndermeme ilkesinin ele alınacağını ve AB ülkeleri ile külfetlerin paylaşımı noktasında sorumluluk alacağını dile getirmiştir. 2004 yılında yine AB müktesabatına uygun bir çizgide ‘İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı’nı hazırlamış, farklı yasalarla düzenlenen göç ve iltica hükümlerini tek bir yasa altına toplamayı hedeflemiştir (Tokuzlu, 2005: 340).

Türkiye’nin hukuk sistemi içerisinde, yabancıların hakları ve sahip oldukları yükümlülükler Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile düzenlenmektedir. 2013 yılında çıkarılan bu kanunun 91. maddesi uyarınca Suriyeli sığınmacılar, geçici koruma statüsüne sahiptirler.

1.2. Geçici Koruma Yönetmeliği ve Geçici Koruma'nın Kapsamı

Geçici koruma YUKK'un 91. maddesinin 1. fıkrasında *“ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara”* sağlanan koruma şeklinde tanımlanmıştır. YUKK'un 91. maddesinin 2. fıkrasında da, geçici koruma statüsündekilerin; *“Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir”* ifadesi yer almaktadır. Bu doğrultuda da 2014'ün Nisan ayında, *“Geçici Koruma Yönetmeliği”* çıkarılmıştır.⁴

Geçici Koruma Yönetmeliği ile korumanın; *“yalnızca kitlesel olarak ülkelerinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldıkları ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici olarak koruma ihtiyacı olan”* yabancılar için uygulanabileceğine karar verilmiştir (Kaya ve Yılmaz Eren, 2014: 48). Yönetmelik Suriyeliler ile sınırlandırılmamış, bu koşullara sahip tüm yabancılara yönelik düzenlenmiştir.

Avrupa Birliği'nde de geçici korumanın hukuki temeli AB Geçici Koruma Yönergesi ile düzenlenmiştir. Bu yönergede geçici korumanın süresi bir yıl olarak öngörülmüş ve gerekli durumlarda bir yıl daha uzatılabileceği hükme bağlanmıştır.⁵ Bu durumun aksine Türkiye'de Geçici Koruma Yönetmeliği'nde süreye ilişkin bir sınırlılık mevcut değildir. Ancak

⁴ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> Son Erişim Tarihi: 28.12.2020

⁵ <https://www.goc.gov.tr/avrupa-birliginde-gecici-koruma> Son Erişim Tarihi: 07.12.2020

Yönetmelik'in 15. maddesi uyarınca, eğer Cumhurbaşkanı bir süre öngörürse bu süre uygulanacaktır.

Geçici korumanın sona ermesi de tıpkı bir süre ile sınırlandırılması gibi Cumhurbaşkanı kararı ile mümkündür. Bunun haricinde; geçici koruma sahibi kişinin kendi isteğiyle ülkeden ayrılması, üçüncü bir ülkeye geçişi veya ölümü halinde geçici korumanın bireysel olarak sona ereceği hükmüne GKY'nin 12. maddesinde yer verilmiştir. GKY'nin 8. Maddesinde ise Türkiye'de insan hakları ihlalleri gerçekleştiren, şiddet olaylarına karışan ve ülkeyi tehlikeye düşürecek davranışlarda bulunan yabancıların da geçici korumalarının sonlandırılabilceği kararlaştırılmıştır.

Türkiye'nin de imzalamış olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne dönecek olursak; sözleşmede mülteci statüsündekilere geri gönderilmeme, sağlık hizmetlerinden faydalanma, çalışma hakkı, aile birleşmesi hakkı, eğitim hakkı gibi temel haklar tanınmaktadır. Geçici koruma statüsüne ilişkin bir diğer önemli metin olan AB Geçici Koruma Yönergesi'nde de yine temel hak ve özgürlükler ile geri göndermemenin altı çizilmektedir. GKY'nin 6. maddesi geri gönderme yasağını düzenlerken, 26. maddesinde ise sağlık, eğitim, işgücü piyasasına erişim, sosyal yardım gibi konulara ilişkin yabancılara sunulan hizmetlerle ilgili hükümler yer almaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin geri göndermeme ilkesi, insan hakları perspektifinden oldukça önemlidir. Geçici Koruma Yönetmeliği'nde de geri göndermeme ilkesi yönetmeliğin 6. maddesi ile düzenlenmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin politik iklimi savaşın başlangıcından 9 yıl sonra geri gönderme ilkesini yeniden tartışılır hale getirmektedir. Ancak Geçici Koruma Yönetmeliği'ni, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ikamesi olarak düşünmemek ve geri gönderme tartışmasını insan hakları boyutuyla ele almak gerekmektedir.

Tüm bu kavramlar birleştirildiğinde; Suriyeli göçmenler, zorunlu dış göç hareketliliğine dâhil olan, uluslararası sığınma haklarını kullanan ve geçici koruma kapsamındaki göçmenler olarak tanımlanabilirler. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) rakamlarına göre Temmuz 2019 itibarıyla Türkiye'deki toplam Suriyeli sığınmacı sayısı 3.7 milyon civarındadır.⁶ GİGM'nin Nisan 2021 verilerine göre ise Türkiye'deki geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sığınmacıların sayısı 3 milyon 671 bin 761'dir.⁷

1.3. Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Emek Piyasasına Girişlerinin Hukuki Çerçevesi

Türkiye'de yaşayan Suriyeli nüfusun büyüklüğü, bu alanda birtakım sosyal, ekonomik ve toplumsal düzenlemeleri gerekli kılmıştır. Özellikle 2011 sonrası dönemde Suriye'deki iç savaş sebebiyle yaşanan zorunlu kitlesel göç sonucunda Türkiye'ye gelmiş Suriyelilerin işgücü piyasasına dâhil olmaları, düzenlenmesi gereken bir alan olarak Türkiye'nin karşısına çıkmıştır (Canbey-Özgüler, 2018: 86). Suriyeli göçmenler ülke içerisinde özellikle iş bulma potansiyellerinin yüksek olduğu büyük illerde yaşama eğilimindedirler.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Suriyelilerin Türkiye işgücü piyasasına dâhil olmaları ayrıntılı olarak incelenecektir. Ancak bu noktada Türkiye'deki geçici koruma altındaki yabancıların çalışmalarına ilişkin bir hukuksal çerçeve çizmek gerekmektedir. Bu hukuksal çerçevenin en önemli basamağı ise 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'dir. Yönetmeliğin 29. maddesinin 2. fıkrasında; “geçici koruma kimlik belgesine sahip olanların, Bakanlar Kurulunca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda

⁶UNHCR Türkiye İstatistikleri: Türkiye Kilit veriler ve Sayılar: <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> Son Erişim Tarihi: 13.12.2020

⁷ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Geçici Koruma İstatistikleri: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Son Erişim Tarihi: 16.04.2021

(il, ilçe veya köylerde) çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na başvurabilecekleri" öngörülmüştür. Yine aynı maddede, geçici koruma süresi bittiği zaman çalışma izninin de biteceği kararlaştırılmıştır.

Tüm bunlara karşın, Suriyeli sığınmacıların çalışma izinlerini kapsayan esas yasal düzenleme; 28.07.2016 tarihinde kabul edilen ve 13.08.2016 tarihinde yürürlüğe giren "Uluslararası İşgücü Kanunu'dur. Bu kanuna göre geçici koruma statüsündeki yabancıların çalışması ancak çalışma izni ile mümkün olabilir (2016: madde 6). Kanunda, geçici koruma tarihinden altı ay sonra, bu kapsamdaki yabancıların çalışabilecekleri öngörülmüştür (2016: madde 17). Kanunda çalışma izninin "iş piyasasındaki durum ve çalışma hayatındaki gelişmeler, istihdama ilişkin sektörel ve ekonomik konjonktür koşullarının gerekli kıldığı hâllerde" sektör, meslek, iş kolu veya coğrafi bölgeler düzeyinde sınırlandırılabilceği belirtilmiştir (2016: madde 12).

Uluslararası İşgücü Kanunu'nun yanı sıra geçici koruma altındaki yabancıların çalışma izinleri 11.01.2016 tarihinde kabul edilen ve 15.01.2016 tarihinde yürürlüğe giren "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" ile de düzenlenmiştir. Yönetmeliğe göre; çalışma izni başvurularının, geçici koruma statüsündeki yabancıları çalıştıracak işverence e-devlet üzerinden, yabancıların kendi hesabına çalışması durumunda ise kendisi tarafından yapılması öngörülmüştür. Bununla birlikte "mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancılar" çalışma izni muafiyetine sahip olacaklardır. Buna ilişkin başvurular çalışılacak ilin valiliğine yapılacak ve valilik durumu Bakanlığa bildirecektir. Gerektiği durumlarda Bakanlık geçici koruma kapsamında çalışan yabancıların mevsimlik çalışmalarına il ve kota açısından sınırlamalar getirebilecektir (2016: madde 5).

Geçici koruma kapsamındaki yabancılar için yönetmelikte istihdam kotasına gidilmiştir. Yönetmeliğin 8. maddesinde çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde, “işyerinde çalışan Türkiye vatandaşı sayısı üzerinden sektör ve illere göre açık iş ve işe yerleştirmeler dikkate alınarak Bakanlıkça, geçici koruma sağlanan yabancı istihdamı kotasının değişen oranlarda” uygulanabileceği kararlaştırılmıştır. Buna göre; işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancıların sayısının, iş yerinde çalışan Türkiyeli işçi sayısının yüzde onunu geçemeyeceği öngörülmüştür. Ayrıca; “toplam işçi sayısı ondan az olan işyerlerinde de, en fazla bir geçici koruma sağlanan yabancıların çalışmasına izin verilmektedir” (2016: madde 8). İstihdam kotasına ilişkin son olarak, “işveren tarafından işyerinin kayıtlı bulunduğu Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünden çalışma izni başvurusu tarihinden önceki dört haftalık süre içerisinde yabancıların çalıştırılacağı işi yapacak aynı nitelikte Türk vatandaşı bulunamadığı belgelendirildiği başvurularda istihdam kotası” uygulanmayabileceği hükmüne yer verilmiştir (2016: madde 8).

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliği’nin 10. maddesine göre, geçici koruma kapsamındakilere asgari ücretten düşük ücret ödenemez; 13. maddesine göre ise bu kişilerin ve işverenlerinin; “sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan hak ve yükümlülükleri saklıdır”. Bu yönetmelik ile düzenlenmeyen uyuşmazlıklarda, YUKK’un hükümlerinin uygulanacağı kararlaştırılmıştır.

Bunların dışında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre 2021 yılı için bir yıla kadar süreli çalışma izni harcı 1017,80TL (bir yıldan fazla ise her yıl için aynı ücret), süresiz çalışma izni ve bağımsız çalışma izin belgesi harcı 10 181,70TL, geçici koruma çalışma izin belgesi harcı 378,70TL ve değerli kâğıt bedeli 125 TL’dir.⁸

⁸https://www.csgeb.gov.tr/uigm/duyurular/2021_yili_calisma_izni_harc_tutarlari_ve_degerli_kagit_bedel/ Son Erişim Tarihi: 28.06.2021

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yabancıların çalışma izinlerine ilişkin verilerine göre 2019 yılı için toplam 145 bin 232 yabancıya çalışma izni verildiği görülmektedir. Bununla birlikte yabancı kadınların, yabancı erkeklerin neredeyse yarısı kadar çalışma izni aldıkları dikkat çekmektedir. Özellikle yabancı kadınlar için kayıtlı çalışmanın erkeklere kıyasla çok daha düşük oranda olduğu söylenebilir. Uyuğu göre çalışma izinlerine bakıldığında ise Suriye uyruklu 59 bin 406 erkeğe ve 4 bin 383 kadına çalışma izni verildiği görülmektedir. Bu durum yabancılar içerisinde Suriyeli kadınların da, Suriyeli erkeklere kıyasla çok daha düşük oranlarda çalışma izni aldıklarını göstermektedir.⁹

1.4. Geçici Koruma Altındaki Yabancıların Vatandaşlık Hakkı Kazanmaları

Vatandaşlık en geniş tanımı ile bireyi devlete bağlayan hukuksal bağıdır (Aybay, 1998:3). Ancak vatandaşlık kavramı yalnızca hukuksal bağı ile sınırlandırılabilir bir kavram değildir; içinde toplumsal, kültürel, ekonomik, politik ögeler de barındırmaktadır. Türkiye'deki Suriyelilerin ülkeye geldikleri andan itibaren "yabancı" ve "misafir" olarak kabul edildikleri görülmüştür. Bu bağlamda; bu yabancıların ya da misafirlerin en temel anlamıyla hukuksal, daha sonra da sosyal anlamda Türkiye'ye bağlanma süreçlerini de incelemek gerekmektedir.

Türkiye'de özellikle göçmenlerin Türk vatandaşlığı almalarını direkt olarak düzenleyen bir yasa bulunmasa veya Türk vatandaşlığına geçişe ilişkin koşullar özel olarak düzenlenmemiş olsa da bu kişilerin istisnai yolla Türk vatandaşlığını kazanabilmelerine ilişkin yasal zemin mevcuttur (Yıldız, 2017: 38). Türkiye'de 2009 tarihli ve 5901 Türk Vatandaşlık Kanunu ile düzenlenmiş olan vatandaşlığın; aynı kanuna göre kazanılması da söz konusu olabilmektedir. Buna göre Türkiye ile soy bağı olan kişilerin vatandaşlık hakkı kazanması mümkündür.

⁹ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yabancıların Çalışma İzinleri, 2019. Erişim Adresi: <https://www.csgb.gov.tr/media/63117/yabanciizin2019.pdf> Son Erişim Tarihi: 02.07.2021.

Türkiye sınırları içerisinde doğmak ise Türk vatandaşlığı hakkı yaratan bir durum değildir. Ancak vatansızlığın önlenmesi amacıyla, anne-babadan dolayı başka bir devletin vatandaşı olmayanlar doğum yerine göre istisnai olarak Türk vatandaşlığı kazanabilmektedir. Aynı şekilde kişinin iradesi ile de vatandaşlık hakkı kazanılabilir ve yetkili makamların kararları ile de yabancıya vatandaşlık hakkı verilebilmektedir. Bununla birlikte evlat edinilme yolu ile de kişiler vatandaşlık hakkı elde edebilir. Vatandaşlık için Türk Vatandaşlık Kanunu'nda yer alan belirli şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Ancak bu şartların sağlanması durumunda dahi kişi mutlak bir vatandaşlık hakkı elde etmemektedir. Vatandaşlık kazanmak için yabancıların;

- “Kendi ülkelerinin kanununa göre veya vatansız ise Türkiye kanunlarına göre yetişkin ve karar alma yetkinliğine sahip olması,
- Vatandaşlık başvurusundan geriye gidildiğinde en az kesintisiz olarak beş yıl Türkiye’de ikamet etmiş olması,
- Tehlike teşkil eden bir hastalığa sahip olmaması,
- Yeterli düzeyde Türkçe konuşabiliyor olması,
- İyi bir ahlaka sahip olması,
- Kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin geçimini sağlayacak gelire ve/veya mesleğe sahip olması,
- Milli güvenlik ve kamu düzenini tehlikeye sokacak bir durumun bulunmaması gerekmektedir (Türk Vatandaşlığı Kanunu: madde 11).”

Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 12. maddesine göre ise; “Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla Cumhurbaşkanı kararı ile aşağıda belirtilen yabancılar Türk vatandaşlığını kazanabilirler”:

- “Türkiye’ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler.
- 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 31. maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi uyarınca ikamet izni alanlar ile Turkuaz Kart sahibi yabancılar ve bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğu.

- Vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler.
- Göçmen olarak kabul edilen kişiler.”

Aynı şekilde Kanun’un 16. maddesine göre vatandaşlık başvurusundan önceki en az üç yıl, Türk vatandaşı ile evli olanlar ve evliliği devam edenler de;

- “Aile birliği içinde yaşama,
- Evlilik birliği ile bağdaşmayacak bir faaliyette bulunmama,
- Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmama şartıyla vatandaşlık kazanabilmektedir.”

Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 11. maddesinde belirtilen ikamet izni ile vatandaşlık başvurusu yolu ise Geçici Koruma Yönetmeliği ile kapatılmıştır. Geçici Koruma Yönetmeliği, geçici koruma kimliğinin ikamet süresine dâhil edilmeyeceği ve vatandaşlık başvurusu için dikkate alınmayacağı hükmü yer almıştır.

1.5. Göç Kuramları Çerçevesinde Türkiye’de Suriyeli Göçmenler

Menşe ülkesi Suriye olan göç hareketinden bahsetmek ve sürece ilişkin bütünlüklü bir analiz yapabilmek için göç olgusunun teorik olarak da ele alınması gerekmektedir.

1.5.1. Ravenstein Kuramı

Ravenstein’in 1871 ve 1881 yıllarındaki İngiliz nüfus sayımları doğrultusunda yapmış olduğu çalışmalarıyla göç kuramlarına öncülük etmiştir (Çağlayan, 2006:68). Ravenstein teorisini, özellikle sanayileşme ve kentleşme olgularının üzerinde inşa etmiş ve bu çerçevede yedi göç kanunu belirlemiştir (Ravenstein,1885:198). Bu göç kanunlarına göre; göçmenlerin oldukça büyük bir çoğunluğu kısa mesafelere göç etmekte ve bu kısa mesafeli göç dalgaları,

hedef bölgelerde yaşayanları da etkileyerek yeni başka göç dalgalarını da yaratmaktadır. Bu teoride kısa mesafeli göçün alternatifi ise; doğrudan sanayi ve ticaret merkezlerine yönelik gerçekleşen göçler olarak karşımıza çıkmaktadır (Yalçın, 2004: 26). Ravenstein da bu göçlerin genellikle sanayi ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleştiğini belirtmiştir (1885: 200). Sanayi ve ticaretteki gelişmeler de, gelişimin yaşandığı çevrede ve görece yakın yerlerde yaşayan bireyler için bu bölgeleri çekici hale getirmekte; bireylerin bu bölgelere göçü ile bölgeye yakın diğer insanların göç edenlerin yerini doldurmak üzere başka bir göç hareketi başlatmasına sebep olmaktadır. Böylelikle yakın çevrede başlayan göç bir domino etkisi yaratmakta ve giderek etkinlik alanını büyötmektedir.

Ravenstein, teorisinde aynı zamanda kırdan yaşayanların kentlerde yaşayanlara göre daha az göç etme eğiliminde olduklarını, ancak kırdan kıra göç hareketlerinin, kırdan kente göç hareketlerinden farklı olarak, başka göç hareketlerini de tetikleyebildiklerinin altını çizmiştir. Bunun yanında, kadınların daha çok kısa mesafeli göç ve iç göç hareketliliğine dâhil olduğunu, uzun mesafeli göç hareketliliğine dâhil olmanın ise erkekler arasında yaygın olduğunu dile getirmiştir (1885: 215).

Ravenstein'ın göç kuramı kapsamında ele alındığında, menşee ülkesi Suriye olan göç hareketi belli noktalarda kuramın kapsamı dışında değerlendirilebilir. Suriyelilerin Türkiye'ye ve diğer çevre ülkelere göçleri zorunlu olarak gerçekleştiği için, burada bireylerin sanayi ve ticaret merkezlerine ulaşmak için veya salt ekonomik kaygılarla hareket etmediği görölmektedir. Ancak yine de savaş sonrası dönemde gidilecek ülkenin belirlenmesi noktasında teori geçerlidir. Türkiye bağlamında düşünölecek olursa; Suriyelilerin hedef veya transit ülke olarak Türkiye'yi seçmelerinin belirli sebepleri vardır. Bu sebeplerden ilki fiziksel yakınlıktır. Zira özellikle bu kapsamdaki zorunlu göçün öznelarının, gerek ekonomik gerek sosyal açıdan yeterli sermayeye sahip oldukları söylenemez (İnce, 2019: 2585). Bunun yanında çevre ülkelere kıyasla görece gelişmiş ekonomisi, göçmen kitlelerinin Türkiye'yi hedef ülke olarak

seçmeleri üzerinde etkili olmuştur. Türkiye’yi transit ülke olarak seçen göçmenlerin ise hedef ülkeleri ekonomik ve sosyal koşulların Türkiye’den de iyi olduğu Avrupa ülkeleridir. Castles, kendi ülkelerinde zulme uğrayanların özellikle AB ülkelerine yönelik göç kararlarını, bu ülkelerdeki barış ortamı, kamu düzeni, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi unsurların etkilediğini belirtmektedir (2003:28). Aynı zamanda Türkiye içerisinde de bu kişiler yine ekonomik olarak gelişmiş illere göç etme eğilimindedirler. Dolayısıyla Ravenstein’ın teorisinde ele aldığı gibi sınai ve ticari olarak gelişmişlik ve fiziki yakınlık göç süreçlerini açıklamada etkili unsurlardır.

1.5.2. İtme-Çekme Kuramı

Everett Lee tarafından 1966 yılında “*A Theory of Migration*” adıyla yayınlanan makale ile ortaya konulan bu kuramda hem yaşanan, hem de gidilmesi planlanan yerdeki bazı itici ve çekici faktörlerle göç süreci açıklanmaya çalışılır. Aynı şekilde iki yerde de herkes için aynı olan ve göç kararında etkisiz olan bir takım nötr faktörler de mevcuttur. İtme ve çekme gücüne sahip faktörler subjektif ve görelidirler; yani kişiden kişiye değişebilirler (Lee, 1966: 51).

Lee’ye göre itme-çekme kuramındaki önemli hususlardan bir diğeri de, itici ve çekici faktörlerin menşe ve hedef bölge açısından kendi içlerinde ve bağımsız değerlendirilmesidir. Dolayısıyla; menşe bölgede de hedef bölgede de göç kararına etki edecek ayrı ayrı itici ve çekici faktörler mevcuttur (Lee,1966: 50).

Kuramdaki bir diğer önemli nokta ise menşe ve hedef bölge arasında yer alan engelleyici faktörlerdir. Bu faktörler mikro düzeyde; yasal sınırlamalar, ulaşım zorlukları, mesafe ve kişisel farklılıklar olarak değerlendirilebilir. Makro düzeyde ise karşımıza katı göç kanunları, göç

sistemleri, göç için yapılabilecek bazı fiziksel uygunluk kontrolleri gibi daha geniş ölçekli farklılıklar çıkmaktadır (Todaro'da aktaran Çağlayan, 2006:74).

Castles'a göre çekici faktörler sığınma kararını etkileyen, belirli bir ülke veya bölgeye dair gerçek veya algılanan koşulları ifade etmektedir. Bu faktörler şiddet veya zulümden kaçan ve bu nedenle korunmaya ihtiyaç duyanların arasında dahi; nereye, nasıl gidileceği noktasında, belirli bir dereceye kadar etki edebilmektedir (2004: 17).

2011 sonrası dönemde gerçekleşen Suriyeli göçü bağlamında değerlendirildiğinde yine zorunlu göç olgusu dışarıda bırakılacak olursa, Suriyelilerin Türkiye'yi hedef veya transit ülke olarak seçmeleri noktasında itme-çekme kuramının geçerliliğini tartışmak mümkündür. İlk etapta gidilecek çevre ülkenin seçilmesinde önemli olan faktörler ulaşım ve mesafe ile birlikte kültürel yakınlıktır. Bunun yanında görüşmelerin analiz edileceği bölümde de ayrıntılı olarak işleneceği bir konuyu vurgulamak gerekmektedir; göçmenler açısından savaş Suriye'de kalma kararlarını etkileyecek birçok olumsuz durum doğurmuştur. Çatışmanın olmadığı bölgelerde dahi zorunlu askerlik, işsizlik, ekonomik ve sosyal koşulların kötülüğü, güvenlik kaygısı gibi birçok itici faktörün varlığından söz etmek mümkündür. Bu doğrultuda göçmenlerin yine hedef ülke içinde bulunmayı tercih edecekleri yerler açısından da birtakım itici ve çekici faktörler mevcuttur. Özellikle Türkiye'nin Suriye sınırına yakın bölgelerinin seçiminde sosyal ağlar, ortak konuşulan dillerin yaygınlığı göçmenlerin yumuşak bir geçiş sağlamalarını sağlamışsa da (Çağlayan, 2015: 86); ekonomik gelişmişlik de en az bu faktörler kadar göç edilecek il tercihinde etkili olmuştur. Makro bağlamda düşünüldüğünde Türkiye'nin açık kapı politikası izlemesi, göçmenler açısından çekici bir faktör olarak görülebilir. Bununla birlikte, kişisel ve kültürel yakınlığın göç hareketleri üzerinde daha büyük etkiler yaratan çekici faktörlerden olduğu düşünülmektedir (Kaynak vd., 2016: 16). Türkiye'nin farklı illerinde yapılmış birtakım çalışmalara bakıldığında göçmenlerin hedef veya transit ülke olarak Türkiye'yi seçmelerinin sebeplerinin değiştiği görülmektedir. Küreselleşmenin etkisi ile ortak kültürel bağların

mevcudiyetinin göç sürecindeki göreceli olumlu etkisinin azalabileceği düşünülebilir. Ancak genel itibariyle bu çalışmalar sonucunda kimileri için “ortak din” olgusunun (Gümüş, 2018:71), kimileri içinse ortak sosyo-kültürel yapının etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Harunoğulları ve Cengiz, 2014: 310).

1.5.3. Göç Sistemleri Kuramı

Göç Sistemleri Kuramı’na göre göç hareketlilikleri, mesafeden bağımsız olarak iki veya daha fazla ülke arasındaki çok boyutlu ilişkilerden etkilenmektedir. Bu ilişkilerin ekonomik, siyasi ve tarihi boyutları mevcuttur ve bu ilişkiler aynı zamanda kültürel, idari, finansal bağlar ile ulaşım ve iletişim bağlarından büyük oranda etkilenirler (Toksöz, 2006: 20).

Kurama göre göç sürecine ilişkin bazı makro ve mikro yapılar mevcuttur. Makro yapılar özellikle dünya piyasasına ilişkin değişkenleri, ülkelerin ekonomi politiklerini, ülkelerarası ilişkileri ve göç hareketliliğine ilişkin kontrol mekanizmaları oluşturma çabası gibi büyük kurumsal yapılardan oluşurken mikro yapılar; bireylerin göç süreçlerine ilişkin bilgisi, sahip olduğu ağlar, aile ve hane halkı yapıları, iş bulma ve uyum stratejileri gibi sosyal ve kültürel faktörleri de içermektedir (Castles, Miller ve Ammendola, 2005: 539).

Suriye kaynaklı göç hareketi bu kuram bağlamında değerlendirildiğinde özellikle kültürel bağlar hedef ve transit ülke (veya ülke içerisinde gidilecek bölge) seçiminde belirleyici olmaktadır. Suriye ve Türkiye coğrafi yakınlık ve tarihsel ortaklıklar dolayısıyla görece sıkı kültürel ilişkiler geliştirmiştir. Her iki ülkede de hem Arap, hem Kürt, hem de Türk etnisiteye mensup bireyler bulunmaktadır. Bu duruma, yine tarihsel süreç içerisinde gelişen akrabalık ilişkileri de eklendiğinde, kültürel bağların göç hareketliliği üzerinde etkili olduğu söylenebilir (İnce, 2019: 2601). Aynı zamanda Suriye ile Türkiye’nin fiziksel yakınlığı sebebiyle kurulan

sosyal, kültürel ağlar kadar ekonomik ağların da hedef ülke tercihinde etkili olduğu görülmektedir. Uzun yıllar boyunca Suriye ile Türkiye arasında özellikle ticari ilişkiler yürütülmüştür. Kültürel bağlar, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi noktasında da kültürel farklılıklara kıyasla olumlu bir etki yaratmaktadır (Arslan, 2014: 90). Ancak iş bulma fırsatlarının, Türkiye'nin sınır bölgelerinde görece düşük olması, göçün Türkiye içerisinde farklı illere yönelmesi sonucunu da doğurmuştur.

1.5.4. Neoklasik Ekonominin Makro ve Mikro Kuramları, Yeni Ekonomi Kuramı ve İkili İşgücü Piyasası Kuramı

Her dört kuram da Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle meydana gelen göç hareketliliğine ilişkin bir teorik çerçeve çizmek noktasında bütünüyle açıklayıcı görülmemektedir. Zira gerçekleşen göçün nedeni, kuramlarda temel alınan işgücü piyasası ile bağlantılı değildir. Ancak savaş sonrası dönemde Suriye'nin ekonomik durumu, göçmenlerin Türkiye içindeki hareketlilikleri göz önünde bulundurulduğunda, bu kuramların bazı noktalarda açıklayıcı olduğunu söylemek mümkündür. Dört kuram da göç hareketliliğini işgücü piyasaları bağlamında ele aldığı için, kuramların bir arada ve Suriyeli göçmenler açısından karşılaştırmalı olarak incelenmesi önemli görülmektedir.

Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı; göçün ana sebebini ülkeler arası ücret ve istihdam koşullarına ilişkin farklılıklar olarak ele almaktadır (Toksöz, 2006: 16). Makro kurama göre, işgücü arzı, ücretlerin düşük olduğu ülkelere yüksek olduğu ülkelere doğru gerçekleşecek bir göçe sebep olacak, bu göç ile ücret düzeylerinin düşük olduğu ülkelere göç ve işçi sayısının azalması ile ücret seviyeleri yükselecek, ücret düzeylerinin yüksek olduğu ülkelere ise zaman içerisinde ücret düzeyleri düşecektir. Aynı şekilde sermaye akışı da göçün yöneldiği, işgücü arzının giderek arttığı sermaye zengini ülkelere, sermaye açısından yoksul

ülkelere doğru gerçekleşecektir. Sermaye akışı, beşeri sermayeyi de içermektedir. Dolayısıyla nitelikli işgücünün de neoklasik makro kurama göre, nitelikli işgücü sayısının düşük olduğu ülkelere doğru gerçekleşeceğini söylemek mümkündür (Massey vd.1993: 433).

Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı Türkiye’deki Suriyeli göçmenler açısından ele alınacak olursa, ilk etapta Suriye’deki çatışma ortamından dolayı ücret farklılıklarının göç kararı üzerinde yoğun bir etkisinin olmayacağı akla gelmektedir. Ancak çatışma ile istihdam olguları birbirinden bütünüyle bağımsız değildir (İnce, 2019: 2590). Çatışma iklimi hâkimken, yüksek ücretli ve sürekli işlerin varlığından söz etmek güçtür ve bu iklim ülkedeki yoksulluğu ve işsizliği de derinleştirmektedir. Dolayısıyla Suriyeli göçmenlerin öncelikli kaygılarının güvenlik olması gerçeğiyle birlikte, çatışmalı süreçte ve sonrasında ülkedeki yoksulluk, işsizlik ve bunlara bağlı gelişen ücret düşüklüğü göç kararları üzerinde etkili olabilmektedir. Ayrıca bu durum göçmenlerin genel itibarıyla hedef ülke, Türkiye özelinde ise yaşayacakları şehirleri/bölgeleri seçme kararları üzerinde de etkili olabilmektedir. GİGM’nin 16 Nisan 2021 verilerine göre¹⁰ geçici koruma altındaki yabancıların sayılarının en yüksek olduğu 10 il sırasıyla; İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya ve Kilis’tir. Bu sıralamaya bakıldığında, Suriye ile olan coğrafi yakınlığa sahip olduğu Şanlıurfa, Kilis, Hatay gibi iller kadar, iş olanaklarının görece yüksek olduğu İstanbul, Adana, Bursa, İzmir gibi illerin de göç hareketliliğine hedef oldukları söylenebilir. Göçmenlerin bu çalışmaya konu olan Diyarbakır iline hangi sebeplerle geldiklerine saha verileri ile birlikte yer verilecektir.

Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı’na göre ise göç, bir beşeri sermaye yatırım aracıdır. Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı Todaro ve Borjas tarafından geliştirilmiştir (Güllüpınar, 2012: 60). Kurama göre bireyler, beşeri sermayelerini arttırabilecekleri ülkeleri tercih ederek rasyonel kararlar verirler. Ancak bu karar sürecinde menşe ülke ile hedef ülke

¹⁰ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Geçici Koruma İstatistikleri: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Son Erişim Tarihi: 13.12.2020

arasındaki, beşerî sermayeyi geliştirme fırsatlarına ilişkin çok ince bir hesap yaparlar. Dolayısıyla bir kâr ve maliyet hesaplaması sonucu, kâr elde edebilecekleri durumda göç etme kararına varırlar. Bireylerin gidecekleri hedef ülke de aynı kâr maksimizasyonu sürecinin sonunda belirlenmektedir (Toksöz, 2006: 17). Kurama göre göç eden kişinin göç sürecine kadarki beşerî sermayesi de, göç sürecinde oldukça etkilidir. Göç eden kişinin demografik özellikleri ile ona işgücü piyasasına ilişkin avantajlar sağlayacak beceri ve tecrübesi, hedef ülkede iş bulma noktasında bireye fayda sağlayacaktır. Hükümetler de bu sayede, göçmenlerin ihtiyaçlarını iyileştirmeye yönelik politikalar ile göç hareketliliğini kontrol etme şansı elde eder (Massey vd., 1996: 398). Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı Suriyeli göçmenler açısından ele alındığında, kuramın özellikle hedef ve transit ülke seçiminde etkili olduğu görülmektedir. Güvenlik kaygısı ile ilk olarak sınıra yakın ülkelere geçilmiş olsa dahi, istihdam koşullarının özellikle beşerî sermaye açısından zengin kişiler için yeterince elverişli olmaması; bu kişilerin kendi niteliklerine göre işlerde çalışmıyor ve/veya çok düşük ücretlerle, kötü koşullarda çalışmak zorunda kalıyor olmaları, Batı ülkelerinin hedef ülke olarak seçilmesi ile sonuçlanmaktadır. Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı, özellikle nitelikli işgücü açısından Türkiye'nin transit ülke olarak görülmesini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Erdoğan da “yüksek nitelikli” göçmenlerin %90'ından fazlasının gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde bulunduğunu ifade etmiştir (2020: 18).

Yeni Ekonomi Kuramı neoklasik kuramlardan farklı olarak göç hareketliliğini yalnızca bireylerle ilgili değil, göç sürecine dâhil olsun ya da olmasın bireylerin etrafındaki insanlarla bağlantılı olarak ele almaktadır. Bu kurama göre göç kararı bireyden daha çok ailelerin veya hane halklarının bir arada verdikleri bir karardır (Massey vd. 1996: 404). Ailelerin ortak kararları, bireylerin kişisel kâr maksimizasyonundan daha önemlidir. Aileler bulundukları bölgenin işgücü piyasasındaki riskleri en aza indirmek adına belli fertlerin farklı yerlerde çalışmalarını tercih edebilirler (Stark ve Bloom, 1985: 174). Hane halklarının ekonomik

durumlarının göç kararı üzerinde etkili olması hükümetlerin de yine işgücü piyasasına ilişkin politikalarla göç hareketliliğine yön verme şansı kazanmalarını sağlamaktadır (Massey vd. 1993: 440). Yeni Ekonomi Kuramı da Suriyeli göçmenlerin göç kararlarını açıklamayı kolaylaştırmaktadır. Özellikle ikinci bir ülkeye geçildiği, güvenlik kaygısının azaldığı ve nitelikli işgücünün kendi vasfına göre istihdam olanağı elde edemediği durumda bir üçüncü ülkeye göç kararı söz konusu olabilmektedir. Ancak yukarıda da sözü edilen Batı Avrupa, Amerika ve Kanada gibi ülkeler oldukça katı göçmen politikalarına sahip oldukları için bu üçüncü ülkeye göç kararı ailenin vasıflı bireyi için verilmekte, üçüncü ülkeye göç edip görece iyi bir istihdam fırsatı elde eden aile ferdi ise gönderdiği yardımlarla geride kalan aile üyelerinin hayatlarını devam ettirmelerini sağlamaktadır.

İkili İşgücü Piyasası Kuramı 'nın savunucularından Piore'ye göre ise göç olgusu; kaynak ülkelerdeki düşük ücretler veya işsizlik oranlarının yükselmesi gibi itici bireysel etkiler yaratan süreçlerden etkilenmez, göç alan ülkelerdeki yabancı işçi gereksiniminden etkilenir (1979: 27). Bu gereksinim dört ana unsura dayanmaktadır. Bunlardan ilki; ücretlerin yalnızca işgücü piyasasının koşullarını yansıtmadığı, bunun yanında toplumsal hiyerarşinin de bir parçası olduğu bir durumu ifade eden “yapısal enflasyon”dur. Yapısal enflasyon şeklinde adlandırılan bu unsura göre, işçilerin ücretlerinin artırılması, hiyerarşik düzende yukarı doğru hareket edecek bir ücret artışı talebi yaratacaktır. Dolayısıyla işverenler, mesleki hiyerarşinin en altında yer alan işçilerin ücretlerini yükseltip, diğer hiyerarşik katmanlarda da böyle bir talep yaratmak yerine göçmen işçi çalıştırmak istemektedir (Piore, 1979: 31-35).

Bunun yanında bir işte çalışıyor olmak yalnızca belirli bir gelir elde etmekle alakalı değildir, insanlar aynı zamanda toplumsal bir statü elde etmek ve statülerini devam ettirmek için de çalışmak isterler. İşçilerin de mesleki hiyerarşinin en altında yer almaları, yükselmeleri için çok kısıtlı imkanlara sahip olmaları motivasyon sorunları yaşamalarına sebep olmaktadır (Massey vd. 1993: 441). Dolayısıyla göçmenler, en azından hayatlarının göçmen oldukları

döneminin başlarında yalnızca gelir elde etmek için çalıştıkları ve statü elde etmek gibi bir amaçları olmadığı için yine işverenler tarafından tercih edilebilmektedirler. Bu ilişkinin diğer tarafındaki yerli işgücü içinse göçmenlerin çalıştırılması, yükselmenin belki de tek yoludur (Toksöz, 2006: 18).

İkili işgücü piyasası kuramının bir diğer, belki de en önemli unsuru ise işgücü piyasasının ikiye ayrılmış olmasıdır. Bu ikilik, sermaye ile işgücü arasındaki ikilikten kaynaklanmaktadır (Piore, 1979: 37). Öyle ki sermaye sahipleri, talebe uygun miktarda üretim yapabilme lüksüne sahiptirler. İşgücü piyasasındaki birincil sektörde çalışan işçiler; görece sürekli, düzenli, iyi ekipman ve araçlarla çalışan, mesleki eğitimlerle yatırım yapılan, görece nitelikli çalışanlardır. İkincil sektörde çalışan işçiler ise birincil sektör işçilerinin aksine; güvencesiz, süresiz, her an işten çıkarılabilecek olan, görece niteliksiz çalışanlardır. Talebin düştüğü durumda işveren ikincil sektörde çalışan işçileri hiçbir maliyetle karşılaşmadan ya da birincil sektör işçilerine kıyasla çok düşük bir maliyetle işten çıkarabilir. İkincil sektör işlerine yerli işçileri çekmek güçtür. Ancak göçmenler yine bu sektör için uygun görülmektedirler (İnce, 2019: 2596).

İkili işgücü piyasası kuramının son unsuru ise emek arzının demografik yapısının değişiyor olmasıdır. Önceleri emek arzının özellikle bu ikincil sektör için en uygun görülen iki unsuru olan kadınlar ve gençler; değişen koşullar ile işgücü piyasalarına giderek artan oranlarda ve süreklilik gayesiyle katılmaya başlayınca, yine uzun vadede ikincil sektörlerde çalışmak üzere göçmenlere olan talep artmaktadır (Massey vd., 1993: 443).

Bu kuramın endüstrileşmiş ülkelerin ağır sanayilerini ülkelerinin dışına ihraç etmesi, teknolojik gelişmelerle insan emeğine olan ihtiyacın azalması ve mevcut ihtiyacın da önceki göç hareketlilikleri sonucunda karşılanıyor olması gibi sebeplerle yeni göç hareketlerini açıklama noktasında sınırlılıkları olduğu düşünülmektedir (İnce, 2019: 2597). Ancak birçok

özelliğiyle kuram menşe ülkesi Suriye olan göç hareketliliğini açıklama noktasında kısmen de olsa etkilidir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de ikincil işgücü piyasasında varlık göstermeleri (Akbaş ve Ulutaş Ünlütürk, 2018: 171), mesleki hiyerarşinin en altında görülmeleri ve en azından ilk göç ettikleri süreçlerde toplumsal statü gibi bir kaygılarının söz konusu olmaması, ikili işgücü piyasası kuramının sınırlı da olsa Suriyeli göçmenlerin işgücüne katılımlarını açıkladığını göstermektedir.

1.5.5. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Gelişlerinde Sosyal Ağların Etkisi ve İlişkiler Ağı Kuramı

Göçün tarihsel ve sosyal bağlamı en az göçün sebepleri ve etkileri kadar önemlidir. Dolayısıyla son dönemdeki birçok göç hareketinin de zaman içerisinde gelişen sosyal ağlar hesaba katılmadan analiz edilmesi mümkün görünmemektedir. Bu noktada da karşımıza İlişkiler Ağı (Network) Teorisi çıkmaktadır.

İlişkiler Ağı Teorisi; göçmenlerin göç ettikleri ülkeye göç etmeden önce ve sonra kurdukları sosyal ağları ve bu ağların göç hareketine ve göç edilen ülkedeki ilişkiler üzerine ne şekilde etki ettiğini incelemektedir (Çağlayan, 2006: 85). “Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılar” olarak özetlenebilir (Abadan Unat, 2002: 18; Massey vd., 1993: 448).

Sosyal ağlar, göç süreci bir defa başladığında, göç etmek isteyen herkesin bunu zorlanmadan yapabileceği şekilde genişleme eğilimindedir. Bu ağlar göç sürecinin maliyet ve risklerini azaltmakta, menşe ve hedef ülke arasındaki ücret farklılığı, istihdam oranları gibi olguları gölgede bırakmaktadır. Uluslararası göç, sosyal ağlar aracılığı ile kurumsallaştığında,

başlangıçta göçe sebep olan yapısal ve bireysel faktörlerden bağımsız bir hal almaya başlar. Ağlar genişledikçe göçün maliyeti ve riskleri düşer; göç etmek isteyen kitle sosyoekonomik açıdan daha az seçici hale gelir. Ulusal ve uluslararası göç politikaları süreci kontrol edemez, çünkü sosyal ağların oluşum süreci büyük ölçüde göç politikalarından ve kontrollerden bağımsız ilerlemektedir (Massey vd., 1993: 450).

2011 yılında Suriye’de yaşanan iç savaş sonrası gelişen göç bu bağlamda düşünüldüğünde, sınır komşuluğunun yarattığı ticari ilişkilerin, sosyal ilişkilerin ve akrabalık bağının göç hareketi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Araştırma ile bu ilişkinin ne yönde işlediği, göç hareketi üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ve bu ağların Türkiye’den başka bir ülkeye geçme kararının verilmesi üzerinde etkisi olup olmadığı tartışılacaktır.

1.6. Suriye İşgücü Piyasası ve Kadın İşgücü

Türkiye’de ve Diyarbakır’daki Suriyeli kadınların çalışma yaşamı deneyimlerini değerlendirebilmek için öncelikle Suriye işgücü piyasasında kadın işgücünün konumuna dair fikir sahibi olmak gereklidir. Zira tarihsel bağlamda düşünüldüğünde, Suriyeli kadınların birer göçmen olarak Diyarbakır’daki çalışma yaşamı deneyimleri, Suriye’deki çalışma kültürlerinden bağımsız düşünülemez. Bu sebeple öncelikle Suriye işgücü piyasasının 2011 öncesi dönemdeki durumuna değinmek gerekmektedir.

Suriye’de gerçekleşen yıkım sebebiyle işgücü piyasasına dair 2009 sonrası verilere ulaşmak oldukça güçtür. Ancak tez açısından asıl önemli olan da savaş koşullarından azade olan işgücü piyasasının durumudur. Bu doğrultuda öncelikle Suriye işgücü piyasasının genel

durumuna değinilecek ve sonrasında kadınların Suriye'deki işgücü piyasasındaki konumları değerlendirilecektir.

1.6.1. Suriye Ekonomisi ve İşgücü Piyasasına Genel Bakış

Suriye ekonomisi, iç savaşın başlangıcı kabul edilen 2011 yılına kadar hızlı büyüyen; tarım, petrol, sanayi, turizm ve inşaat üzerine kurulu, düşük-orta gelirli olarak sınıflandırılan bir ekonomi olmuştur. Suriye'nin gayri safi yurtiçi hasılası (GSYİH), reel olarak 2000-2010 yılları arasında yılda ortalama yüzde 4,3 oranında büyümüş, bu büyüme ise neredeyse tamamen petrol dışındaki sektörlerden kaynaklanmıştır. Çatışma sürecinden önce Suriye ekonomisindeki yüksek büyüme oranları ve liberalleşme çabaları istihdamda da yıllık ortalama %1,3 oranında büyümeyi beraberinde getirmiştir. Ancak nüfusun ve işgücü arzının da giderek artması (sırasıyla yıllık ortalama %2,3 ve %1,7) istihdam alanındaki büyümeyi gölgede bırakmıştır. Özellikle 2006-2011 yılları arasında ülkede yaşanan kuraklık sebebiyle tarım sektöründe istihdamın payı düşmüş, kuraklığın sebep olduğu kırdan kente göç dalgası ile birlikte hizmet ve sanayi sektörlerinde istihdamın payı giderek artmıştır. İşgücü piyasası, artan işgücü arzını içeremediği için işgücüne katılım oranı 2001-2010 yılları arasında %6,7 oranında düşmüştür (%50,2'den %43,5'e). Bu süreçte kadınların işgücüne katılım oranları da %20,4'ten %13,2'ye gerilemiştir. 2010 yılı itibarıyla Suriye'de işgücüne katılım oranları ve işsizlik oranları hem dünya ülkelerine hem de bölge ülkelerine kıyasla oldukça düşüktür. Suriye'de kadınlar için %25,2 olan işsizlik oranı, erkekler için %6,1'dir (The World Bank, 2017: 7-10).

Suriye'deki işgücü piyasasına dâhil kişi sayısı ise yine 2009 yılı itibarıyla, çalışma çağındaki nüfusun yarısından daha da az olan, beş milyon civarındadır. İşgücüne katılma oranı erkekler için %78,2, kadınlar için %19,7 olmak üzere, ortalama %49,3'tür. İşgücünün %55'ini ücretli işçiler, %25'ini kendi hesabına çalışanlar oluşturmaktadır. Toplam işgücünün %19'u,

Suriye ekonomisinin bel kemiğini oluşturan tarım sektöründe çalışmaktadır (Suriye’de gayri safi milli hasılanın yaklaşık %33’ü tarım sektöründen elde edilmektedir). Resmi olarak haftada 6 gün, günde 8 saatlik bir çalışma biçimleri vardır. Suriye’de çalışanlar için 2 saatten 4 saate kadar değişebilen bir fazla mesai söz konusu olabilmektedir. Genel asgari ücret miktarı 2009 yılı için aylık 134 Amerikan doları kadardır. Ancak her meslek kendi uzmanlıkları ve kategorileri için farklı asgari ücret düzeylerine sahip olabilmektedir (Charmes, 2010: 1-24). 2009’a kadarki süreçte işsizlik sigortası uygulaması bulunmayan Suriye’de kamu personellerinin %40’ı gelirlerini artırmak üzere ek işlerde çalışmaktadırlar (Aydın, 2009: 8).

Aynı zamanda Suriye; kayıtdışı çalışmanın da oldukça yaygın olduğu bir işgücü piyasasına sahiptir. İşgücünün yaklaşık %30’u kayıtdışı sektörde çalışmaktadır ve kayıtdışı sektör genel yurtiçi hasılanın %30 ila %40’ını oluşturmaktadır (Charmes, 2010: 1-20).

1.6.2. Suriye İşgücü Piyasası’nda Kadın İşgücünün Konumu

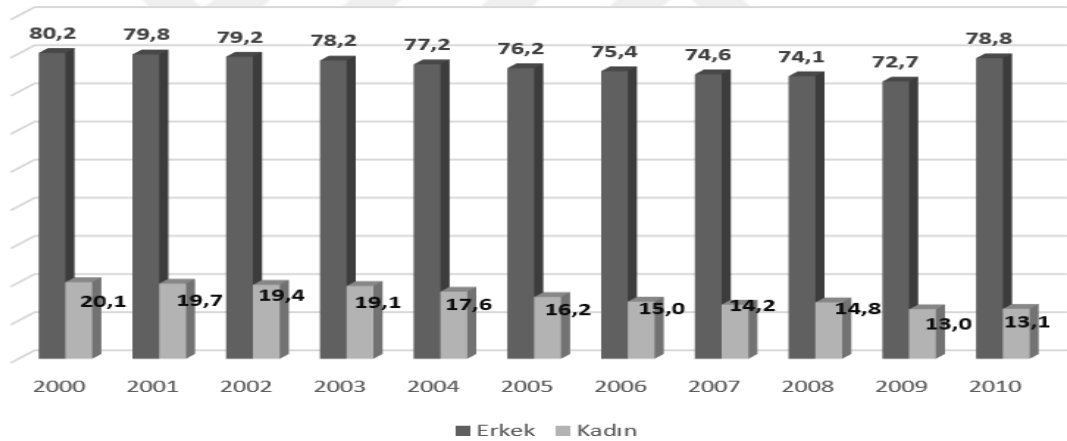
Suriye’nin işgücü piyasasına ilişkin oldukça az sayıda çalışma vardır. Suriye Arap Cumhuriyeti Başbakanlık Ofisi’nin bir birimi olan Merkezi İstatistik Bürosu’nun (*Central Bureau of Statistic*) ülke ekonomisine, işgücü piyasalarına ilişkin çalışmaları olmakla birlikte, bu çalışmalara yalnızca ülkenin resmi dili olan Arapça dilinde ulaşmak mümkündür. Bu sebeple tezin bu kısmı; Merkezi İstatistik Bürosu verileri temel alınarak hazırlanmış olan Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) raporları, Dünya Bankası verileri ve Ortadoğu ülkelerine ilişkin yapılan genel analizler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Bu bağlamda Dünya Bankası’nın Suriye işgücüne ilişkin verileri oldukça önemlidir. Dünya Bankası, UÇÖ’nün tahmini verileri ile ulusal tahmini verilerin kıyaslanabileceği bir veri

tabanı sunmaktadır¹¹. Ancak her iki veri seti arasında nitelikli ve çalışma için faydalı bir karşılaştırma yalnızca 2006-2009 yılları arasındaki veriler için söz konusu olabilmektedir. UÇÖ'nün tahmini verilerine göre 15-24 yaş arası genç erkek işgücü oranlarının 2006-2009 yılları arasında Suriye işgücü piyasasında, yine Dünya Bankası verilerine göre kadın işçi oranlarının yaklaşık olarak 5 katı olduğunu söylemek mümkündür.¹²

Dünya Bankası veri tabanından, Suriye işgücü piyasasına ilişkin 15 ve üzeri yaşlar için işgücü için veriler çekildiğinde ise *Şekil-1.1'deki* gibi bir sonuca ulaşılmaktadır. Tahmini de olsa bu oranlar bize Suriye işgücü piyasasında 2011 öncesi dönemde kadın işgücü oranının oldukça düşük olduğunu göstermektedir¹³.

Şekil 1-1:2000-2010 Arası Dönemde Suriye’de İşgücüne Katılım Oranları (%)

Kaynak: Dünya Bankası

UÇÖ, Suriye Arap Cumhuriyeti Başbakanlık Ofisi'nin birimi olan Merkezi İstatistik Bürosu'nun 2008'de yaptığı işgücü piyasası araştırmasından da faydalanarak raporunda; 15

¹¹<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.ZS?locations=SY> Son Erişim Tarihi: 10.12.2020

¹²<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.1524.MA.ZS?end=2018&locations=SY&start=1990&view=chart> Son Erişim Tarihi: 10.12.2020

¹³<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=SL.TLF.AC.TI.1524.ZS> Son Erişim Tarihi: 10.12.2020

yaşından büyük erkeklerin üçte ikisinin işgücü piyasalarına dâhil olduğunu; 15 yaşından büyük kadınların dörtte üçünün ise ne eğitime ne de çalışma hayatına dâhil olduklarını belirtmiştir (International Labour Organisation Policy Brief-8, 2010:1). İstihdam ve eğitime dâhil olmayan kadınların payı ise eğitim seviyesi arttıkça düşmektedir; okuma yazma bilmeyen kadınlarda bu oran %95 iken, üniversite mezunu kadınlarda oranın %35'e düştüğünü görmek mümkündür.

2008 işgücü piyasası araştırmasında kadınların ev dışında çalışmaya ilişkin fikirlerini kapsayan oranlar da söz konusu UÇÖ raporunda özetlenmiştir. Buna göre; Suriyeli kadınların %41'i ev dışında çalışmayı uygunsuz görmektedir, %19'u ekonomik ihtiyaçlar sebebiyle ev dışında çalışmanın kabul edilebilir olduğunu belirtmiştir, %11'i kadınların 'görevleri' ile çalışmadığı durumda ev dışında çalışmanın kabul edilebilir olduğunu düşünmektedir, %23'ü ise kadınların ev dışında çalışmasının her durumda kabul edilebilir olduğu kanaatinde (International Labour Organisation Policy Brief-8, 2010: 2-3). Bu durumda karşımıza çıkan en önemli sonuç; Suriye toplumunda ağır basan toplumsal cinsiyet rollerinin ve genel ahlakî ve kültürel kodların, Suriyeli kadınların çalışma kültürleri üzerinde de oldukça etkili olduğudur.

Kadınların Suriye'deki sınırlı çalışma deneyimleri çoğunlukla erkeklerin onların çalışmalarını uygun buldukları alanlarda gerçekleşmektedir. Global Post'un 2018 tarihli haberinde de¹⁴ eski bir üniversite profesörü ve yeni bir kadın hakları aktivisti olan bir Suriyelinin; bu konu üzerine, kadınların savaştan önce, "kadın işi" olarak görülen hemşirelik, öğretmenlik gibi işleri yapabildiklerine ve erkeklerin güçlü pozisyonlarda çalışan kadınlardan korktuklarına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Verilerden yola çıkarak Suriye işgücü piyasasının ikili bir yapıya sahip olduğu ve kadınların nitelik ve eğitim seviyeleri arttıkça işgücüne dâhil olma oranlarının da arttığı söylenebilir.

¹⁴<https://www.pri.org/stories/2018-08-30/syrian-revolution-changed-how-women-are-viewed-workplace> Son Erişim Tarihi: 28.12.2020

Kendi ülkelerinde düşük oranlarla işgücü piyasalarına katılan Suriyeli kadınların, Türkiye’deki çalışma sebepleri, çalışma biçimleri ve gelecek beklentileri, Suriyeli göçmen kadın işgücü arzında anlamlı ve sürekli bir artışın ilerleyen dönemlerde söz konusu olup olamayacağını ortaya çıkaracaktır. Bu doğrultuda tez için yapılan derinlemesine mülakatlarda; kadınların temelde ekonomik olan çalışma motivasyonlarının değişip değişmediğine ilişkin veri elde etmek de çalışmanın temel amaçları arasındadır. Suriyeli kadınların; anneleri, kendileri ve kız çocukları için söz konusu olan veya ilerde söz konusu olacak çalışma pratiklerine ilişkin fikirlerini almanın, tıpkı dünya savaşlarında olduğu gibi, savaşın tüm yıkıcı etkilerinin yanında kadın istihdamında kalıcı bir artış gözlenip gözlenmeyeceği noktasında belirleyici olacağı düşünülmektedir.

1.7. 2011 Sonrası Dönemde Türkiye’de Suriyeli Göçmenler

Yukarıda uluslararası zorunlu göçün yasal çerçevesi, göç kuramları ve göç literatürü ışığında Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye gelişleri, buradaki yaşantıları ve işgücü piyasasına dâhil olmaları teorik olarak ele alınmıştır. Bu kısımda ise genel itibarıyla Suriyeli göçmenlerin özel olarak göçmen kadınların Türkiye’de işgücü piyasalarındaki konumlarına ilişkin temel veriler paylaşılacak, toplumsal hayata katılımlarında yaşadıkları dil bariyeri, uyum gibi sorunlara yer verilecek ve Türkiye’nin farklı bölgelerindeki ekonomik hayata katılım deneyimleri mevcut göç literatürü ışığında ele alınacaktır.

1.7.1. Türkiye İşgücü Piyasalarında Suriyeli Göçmenler

Suriyeli göçmenlerin Türkiye işgücü piyasasındaki konumunu anlamak için öncelikle göçün ilk başladığı yıl olan 2011 yılı ve öncesi için Türkiye’ye ilişkin işsizlik ve istihdam

istatistiklerine değinmek gerekmektedir. Böylelikle Suriyeli göçmenler dâhil olmadan önce işgücü piyasasının ne durumda olduğunun açıklanması hedeflenmektedir. Sonrasında ise geçtiğimiz dokuz yılda göçmenlerin de dâhil olduğu Türkiye işgücü piyasasının durumu mevcut literatür doğrultusunda değerlendirilecektir.

TÜİK'in mevsimlik etkilerden arındırılmış istatistiklerine göre 2011 yılının Nisan ayı itibarıyla Türkiye'de işgücüne katılım oranı %49,9, istihdam oranı %44,9, işsizlik oranı %10,1, tarım dışı işsizlik oranı %12,7 ve genç nüfusta işsizlik oranı %18,7'dir. Söz konusu dönem itibarıyla çalışan nüfusun sırasıyla hizmet, tarım, sanayi ve inşaat sektörlerinde yoğunlaştıkları ancak istihdam edilen nüfusun hizmet sektöründeki payının görece yüksek olduğu görülmektedir.¹⁵ Aynı değerlere 2020 yılının Nisan ayı itibarıyla baktığımızda ise işgücüne katılım oranının %47,5, istihdam oranının %41,1, işsizlik oranının %12,8, tarım dışı işsizlik oranının %14,9 ve genç nüfusun işsizlik oranının %26,4 olduğu görülmektedir. 2020 yılının Nisan ayı verilerine göre çalışan nüfusun yoğunlaştığı sektör yine hizmet sektörüdür. Hizmet sektörünü sırasıyla sanayi, tarım ve inşaat sektörleri takip etmektedir.¹⁶ Resmi verilerde iki yılın istatistikleri arasındaki en büyük değişimin genç işsizlik oranında yaşandığı görülmektedir. İşgücüne katılım ve istihdam oranlarında ise düşüş görülmektedir. Çalışan nüfusun içerisinde hizmet sektöründekilerin payı büyüklüğünü korurken, tarım sektörü çalışan nüfus içerisindeki ağırlığını yitirmiş ve yerini sanayi sektörüne bırakmıştır.

Yalnız başına bu veriler Suriyeli göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumlarına veya işgücü piyasasına etkilerine dair yorum yapmak noktasında yetersiz görülmektedir. Bu sebeple

¹⁵ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Isgucu-Istatistikleri-Nisan-2011-8553>

Son Erişim Tarihi: 16.12.2020

¹⁶ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Nisan-2020-33788> Son Erişim Tarihi:16.12.2020

özellikle Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin yaş gruplarına, istihdam edildikleri işlere ve sektörlere ilişkin verilere ihtiyaç vardır.

Tablo 1-2. Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Yaş Dağılımı

Yaş Grubu	Kadın	Erkek	Toplam
0-4	242 438	259 706	502 144
5-9	271 816	289 412	561 228
10-14	204 342	217 522	421 864
15-18	117 650	137 371	255 021
19-24	212 552	282 128	494 680
25-29	159 640	219 967	379 607
30-34	120 386	165 876	286 262
35-39	97 471	124 463	221 934
40-44	74 152	85 050	159 202
45-49	56 360	57 649	114 009
50-54	44 607	45 733	90 340
55-59	34 849	34 797	69 646
60-64	23 686	22 940	46 626
65+	36 799	32 399	69 198
Toplam	1 696 748	1 975 013	3 671 761

Kaynak: GİGM: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Son Erişim Tarihi: 16.04.2021)

GİGM’nin verilerine göre 2021 yılı itibarıyla Türkiye’de 1.975.013’ü erkek, 1.696.748’i kadın olmak üzere toplamda 3.671.761 geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli yaşamaktadır. Detaylı verilere göre yaş dağılımına bakıldığında yaklaşık 2 milyon 120 bin Suriyelinin 15-65 yaş grubunda bulunduğu görülmektedir. Aynı şekilde 2021 yılı istatistiklerine göre Suriyelilerin yalnızca %1,6’sı kamplarda yaşamaktadır.¹⁷ Bu bilgiler ışığında neredeyse

¹⁷ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Son Erişim Tarihi: 16.04.2021

tüm geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin barınma ve gıda gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışmaya gerek duyduğu söylenebilir.

AFAD'ın 2017 yılı raporunda geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin %25,3'ünün ilkokul mezunu, %24,7'sinin okuryazar olmayanlar ve %14,9'unun okuryazar olanlar ve ortaokul mezunları, %12,1'inin lise mezunu ve %8,1'inin de üniversite mezun oldukları görülmektedir. Ayrıca raporda kamp dışında yaşayan Suriyeli göçmenlerden kadınların %61'inin, erkeklerin ise %39'unun herhangi bir işte çalışmadıkları ifade edilmektedir. Kamp dışında yaşayan Suriyeli göçmenler ağırlıklı olarak el işçiliği ve zanaatkârlık gibi mesleklere sahiptir (2017: 50-55). Zorunlu göç kapsamında Türkiye'ye gelen ve burada yaşayan Suriyelilerin eğitim düzeylerinin düşük olmasına bağlı olarak bir meslek sahibi olmadıkları ve bu sebeple de görece nitelsiz işlerde çalıştıkları görülmektedir (Kaygısız, 2017: 5). Kaygısız kaç Suriyelinin çalıştığına ilişkin kesin bir bilgi olmamakla birlikte 2017 yılı itibarıyla 600 bin Suriyelinin kayıt dışı çalıştığının tahmin edildiğini ifade etmiştir (2017: 4).

Caro ise 2020 yılında UÇÖ bünyesinde yayınladığı raporda¹⁸ 15-65 yaş grubundaki Suriyeli erkeklerin %71'i çalışırken aynı yaş grubundaki kadınların yalnızca %11,2'sinin çalıştığı belirtilmiştir. Yine 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nda (TNSA 2018) da 15-49 yaş grubundaki Suriyeli kadınların yalnızca %8,7'sinin araştırma tarihlerinde çalışıyor olduğu görülmektedir (TNSA Suriyeli Göçmen Örneklemi Ana Raporu, 2018: 29).

Tezin örneklemeine dâhil edilen Suriyeli kadınlara ilişkin verileri daha detaylı değerlendirebilmek için 2018 TNSA'nın Suriyeli göçmen örnekleminde yer alan kadınların çalışma durumlarına ilişkin verilerine değinmek gerekmektedir. TNSA'nın örnekleminde yer

¹⁸ Caro, L.P., (2020), "Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler", ILO Türkiye Ofisi, Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_739463.pdf , Son Erişim Tarihi: 10.04.2021.

alan 15-49 yaş grubundaki Suriyeli kadınların çalışma durumlarının birtakım değişkenlere göre farklılaştığı görülmektedir. İlk olarak yaş grubuna göre bakıldığında; yaş yükseldikçe halen çalışanların oranları da yükselmekte, 35-39 ve 40-44 yaş aralığı için en yüksek değerlere ulaştıktan sonra 45-49 yaş grubunda tekrar düşmektedir.

Tablo 1-3. Temel Demografik Bilgilere Göre Suriyeli Kadınların Çalışma Durumu

	Halen Çalışıyor	Halen Çalışmıyor	Araştırmadan önceki son 12 ayda çalışmamış ya da hiç çalışmamış	Cevapsız/Bilmiyor
Yaş				
15-19	7,8	2,4	83,9	6
20-24	6,9	1,9	85,1	6,2
25-29	7,9	0,6	56,1	5,3
30-34	1,4	1,4	77	11,3
35-39	12	2,3	75,7	10
40-44	12,3	1,2	78,9	7,6
45-49	5,1	0,9	80,5	13,2
Medeni Durum				
Hiç evlenmemiş	17,2	2,2	74	6,5
Evli veya birlikte yaşıyor	6,4	1,3	84,4	7,8
Boşanmış/ayrısı/ölümüş	16,4	3,7	71,2	8,7
Yaşayan çocuk sayısı				
0	13,4	3,3	75,4	7,9
1-2	6,6	1,3	85,5	6,7
3-4	7,8	1	85,4	5,8
5+	6,9	0,7	81,3	11,2
Eğitim Durumu				
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	12	1,8	75,5	10,7
İlkokul	7,5	1,6	83,3	7,6
Ortaokul	6,9	1,5	86,7	4,9
Lise ve üzeri	10,9	1,5	80,2	7,3
Toplam	8,7	1,6	82	7,6

Kaynak: 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örnekleme Ana Raporu, 2019: 29).

Eğitim durumuna bakıldığında; Suriyeli kadınlar arasında hiç okula gitmemiş veya ilkokulu tamamlamamış olanların, ilkokul mezunlarına kıyasla hâlihazırda çalışıyor olma oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte lise ve üzeri eğitim almış kadınların

%10,9'u halen çalışıyor görünmektedir. Suriyeli kadınların medeni durumlarına bakıldığında ise; hiç evlenmemiş, boşanmış, eşinden ayrı veya eşi ölmüş kadınlar arasında araştırma tarihinden önceki 12 ayda çalışmış olma oranı, evli kadınlara kıyasla yüksektir.

Çocuk sayısı arttıkça da kadınların çalışma durumu oranlarının düştüğü görülmektedir; hiç çocuğu olmayan kadınların %13,4'ü; beş ve üzeri çocuk sahibi olan kadınların ise %6,9'u halen çalıştıklarını belirtmiştir (TNSA Suriyeli Göçmen Örneklemi Ana Raporu, 2018: 29). Tüm bu veriler kadınların çalışma durumu ile eğitim durumu, medeni durum, çocuk sayısı ve yaş grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir.

1.7.1. Dil Becerisinin Sosyal ve Ekonomik Yaşantıya Etkileri

Dil, en basit ifadeyle insanlar arasında iletişimi sağlayan bir araç olarak tanımlanmaktadır (Aksan, 2006: 55). Ancak dil yalnızca basit bir iletişim aracı değildir; aynı zamanda duyguların dışa vurulmasından, toplumsal kültürün aktarılmasına kadar birçok sürecin önemli bir parçasıdır. Geçmiş kuşaklar tüm kültürel ve sosyal deneyimlerini genç kuşaklara dil aracılığı ile aktarır (Adıgüzel, 2011: 232).

Yeni dilin konuşulması entegrasyon ve asimilasyon gibi uyum tartışmaları açısından iki önemli durumu da işaret edebilmektedir. Zira kısa vadede hedef veya transit ülkenin dilinin öğrenilmesi göçmenlerin bu ülkelerdeki sosyal ve ekonomik yaşantılarını kolaylaştırırken, uzun vadede üçüncü ve sonraki kuşakların anadillerini unutmaları, kuşaklararası kültürel aktarımın sonlanmasına ve asimilasyona yol açabilir. Birinci ve ikinci kuşak göçmenler dil bilmekten kaynaklanan uyum sorunları yaşarlarken, üçüncü ve sonraki kuşaklar anadili bilmeme ya da öğrenmeme, kültürel kimlik gibi sorunlar yaşamaktadırlar (Sağlam,2011 Aktaran Göktuna Yaylacı, 2012: 66).

Bu çalışma açısından kritik olan özellikle birinci kuşak göçmenlerin, Türkiye’de yaşadıkları bölgelerde konuşulan dili/dilleri bilmelerinin ya da bilmemelerinin göç kararları ile sosyal, kültürel ve ekonomik yaşantıları üzerindeki etkileridir. Bloch, göç eden bireylerin dil becerilerinin de çalışma yaşamları, eğitim yaşamları ve göç ettikleri bölgede kalma süreleri kadar mekânsal tercihleri üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir (2002: 184). Dil böylelikle bireylerin istihdam, eğitim gibi kararları üzerinde de etkili olmaktadır. Dolayısıyla tüm göç süreçleri boyunca; sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama katılmanın en önemli parçası olan dil, göçmenlerin; göç ettikleri ülkelerde yaşayacakları alanları seçmelerinde de belirleyicidir.

Almanya’ya işçi olarak giden Türkiyelilerin, Almanya’da özellikle Türkiyeli diğer göçmenlerin yaşadığı bölgeleri yaşam alanı olarak seçmeleri bu sürece ilişkin verilebilecek en iyi örneklerden biridir. Göç etme sebepleri ve biçimleri farklı olsa da tıpkı Almanya’daki Türkiyeli göçmen işçiler gibi, Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin de yaşadıkları ülkenin, hatta bölgenin dilini biliyor ya da bilmiyor oluşları çeşitli sonuçlar doğurmaktadır.

Bu sonuçlardan biri tıpkı Almanya’daki Türkiyeli işçiler gibi, Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin de genellikle Suriyelilerin daha yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde yaşamayı tercih etmeleridir. Ancak bu durum, Suriyelilerin göç ettikleri ülkenin veya bölgenin dilini öğrenmemeleri ve uyum sürecinin olumsuz etkilenmesi sonucunu da beraberinde getirebilmektedir (Yalçın, 2004: 53-54). Başka bir açıdan bakıldığında ise bu durum Suriyelilerin göç ettikleri ülke içerisinde kendi dillerini konuşabilecekleri ve dil problemi yaşamayacakları (veya lehçelerin farklılaşması gibi daha sınırlı oranda problem yaşayacakları) bölgeleri yaşam alanı olarak seçmeleri sonucunu da doğurabilmektedir.

Coğrafi ve kültürel yakınlık Suriyeli göçmenler için Türkiye içinde kendi dillerini konuşabilecekleri şehirler veya bölgeler bulmaları noktasında da avantaj olabilmektedir. Bu durum beraberinde göçmenlerin, göç ettikleri şehirlerde ve bölgelerde mekânsal olarak

ayrışmaları sonucunu da doğurabilmektedir. Ancak Erdoğan, gelenlerin sayısal büyüklüklerinin arttığı kalıcı olduklarının hissedilmesi; işgücü piyasasına girmeleri ve kamu hizmetlerinden yararlanmaları sebebi ile yerli halkta kaynaklara erişimde hak kaybı yaşadıkları hissini oluşması durumunda kültürel yakınlığın bir avantaj ve uyum sürecini kolaylaştırıcı bir faktör olmaktan çıkabileceğini belirtmektedir (2020: 19). Buna göre ev sahibi toplum yeni gelenlerin sayısal çokluğunu ve kendi içinde birlik oluşun tehdit olarak algılayabilmektedir. Diğer yandan göçmenlerin sayıca büyük olması kendilerini güvenli ve konforlu hissetmelerine ve ev sahibi toplum ile iletişime geçmeden yaşam alanı geliştirebilmelerine sebep olabilmektedir. Bu durum literatürde “gettolaşma” olarak geçmekte ve özellikle uyum sürecini olumsuz etkileyebilmektedir (Erdoğan, 2020: 19; Kuru, 2021: 75; Çetin, 2012: 164; Yurdusev, 1997: 25-26).

Göç edilen bölgenin dilinin bilinmiyor oluşunun doğurduğu sonuçlardan bir diğeri ise sağlık hizmetlerinden faydalanılması noktasında karşımıza çıkmaktadır. Dil engeli, özellikle kadın göçmenlerin kendilerini ifade etmekte güçlük çekmeleri, kendilerini ifade edemeyeceklerini düşünmeleri, sıkıntılarını ifade edebilseler dahi anlaşılmayacaklarını veya yanlış anlaşılabileceklerini düşünmeleri sebebiyle yeterli ve kaliteli bir sağlık hizmetine erişimlerini kısıtlamaktadır (Çalım vd., 2012: 17). Yıldız, Suriyelilerin yerleştirildikleri kamplarda dil ve tercümeden kaynaklı sıkıntıların sağlık hizmetlerine erişim noktasında en kritik sorunların başında geldiğini belirtmiştir (2013: 165). Bursa’da yapılan bir araştırmaya göre sağlık hizmetlerine başvurmamalarının, dil sorunları yaşıyor olmalarından kaynaklandığını belirten göçmenlerin oranı %26,3’tür (Kalkan vd.’den aktaran: Türkay, 2016: 73). Konya’da gerçekleştirilmiş başka bir çalışmaya göre de dil bilmiyor olmanın sağlık hizmetlerine erişim noktasında göçmenler açısından temel bir sorun olduğu ortaya konmuştur (Aygün vd.’den aktaran Küçükkendirci ve Batı, 2020: 35). Kilis’te yapılmış bir çalışmada da Türkiye’de hizmet veren sağlık personelinin, göçmenlerin dil bilmiyor olmalarının, sağlık

hizmetlerine erişimleri noktasında problem yarattığını ifade ettikleri görülmektedir (Aslan vd., 2018: 52-55).

Göçmenlerin yaşadıkları bölgenin dilini bilmiyor olmalarından kaynaklanan ve en az sağlık hizmetlerine erişim kadar önemli olan bir diğer sorun ise eğitim hayatına katılma ve devam etme noktasında karşımıza çıkmaktadır. Özellikle göçmen çocukları etkileyen bu durumdan yetişkinler de kimi zaman ebeveyn, kimi zaman ise eğitim hizmetinin yararlanıcıları olarak etkilenmektedirler. Göçmen çocukların, göç edilen bölgelerdeki okullara uyumu, devamı ve başarı düzeyleri noktasında belirleyici olabilen dil bariyeri, ebeveynleri de çocuklarının ödevlerine yardım etmesini zorlaştırmaktadır (Rah, Choi ve Nguyen, 2009, aktaran Şeker ve Aslan, 2015: 95).

Yaşanılan bölgede ağırlıkla konuşulan dilin biliniyor olması göçmenlerin çalışma yaşamına katılabilmelerinde bir etkidir. Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerle yapılmış bir çalışma kapsamında görüşülen göçmenlerden bazıları, kendi anadilleri olan Arapça ve Kürtçenin, Şanlıurfa'da da yaygın olarak kullanılmasının çalışma yaşamları için gerekli olduğunu; ortak dilin konuşulmadığı durumda kendileri için çalışma yaşamının da zorlaşacağını belirtmişlerdir (İnce, 2018: 212-216). Aynı zamanda Lordoğlu ve Aslan'ın Mardin ilinde gerçekleştirdikleri bir çalışmaya göre, Mardin'de yaşayanların Arapça ve Kürtçe dillerini bilmeleri sayesinde göçmenler çalışma konusunda dil ile ilişkili bir sorun yaşamamaktadır (2016: 804). Çok dilli bir yapıya sahip olan Mardin'de yapılan bir diğer çalışmaya göre, Suriyeli göçmenlerin iş bulmasını ve uyum sürecini kolaylaştıran unsurlardan biri konuşulan ortak dildir. Bu dil Arapça, Kürtçe, Süryanice ya da Türkçe olabilmektedir (Özkarlı, 2015: 181).

Dolayısıyla dil, bilinmediği durumlarda bir bariyer, bilindiği durumlarda ise sosyal, kültürel ve ekonomik hayata katılımı kolaylaştırıcı bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu

sebeple tezin hedefleri arasında dil becerisinin, Diyarbakır’da emek piyasasına katılmış Suriyeli göçmen kadınlar tarafından ne şekilde deneyimlendiğini analiz etmek yer almaktadır.

1.7.2. Güvencesizleşme Ekseninde Suriyeliler

Tezin bu bölümüne kadar Suriyelilerin Türkiye’ye geliş biçimlerine, Türkiye işgücü piyasasına katılmalarının hukuki çerçevesine, göç kuramlarına, sosyal ağların göç sürecinin üzerinde etkili olabileceğine ve dil becerisinin göçmenlerin sosyal ve ekonomik hayata uyum göstermeleri üzerindeki etkilerine değinildi. Bu bölümde ise, Suriyelilerin işgücü piyasasında sıklıkla “güvencesiz ve çaresiz” olarak tanımlanan konumları daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Göçmen emeği güvencesiz çalışmanın en görünür biçimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Standing, *Prekarya Bildirgesi* adlı kitabında göçmenleri; ‘kısmi yurttaşlar’ olarak tanımlamıştır ve dünya genelinde kısmi yurttaşların sayısının giderek artmaya başladığını; birçoğunun güvencesizlikle nitelenmiş prekaryaya katıldığını belirtmiştir (2017:11). Bu noktada prekarya kavramını tanımlamak önemli görülmektedir.

Türkçeye “güvencesizlik” olarak çevirebileceğimiz prekarya kavramının kökeni Latince’ye dayanmaktadır. Kelime İngilizce’deki “to pray” ve “to plead” kavramları ile de bağlantılı olarak “dua etmek” ve “yalvarmak” anlamlarına gelmekte ve güvencesiz, riskli ve istikrarsız durumları ifade etmektedir (Alpman, 2015: 8). Yani bu kavram temelde dua etmekten başka çaresi olmayan insanlara gönderme yapmaktadır (Casas-Cortés, 2014: 200).

Prekarya kavramı, Standing’in kısmi yurttaşlar olarak tanımladığı göçmenler ile birleştiğinde ortaya; proletaryaya dâhil olamayan, güvencesiz ve düzensiz çalışma biçimine sahip; kelimenin kökeni ile uyumlu olarak “dua etmekten başka çaresi olmayan” bir grup

çıkılmaktadır (Standing, 2014: 161-194). Prekarya kavramını ilk defa Bourdieu kullanmıştır (Günerigök ve Oğur, 2018: 141) ve Bourdieu'nun tanımlamasının Standing'in de prekarya kuramına temel oluşturduğu belirtilmektedir (Oran, 2015: 238). Bourdieu'ya (2006: 70) göre prekarya hegemonyanın yeni bir türüdür. Küreselleşmenin ve işgücü piyasalarındaki parçalanmanın etkisi ile yeni ve güvencesiz bir çalışan grubu karşımıza çıkmaktadır. Prekarya da ekonomilerin yeniden yapılanma süreçlerinde tevekkül etmeye zorlanmış bu çalışanları ifade eder.

Ancak prekarya kavramının, proletaryadan bağımsız bir kavram olmadığı görüşü de yaygındır. Oğuz (2011: 20), prekarya kavramının “yeni bir sınıf tanımlamasının temeli” olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı şekilde Bora (2012: 251-252) da prekaryayı, zamanımızın proletaryası olarak tanımlamıştır. Breman (2013: 132) Standing'in atıfta bulunduğu prekaryanın temel olarak klasik proletaryadan farklı bir şeyi ifade etmediğini belirterek, prekaryayı yeni bir sınıf olarak kabul eden Standing'i eleştirirken Oran (2015: 245) ise, prekarya tanımlamasının “kapitalizm ile işçi sınıfı arasındaki kapitalizm lehine işleyen tek yönlü ilişkinin görmezden gelinmesi” olduğunu belirtmiştir.

Şüphesiz ki prekarya kavramı, proletaryadan kopuk yeni bir sınıfı betimlememektedir. Aksine iki kavram arasındaki farklılıklar çalışmanın güvencesizleşmesi süreci ile ortaklaşmaktadır. Diğer bir deyişle “Yeni işçi sınıfı, yaşamları parçalanırken yazgıları birleşendir” (Özügürlü, 2010: 46-47). Bu doğrultuda özellikle güvencesizleşme ve esnekleşme boyutu ile göçmen emeği prekarya içinde değerlendirilebilir.

Standing'in prekarya tanımına dâhil edilebilecek birtakım ölçütler mevcuttur. Standing'in devletin yeterli gelir getirici fırsat sunması olarak tanımladığı *işgücü piyasası güvencesi* bu ölçütlerden biridir (2014: 83-90). Türkiye'deki Suriyeli göçmenler açısından düşünüldüğünde, göçmenlerin devlet tarafından verilen bir işgücü piyasası güvencesine sahip

olduklarını söylemek mümkün değildir. Öyle ki, işsizlik Türkiye’de hâlihazırda bulunan yapısal bir sorundur ve bu sorun ile mücadele eden bir devletin göçmen işçiler için herhangi bir gelir getirici iş yaratması olası değildir(Murat ve Yılmaz-Eser: 2013: 106). Kaya ve Kırac, Suriyeli göçmenlerle ilgili yaptıkları çalışma kapsamında gerçekleştirdikleri görüşmelerde çok sayıda göçmenin buldukları işlerde kötü çalışma koşullarına maruz kaldıklarını, düşük ücretli işlerde çalıştıklarını, ücretlerinin de çoğu zaman düzenli ve zamanında ödenmediğini ifade ettiklerini belirtmişlerdir (2016: 20).

Standing’in tanımının özünde yatan bir diğer ölçüt ise istihdam güvencesidir. Güvencesizlik, işgücü piyasasındaki işsizlik oranlarıyla beslendiği takdirde kapitalizm için bulunmaz bir fırsatı da ortaya çıkarmaktadır: kendisi için düşük ücretlerle, kötü koşullarda çalışabilecek ve kolaylıkla ikame edilebilecek bol miktarda emek gücü. Marx’ın yedek işgücü ordusu olarak tanımladığı bu grup, “kapitalizmin emek gücünü baskı altında tutabilmesinin ve aynı zamanda ücret maliyetlerini düşürerek daha fazla artı değer vermesinin araçlarından biridir” (Omay, 2011: 141). Marx’a göre bir kapitalist elinden geldiğince az parayla yine elinden geldiğince çok emek elde etmek ister. Yedek işgücü ordusu Marx’a göre temel olarak işsizleri, gizli işsizleri ve geçici işçileri kapsayan bir grup insandır. Bu yedek işgücü ordusu; pazar aniden genişlerse ihtiyaç duyulacak işgücünü karşılayacak ve çalışanlar üzerinde de işsizlerin varlığıyla bir baskı kurarak sömürüyü meşrulaştıracaktır (İçduygu, Sirkeci ve Aydıngün,1998:211). “Emek üzerindeki sömürü arttıkça çalışmanın koşulları, başta ücret ve güvenceli istihdam biçimlerini yok ederek işgücünü eğreti ve güvencesiz hale getirir; emeği prekaryalaştırır” (Şahankaya-Adar, 2018: 20).

Göçmenlerin Türkiye işgücü piyasasına katılımları değerlendirilecek olursa; temelde iki grup işte çalıştıkları görülmektedir. Bunlardan ilki yerli emek arzı sıkıntısı yaşanan vasıflı işler, ikincisi ise yerli işgücü ile rekabete girilen; güvencesiz, kayıt dışı, geçici işlerdir (Dedeoğlu, 2018: 38). Güvencesiz ve esnek çalışma biçimlerinin birçoğunun oldukça yoğun yaşandığı

Türkiye işgücü piyasası dengeleri, Suriyeli göçmenlerin de çalışma yaşamına dâhil olmaları ile değişmiştir. Suriyeli göçmenler, daha önce yerli işçilerin çalıştıkları güvencesiz, düşük ücretli, ağır koşullarda çalışılan işleri yapmak durumunda kalmışlardır. Standing, göçmenlerin hukuki olarak yurttaşlık hakkına sahip olabildikleri durumda dahi sosyal, siyasi ve ekonomik yurttaşlık haklarından mahrum kaldıklarını; bunun da göçmenlerin yalnızca kayıt dışı sektörlerde var olabilmesi sonucunu doğurduğunu belirtmektedir (2014: 162).

Lordoğlu ve Aslan'ın Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Mardin ve Kilis illeri kapsamında gerçekleştirdikleri çalışmaya göre Suriyeli göçmenlerin çalıştıkları işler tarım ve tarım dışı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buna göre; tarım işleri mevsimlik işçilik, çapa ve ürün toplama gibi işleri kapsamaktadır ve bu alanlarda çalışan Suriyeli göçmenlerin gündelik ücretleri yerli işçilere kıyasla düşüktür. Suriyeli göçmenler tarım dışı alanlarda ise inşaat, sanayi ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Bu alanlarda çalışan Suriyeli göçmenlerin Türkiyeli işçiler tarafından yapılmak istenmeyen, vasıf düzeyi düşük işlerde çalıştığı; işverenlerin de düşük ücretler “sayesinde” bir yerli işçi yerine iki Suriyeli işçi çalıştırmayı tercih ettikleri belirtilmiştir (2016: 793).

Türkiye’de göçmenlerin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın izni dâhilinde çalışabiliyor olmaları ve çalışma izni alınması sürecinin uzun, maliyetli ve karmaşık olması kayıt dışı ve güvencesiz çalışmanın en temel nedenlerindendir (Şenses, 2015: 980). Ancak bu durumun tek sebebi yasal sürecin görece karmaşık ve uzun olması değildir. Özellikle giderek daha ucuz ve güvencesiz hale gelen göçmen emeğine olan talebin küresel olarak artması; Türkiye işgücü piyasasında da Suriyeli göçmenlere olan talebin artması sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla ucuz ve güvencesiz göçmen emeğine küresel talep, göçmen emeğine duyulan yapısal ihtiyacın da bir sonucudur (Mutlu vd., 2018: 70-72).

Lordoğlu (2015: 40) göçmenlerin işgücü piyasasının olumsuz şartlarına rağmen, bu koşullarda çalışmayı kabul etmelerinin, sınır dışı edilme korkularıyla da ilişkili olduğunu belirtmiştir. Göçmenlerin sınır dışı edilme korkusuyla kayıt dışı ve güvencesiz işlerde çalışmaları, eğitim düzeylerinin yerli işçilere göre yüksek olabilmesi, uzun süreli çalışıyor olmaları işgücü piyasasındaki ücret düzeyini de düşürmektedir.

Kadın göçmenler içinse güvencesizliğin ve kayıt dışılığın boyutu daha da ciddileşmektedir. Küreselleşme süreci ucuz ve güvencesiz işgücüne olan talebi artırmış, bu da giderek daha fazla kadınının (ve çocuğun) işgücü piyasalarına dâhil olması sonucunu beraberinde getirmiştir (Çağlayan, 2006: 87). Geldikleri ülkeden ve çalıştıkları sektörlerden bağımsız olarak göçmen kadın işçiler hem yerli işgücüne hem de göçmen erkek işçilere göre daha düşük ücretlerle, daha kötü koşullarda çalışmaya razı olmaktadır.

MAZLUMDER'in 2014 tarihli raporunda, araştırma kapsamında görüşülen ve kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınların ağırlıklı olarak çalışmadıkları; çalışanların ise özellikle tarım, tekstil ve hizmet sektörlerinde kayıtdışı olarak işgücüne dâhil oldukları belirtilmiştir (2014:41). Özkarslı da Mardin ili kapsamında gerçekleştirdiği çalışmasında Suriyeli kadınların ağırlıklı olarak ev hizmetleri, bebek bakımı, temizlik işleri ve tekstil sektörüne ilişkin işlerde çalıştıklarını belirtmiştir (2015: 184). Bu haliyle kadın göçmen işçilerin durumu Marx'ın yedek işçi ordusu kavramsallaştırmasına da uygundur. Nerede ve hangi sektörde olursa olsun, erkek emeği ile kıyaslandığında daha düşük ücret ve kötü koşullarda çalıştırılan; ikincil konumda olan yine kadın emeğidir (Şahin, 2018: 2173-2174).

Genel olarak değerlendirildiğinde bütün bu değişkenler birbirini beslemektedir; zorunlu göç çaresizliği ve işsizliği beraberinde getirmekte, işsizlik ve kayıtdışılık gibi faktörler ise göçmenlerin kötü koşullarda, düşük ücretlerle, güvencesiz çalışmalarına sebep olmaktadır. Bu da kişilerin buldukları işlerde koşullar ve ücret ne olursa olsun çalışmaya mecbur olduklarını

düşünmelerine ve böylelikle işgücü piyasasındaki ücretlerin daha da düşmesine neden olmaktadır. Dedeoğlu, mevsimlik işlerde çalışan göçmenler için tanımladığı güvencesizliğin “düşük ücretlerle ve sözleşmesiz olarak çalıştırılma, uzun çalışma saatleri, zorlu çalışma koşulları, sağlıksız barınma koşulları ve zorlu iklim şartları ile mücadelenin farklı işçi grupları için ortaklaşan zorluklar” olduğunu belirtmektedir (2018: 40). Göçmenlerin karşılaştığı bu zorlu koşulların yalnızca mevsimlik işlerle sınırlı olduğu söylenemez. Özellikle düzensiz göçmen emeği mevsimlik tarım işleriyle birlikte; inşaat, tekstil, turizm, ev bakım hizmetleri gibi enformel alanlarda da oldukça yaygındır (Toksöz, 2014: 29). Dolayısıyla yeni dünyanın yedek işçi ordusunu göçmenlerin oluşturduğunu söylenebilir.

1.7.3. Yoksulluğun Kadınlaşması ve Göçün Kadınlaşması Arasındaki Bağ

Günümüz koşullarında değişen ve gelişen dünyada yaşanan ekonomik ve teknolojik birtakım değişimler toplumsal hayatı doğrudan etkilemektedir. Bu etkiler ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterse de hemen her ülke için geçerli bazı sorunlar doğurmaktadır. Bu sorunların başında da yoksulluk yer almaktadır.

Yoksulluk, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde gelir sahibi olmamaları anlamına gelir. Gerek dünyada gerek Türkiye’de, özellikle de son dönemlerde yoksulluk, üzerinde yoğun olarak düşünülen bir sorun olmuştur. Yoksulluk sorunu, yoksullukla nasıl mücadele edileceğine ilişkin birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu noktada karşımıza yoksullukla mücadele mekanizmalarından sosyal politikalar ve bu politikalar çerçevesinde şekillenen; sosyal güvenlik ve sosyal yardım uygulamaları çıkmaktadır (Dama ve Karagöl, 2015: 7).

Ancak yoksullukla mücadelede asıl kritik olan yoksulluğa sebep olan nedenlerdir. Lewis yoksulluğun nedenlerini kişisel ve kültürel özelliklerle açıklarken (Harvey ve Reed, 1996: 469); Sen, yoksulluğun fiziksel konfor, sağlık, güvenlik gibi birtakım temel kaynaklardan “yoksun” olma hali ile paralel olarak yapısal sebeplerden kaynaklandığını belirtmektedir (2004: 14-15). Pearce ise yoksulluğun toplumsal cinsiyet ilişkileri ile açıklanabileceğini söylemiştir (1978: 34).

Toplumsal cinsiyet ile yoksulluk arasındaki bağlantı, tezin öznesi olan kadınların yoksullaşma süreçlerini açıklamak açısından kritik görülmektedir. Türkiye’de ve dünyanın birçok farklı ülkesinde; kadınlara toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle sınırlı bir yaşam alanı tanınmış olması, kadınların yoksulluk sorunu ile erkeklere kıyasla daha sık karşılaşmaları sonucunu doğurmaktadır (Çamur Duyan, 2010: 20). Bu noktada “yoksulluğun kadınlaşması” kavramı önümüze çıkmaktadır. Bu kavram ilk olarak Deane Pearce tarafından; Amerika Birleşik Devletleri’nde kadınların 1970’li yıllarda işgücü piyasalarına katılmaları, ancak 1950-1970 arası döneme kıyasla ekonomik konumlarının değişmemesi, aksine kötüleşmesi üzerine kullanılmaya başlanmıştır (Özbek ve Köşk, 2018: 44).

Hak temelli anlayıştan bireysel sorumluluk temelli anlayışa geçilen küreselleşme süreci, yoksulluğun büyük oranda gelirden yoksun olma ile ilişkilendirilmesi sonucunu doğurmuştur. Ekonomik büyümenin sağlanması, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımına ilişkin adaletsizlik gibi sorunları çözmeye yetmemiştir. Bu gelişmelerle beraber kadınların, ekonomik kalkınmanın nimetlerinden yararlanamadığı, aksine işsizlik ve yoksulluktan olumsuz etkilendiği görülmüştür (Toksöz, 2012: 5). Öyle ki kadınların hem işgücü piyasasına dâhil olma oranları düşüktür, hem dâhil oldukları durumlarda çalışma yaşamı deneyimleri kendileriyle aynı somut şartlara sahip erkeklerden olumsuz yönde farklılaşmaktadır (Çamur Duyan, 2010: 21). Ev içi emeğin görünmezliği ve karşılıksızlığı, kadınların ev dışında çalışmadıkları durumlarda erkeklere bağımlı bir yaşam sürdürmesi ve bu

durumun da kadınların ev içi rollerini yeniden üretmesi; kaynak paylaşımının gerilimli bir alan olması ile sonuçlanmaktadır (Toksöz, 2012: 5).

Bu noktada toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıktan söz etmek gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramını Simone de Beauvoir'ın “kadın doğulmaz, kadın olunur” sözü ile açıklamak mümkündür. Öyle ki kadınlık biyolojik özelliklerle ilgili değil, hayata ilişkin deneyimlerle ilgilidir. Bu deneyimler de ülkelerin ya da bölgelerin sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarıyla doğrudan ilişkilidir. Her toplum, kadın ve erkeğe farklı anlamlar yüklemektedir. Bu anlamlar kimi zaman tanrının buyrukları ile kimi zaman ise biyolojik farklılıklarla açıklanmıştır. Kadın ve erkeğin rolleri ilkel toplumlardan başlayarak farklılaşmaktadır ve bu da beraberinde cinsiyet temelli iş bölümünü getirmektedir (Demirbilek, 2007: 16; Özçelik, 2018: 861; Erdaş ve Özmen, 2019: 13). Kadınlar annelik, eşlik gibi özellikleri ile (Özer, 2018: 328) erkekler ise meslekleri gibi statü belirten özellikleri ile tanımlanırlar (Sancar ve Göç-Bilgin, 2021: 24; Parsons: 1972: 140).

Oysa kadınlar insanlık tarihi boyunca çeşitli şekillerde üretim süreçlerine dâhil olmuşlardır. Özellikle Sanayi Devrimi ve sonrasındaki teknolojik, toplumsal ve ekonomik gelişmeler kadınların ev içi rollerden sıyrılıp, ücretli işgücüne katılmaları üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır (Parlaktuna, 2010: 1217). Kadınların işgücü piyasalarındaki durumlarını yalnızca toplumsal cinsiyet temelinde oluşturulan bir teori açıklayabilir. Bu kapsamda oluşturulan Feminist teoriye göre toplumsal cinsiyet rolleri ile uyumlu bir şekilde kadınlar ev işleri ve çocuk bakımı gibi kendilerine atfedilen normlara uygun sorumluluklara sahiplerken, erkeklerin hanenin geçimini sağlamak üzere para kazanması gerekmektedir. Kadının işgücü piyasasındaki konumu da toplumsal cinsiyete dayalı rollerle şekillenmektedir. Bu rollerle bağlantılı olarak düzenli ve sürekli bir çalışma hayatına sahip olamamaları veya erkeklere kıyasla daha zorlayıcı şartlarda çalışma hayatını sürdürmek zorunda olmaları, kadınların iş hayatlarını sekteye uğratmaktadır.

Diğer yandan ise işler kadın işi- erkek işi diye ayrırmakta ve kadınlar çoğunlukla “naif ve kırılgan” varsayılan yapılarına uygun olarak, görece daha az beceri ve nitelik gerektiren işleri yapmaya itilmekte, dolayısıyla daha düşük ücretlerle çalıştırılmaktadırlar. Tüm bunlara ek olarak da sahip oldukları nitelik ve beceri doğrultusunda çalışma fırsatı buldukları durumlarda kariyer basamaklarını çıkarken “cam tavan” ile karşılaşmakta ve yine kendileri ile aynı eğitim, nitelik ve beceri düzeyine sahip erkeklere göre mesleklerinde daha zor yükselmektedirler (Parlaktuna, 2010: 1220). “Kadınların ev işi ve bakım hizmetlerinden sorumlu tutulmaları, işgücüne katılım ve istihdam oranlarının düşük olması, işgücüne dâhil olurken ancak kendilerine atfedilen işlerde çalışabilmeleri, eşitsiz çalışma saatleri ve gelir unsurları ile ekonomik karar alma mekanizmalarına dâhil olamamaları kadın yoksulluğunu derinleştiren etmenlerdir” (Özbek ve Köşk, 2018: 45).

Göç ise kadınların işgücü piyasalarındaki bu dezavantajlı konumlarını daha da pekiştiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. UGÖ’nün, 2020 Dünya Göç Raporuna göre¹⁹ 2019 yılında 7,3 milyar olan dünya nüfusunun 272 milyonunu uluslararası göçmenler oluşturmaktadır. Yine aynı rapora göre uluslararası göçmenlerin; %52’si erkek, %48’i ise kadındır ve bunların %74’ü çalışma çağındadır (**Şekil-1.2**).

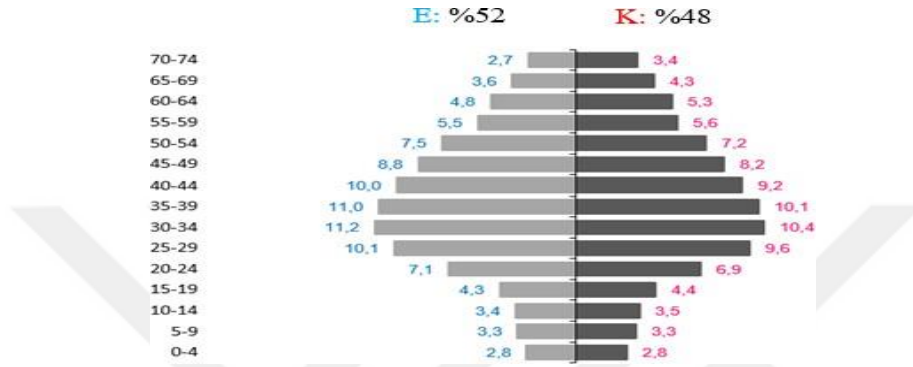
Yirminci yüzyılda kadınların göç etme oranları oldukça artmıştır ve dünya üzerindeki tüm göç hareketlerine bakıldığında, göçmenlerin (neredeyse) yarısını kadınların oluşturduğu görülmektedir (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009: 14; UNFPA, 2019²⁰). Önceki bölümlerde ele aldığımız Ravenstein’in göç kuramında kadınların daha çok kısa mesafeli göç hareketliliğine dâhil olduğuna, Yeni Ekonomi Kuramı’nda ise özellikle ailelerin göç kararları üzerinde etkili

¹⁹ IOM World Migration Report : https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf
Son Erişim Tarihi: 13.12.2020

²⁰ UNFPA News, (2019), “Five Reasons Migration Is A Feminist Issue”, <https://www.unfpa.org/news/five-reasons-migration-feminist-issue> Son Erişim Tarihi: 06.07.2021.

olduğuna değinilmişti. Kadın göçü bu kapsamda değlendirildiğinde; g kuramlarında kadınların göç sürecindeki konumlarının özel olarak ele alınmadığını görmek mümkündür. Bu da kadınların toplumdaki ikincilliğinin ve görünmezliğinin g alanına yansımaları olarak düşünülebilir (Buz, 2007: 37).

şekil 1-2 Uluslararası göçmenlerin cinsiyete ve yaşa göre dağıllmaları

Kaynak: IOM World Migration Report 2020: 22

Feminist teoriye göre cinsiyetin başkaları arasında bir değişken olarak görülmesi yeterli değildir, cinsiyetin g kuramlarında merkezi bir kavram olarak geliştirilmesi gerekmektedir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020: 25). Cinsiyetin başkaları arasında bir değişken olarak görülmesi ise; kadınları, hane halkı görevlerinin çoğunu üstlenmeye zorlamakta, onları sosyal ve ekonomik hayatlarında alt konumlara yerleştirmekte, menşe ülkelerindeki coğrafı hareket kabiliyetlerini kısıtlamakta ya da onları hedef ülkedeki işgücü piyasasında güvencesiz işleri yapmakla sınırlandırmaktadır (Piche, 2013: 147).

Yirminci yüzyılın sonlarına gelindiğinde kadınların ağırlıkla aile birleşmesi amacıyla eşlerinin yanına göç ettikleri ancak yıllar geçtikçe tek başına, evini geçindirmek amacıyla göç eden karınların sayısının ciddi oranda arttığı görülmektedir. Bu durum ise “göçün kadınlaşması” kavramını doğurmuştur (Sapmaz, 2017: 51). Ancak gn kadınlaşması kavramını yalnızca ekonomik güç ile sınırlı değlendirmemek gerekmektedir. Suriye örneğine

bakacak olursak; göçün kadınlaşması olgusunun en dramatik yüzlerinden birini görebiliriz. Zira Suriyeli kadınlar zaman zaman, eşlerini, kardeşlerini, babalarını; toplum tarafından hanelerin reisi olarak görülen ya da görülebilecek olan erkeklerin birçoğunu, ya bu kişilerin savaşmak üzere militer güçlere katılmaları sonucunda ya da katılıp savaşta hayatlarını kaybetmeleri sonucunda, tek başlarına, ailenin diğer kadınlarıyla veya çocuklarla göç etmek durumunda da kalmışlardır. Göç sürecinin gerek sosyal gerek ekonomik olarak anlaşılması için, kadınların homojen bir gruptan çok, özgün göç deneyimleri olan; uyum ve günlük yaşama ilişkin değişikliklerin dışında da değerlendirilmesi gereken bireyler olduklarının unutulmaması gerekmektedir (Buz, 2007: 39).

Kadınların yukarıda sözü edilen işgücü piyasalarında karşılaştıkları toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık deneyimleri göç olgusuyla birleştiğinde ise; göçmen kadınların çok daha zorlayıcı koşullarda işgücü piyasalarına dâhil olmaları sonucunu doğmaktadır. Kadınlar ucuz işgücü kaynağı olarak görülmekte; emek sömürüsü göçmen kadınlar üzerinde daha büyük ve yıkıcı etkiler yaratacak şekilde uygulanmaktadır. *“Toplumsal cinsiyet temelli göç araştırmaları kadınların dört farklı sosyal ilişki seti ve iktidar ilişkisi içinde olduklarına dikkat çeker: kadın olmaları, göçmen olmaları, farklı bir etnik gruba ve işçi sınıfına dâhil olmaları”* (Toksöz: 2006: 83). Göçmen kadınların sosyal ve hukuki haklardan mahrum bırakılmaları, emek sömürüsü ile birleşmekte ve onların işgücü piyasasındaki ikincil konumlarını güçlendirmektedir. Bu durum göçmen kadınların güvencesiz, düşük ücretli ve geçici işlerde ağır koşullarda çalışmaları, çoğu zaman düşük olan ücretlerini dahi alamamaları, ücretlerini alamadıkları durumda haklarını hukuki yollarla arayamamaları sonucunu doğurmaktadır. Böylelikle gelirden yoksun olma durumu ile bağlantılı olarak yoksulluğun kadınlaşması olgusu da pekişmektedir.

Toksöz’ün sosyal ilişki seti ve iktidar ilişkisi olarak tanımladığı “kadın olmak, göçmen olmak, farklı etnik gruba ve işçi sınıfına dâhil olmak” bu çalışmada göçmen kadınların maruz kaldıkları ayrımcılığın dört boyutu olarak değerlendirilmiştir. Bu araştırmanın öznesi olan

Suriyeli kadınların göç sürecini tanımlayan “zorunlu göç” kavramı ise kadınların işgücü piyasalarında uğradıkları ayrımcılığın beşinci boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorunlu göç, göçmenlerin hedef ülkenin işgücü piyasasındaki “çaresiz” görünen konumlarını derinleştirmektedir. Kaldı ki, söz konusu zorunlu göç, 2011 sonrası dönemde gerçekleşen Suriye’deki iç savaş sonrası yaşanan göç örneğinde olduğu gibi kitlesel bir şekilde gerçekleşmişse, hedef ülkenin işgücü piyasasına dâhil olmak çok daha zorlaşmaktadır. İşverenler de göçmenlerin kötü çalışma koşullarında ve düşük ücretlerle de olsa çalışmak mecburiyetinde olabileceklerinin bilincindedir ve kendileri gibi yüzbinlerce, hatta milyonlarca çalışan olduğunun farkındadır. Bu sebeple zorunlu göç kapsamında göç etmiş kişiler, belki de diğer göçmenlerden daha kötü koşullarda ve düşük ücretlerle çalıştırılabilmektedirler.

Zorunlu göç sürecinin sonrasında göçmenlerin işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumları araştırmanın işleyişi açısından oldukça kritiktir. Zira araştırma örneklemini oluşturan Suriyeli göçmen kadınlar, tüm bu sayılan olumsuzluklardan; olumsuzluktan da öte olarak yaratılan çok boyutlu ayrımcılık mekanizmasından etkilenen en önemli unsurlardır. Bu sebeple Suriyeli göçmen kadınların yaşadıkları çalışma yaşamı deneyimlerini değerlendirerek ortaya koymak oldukça kritiktir.

Ancak özellikle zorunlu göçün yarattığı “çaresizlik” durumuna rağmen, göç olgusu sonucu yaşadıkları deneyimler kadınlar üzerinde bir dizi olumlu etki de yaratmaktadır. Göçmen kadınların ücretli bir işte çalışmalarının, doğrudan güçlendirici bir etki yaratacağı öngörülebilmektedir. Özellikle kırdan gelişmiş bölgelere göç eden, ev dışındaki formel işlerde çalışan, bulunduğu bölgenin veya ülkenin çizdiği yasal çerçeveye uygun yaşayan ve çalışan kadınlarda güçlenme süreci gözlenebilir (Hugo’dan Aktaran Gosh, 2009: 36; Körükmez, Karakılıç ve Danış, 2020: 46).

Göç süreci kadınlar için; yaşamda bağımsızlık kazanmanın, işgücü piyasasına dâhil olmanın, özgüven artışının ve toplumsal cinsiyet perspektifinin kendileri tarafından yeniden şekillendirilmesinin önünü açabilmektedir. Kadınlar, göç sürecinin sonunda kendi hayatlarını şekillendirebilmekte, ailelerini yoksulluktan kurtarabilmekte, deneyimledikleri çeşitli yönlerden travmatik olan süreçlere rağmen zulümden ve şiddetten kaçarak yaşamlarında bağımsızlıklarını kazanabilmektedirler (Pillinger, 2007: 23).

1.7.4. Savaş ve Kadın İşgücü İlişkisi

Savaş, tek başına sosyolojik bir olgu olarak değerlendirilebilir. Özellikle büyük dünya savaşları birçok siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik sonuç doğurmuştur. Bu kapsamda öne çıkan ve bu çalışma açısından büyük önem arz eden noktalardan biri ise, savaş sonrası dönemde kadınların işgücüne katılım oranlarındaki artıştır.

Toplumsal cinsiyet rolleri ve savaş olgusu arasında karşılıklı ve pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Savaş, insanlık tarihi boyunca kadın ve erkeklerin genel itibarıyla toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak konumlandıkları bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda erkek ve kadın kimliklerinin oluşturulduğu sosyal sürecin de bir parçasıdır (Hart, 1995: 41).

Bu doğrultuda öncelikle “erkeklik” olgusunun insanlık tarihi boyunca yaşanan savaşlar çerçevesinde yeniden üretilmesi sürecine değinmek gerekmektedir. Gilmore; erkekliğin doğuştan gelmediğini, belli süreçler doğrultusunda kazanılan bir yeti olduğunu öne sürmüştür (1990: 11-20). Erkekler “erkeklik” yetisini edinmek veya günlük dilde sıklıkla karşılaşıldığı biçimiyle “adam olmak” için harekete geçmeli, bazı testleri geçmeli ve bu uğurda birtakım çileler çekmelidir.

Erkeklik yalnızca bazı erkeklerin erişebileceği bireysel bir kazanımdır. Öyle ki bazı toplumlarda erkeklerin, kendilerini toplumsal olarak kabul ettirebilmeleri veya evlenebilmeleri için bir düşmanlarını öldürmeleri dahi gerekebilmektedir. Tıpkı sözü edilen bu bireysel “erkeklik” sıfatının kazanım süreci gibi, neredeyse evrensel olan bir diğer olgu ise askerliğin, erkeklığe giden yolda bir geçit olarak kabul edilmesidir. Tüm bu süreçler, bir yandan da erkekleri savaşlardaki rollerine adapte etmektedir (Goldstein, 2003: 108-109). Erkekler bu sayede toplumsal statü elde edebilmekte; askerlik yapmadıkları veya savaşmadıkları gerekçesiyle topluma hizmet etmedikleri düşünülen kadınlar, engelliler, LGBTİ+ bireyler ise “ikinci sınıf vatandaş” olarak görülmektedir (Sancar ve Göç-Bilgin, 2021: 37).

Suriye iç savaşı ve Suriyelilerin göç süreçleri düşünüldüğünde, ırkçı nefret söylemlerinin birçoğunun da bu çerçevede şekillendiğini görmek mümkündür. 2011 sonrası dönemde ülkelerinde yaşanan iç savaştan kaçıp Türkiye’ye gelmiş Suriyeli göçmenlerin, özellikle de erkek göçmenlerin, sıklıkla ülkelerinde kalıp savaşmamaları üzerinden eleştirildiğine, günlük diyaloglar esnasında şahit olmak mümkündür. Günlük diyalogların ötesinde Türkiye’nin ulusal gazetelerinde dahi Suriyeli gençlerin ülkelerinde kalıp savaşmaları gerektiği bir takım köşe yazılarında dile getirilmiştir. Bu duruma verilebilecek en net örneklerden biri Ahmet Hakan’ın 8 Şubat 2018 tarihli köşe yazısında fikirlerini “...*Kadınların, çocukların, yaşlıların biricik dostuyum. Hepsinin başımın üstünde yeri var... Ve fakat bütün bunlar eline silah alıp ülkesini savunabilecek durumda olan Suriyelilerin, ülkelerini savunmak için harekete geçmek yerine... Türkiye’nin nargile kafelerinde keyif çatmalarına ses etmeyeceğim anlamına gelmez...*” şeklinde belirtmesidir.²¹ Aynı şekilde ana muhalefet partisnin söz konusu dönemdeki Dış Politikadan Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı olan Öztürk Yılmaz da TBMM’de düzenlediği bir basın toplantısında duruma ilişkin fikirlerini

²¹ <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/suriyeli-multeciler-ulkeleri-icin-neden-savasmiyor-40734842> Son Erişim Tarihi: 28.12.2020

“...Türkiye'ye gelen Suriyeli erkeklerin yaş aralığına baktığımızda, 15 ila 44 arasında 819 bin 350 askere alınabilecek erkek, Türkiye'de kafelerde, pub'larda Türk kızlarıyla geziyor. Bizim Mehmet'imiz Suriye'de şehit oluyor...” şeklinde dile getirmiştir.²² Her iki ifadeden de özellikle Suriyeli genç erkeklerin “ellerine silah alıp ülkelerini savunabilecek durumda olanlar” olarak görüldükleri ve ülkelerinde kalıp savaşmamaları sebebiyle eleştirildikleri anlaşılmaktadır.

Açıkça görülmektedir ki savaş, erkeklere ve erkekliğe atfedilmiş bir olgudur. Bu bağlamda kadınların da savaşların başlangıcında toplumsal cinsiyet rollerine uygun konumlandıkları görülmektedir. Çünkü erkeklik aynı zamanda ev içindeki otoritenin de kaynağıdır. Kadınların gelir getirici herhangi bir faaliyette bulunmaları erkeklerin hane içindeki otoritelerini sarsan bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. Bu sebeple de kadınların işgücüne katılımları ancak eşin (ya da hanedeki diğer erkeklerin) “görevlerini” yerine getiremedikleri durumlarda uygun görülür ve yine bununla bağlantılı olarak da oldukça sınırlı gerçekleşir (Toksöz, 2015: 46). Dolayısıyla erkeklerin savaşa katılmaları ile hanenin geçimini sağlamakta güçlük çeken ve diğer yandan da ev içi rolleri görece hafifleyen kadınların işgücü arzı artmıştır.

Savaş koşulları ağırlaştıkça, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri doğal bir süreç içinde kırılmış; savaşa katılan, savaş sırasında ölen veya kaybolan eşlerinin hane içindeki “görevlerini” kadınlar üstlenmeye başlamak zorunda kalmışlardır. Bu süreç büyük dünya savaşları sonrasında kadınların (çoğunlukla evli ve çocuklu kadınların) işgücüne katılım oranlarında genel olarak bir artış gözlenmesi sonucunu doğurmuştur (Goldstein, 2003: 111).

İki büyük dünya savaşının arasında gerçekleşen 1929 Ekonomik Bunalımı ve onu izleyen dönemde ortaya çıkan yüksek işsizlik oranları, ilk olarak işgücü piyasasının güvencesiz, esnek ve düşük ücretli çalışanları olan kadınları işlerinden etmiştir. Ek olarak İkinci Dünya

²² <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/chpli-ozturk-yilmaz-askerlerimiz-suriyede-sehit-oluyor-suriyeliler-turk-kizlariyla-geziyor-668784> Son Erişim Tarihi: 12.12.2020

Savaşı sonrasında, evlerine dönen erkeklerin de etkisiyle birlikte kadın işgücü arzı bir miktar azalmıştır ancak savaş sırasında işgücü piyasalarına dâhil olan kadınlar büyük ölçüde çalışmaya devam etmişlerdir (Özer ve Biçerli, 2003: 58). İkinci Dünya Savaşı sonrasında genel itibarıyla erkek nüfus azalınca kendilerine ihtiyaç duyulan ve bu sebeple işgücü piyasalarına geri dönen kadınlar, yedek işçi ordusu kelimesinin bu noktada en doğru karşılığı olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Yılmaz vd., 2008: 92).

Elbette kadın istihdamını etkileyen yegâne faktör toplumsal cinsiyet ilişkileri ve kadınların hane içindeki konumları değildir. Ancak Dedeoğlu'nun ifadesi ile “...*aile kurumu gerek kendi kurumsal yapısı gerekse aile içindeki kaynak dağılımı ve karar alma mekanizmalarının belirlediği ölçü anlamında kadın emeğinin konumunu belirlemektedir*” (2000: 144). Kadın işgücü arzının, kadının yaşadığı hane içerisindeki etkinliği arttıkça, artması beklenmektedir. Dolayısıyla eşlerini, babalarını, erkek kardeşlerini; kısacası hanenin geçimini sağlayan erkeklerini, savaş sırasında uzun süre görmemiş veya kaybetmiş kadınların, hanelerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla işgücü piyasalarına dâhil oldukları görülmektedir.

Bu süreç kültürlerarası farklılıklar da göz önünde bulundurularak analiz edilmelidir. Araştırmanın öznesi konumundaki Suriyeli göçmen kadınlar için bu kırılma kritiktir. Zira kültürel ve ahlaki değerleri göz önünde bulundurulduğunda, %41 gibi yüksek bir oranla kadınların ev dışında çalışmasının hiçbir koşulda uygun olmadığını düşünen Suriyeli kadınların (International Labour Organisation Policy Brief-8, 2010: 2-3); çalışma yaşamına katılmak “zorunda” kalmalarının, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmak başta olmak üzere, birer birey olarak kendilerini var etme süreçlerine önemli katkılarda bulunacağı öngörülebilir.

1.7.5. K lt rleŖme ve Adil Entegrasyon

G  süreci ile birlikte yaŖanan coğrafi deĖiŖiklik birçok sosyal, kültürel ve ekonomik deĖiŖimi beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda hem ev sahibi toplumun hem de bireysel düzeyde ve grup düzeyinde g  sürecinin aktörlerinin bu deĖiŖimi ne Ŗekilde deneyimleyecekleri önem kazanmaktadır. Öyle ki g  olgusu, çoğunlukla farklı etnik grupları, farklı dinleri ve en genel hatlarıyla farklı kültürleri karŖı karŖıya getirmekte ve bu karŖılıklılık hem ev sahibi toplum hem de g  sürecinin aktörleri açısından bir takım zorlayıcı etkiler yaratmaktadır (Hugo, 2005:1).

Farklı kültürlere sahip bireylerin veya toplulukların sürekli olarak temas kurması ile birlikte her iki topluluğun orijinal kültür kalıplarının deĖiŖikliĖe uğraması ile k lt rleŖme süreci gerekleŖmektedir (Redfield, Linton ve Herskovits, 1936: 149). K lt rleŖme süreci her iki toplum açısından da karŖılıklı bir etkileŖim yaratmaktadır ve bu etkileŖimin sonucu olarak her iki toplumun da değerlerinde ve davranıŖlarında birtakım deĖiŖiklikler meydana gelmektedir (Saygın ve Hasta, 2018: 313).

K lt rleŖme karŖılıklı bir süreçtir ve göçmenler gibi ev sahibi toplumun da entegrasyon stratejisi izlemesi sosyal uyumun sağlanması noktasında önemlidir. Oysa entegrasyon genellikle yalnızca göçmenlerin üstlenmeleri gereken bir süreç olarak ele alınmaktadır (Göksel, 2019: 25). Bu noktada da karŖımıza çok kültürlülük tartıŖmaları çıkmaktadır. Çok kültürlülük tartıŖmalarında, k lt rleŖme sürecindeki karŖılıklı iliŖkinin altı çizilmekte ve göçmenlerin hem grup düzeyinde hem de bireysel düzeyde, kültürel kimliklerine saygı duyulması sonucunda uyumun gerekleŖebileceĖi üzerinde durulmaktadır. Buna ek olarak çok kültürlülük tartıŖmaları kamusal haklar, azınlık hakları ve kültürel kimliklerin korunması gibi farklı anlamları da içermektedir (BaŖbay ve BektaŖ, 2009: 34).

Göksel, göçmenlerin yalnızca grup olarak değil bireysel olarak da entegrasyon sürecine dâhil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Birey düzeyinde entegrasyonu *adil entegrasyon* olarak tanımlayan araştırmacı, bireylerin özgüven, saygı ve toplumsal itibar duyguları üzerinden, ev sahibi topluma entegre olmaya motive olabileceklerini savunmaktadır. Birey eğer sosyal ilişkilerinde, devletle ve toplumla olan ilişkisinde bu üç duyguyu hissetmezse; hatta bunun aksine dışlanma, ayrımcılık, istismar ya da toplum tarafından hor görülme gibi deneyimlerle karşılaşır, bireyin topluma entegre olması mümkün değildir. Bu üç duygudan yoksun bireylerin toplumsal uyumundan söz edilemez (Göksel, 2019).

Türkiye’deki göçmenlere ilişkin tartışmaların ağırlıklı olarak işgücü piyasasındaki değişiklikler üzerinden yapıldığı, özellikle son dönemde Suriyeli göçmenlere yöneltilen eleştirilerin çalışma yaşamına katılımları üzerinden ilerlediği düşünüldüğünde; işgücü piyasasına katılım sürecinin entegrasyon açısından ön plana çıktığı söylenebilir. İşgücü piyasalarına katılım ve çalışma hayatı göçmenlerin özellikle bireyleri motive edecek üç duygu olarak altı çizilen özgüven, saygı ve toplumsal itibara ulaşmaları noktasında oldukça önemli bir etkidir. Bir işte çalışıyor olmak yalnızca belirli bir gelir elde etmekle alakalı değildir, insanlar aynı zamanda toplumsal bir statü elde etmek ve statülerini devam ettirmek için de çalışmak isterler (Adak, 2010: 105).

Göçmenlerin çoğunlukla mesleki hiyerarşinin en altında konumlandırılmaları ve yükselmeleri için çok kısıtlı imkanlara sahip olmaları motivasyon sorunları yaşamalarına sebep olmaktadır (Massey vd. 1993: 441). Ancak göçmenler, hayatlarının göçmen oldukları dönemlerinin başında genellikle yalnızca gelir elde etmek üzere çalışmakta ve statü elde etmek gibi bir amaçları olmadığı için yine işverenler tarafından tercih edilebilmektedirler. Bu ilişkinin diğer tarafındaki yerli işgücü için ise göçmenlerin çalıştırılması, yükselmenin belki de tek yoludur (Toksöz, 2006:18). Bu durumu en iyi şekilde açıklayan kuram göç kuramları içerisinde de sözü edilen ikili işgücü piyasası kuramıdır. Buna göre; işgücü piyasası ikiye ayrılmıştır. Bu

ikilik, sermaye ile işgücü arasındaki ikilikten kaynaklanmaktadır (Piore, 1979:37). Öyle ki sermaye sahipleri, talebe uygun miktarda üretim yapabilme olanağına sahiptirler. İşgücü piyasasındaki birincil sektörde çalışan işçiler; sürekli, düzenli, iyi ekipman ve araçlarla çalışan, mesleki eğitimlerle yatırım yapılan, görece nitelikli çalışanlardır. İkincil sektörde çalışan işçiler ise birincil sektör işçilerinin aksine; güvencesiz, süresiz, her an işten çıkarılabilecek olan, görece niteliksiz çalışanlardır. Talebin düştüğü durumda işveren ikincil sektörde çalışan işçileri hiçbir maliyetle karşılaşmadan ya da birincil sektör işçilerine kıyasla çok düşük bir maliyetle işten çıkarabilir. İkincil sektör işlerine yerli işçileri çekmek güçtür. Ancak göçmenler yine bu sektör için uygun görülmektedirler (İnce, 2019: 2596). Bu kapsamda değerlendirildiğinde, ev sahibi toplumun; göçmenlerin kimi zaman bireysel olarak kimi zamansa “Suriyeliler” olarak, işlerini ellerinden aldıklarına dair görüşlerinin geçerliliği tartışmalıdır.

Özellikle Suriye’de nitelikli işlerde çalışan bireylerin, kendi niteliklerine uygun işlerde çalışmaya devam edememeleri; Suriye’de nitelikli işlere sahip olmasalar dahi belirli bir yaşam standardına sahip olan bireylerin savaş gibi zorlayıcı bir sebep ile göç etmek zorunda kalmaları statü ve özgüven kaybına sebep olabilecek durumlardır. Buna ek olarak Suriyeli göçmenlerin geçici koruma statüsünde olmaları ve göç sürecinin başlangıcından bu yana dokuz sene geçmiş olmasına rağmen “misafir” olarak görülmeleri adil entegrasyonun gerçekleşmesine engel olabilecek sebeplerdir (Çetin, 2016: 201). Bu sebeple Suriyeli göçmenlerin büyük bir bölümünün artık misafir olmadığının gerek bireysel ilişkilere gerekse devlet politikalarına yansması son derece önemlidir.

İlerleyen bölümlerde saha araştırması sonucunda elde edilen Suriyeli göçmen kadınların çalışma deneyimlerine ilişkin bulgular, adil entegrasyon kavramı çerçevesinde değerlendirilecek ve özellikle çalışma koşullarını ile yasal statülerine ilişkin düşünceleri bu çerçevede tartışılacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Konusu Ve Kapsamı

2.1.1. Araştırma Problemi ve Tezin Konusu

Bu araştırmanın yapılmasına sebep olan temel problem; 2011 yılındaki Suriye iç savaşı sonrası, hedef ülkesi Türkiye olan zorunlu göç hareketi kapsamında Suriye’den Türkiye’ye göç etmiş kadınların, işgücü piyasasında çok boyutlu bir ayrımcılığa maruz kalmalarıdır. Suriyeli göçmen kadınlar, hem kadın olmaları hem göçmen olmaları hem de zorunlu göç ile Türkiye’ye gelmiş olmaları sebebiyle işgücü piyasalarında ayrımcılık örnekleriyle karşılaşmaktadır. Tek başına kadın olmak ve/veya tek başına göçmen olmak dahi kadınların çalışma yaşamına dâhil olmaları noktasında yeterince zorlayıcı olabilirken; zorunlu göç, Suriyeli kadınların çalışma yaşamlarını daha büyük oranda etkilemektedir. Bu araştırma ile başlangıçta Suriyeli göçmen kadınların çalışma yaşamı deneyimlerinin gözlemlenmesi ve işgücü piyasalarındaki çok boyutlu ayrımcılığa uğradıkları varsayımının geçerliliğinin tartışılması planlanmıştır.

Bu kapsamda, tezin konusu da Suriyeli kadınların Diyarbakır’daki çalışma yaşamı deneyimleridir. Çalışma yaşamına dâhil olmuş veya olmak isteyen kadınlarla, işgücü piyasasına dâhil olma süreci üzerinden deneyimleri ortaya konacak; bu deneyim hem iç savaş ve zorunlu dış göç bağlamında, hem de göçmen kadın emeği bağlamında değerlendirilecektir. Ek olarak; Suriyeli kadınların ve ailelerin hedef şehir olarak Diyarbakır’ı seçmelerinin altındaki temel nedenlere ilişkin kısa bir değerlendirme yapılacaktır; akrabalık, dostluk ve komşuluk gibi sosyal ağların, gerek sosyal yaşamda gerekse kadınların çalışma yaşamında nasıl bir etki yarattığı analiz edilecektir. Bu analize paralel olarak da “dil” unsurunun Suriyeli kadınların çalışma yaşamı deneyimleri bağlamında ne derece engel ya da ne derece kolaylaştırıcı bir etken olduğu incelenecektir.

Tüm bunların yanında literatür taraması ve gerçekleştirilen saha araştırması sonucunda tezin temel problem(ler)i genişlemiş ve gelişmiştir. Suriyeli kadınları Diyarbakır işgücü piyasasındaki çalışma deneyimleri; Suriye işgücü piyasasındaki deneyimleri, savaş ve zorunlu göç süreci ile bir arada değerlendirilmesinin özellikle saha araştırması sonucunda bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırma yapılan kişilere, göçten önce yaşadıkları bölgeye ve oradaki çalışma kültürüne ilişkin bilgilerin sınırlı olması; Suriyeli kadınların çalışma yaşamı deneyimleri ile ilgili değerlendirmeleri de kısıtlamaktadır. Bu sebeple araştırmada Suriye’deki çalışma kültürüne, kadınların özellikle 2011 öncesi süreçte kendi ülkelerindeyken nasıl, hangi oranlarda ve hangi işlerde çalıştıklarına yer verilecek; bu veriler üzerinden de Diyarbakır özelindeki çalışma koşulları, işgücü piyasasındaki konumlanışlarına ilişkin karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacaktır. Kadınların Suriye’deki çalışma kültürlerinin, genel olarak göç için hedef olan bütün ülkelerde; özel olarak da Türkiye ve Diyarbakır’daki çalışma kültürlerine etkisinin büyük olacağı düşünülmektedir.

Suriyeli kadınların göç öncesindeki çalışma deneyimlerine ilişkin bilgiler, aynı zamanda kadınların göç ettikleri ülkelerdeki çalışma deneyimlerinin niteliği ve sürekliliği açısından belirleyicidir. Zorunlu göç kapsamında, bir iç savaştan kaçıp Diyarbakır’a gelmiş kadınların en temel çalışma motivasyonlarının bir ekonomik kazanç elde etmek olduğunu öngörmek zor değildir. Yapılan görüşmeler ışığında da katılımcıların, annelerinin ve kızlarının çalışmaya ilişkin düşünceleri değerlendirilecektir. Çalışma hayatına girişteki tek motivasyon başlangıçta ekonomik kazanç elde etmek olabilse de kadınların gelecek beklentileri ve bu motivasyonun şekil değiştirip değiştirmediğini analiz etmek tezin ana hedefleri arasındadır.

Bütün bunların ötesinde değinilmesi gereken bir diğer nokta ise savaş olgusu ile kadın işgücü arasındaki ilişkidir. Dünyada gerçekleşen büyük savaşlar ve erkeklerin bu savaşlardaki

rolleri kadınların hem toplumsal cinsiyet rolleri açısından hem de işgücüne katılımları açısından birtakım sonuçlar doğurmuştur. Tez kapsamında, Suriye iç savaşının, Suriyeli kadınların işgücü piyasasına katılımları üzerinde yarattığı etkilerin incelenmesi ve bu bağlamda bir değerlendirme yapılması da hedeflenmektedir.

2.1.2. Tezin Amacı ve Önemi

Bu tez 2011 sonrası dönemde Türkiye’de Diyarbakır’a gelmiş Suriyeli kadınların çalışma deneyimlerinin her iki ülkede ve savaş öncesi-savaş sonrası dönemlerde nasıl şekillendiğini ele almakta; her iki ülke ve dönemdeki çalışma deneyimleri arasında bir ilişki olup olmadığını, varsa bu ilişkinin nasıl kurulduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu ilişki kurulurken savaş ve zorunlu göç olgularının Suriyeli göçmen kadınların çalışma davranışına ilişkin düşüncelerinde (varsa) yarattığı değişimi ortaya koymak da oldukça önemlidir. Dolayısıyla Suriyeli göçmen kadınların, Diyarbakır’da işgücü piyasasına girmeden önce, girerken ve işgücü piyasasından çıkarken yaşadıkları özgün deneyimler, karşılaştıkları engeller üzerinden çalışma yaşamı deneyimlerini aktarmak ve bunlar üzerinden kapsamlı, tutarlı ve geçerli bir analiz yapmak tezin temel hedefidir.

Tez için Diyarbakır ilinde 2011 sonrası dönemde Türkiye’ye gelmiş 22 Suriyeli kadınla görüşme yapılmıştır. Diyarbakır ilinin, göçmen kampı bulunmayan, göçmenlerin yerleşik hayata görece daha yoğun geçtikleri dolayısıyla ekonomik ve sosyal hayata daha yoğun katıldıkları bir il olduğu gözlemi ile bu seçimin yapıldığını söylemek mümkündür.

Ayrıca Diyarbakır sosyo-ekonomik olarak değerlendirildiğinde, Türkiye içinde özellikle genç ve kadın işsizliğinin görece yoğun olduğu şehirlerden biridir. 2013 yılı verilerine göre Diyarbakır’daki işsizlik oranı yüzde 18,7 olarak belirlenmiştir (Aydemir ve Ülker, 2015:

70). Her ne kadar çeşitli kaynaklar 2018 yılına gelindiğinde istihdam oranlarının 2013 yılına kıyasla yükseldiğini söylese de Diyarbakır ilinde yapılan sınai yatırımın çok sınırlı olması ve istihdamın ağırlıklı olarak tarım ve hizmet sektöründe gerçekleşmiş olması; şehrin ekonomik gelişme seviyesinin ileri kabul edilemeyeceğini göstermektedir. Yerel bir haber kaynağında, durum şu şekilde özetlenmiştir: *“Türkiye’de işsizlik denilince akla gelen ilk şehirlerden olan Diyarbakır’ın 2017 yılı işe başvuru ve işe alım verilerinde çarpıcı sonuçlar ortaya çıktı. Gazetemizin İş-Kur İl Müdürlüğü (İŞKUR) verileri üzerinde yaptığı araştırma ve analize göre 2017 yılında iş için başvuranların yüzde 4’ünü işe yerleştirebildi.”*²³ Göçmen emeği bu bağlamda değerlendirildiğinde karşımıza göçmen kadınların işgücü piyasasına dâhil oldukları durumlarda Türkiyeli işçilerle olan diyaloglarının, karşılaştıkları tepkilerin ve dâhil oldukları sosyal ağların hayatlarına ne şekilde sirayet ettiğine ilişkin bir analiz yapma gerekliliği çıkmaktadır.

UÇÖ’nün Suriye Merkezi İstatistik Bürosu’nun verilerinden faydalanarak hazırladığı raporda; 15 yaşından büyük kadınların dörtte üçünün ne eğitime ne de çalışma hayatına dâhil oldukları belirtilmiştir (International Labour Organisation Policy Brief-8, 2010: 1). Suriye’nin, iç savaştan önceki dönemde kadınların istihdam oranlarının yüksek olduğu bir ülke olmadığı görülmektedir. Bu sebeple tezin ana hedeflerinden biri, zorunlu göç sürecinin de etkisi ile Suriyeli kadınların çalışma yaşamı deneyimlerinin ve çalışma kültürünün kuşaklar arasındaki değişiminin analiz edilmesidir.

Bu tez Suriyeli göçmen kadınların Türkiye içerisinde ekonomik olarak yeterince gelişmemiş, işsizlik oranlarının yüksek, istihdam oranlarının ise Türkiyeli çalışanlar için dahi düşük olduğu bir il olan Diyarbakır’daki deneyimlerinin tartışılması açısından önemlidir. Yürütülecek tartışmaya sosyal ilişki ağları unsuru da dâhil edilecek ve bu ilişki ağlarının hangi

²³ <https://www.diyarbakirgazete.com/diyarbakir-issizlik-sampiyonu-oldu/> Son Erişim Tarihi: 12.12.2020

yönde işlediğine bağlı olarak kadınların çalışma yaşamı üzerindeki etkileri de analiz edilecektir. Aynı zamanda katılımcıların Suriye işgücü piyasasındaki deneyimleri ile karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılması, Suriyeli göçmen kadınların işgücü piyasalarında ve bununla bağlantılı olarak genel itibarıyla çalışma yaşamındaki konumlanışlarını anlamak açısından önemlidir. Kadınların çalışma motivasyonları ve gelecek beklentileri, Suriyeli kadın çalışanların çalışma kültürünün tarihsel bağlamından kopuk olmadan aktarılması, objektif bir değerlendirme yapılması açısından gerekli görülmektedir.

Tüm bunlara ek olarak savaş ve savaşın kadın işgücü açısından etkileri de kadın işgücü açısından dünyadaki örnekleri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Bu sayede Suriyeli göçmen kadınların, işgücü piyasasına katılımları tartışılacak ve Türkiye'deki işgücü piyasalarına eklemelenmeleri yalnızca Türkiye işgücü piyasasında yarattığı etkiler bağlamında değil, Suriyeli göçmen kadın işgücü açısından da analiz edilmiş olacaktır.

2.1.3. Tezin Kapsamı ve Sınırlılıkları

Tezin en önemli sınırlılığı, yapılan analizin ve yorumların yalnızca 2011 sonrası dönemde Türkiye'ye gelmiş ve Diyarbakır ilinde yaşayan Suriyeli kadınlar için geçerli olmasıdır. Ayrıca saha çalışması doğrultusunda yapılacak yorumlar Diyarbakır ilinde yaşayan tüm Suriyeli göçmen kadınlar için de geçerli değildir. Diyarbakır ilinde yaşayan Türkiyeli kadınların işgücü piyasası deneyimleri de bu tez kapsamında değerlendirilmemiştir.

Tüm görüşmelerde katılımcılardan paylaşmayı uygun gördükleri ölçüde kendi özgün hikâyeleri dinlenmiştir. Bu özgün hikâyelerde özel olarak çalışma hayatına ilişkin, genel olarak ise katılımcı kadınların tüm yaşantılarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Araştırmanın hedefi bu bilgilerden yola çıkarak Diyarbakır'daki tüm Suriyeli kadınlar için geçerli olduğu iddia edilecek

genel geçer yorumlar çıkarmak değil, kadınların özgün deneyimlerinde ortaklaşan ve ayrışan noktaları bulmaktır. Bu ortaklıkların ve farklılıkların, 2011 sonrası dönemde Türkiye'ye gelmiş ve Diyarbakır'da yaşayan Suriyeli kadınların hayatları ile ilgili genel bir çerçeve çizmesi ve fikir oluşturmaları hedeflenmektedir.

Tezin bir diğer sınırlılığı ise görüşmelerin kısa sayılabilecek bir süre içerisinde yapılmış olmasıdır. Diyarbakır, lojistik imkânları açısından saha çalışması için uygun görülümüşse de şehre ancak yılın belli dönemlerinde gidilebilmiştir. Diyarbakır'da bulunan zamanın bir bölümü de araştırmanın gerçekleştirilmesi ile ilgili yasal izinlerin alınması için gerekliliklerin yerine getirilmesi ile geçmiştir. Dolayısıyla yaklaşık bir ay ile sınırlı bir zaman dilimi içerisinde görüşme yapılacak kadınlara ulaşılması ve görüşmelerin gerçekleştirilmesi gerekmiştir.

Zaman sınırlılığı, Türkiye'nin değişen göç politikaları ve Diyarbakır içerisinde yerel yönetimlerde yaşanan/yaşanması muhtemel görülen değişimler sebebiyle, Diyarbakır il merkezi dışında yalnızca iki ilçeye gidilmesi mümkün olmuştur. Bismil ve Eğil ilçeleri dışında kalan ilçelerde yaşayan Suriyeli göçmen kadınlar ile iletişime geçilememesi de tezin sınırlılıkları arasındadır.

Araştırma açısından bir diğer sınırlılık Diyarbakır il merkezinde gerçekleşen görüşmelerde ilk katılımcılara sivil toplum kuruluşları (STK'lar) aracılığı ile ulaşılmış olmasıdır. Aracı STK'lara ulaşılırken herhangi bir seçim kriterinin uygulanmamıştır. Ancak yine de il merkezindeki ilk katılımcıların yalnızca aracı STK'ların faaliyet alanında bulunuyor olmaları, örneklem temsili açısından tezin sınırlılıkları arasındadır.

Tez kapsamında beşi Arapça, dördü Türkçe, 13'ü ise Kürtçe dilinde olmak üzere toplamda 22 görüşme gerçekleştirilmiştir. Arapça dilinde gerçekleştirilen beş görüşmenin üçünde, katılımcılara ulaşılması noktasında aracı olan STK'lardan birinde çalışan ve Arapça bilen bağımsız bir erkek; diğer ikisinde ise katılımcı kadınların eşleri çevirmen olarak

kullanılmıştır. Bu noktada öncelikle Arapça görüşmeler için çevirmen kullanılmış olması; bu çevirmenlerin erkek olmaları ve iki görüşme ile sınırlı da olsa katılımcıların eşleri olmaları araştırmanın sınırlılıklarındandır. Ancak özellikle katılımcıların eşlerinin çevirmen olarak kullanıldığı görüşmelerde, eşlerin müdahalesi olmadan katılımcılardan cevap alınmaya çalışılmış, çevirmen olarak kullanılan eşlere katılımcıların cümlelerini, hiçbir şekilde müdahale etmeden ve cevapları değiştirmeden çevirmeleri gerektiği söylenmiştir. Kürtçe ve Türkçe görüşmeler ise çevirmen kullanılmadan gerçekleştirilmiştir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

2011 sonrası dönemde iç savaş sebebiyle ülkesini terk etmiş ve hâlihazırda Türkiye'nin Diyarbakır ilinde yaşayan Suriyeli kadınların çalışma yaşamı deneyimlerini inceleyen bu araştırma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Yıldırım ve Şimşek nitel araştırmayı “...algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma...” olarak tanımlamışlardır (2008: 39). Bu araştırmanın ana hedefi de Suriyeli kadınların Diyarbakır ilindeki çalışma yaşamı deneyimlerini “gerçekçi ve bütüncül” bir şekilde ortaya koymak ve yaşadıkları zorunlu göç sürecinin, çalışma deneyimleri üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Aynı zamanda Suriyeli kadınların çalışma kültürlerinin kuşaklar arasında ve zaman içinde; iç savaş ve göç dâhil olmak üzere tüm yaşam deneyimlerinin etkisiyle nasıl şekillendiğini ortaya koymak da araştırmanın hedefleri arasındadır. Araştırmanın hedeflerine ulaşılması ancak bu hedeflere ilişkin potansiyellerin ve sınırların araştırmacı tarafından keşfedildiği (Baltacı, 2019:370) nitel araştırma tekniğinin uygulanması ile mümkün görülmüştür.

2.2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2011 sonrası dönemde Türkiye’ye gelmiş ve Diyarbakır ilinde yaşayan Suriyeli kadınlar oluşturmaktadır. Görüşmeler çalışma yaşamına çeşitli sebeplerle dâhil olamamış, dâhil olmak isteyen veya hâlihazırda dâhil olmuş Suriyeli göçmen kadınlarla gerçekleştirilmiştir. Özellikle Suriyeli göçmen kadınların seçilmesinin ise; iç savaşa bağlı olarak gelişen zorunlu göç unsurunun, varsayımlar üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Diyarbakır ilinde yaşayan ve çalışma hayatına dâhil olmayan kadınlarla da çalışma yaşamı deneyimi olan kadınlara kıyasla sayıca az da olsa görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma evreninin çalışan kadınlarla sınırlandırılmamasının en önemli sebebi, görüşme yapılması planlanan tüm kadınların Diyarbakır’da olmasa dahi, Suriye’de bir çalışma deneyimlerinin olması ihtimalidir. Katılımcı kadınların ne Diyarbakır’da ne de Suriye’de çalıştıkları durumda ise Suriye’de kadınların çalışma kültürlerine ilişkin bilgilerini ve fikirlerini paylaşabilecekleri düşünülmüştür. Araştırma evrenine hâlihazırda çalışmayan/ hayatı boyunca hiç çalışmamış kadınların dâhil edilmelerinin bir sebebi de çalışma kültürünün kuşaklar arasında zaman içerisindeki değişimine ilişkin değerlendirmeleri, farklı çalışma geçmişlerine sahip kadınların farklı görüş ve düşünceleriyle zenginleştirme fikridir.

Araştırmanın örnekleme zamanı, maliyet ve imkân kısıtlamalarından dolayı Diyarbakır ilindeki tüm Suriyeli kadınları kapsamamaktadır. Kümbetoğlu, nitel araştırmalarda; insanların deneyimlerinin çeşitliliğini yansıtacak, araştırma konusunun derinlemesine anlaşılacağı bir örneklemin seçilmesinin, genelleme yapılabilecek bir örneklem seçilmesinden daha gerekli olduğunu belirtmektedir (2017). Araştırmada da Suriyeli göçmen kadınların Diyarbakır ilindeki çalışma yaşamlarının, yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerinin, çalışma kültürlerindeki değişimin ve kuşaklar arası farklılıkların anlaşılacağı görüşmelerin yapılacağı bir örneklem seçilmesi

hedeflenmiştir. Bu doğrultuda belirlenen araştırmanın örneklemini Diyarbakır ilinde yaşayan 22 Suriyeli kadın oluşturmaktadır.

Diyarbakır ilinin seçilmesinin en temel nedeni görüşmelerin gerçekleştirildiği süreçte dil, ulaşım ve konaklama gibi bazı fiziksel koşulların araştırmacı için Diyarbakır ilindeki uygunluğudur. Ek olarak 1,7 milyon nüfusu ile Suriye'ye sınırı bulunmayan ancak görece sınıra yakın büyük şehirlerden biri olan Diyarbakır ilindeki Suriyeli göçmen kadınların çalışma yaşamı deneyimleri merak uyandırmaktadır. Bu sebeple araştırmanın Diyarbakır il merkezi ve ilçelerinde gerçekleştirilmesine karar verilmiş; Diyarbakır il merkezinde 14, Bismil ilçesinde 7 ve Eğil ilçesinde 1 olmak üzere toplamda 22 Suriyeli göçmen kadın ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

2.2.2. Veri Toplama Teknikleri, Verilerin Toplanması

Araştırmaya ilişkin kavramsal çerçeveyi oluşturmak amacıyla öncelikle literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda alana ilişkin ilgili kaynaklar detaylı olarak incelenmiştir. Literatür taraması ile eş zamanlı olarak, tezin özgün kısmını oluşturan saha çalışması için gerekli soru kâğıdı tasarlanmıştır. Araştırmanın tüm süreçlerinde kuramsal çerçevenin genişletilmesine yönelik taramalar devam edilmiştir.

Diyarbakır ilinde Suriyeli “yabancılar” ile ilgili akademik araştırma yapmak için izin almak üzere yaşanan süreç, araştırma sahasına ilişkin en önemli ayrıntılardan birisi olarak görülebilir. YÖK’ün 2015 tarihli kararında *“Yabancı ülke temsilcilikleri, üniversiteler/akademisyenler, kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşları tarafından geçici koruma sağlanan Suriyelilere yönelik çalışmalara bakanlıkların onayı olmadan izin verilmemesi gerektiği İçişleri Bakanlığı’nın ilgili yazısı ile*

bildirilmiştir” ibaresi bulunmaktadır. Ancak aynı yıl içerisinde bu yasak kalkmış olmasına rağmen, ne yasağın kalktığına ilişkin bir bilgi ne de yasağın geçerli olması durumunda izlenmesi gereken yollara ilişkin bir açıklama YÖK tarafından yapılmıştır.²⁴

Bu sebeple GİGM’nin internet sitesi incelenmiş, telefon hattı üzerinden ilgililerle görüşülmüş ancak yine tatmin edici bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sonrasında DVİGİM ile telefon üzerinden irtibata geçilmiş ve konu ile ilgili randevu talep edilmiştir. Nisan 2019 itibarıyla DVİGİM ile de araştırmaya ilişkin izinlerin alınması hususunda yüz yüze görüşülmüş, ancak izin sürecine ilişkin belirsizlik bu görüşmede de devam etmiştir.

Söz konusu süreç devam ederken, Ankara Üniversitesi Etik Kurulu’na saha araştırmasının gerçekleştirilmesi için Mayıs 2019 başvuruda bulunulmuş ve Haziran 2019 tarihinde etik onay alınmıştır. Sözlü olarak Nisan 2019 tarihinde, yazılı olarak ise Temmuz 2019 tarihinde başlayan, Türkiye’de yaşayan Suriyeli yabancılara ilişkin akademik çalışma yapılmasına dair izin süreci, DVİGİM’ye verilen izin başvuru dilekçesinin GİGM’ye iletilmesi ve iznin bu kurumdan Eylül 2019’da gelmesi üzerine son bulmuştur.

Bu sürecin uzamasının en önemli sebebi Türkiye’nin oldukça hızlı değişen göç politikaları olarak görülmektedir. Aynı zamanda GİGM’nin görece yeni bir kurum olması ve Suriyeli yabancılara ilişkin yapılacak akademik çalışmalarla ilgili genel ve kabul görmüş bir prosedürlerinin bulunmaması da izin sürecinin uzamasında önemli birer etken olarak görülmektedir.

Gerekli yasal iznin ve etik onayın alınmasından sonra 22 Suriyeli göçmen kadınla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma insanların potansiyellerini ve sınırlarını keşfettikleri bir araştırma ve üretme biçimidir (Baltacı, 2019:

²⁴<http://www.diken.com.tr/25-milyon-suriyeli-var-arastirma-yok-akademide-fiili-yasak-suruyor/> Son Erişim Tarihi: 13.12.2020

370). Bu sebeple katılımcıların özgün deneyimlerinin bütünüyle anlaşılmasının, ancak görüşme sırasında karşılıklı diyalog ile şekillenecek ve katılımcıların en az çalışma yaşamı kadar, göç ve yaşam deneyimlerinin de görüşmeye dâhil olması ile mümkün olabilecek bir süreç olduğu düşünülmüştür. Suriyeli göçmen kadınlarla, derinlemesine mülakat tekniği ile görüşmelerin yapılması; kadınların sırasıyla iç savaş, zorunlu göç, yeni bir ülkede yaşam kurma çabası, hedef ülkeyi seçme nedenleri, hedef ülkeye dair beklentileri ile hedef ülkedeki sosyal yaşamları, aile yaşamları, çalışma yaşamları ve beklentilerinin ne derece karşılandığı olgularının birbirinden bağımsız görülmemesi ve bir bütün olarak ele alınmak istenmesi ile de bağlantılıdır.

Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılmış ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile farklı yaşantılara sahip katılımcıların deneyimlerinin elde edilmesi hedeflenmiştir. Diyarbakır il merkezinde gerçekleştirilen 14 görüşme için ilk üç katılımcıya, araştırma sahasından önce iletişim kurulan Diyarbakır ilinde Suriyeli göçmenlere ilişkin faaliyet gösteren üç sivil toplum kuruluşu aracılığıyla ulaşılmıştır. İletişime geçilecek STK'lar herhangi bir özelliğe göre seçilmemiştir. Araştırma sahası öncesinde Diyarbakır ilinde faaliyet gösterdiği bilinen veya DVİGİM tarafından faaliyet halinde olduğu belirtilen tüm sivil toplum kuruluşlarıyla iletişime geçilmiştir. Ancak bu STK'ların yalnızca üç tanesi Suriyeli göçmen kadınlara ulaşılması noktasında yol gösterici olmayı kabul ederek olumlu geri dönüşte bulunmuştur. Araştırma kapsamında söz konusu STK'larda çalışan veya bu STK'ların çeşitli faaliyetlerine katılan katılımcıların kişisel gizliliklerinin ihlal edilmemesi adına ilgili STK'ların isimleri kullanılmayacaktır.

STK'lar aracılığıyla ulaşılan ilk katılımcı kendisinden sonra görüşülecek bir diğer katılımcı ile bağlantı kurulmasını sağlamıştır. Bu noktada yukarıda sözü edilen maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi devreye girmektedir; araştırmanın konusuna ilişkin olay veya olguların ne ölçüde çeşitlendiğini ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını incelemek hedeflenmiştir (Neuman, 2014; Aktaran Baltacı, 2018: 249). Bu kapsamda aynı meslek veya

meslek kolunda çalışan kadınlarla değil, olabildiğince çeşitli işlerde çalışan, Suriye'nin farklı şehirlerinden gelen, farklı sosyo-ekonomik geçmişe sahip kadınlarla görüşme gerçekleştirilmiştir. Ancak görüşme yapılacak kadınlara ulaşma noktasında yaşanan problemler örneklem seçimindeki ana yöntemin kartopu örnekleme yöntemi olması sonucunu doğurmuştur.

Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde yapılan görüşmeler de yine kartopu örnekleme yöntemi ile gerçekleştirilmiş, “Görüşmeye ilk olarak kiminle başlamalıyım?” sorusuna ilçe sakinlerinden cevap alındıktan sonra katılımcıların tümüne bir önceki katılımcının yönlendirmesi ile ulaşılmıştır. Eğil ilçesinde yapılan görüşme ise kartopu örnekleme yöntemine uygun olarak seçilmiş, ancak ilçenin görece küçük olması ve ilçede yaşadığı bilinen diğer Suriyeli göçmen hanelerin il merkezine göç ettiklerinin öğrenilmesi sebebiyle daha fazla görüşme gerçekleştirilememiştir.

Yapılan görüşmeler dışında araştırma sahasına ilişkin bir diğer önemli ayrıntı da STK'ların faaliyetlerini gözlemleme ve hatta bir kısmına katılma imkânının doğmuş olmasıdır. Bu sayede araştırmanın katılımcıları dışında STK'ların faaliyetlerinden faydalanan çok sayıda Suriyeli göçmen kadın, çocuk ve genç ile etkileşimde kurma ve vakit geçirme şansı elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına doğrudan etkisi olmasa da örnekleme dâhil olup olmamaları önemli olmaksızın araştırmanın öznesi olan kişilerle, kendi sosyal ortamlarında geçirilen vaktin, özellikle Suriyeli göçmen kadınları anlama, onların sosyal ve ekonomik hayat içerisindeki konumlarını ifade etme noktasında olumlu bir etki yaratacağı beklenmektedir.

STK'lar haricinde Diyarbakır ilinde Temmuz 2019 tarihinde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kadın ve Aile Hizmetleri Daire Başkanlığı ile de Büyükşehir Belediyesi'nin Suriyeli göçmen kadınlar ile ilgili faaliyet ve hizmetlerini öğrenmek üzere görüşülmüştür. Ayrıca Suriyeli göçmenlere yönelik eğitim ve meslek edindirme faaliyetlerine ilişkin bilgi almak üzere,

yine Temmuz 2019 tarihinde İŞKUR Diyarbakır İl Müdürlüğü ile de bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Son olarak ise kadının güçlenmesi ve karar mekanizmalarına dâhil olması sürecine örnek olarak gösterilebilecek Diyarbakır Sanayi ve Ticaret Odası içerisinde oluşturulan Kadın Meclisi ile de politika önerilerinin geliştirilmesi noktasında katkı sağlayacakları düşünülerek Eylül 2019 tarihinde görüşme gerçekleştirilmiştir.

2.2.3. Verilerin Analizi

Çalışma açısından katılımcıların görüşleri ve deneyimleri önemlidir. Ancak bu deneyimlerin paylaşılması sırasında katılımcıların anonimliklerinin kaybolmaması adına analiz kısmında katılımcılar için takma isimler kullanılmıştır. Bununla birlikte gerekli yerlerde de çalıştıkları işler değiştirilebilmiştir. Katılımcıların takma isimlerle anılması için farklı bir çalışma yapılmış; tüm katılımcıların isimleri kelime kökenleri, hangi dilde oldukları veya (bilindiği durumda) ebeveynlerinin bu isimleri seçme hikâyeleri dikkate alınarak ve ismin özüne bağlı kalarak değiştirilmiştir. Katılımcıların çalıştıkları işler ise ayırt edici olmaları ve katılımcıların anonimliklerini bozmaları ihtimalinin olduğu durumlarda yine asıl olarak yapılan işe ve çalışılan sektöre sadık kalınarak değiştirilmiştir.

Saha çalışması sırasında gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler sırasında katılımcılardan görüşme sırasında izin alınarak elde edilen dijital ses kayıtları yazıya geçirilmiştir. Metin haline getirilen görüşmelerin analizinde nitel veri analizinde kullanılan uygulamalardan biri olan NVivo12 paket programı kullanılmıştır. Bu program aracılığı ile ana ve alt kodlar belirlenmiş, saha çalışmasının bulguları bu kodlar çerçevesinde betimleyici yaklaşım ile analiz edilmiştir.

Dey, nitel analizin üç aşaması olduğunu belirtmektedir. İlk aşamada araştırmanın konusuna ilişkin bir takım temel özellikler yazılı olarak ifade edilir, ikinci aşamada saha çalışması sonrasında elde edilen veriler çeşitli kodlar çerçevesinde sınıflandırılır, üçüncü aşamada ise ortaya çıkan kodlar arasındaki ilişkiler tanımlanır ve bağlantılar kurulur (1993). Bu araştırmanın veri analizinde de Dey'in tanımladığı gibi öncelikle araştırma konusuna ve katılımcılara ilişkin temel bazı özellikler tanımlanmıştır. Devamında NVivo12 programı yardımı ile görüşmelerin yazıya geçirilen ham metinleri üzerinden belirli kodlar oluşturulmuş ve son olarak da bu kodlar arasındaki bağlantılar kurulmuştur.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Katılımcıların Özellikleri

Tez kapsamında Diyarbakır ilinde toplamda 22 Suriyeli kadın ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara ilişkin temel özelliklere Tablo 3.1.'de yer verilmiştir.

Tablo 3-1. Katılımcıların Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Medeni Durum	En son tamamlanan okul	Çocuk Sayısı	Türkiye'ye gelen yıl	Suriye'deyken Yaşadıkları Yer	Görüşmenin Gerçekleştirildiği Dil
Avşin	23	Evli	Ortaokul	2	2011	Kamışlı	Türkçe
Nergis	26	Evli	Gitmemiş	4	2012	Hasiçi	Kürtçe
Bejan	35	Evli	Üniversite	4	2013	Rakka	Kürtçe
Dilşah	33	Evli	Lise	6	2014	Kobani	Türkçe
Ayşe	50	Evli	Gitmemiş	7	2014	Hasiçi	Kürtçe
Seran	19	Evli	Ortaokul	1	2011	Kamışlı	Kürtçe
Behiye	40	Bekâr/ Eşi ölmüş	Gitmemiş	4	2014	Kobani	Kürtçe
Salina	24	Bekâr	Lise	0	2014	Derbesiye	Türkçe
Firuze	37	Evli	Ortaokul	4	2012	Hasiçi	Kürtçe
Gülbin	20	Evli	Lise 1. sınıf	0	2013	Kobani	Kürtçe
Rana	25	Evli	Üniversite/ Medrese	1	2019	Hasiçi	Arapça
Feriha	28	Evli	Üniversite	3	2017	Hasiçi	Kürtçe
Hüsne	48	Evli	Gitmemiş	4	2014	Hasiçi	Arapça
Huriye	39	Evli	Lise	3	2015	Halep	Arapça
Hatun	44	Evli	Gitmemiş	6	2012	Derbesiye	Kürtçe
Sabiha	38	Evli	İlkokul	8	2013	Halep	Kürtçe
Behice	36	Evli	Üniversite 1. Sınıf	4	2012	Hasiçi	Kürtçe
Rüveyda	39	Evli	Üniversite	4	2013	Hasiçi	Kürtçe
Sharon	32	Bekâr	Üniversite	0	2014	Halep	Kürtçe
Leyla	30	Evli	Üniversite 1. Sınıf	1	2016	Deyrizor	Arapça
Emine	22	Evli	Lise	1	2014	Deyrizor	Arapça
Siti	25	Evli	Üniversite	2	2014	Hasiçi	Türkçe

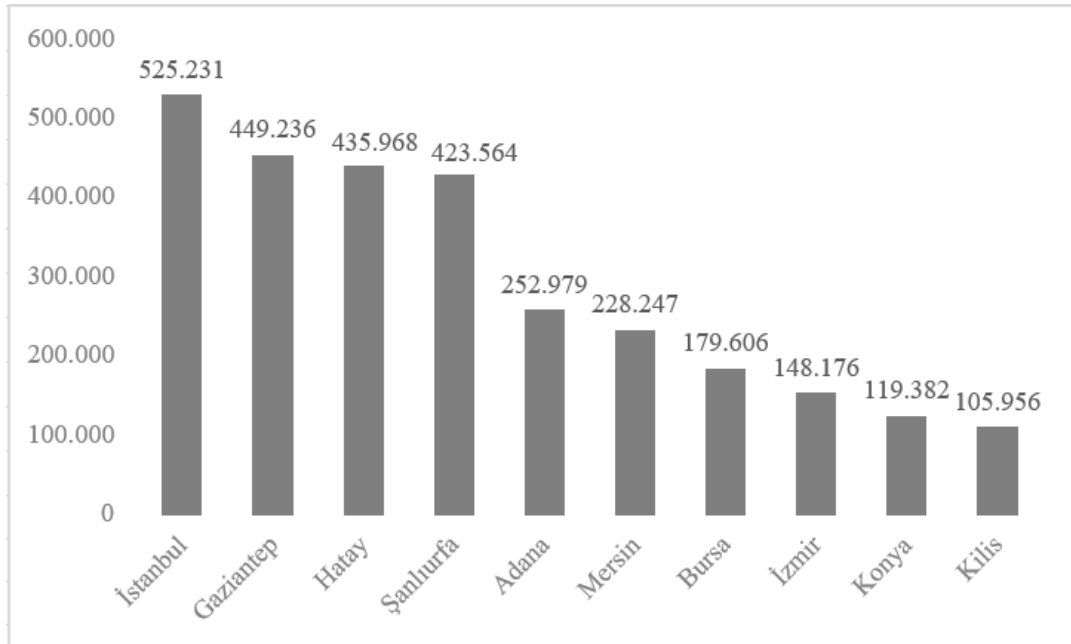
Görüşmelerin gerçekleştirildikleri diller Arapça, Kürtçe ve Türkçedir. Araştırma bulgularına ilişkin yapılacak alıntılarda katılımcıların ifadeleri mümkün olduğunca korunmuştur. Bazı alıntılardaki devrik cümleler, özellikle Türkçe görüşme gerçekleştirilen

katılımcıların veya çevirmen olarak kullanılan kişilerin Türkçe-Kürtçe dil becerileri ile ilişkilidir.

Katılımcılar 19 ila 50 yaş aralığındadır. 22 katılımcının biri bekâr, 20'si evlidir; birinin ise eşi ölmüştür. Tez kapsamında görüşme yapılan Suriyeli kadınların altısı üniversite, üçü ortaokul, dördü lise, biri ise ilkokul mezunu iken; beşi hiç okula gitmediğini, üçü ise savaş ve göç sebebiyle lise veya üniversite eğitimlerini tamamlayamadıklarını ifade etmiştir.

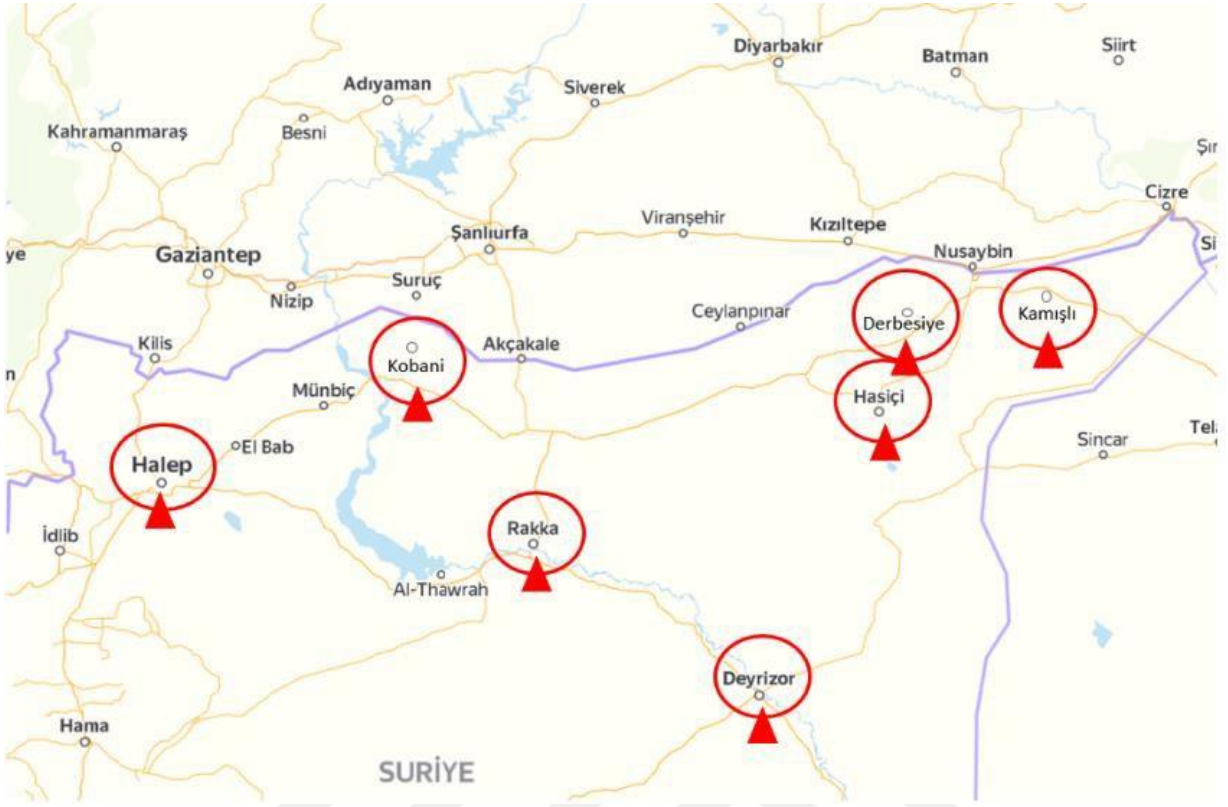
GİGM'nin verilerine göre, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin ekonomik olarak görece gelişmiş veya Türkiye'nin Suriye sınırında bulunan-sınra yakın olan illerinde bulundukları görülmektedir. Aşağıda bulunan grafikte GİGM'nin verilerine göre Türkiye'de bulunan Suriyelilerin ilk 10 ile göre dağılımı verilmiştir. Grafikte dikkat çeken Şanlıurfa, Hatay ve Kilis'teki Suriyeli sayısının yüksekliğidir. Bu illerin Suriye sınırına yakınlığı, coğrafi yakınlığın göç kararı üzerinde olumlu bir etki yarattığı düşüncesini desteklemektedir (Şekil 3.1.).

Şekil 3-1. Türkiye'deki Suriyelilerin Sayıca Yüksek Oldukları İllere Göre Dağılımı

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Son Erişim Tarihi: 16.04.2021

Şekil 3-2. Katılımcıların Suriye’den Geldikleri İllere Göre Dağılımı

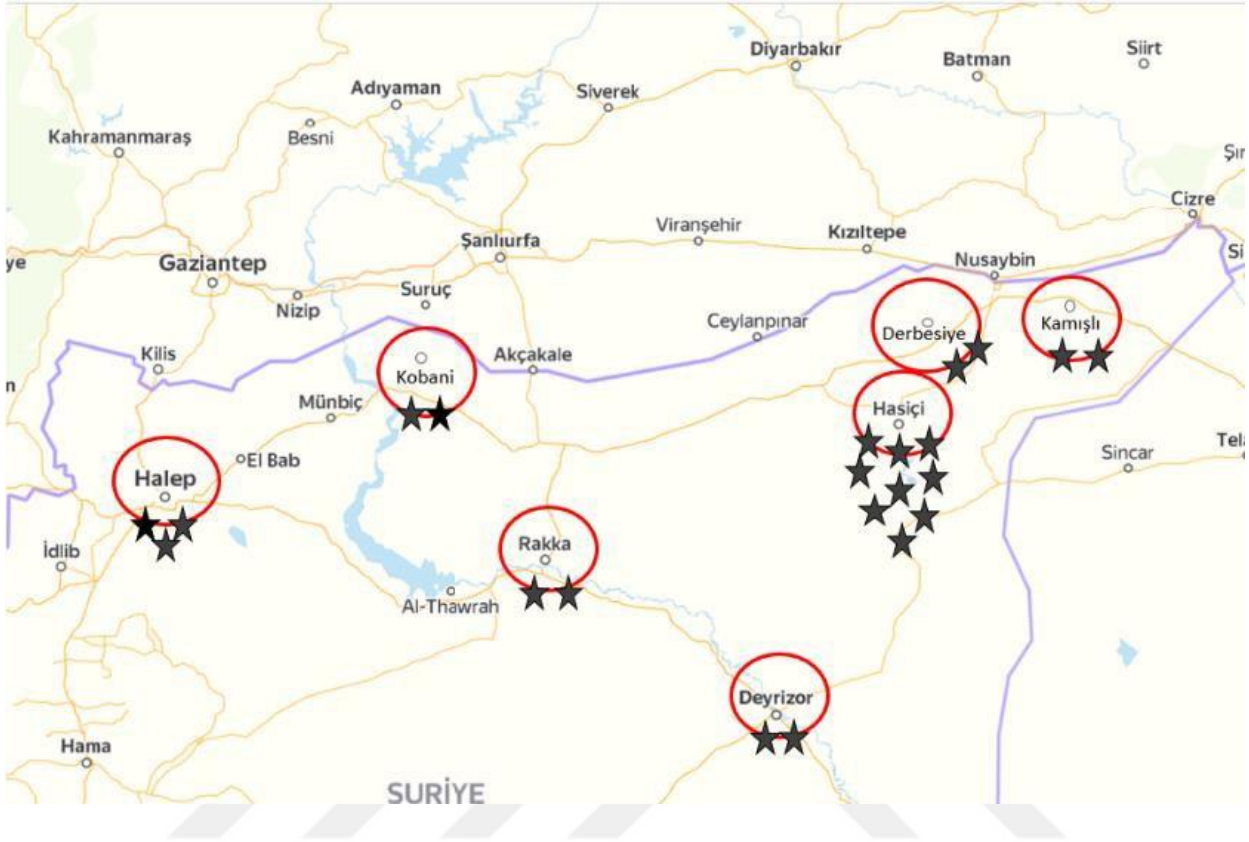

Harita: Yandex Haritalar

Suriyelilerin Türkiye’deki illere dağılımında olduğu kadar, Türkiye’ye gelme sebepleri arasında da coğrafi yakınlığın etkisi büyüktür (Sayın vd., 2016: 7). Araştırma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların Türkiye’ye gelmeden önce Suriye’de yaşadıkları bölgelerin de Türkiye sınırına görece yakın olan, Kuzey Suriye’de yer alan bölgeler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Suriye kaynaklı göç hareketliliği sanayi ve ticaret merkezlerine ulaşmak amacıyla ya da ekonomik kaygılarla gerçekleşmiş olmasa da birinci bölümde ele alınan Ravenstein’in göç kuramında belirttiği gibi fiziksel yakınlık; hedef veya transit ülke olarak Türkiye’nin seçilmesi üzerinde etkili olmaktadır. Bu fiziksel yakınlığın daha net anlaşılabilmesi adına, katılımcıların Suriye’de yaşadıkları şehirler ve şehirlerdeki dağılımları aşağıda yer alan iki harita üzerinde gösterilmiştir (Şekil 3.2 ve Şekil 3.3).

Şekil 3-3. Katılımcıların Suriye’de Bulundukları İllerdeki Yoğunluklarına Göre

Dağılımları

Harita: Yandex Haritalar

Ele alınacak bir diğer husus ise Suriyeli göçmen kadınların çalışma durumlarıdır. Tez esnasında katılımcıların Suriye’deki ve Türkiye’deki çalışma hayatları karşılıklı bir ilişki çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu sebeple katılımcıların her iki ülkedeki çalışma durumlarına ilişkin bilgiler, tezin ilerleyen bölümleri açısından da açıklayıcı olması amacıyla *Tablo 3.2.*’de özetlenmiştir.

Görüşme yapılan Suriyeli kadınların, Suriye’de ağırlıklı olarak tarım ve hizmet sektörlerinde çalıştığı görülmektedir. Katılımcıların dördü Suriye’deyken herhangi bir işte çalışmadıklarını belirtmiş; çalışma durumuna ilişkin detaylı sorularla üç katılımcını ücretsiz aile işçisi olarak, bir katılımcının ise ev eksenli çalıştığı anlaşılmıştır. 14 katılımcının ise ağırlıklı olarak tarım işinde olmak üzere farklı alanlarda Suriye’de çalışma deneyimine sahip

oldukları görülmektedir. Göç sürecinden sonra ise 18 katılımcı yine ağırlıklı olarak tarım ve hizmet sektöründeki farklı alanlarda çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Görüşme gerçekleştirilen kadınlardan Behiye sanayi sektöründe çalıştığını, Sabiha ise ev eksenli çalıştığını belirtmiştir. 2 katılımcının ise Türkiye’de işgücü piyasasına hiç dâhil olmadıkları görülmektedir.

Tablo 3-2. Katılımcıların Suriye’deki ve Türkiye’deki Çalışma Durumları/Çalıştıkları

İşler

Katılımcılar	Suriye’deki Çalışma Durumu/Çalışılan İş	Türkiye’deki Çalışma Durumu/Çalışılan İş
Avşin	Çalışmış/ Tarım sektöründe Ücretsiz aile işçisi	Çalışıyor/Kuaför
Nergis	Çalışmış/ Tarım işçisi	Çalışmıyor
Bejan	Çalışmış/ Öğretmen	STK’da tam zamanlı proje elemanı
Dilşah	Çalışmış/ Kuaför	Çalışıyor/ Kuaför
Ayşe	Çalışmış/ Tarım sektöründe Ücretsiz aile işçisi	Çalışıyor/ Tarım işçisi
Seran	Çalışmış/ Tarım işçisi	Çalışıyor/ Tarım işçisi
Behiye	Çalışmış/ Tarım sektöründe Ücretsiz aile işçisi	Çalışıyor/ Tekstil işçisi
Salina	Çalışmamış	Çalışıyor/ STK’da tam zamanlı proje elemanı
Firuze	Çalışmamış	Çalışıyor/ Oyun Ablası
Gülbin	Çalışmış/ Tarım işçisi-Parça başı iş	Çalışıyor/ Tarım işçisi-Parça başı iş
Rana	Çalışmış/ Öğretmen-Tarım işçisi	Çalışmıyor
Feriha	Çalışmış/ Öğretmen-Tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi	Çalışmıyor/ Terzilik yapmış
Hüsne	Çalışmış/Tarım işçisi	Çalışıyor/ Tarım işçisi
Huriye	Çalışmış/ Tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi	Çalışıyor/ Terzi
Hatun	Çalışmış/ Tarım işçisi	Çalışıyor/ Apartman görevlisi
Sabiha	Çalışmış/ Tarım işçisi-Ücretsiz aile işçisi	Çalışıyor/ Parça başı iş
Behice	Çalışmış/ Öğretmen	Çalışıyor/Apartman görevlisi
Rüveyda	Çalışmamış	Çalışıyor/ Öğretmen
Sharon	Çalışmış/ Öğretmen-Market personeli	Çalışıyor/ Öğretmen
Leyla	Çalışmış/ Tarım işçisi-Stajyer	Çalışıyor/ Ev içi bakım emekçisi
Emine	Çalışmış/ Tarım işçisi	Çalışıyor/ Ev içi bakım emekçisi
Siti	Çalışmamış	Çalışıyor/ STK’da tam zamanlı resepsiyonist

Bu bölümde tez kapsamında görüşme yapılan Suriyeli göçmen kadınlara ilişkin temel özelliklerden bahsedilmiştir. Bir sonraki bölümde katılımcıların göç süreci tüm detaylarıyla ele alınacak; özellikle göç nedenleri ve göç etme biçimleri üzerine durulacaktır.

3.2. Göç Nedenleri ve Göç Süreci

Suriye halkları iç savaşın yaşanmaya başlandığı Temmuz 2011 tarihinden itibaren iç ve dış göç hareketliliğinin öznesi olmuştur. Savaşın aynı anda, aynı etkiyle tüm bölgelerde yaşanmaması sebebiyle, bir kesimin başlangıçta iç göç yolunu tercih ettiği görülmektedir. 2017 yılı verilerine göre altı milyondan fazla insan Suriye içerisinde zorunlu iç göçe maruz kalmıştır (Balanche, 2018: 18). Uluslararası Göç Örgütü'nün raporunda da 2018 yılı itibarıyla 6,1 milyon ile dünya üzerinde en yüksek oranda iç göç yaşanan ülkenin Suriye Arap Cumhuriyeti olduğu belirtilmiştir (2020:43). UNCHR ise 2020 yılında bu sayıyı 6,6 milyon olarak güncellemiştir.²⁵

Katılımcıların göç süreçlerinin başlamasının temel nedeni savaşın doğrudan veya dolaylı etkileri ile karşı karşıya kalmış olmalarıdır. Literatürdeki çalışmalarla uyumlu olarak (Doğan ve Karakuyu, 2016: 315; Akesson ve Coupland, 2018: 4-6; Adıgüzel- Öztoraman ve Tanyaş, 2020: 198) görüşülen kadınların da hem doğrudan çatışmalı bölgelerde bulunmaları hem de savaşın iş ve eğitim imkânlarına erişimde aksaklıklar yaratması gibi dolaylı etkileri sebebi ile yaşadıkları bölgeleri terk edip göç etmek zorunda kaldıkları görülmektedir.

Katılımcılardan bazıları Türkiye'ye gelmeden önce Suriye içerisinde bulundukları ve savaşın ulaştığı şehirleri terk edip köylere veya savaşın yaşanmadığı başka şehirlere göç ettiklerini ifade etmişlerdir. İki kız kardeş olan Leyla ve Emine yaşadıkları iç göç deneyimini şu şekilde dile getirmiştir:

“Savaştan sonra şehri terk etmek zorunda kaldık, köye gittik. [...] Yani oradaki düzenimiz, Deyrizor'daki düzenimiz bozulunca köye gittik. [...]” (Leyla, 30)”

“Ondan sonra zaten köyden, Deyrizor'da gittiğimiz köyden Türkiye'ye geldik.” (Emine, 22)

²⁵ <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html> Son Erişim Tarihi 27.12.2020.

Savaşın etkileri Suriye içerisinde daha geniş alanlara yayılmaya başladıktan sonra dış göç hareketliliği de artmıştır. Tez kapsamında görüşme yapılan 22 Suriyeli kadının 20'si savaş sebebiyle Türkiye'ye geldiklerini/ Suriye'den kaçtıklarını ifade etmiştir. Bu noktada savaş sebebiyle göç ettiğini belirten katılımcılara ilişkin bazı ifadelere yer verilmesi zorunlu göç sürecinin anlaşılması açısından önemli görülmektedir. Öyle ki sıcak savaşı ve etkilerini bizzat yaşamış olan katılımcıların bu süreçteki tepkileri hem neden göç ettiklerinin anlaşılması hem de ilerleyen bölümlerde tartışılacak olan Suriye'ye geri dönmeye ilişkin hislerini anlamak ve yorumlamak noktasında oldukça önemlidir. Farklı katılımcılar göç nedenlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Savaş köyümüze gelmişti. [...] Biz traktördeydik gidiyorduk köyümüzden de duman yükseliyordu biz çıkarken. Bizden önceki köylere ulaştığında biz traktöre bindik geldik. Biz geliyorduk arkamızdan geliyordu savaş da. Zahmetlidir vallahi.” (Behiye, 40)

“Evet geldi bizim oraya kadar, kapımızın önüne kadar geldi. Korku çoktu da, çok korkuyorduk (ağlıyor). [...] Her seferinde biliyor musun, insan korkuyordu. Her seferinde bizi durduklarında korkuyorduk. Kadın da olsa erkek de olsa. Çıktık, bize süre verdikleri için. Mesela bize dediler ki ayın başına kadar çıkmazsanız kadınların çıkmasına izin vermeyiz. İzin vermeyiz kadınların çıkmasına dediler... [...] IŞİD vardı. IŞİD dedi çıkmazsanız sizi öldürürüz.” (Bejan, 35)

“Köye evimizin önüne kadar geldiler, geldiler herkesi öldürdüler. Korktuk biz de kaçtık Türkiye'ye.” (Seran,19)

“[...] Halamların evine bomba düştü. 7 günlük bir çocukları vardı, parçaları duvarlara yapıştı. Kimse parçasını bile bulamadı. Halamın kızı tek kızdı, dört oğulları vardı. Bacakları buradan(gösteriyor) koptu. Onu hastaneye götürene kadar öldü. Sırtı şey olan, gözümle gördüm, küçük oğlanın eli şuradan koptu (gösteriyor). O bomba geldi, ben de dedim kendimi ve çocuklarımı alıp gideceğim. Kocam gelmiyordu, zorla getirdim onu.” (Firuze,37)

Göç nedeninin başlangıçta savaş olmadığını ifade eden iki katılımcı ise savaş ile bağlantılı, dolaylı sıkıntılar yaşadıklarını belirtmiştir:

“[...] Sebebi hiç savaş değildi. Benim abim çalışmaya geldi. Ben de Türkiye'yi çok merak ediyordum. Tabi geldikten sonra savaş çıktıktan sonra biz geri dönemedik.” (Avşin, 23)

“Okul için geldim. Savaşın bir etkisi olmadı. Şöyle bir etkisi oldu, okula gidip gelmek zordu. Savaştan dolayı (Suriye'de) yollar kötüydü. [...]” (Salina, 24)

Ana göç nedenlerinin savaş olduğunu belirten Suriyeli kadınların bir kısmı, savaşın doğrudan etkileri kadar dolaylı etkilerinin de göç kararları üzerinde etkili olduğunu dile

getirmiştir. Bu doğrultuda katılımcılar savaşın çalışacak iş bulamamalarına sebep olduğunu ve savaşın etkisi ile hırsızlık benzeri olayların arttığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların neredeyse tümü göç kararını çocuklarının gelecekleri için verdiklerini belirtmiştir.

“İnsan ne yapsa çocukları için şey yapar ha, insan çocuklarını alır. Çocuklarımız için oralardan çıktık. Vallahi.” (Firuze, 37)

Katılımcıların Türkiye’ye geldikleri tarihler 2011 ile 2019 yılları arasında değişmektedir. Ancak katılımcıların ağırlıklı olarak Suriye’de sıcak savaşın yoğun olarak yaşandığı 2011-2015 yılları arasında göç ettikleri görülmektedir.

Türkiye 2011 yılının Nisan ayında ilk Suriyeli grubun ülkeye girdiği süreçten bu yana açık kapı politikası izlemiştir (Pirinççi, 2018: 46). Türkiye’nin izlediği açık kapı politikasına ilişkin en yaygın görüş;²⁶ Suriye’deki karışıklıkların bir iç savaşa döneceğinin ve bu doğrultuda da kaynak ülkesi Suriye olan göç hareketliliğinin -olası- büyüklüğünün hesap edilemediği yönündedir (Karasu, 2018: 29). Dolayısıyla 1951 Cenevre Sözleşmesi ve Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 6. maddesi uyarınca düzenlenen geri göndermeme ilkesi ve açık kapı politikası ile birleştiğinde, iç savaş sonrasındaki süreçte milyonları aşan sayıda Suriyelinin Türkiye’ye resmi veya gayri resmi yollar ile göç etmesi sonucunu doğurmuştur. Savaşın yoğunluğuna bağlı olarak farklı dönemlerde, yüksek sayıda Suriyelinin Türkiye sınırlarından geçmesi üzerine uygulanan sınır kontrollerin düzeyi de farklılaşmıştır.²⁷ AFAD’ın 2017 yılında yayınladığı raporda kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınların %71,1’inin resmi olmayan bir sınır geçiş noktasından, %12,7’sinin pasaport ile, %16,1’inin ise resmi bir sınır geçiş noktasından Türkiye’ye giriş yaptığı belirtilmiştir (2017: 30).

²⁶ <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/09/acik-kapi-politikasindan-acik-sinir-politikasina-turkiyedeki-suriyeliler-murat-erdogan/> Son Erişim Tarihi: 27.12.2020.

²⁷ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/09/140922_turkiye_kobani Son Erişim Tarihi: 27.12.2020.

Görüşme yapılan Suriyeli kadınların verdikleri cevaplar, göç sürecine ilişkin bahsi geçen bilgiler ile örtüşmektedir. Katılımcılardan biri pasaport vasıtası ile sınırı resmi olarak geçtiğini söylerken, 16 katılımcı sınırı gayri resmi yollarla geçtiklerini ifade etmiştir. Beş katılımcı ise yine gayri resmi yollara başvurarak Türkiye'ye geldiklerini ancak açık kapı politikası izlendiği için herhangi bir problem yaşamadan veya aracıya ihtiyaç duymadan sınırı geçtiklerinin altını çizmiştir. Gayri resmi yollarla göç edilmesi noktasındaki bu fark ise özellikle savaşın yoğunluğuna ve Türkiye'de yıllar geçtikçe artan Suriyeli göçmen sayısına göre, resmiyette izlenen açık kapı politikasının kimi zaman sınır kontrolüne dönüşebilmesinden kaynaklanmaktadır.

Sınırı resmi olmayan yollarla, kendi ifadeleri ile “kaçak” olarak geçtiklerini belirten katılımcılar bu süreçte çeşitli zorluklarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Bu zorluklardan bir kısmı savaş ile, bir kısmı ise açık kapı politikası izlenmesine rağmen geldikleri zamanın sınır kontrollerinin yoğun olduğu bir döneme denk gelmesi ile bağlantılıdır. Katılımcılardan ikisi göç sürecinde yaşadıkları durumu şu şekilde özetlemiştir:

“Kaçak geldik. Gelene kadar öldük, vallahi öldük. Geldikten sonra bir sene yarım insan (gibi) olduk. [...] Gelene kadar anamızdan emdiğimiz süt burnumuzdan geldi. Neyse çok şükür buraya ulaştık, elhamdülillah.” (Firuze, 37)

“Haftalarca yol gelmek, dağları aşım gelmek zorunda kaldık. Hedefimiz Türkiye'ydi. Yani çocuklarımı sırtımda taşıyarak, onlar hastaydı, hastalandılar yollarda, o zorlukları o şeyleri çekip haftalarca sonra geldik Türkiye'ye ulaştık.” (Huriye, 39)

Diğer iki katılımcı ise Suriye'deki savaşın, göç süreçleri üzerindeki etkisini şu cümleler ile ifade etmiştir;

“Kaçak çıktık saat sabahın beşinde. Çıktık. IŞİD vardı. Belki 15 defa IŞİD bizi durdurdu. Bize diyorlardı nereye gideceksiniz? Diyorduk Halep'e gideceğiz mesela. Yalan söylüyorduk. Çünkü deseydin ki kaçacağız mesela, belki izin vermezlerdi. [...]” (Bejan, 35)

“Savaş Kobane'nin dışındadır, uzaktadır (sanıyorduk). Tabi biz gördük Kobane halkı hep bombalanıyor, gidiyor. Biz çok korktuk. O dakika bir araya geldik çıktık. Kapımız açık kaldı. [...]” (Gülbin, 20)

Görüşülen Suriyeli kadınların tamamı göç sürecini aileleri ile deneyimlemiştir. Kimi zaman çekirdek ailelere eşlerin kendi aileleri, yaşanılan bölgedeki tanıdıklar ya da köylülerin de eklendiği görülmektedir.

“[...] O zaman geldiğimiz çok zor bir gündü. Çocuklarımı taşıyordum. Her an, her zorluk çektim ben. Yalnızım, kocam o tarafta kaldı. [...]” (Dilşah, 33)

Katılımcılar göç sürecinde kendilerine eşlik edenlerin bir kısmının Suriye’ye döndüğünü, bir kısmının ise çoğunlukla Avrupa ülkeleri olmak üzere Türkiye ve Suriye dışındaki ülkelere ikinci kez göç ettiklerini belirtmiştir. Türkiye’ye geldikten sonra Suriye’ye geri dönenlerin çoğunluğunu ise yaşlılar oluşturmaktadır.

“Kayınpederimle kayınvalidem hala oradalar. Ama biz... Onların çocuklarının hepsi gitti yani kimse kalmadı. Herkes bir yere gitti bu durumdan dolayı. Onlar da buradaydılar, gittiler. [...] Onlar sıkıldılar. Yaşlılar bizim gibi değiller. [...]” (Behice, 36)

Sınırı resmi olmayan yollarla geçtiğini belirten 16 katılımcıdan 14’ü sınırı geçebilmek için bir aracıya para verdiklerini ifade etmiştir. Aracılara erişim ise ağırlıklı olarak kendilerinden önce Türkiye’ye gelmiş olan tanıdıkları veya Suriye’de sınırı geçmek üzere harekete geçmiş tanıdıkları vasıtası ile sağlanmıştır. Katılımcılar bu aracılardan bir kısmının Türkiyeli olduğunu, aracılardan çoğunlukla yalnızca gidecekleri yolu gösterdiğini ve kendileriyle sınıra kadar gelmediklerini belirtmiştir.

“[...] Mesela arkadaşlarım onu tanıyordu. Numarasını verdiler bana, önceden ha. 3 sene önce. Dedim ben Türkiye’ye gideceğim, dedi tamam gel. Gece de gittim. Sis, biliyor musun sis vardı (parmak sıklatıyor) geldik...” (Rana, 25)

“O gelmedi, o kimsenin önüne düşmedi. Birisi dedi bakın yol buradadır. Birisini verdi bizim önümüze yol göstermesi için. Esas kişiler kimsenin önüne düşmüyorlar. Kimse ona hesap soramasın, insanlar bu getirdi bizi demesin diye.” (Feriha, 28)

Katılımcılardan bazıları aracılardan çeşitli sıkıntılar yaşadıklarını, kimi zaman tehdit edilerek para vermek durumunda kaldıklarını ifade etmiştir.

“Silahı aldı eline dedi ki para verirsiniz sizi geçiririm, vermezseniz silahla ateş ederim. ... Para verdik, geçtik.” (Seran, 19)

Aracılar gibi aracılara ödenen paranın miktarı da farklılaşmaktadır. Katılımcılar kimi zaman telefonlarını veya ziynet eşyalarını satarak aracılardan istedikleri paraları ödediklerini belirtmişlerdir. Aracılara ödenen paranın miktarı, sınırdan geçirilecek her kişi için ödenecek olan 200 Suriye Lirası (SYP)²⁸ ile 1000 Amerikan Doları arasında değişmektedir.

Bu bölümde katılımcıların Türkiye’ye gelme nedenleri ve göç süreçleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Katılımcıların ifadeleri üzerinden özellikle resmi veya gayri resmi yollar ile ulaştıkları ve geçtikleri sınır ile sınırı geçerken aracı ile yaşadıkları deneyimler üzerinde durulmuştur. Bir sonraki bölümde katılımcıların Türkiye içerisindeki hareketliliğine değinilecek ve Diyarbakır iline gelme sebepleri üzerinde durulacaktır.

3.3. Katılımcıların Türkiye’ye ve Diyarbakır’a Gelme Nedenleri

3.3.1. Suriyeli Göçmenlerin Hedef Ülke ve Şehir Seçimi: “Yalancı Cennet”

Diyarbakır

Göç edilecek mesafenin uzaması, göç hareketliliğini önemli ölçüde azaltan bir olgu iken; bir sınırı, ortak bir dili, ortak etnik kökenleri paylaşmak ve aynı sömürge imparatorluğunun parçası olmak, iki ülke arasındaki karşılıklı göçün boyutunu önemli ölçüde artırmaktadır (Ortega ve Peri, 2013: 60). Önceki bölümlerde mevcut literatürün ışığında, Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye gelme sebeplerinin ağırlıklı olarak iki ülke arasındaki fiziksel

²⁸ Aracının ücretini SYP ile ödediğini söyleyen katılımcıların 2016 yılında Türkiye’ye geldiği görülmektedir. 20.01.2016 tarihi için 1 Amerikan Doları, ortalama 335 SYP’ye karşılık gelmektedir. Kaynak: Shaam Network.

yakınlıktan kaynaklandığı üzerinde durulmuştı. Ancak fiziksel yakınlıkla bağlantılı olarak üzerinde durulması gereken bir diğer nokta, Suriye ve Türkiye arasında kurulan sosyal ağlardır.

Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye-Suriye sınırının çizilişinde beşeri ve coğrafi durum göz ardı edilmiş; bu kapsamda yerleşim yerleriyle birlikte kimi büyük aileler de ikiye bölünmüştür (Şentürk, 2020: 14). Bu doğrultuda hem sınır çizilmeden önce var olan büyük ailelerin bölünmesi hem de sınır çizildikten sonra kurulan veya devam eden akrabalık ilişkileri, savaşın etkisi ile yaşanan göç sürecinde Türkiye'nin hedef veya transit ülke olarak tercih edilmesi noktasında çekici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Özkarslı, 2015:187). Dolayısıyla Suriyeli göçmenlerin söz konusu soydaşlık, dostluk ve akrabalık bağların İlişkiler Ağı Teorisinde belirtildiği gibi göç edilecek bölgenin seçilmesinde etkili olmaktadır. Diğer bir yandan bu ilişkilerin hedef ülkedeki yaşantıyı kolaylaştıracağı beklentisi de İtme-Çekme Teorisinde belirtildiği gibi hedef ülkeye dair çekici faktörlerin arasında yer almaktadır.

Alan araştırması sırasında kullanılan soru kâğıdının içerisinde, katılımcıların Türkiye'ye gelme nedenlerine ilişkin soru bulunmamakla birlikte, bazı katılımcılar görüşmeler sırasında bu nedenleri de açıklamışlardır. Katılımcıların verdikleri cevaplar literatürdeki verilerle uyum içerisinde. Görüşme gerçekleştirilen Suriyeli kadınlardan üçü, aile kökenlerinin Türkiye'ye dayandığını ifade etmiştir.

"[...] Biz de aslen Türkiyeliyiz. Dedem aslen Türkiyeli, Mardinli. Bir erkek kardeşi burada kalmıştı, bir erkek kardeşini de dedem kendisiyle birlikte Suriye'ye götürmüş. Burada olanlar var yani. Biz de o yüzden Türkiye'ye geldik." (Feriha, 28)

"Mardinliyiz. Normalde de geliyordum buraya. [...] Annem Mardinli. Babam-annem akrabaydı. İkisi de buralı." (Salina, 24)

"[...] Bizim akrabalarımız var burada. Daha önce yani. Hem buralıydı hem Suriyeliydi. Baba buralıydı anne Suriyeliydi. Onlar buradaydı, burada çalışıyordu. Abimler karar verdiler buraya gelmeye, biz de geldik buraya." (Avşin, 23)

İki katılımcı savaş öncesinde aileleri içerisindeki bireylerden bazılarının, Türkiyeli kişilerle evlenmeleri sonucunda kurdukları aile bağları sebebiyle Türkiye'ye ve Diyarbakır'a

gelmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan 11'i ise, savaş sırasında kendilerinden önce gelen akrabalarının kendilerini Diyarbakır'da yaşamak üzere çeşitli sebeplerle davet ettiklerini ya da akrabaları yaşadığı için Diyarbakır'a gelmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

"Kız kardeşim ve kocası Diyarbakır'daydı. Burada başka bir tanıdığım yoktu, başka yapabileceğim bir şey yoktu. Onun için de geldim kız kardeşimin bulunduğu yere, Diyarbakır'a." (Leyla, 30)"

"[...] Eltim burada yaşıyordu. Onun yanında geldik biz. [...] Daha önce, 3 senedir burada oturuyordu. Burada çalışıyordu." (Dilşah, 30)

"Diyarbakır... Çok akrabamız vardı burada. Çalışıyorlardı. Dediler buraya gelin. [...]" (Gülbin, 20)

"Buraya da kız kardeşimin oğlu daha önceden gelmişti. Bize bir başka bir mahallede ev buldu. [...]" (Hatun, 44)

Katılımcılar, akrabalarının kendilerini Diyarbakır'a davet etme nedenlerinin, genellikle yaşam koşullarının Suriye'deyken savaş sebebiyle içinde bulundukları koşullardan iyi olması noktasında kesiştiğinden söz etmişlerdir. Türkiye'de daha iyi olduğu ifade edilen yaşam koşulları temelde iş imkânlarının görece fazla olması ve savaşın yıkıcı etkilerinden uzaklaşmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılardan Nergis, akrabalarının kendilerini Türkiye'ye çağırmaındaki temel amaçlarını ve Diyarbakır'a gelme nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır:

"[...] Ben ve eşim Irak'taydık. İş yoktu. Kamptaydık. Annem aradı dedi ki kızım biz Türkiye'deyiz, iş var burada. Senle eşin de gelin. [...] Amcam buradaydı (Diyarbakır'daydı). Çocukları çalışıyordu. Biliyorsun, demirciye gidiyorlardı, çalışıyorlardı. Kalıpçılardı. Babam, kocam onlarla çalıştılar. Beraber gidip geliyorlardı işe." (Nergis, 26)

Görüşülen Suriyeli kadınların üçü, Diyarbakır'dan önce farklı bir ilde bulunduklarını ve daha sonra akrabalarının önerisi üzerinde Diyarbakır'a geldiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların ifadelerinden Diyarbakır'dan önce bulundukları şehirlerin tercih edilmesinde de iş imkânlarının etkili olduğu anlaşılmaktadır.

"Suruç'un bir köyüydü. Biz geldik Suruç'un yakınına. Orada biz, bizimle olan akrabalarımız vardı. Kırımız (gelirimiz) yoktu bizimle, hiçbir şeyimiz yoktu ha. Bir şey getirememiştik. Yani kıyafetlerimiz vardı sadece. Dediler gelin buraya, burada pamuk işi var. Oraya gittik o köye. [...] Orada da bir ay pamuk topladık. Bir ay da orada kaldık. Sonra eşimin amca çocukları vardı Diyarbakır'da.

Dediler gelin buraya... Dedik evimiz yok. Oradayken çadır verdiler bize çadırda kaldık. Pamuk toplarken çadırdıydık. Pamuk topladık ne oldu, biraz para topladık. Kiramızı topladık, bir şeylerimiz oldu.” (Behiye, 40)

Alan çalışması sırasında görüşme gerçekleştirilen kadınların, ağırlıklı olarak sosyal ağların ve sosyal ağlarla bağlantılı olarak iş imkânlarının etkisi ile Türkiye’ye ve Diyarbakır’a geldikleri görülse de yerleşim yerine ilişkin kararda etkili farklı faktörler de mevcuttur. Aile kökenleri Türkiye’ye dayanan katılımcılardan Salina, savaş sebebiyle Suriye’de devam edemediği eğitimini sürdürebilmek ve bu süreçte akrabalarına yakın olmak için Diyarbakır’ı tercih ettiğini ifade etmiştir. Ancak bununla birlikte Salina’nın Diyarbakır’da yaşamaya ilişkin hislerinin de bu ilde kalma kararında etkili olduğu görülmektedir.

“Ailemle geldim. Onlar geri döndüler. Burada okula devam ettiğim için... Akrabalarım da Nusaybin’de. [...] Diyarbakır’da yaşamayı seçtim. Erkek arkadaşım var. Onunla birlikte yaşamak istiyorum. Diyarbakır’ı seçtim. Sevdim, alıştım. Dört senedir buradayım. Memleketim gibi olmuş. Ne çok kalabalık ne de çok sakin.” (Salina, 24)

Katılımcılardan Siti ise yine Diyarbakır’a gelme nedeninin, akrabalarının bu şehirde yaşıyor olması olduğunu ancak bununla birlikte Diyarbakır’da yaşamının kendisinde bir *tanıdıklık/yabancı olmama* hissini de uyandırdığını, İstanbul’a ilişkin hisleri ile karşılaştırarak dile getirmiştir.

“Geldik akrabalarımızın yanına sonra ev kiraladık. (...) Ya nedense ben İstanbul’a gittim. Kendimi çok... Burada mesela kendimi hiç yabancı hissetmiyorum, bilmiyorum bir ayrımcılığa maruz kalmadım hiçbir zaman. Ama İstanbul’da kendimi çok yabancı hissettim, çok değişik bir ortam. İstanbul çok kalabalık bir yer yani insanın kıymeti yok gibi geldi bana.” (Siti, 25)

Son olarak katılımcılardan ikisi de kültürel benzerliğin göç kararları üzerinde etkili olduğunu dile getirmiştir. Sabiha; Türkçe konuşamıyor olmalarının yerleşim yeri seçimi açısından önemli bir ölçüt olduğunu şu cümlelerle ifade ederken; Dilşah Diyarbakır’ı kültürel benzerlik sebebi ile “yalancı cennet” olarak tanımlamaktadır:

“Buralar bizim gibidir. Biz Kürt’üz, Türkçe anlamıyoruz. O yüzden Diyarbakır’a geldik.”

(Sabiha, 38)

“Eşim burası için şey diyor... Yalancı cennet diyor. Yani asıl cennet vatanımızdır, Suriye’dir. Ama burası da cennet gibidir.” (Dilşah, 33)

Bu bölümde görüşme gerçekleştirilen Suriyeli göçmen kadınların, Türkiye’ye ve özellikle Diyarbakır’a gelme sebepleri üzerinde durulmuş; sosyal ağların yerleşim yeri seçimindeki etkisinin altı çizilmiştir. Bir sonraki bölümde, katılımcıların Suriye’deki hayatları ve çalışma yaşamı deneyimlerinin üzerinde durulacak; çalışma koşullarına ilişkin ifadeleri doğrultusunda Suriye’deki çalışma kültürü açıklanacaktır.

3.4. Katılımcıların Suriye İşgücü Piyasalarındaki Konumları ve Gündelik Yaşam Deneyimleri

Diğer tüm kadınlar gibi, göçmen kadınların yaşantıları da ancak bir bütün olarak değerlendirildiğinde anlaşılabilir. Bu nedenle Suriyeli kadınların göç sürecinden önceki sosyal ve ekonomik yaşantılarını anlamak, en az Türkiye’deki yaşantılarını anlamak kadar önemli görülmektedir.

Bu bölümde alan çalışması sırasında görüşme gerçekleştirilen Suriyeli göçmen kadınların deneyimleri üzerinden öncelikle Suriye’deki yaşantılarına genel itibarıyla değinilecek, (çalışmaları durumunda) çalışma yaşamlarına ilişkin paylaşımları aktarılacak ve bu kapsamda Suriye’deki çalışma kültürü değerlendirilecektir. Sonrasında katılımcıların Suriye’de bulundukları süreçte kadınların çalışma yaşamına katılımlarına ilişkin fikirleri ele alınacaktır.

3.4.1. Suriye’de Bir Gün: Geçmiş

Alan çalışması sırasında katılımcılara Suriye’deki yaşantılarını anlamak için bir günlerinin nasıl geçtiği sorusu yöneltilmiştir ve her bir katılımcı bu soruya özgün cevaplar vermişlerdir. Katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmişse de tasarlanan soru kâğıdının içerisinde tüm katılımcıların cevaplaması beklenen bir takım temel sorular da yer almaktadır. Ancak alan çalışması sırasında çevirmen kullanılarak gerçekleştirilen görüşmeler de dâhil olmak üzere, tüm görüşmelerde kadınların temel kişisel özellikleri ve göç sürecine ilişkin sorular dışındaki sorulara verdikleri cevaplar oldukça farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma, temelde kadınların ayrı yaşam deneyimlerine sahip olmalarından kaynaklanıyor olsa da katılımcıların kendilerine yöneltilen soruları algılayış biçimlerinin etkisiyle de aynı sorulara farklı cevaplar verdikleri düşünülmektedir.

Bu farklılığın en çok göze çarptığı sorulardan biri “*Suriye’deki bir gününüz nasıl geçiyordu?*” sorusudur. Kadınlar bu soruya ilk başta sıradan bir günlerinin akışını anlatarak değil, Suriye’deki yaşantılarına ilişkin hislerini ifade ederek cevap vermişlerdir. Katılımcılardan bazıları Suriye’deki bir günlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Sabah ilk uyandığımda.... [...] Pencerelere çıktığım zaman mesela güneşi görüyordum. Sanki bütün dünya bana gülüyordu. [...] Mutluyduk, kafamız rahattı. [...] Çok güzel günlerimiz oldu Kobane’de. Küçük bir yerdir, ama kafamız rahattır.” (Dilşah, 33)

“Allah seni inandırсын, yani güzeldi. Vallahi yani ne olursa olsun bizim yerimiz, ülkemiz güzeldi.” (Feriha, 28)

“Cennetteydik...” (Ayşe, 50)

“Yaşamımız çok güzeldi. Ailemizle birlikteydik. İki tane abim, kardeşim savaşta hayatını kaybetti. Ailemiz darmadağın oldu. Ondan önce her şey çok güzeldi.” (Leyla, 30)

Hislerini ifade ederek Suriye’deki yaşantılarını açıklayan katılımcılara, ilgili soru detaylandırılarak sorulduğunda verilen cevaplar ise soruyu gerçek anlamı ile algılayan katılımcılarla ortaklaşmaktadır. Kadınların sıradan bir günleri yaşadıkları yere ve sosyo-

ekonomik konumlarına göre değişiklik göstermektedir. Suriye’de söz konusu dönemde eğitimi devam etmeyen ve hiç ücretli bir işte çalışmadığını ifade eden kadınlar, savaştan önceki sıradan bir günlerinin evlerine, çocuklarına ve eşlerine ilişkin ev içi işleri gerçekleştirmekle geçtiğini; arta kalan zamanlarda ise arkadaşları veya akrabaları ile vakit geçirdiklerini ifade etmişlerdir.

“[...]İlk önce kalktığımızda kendimize gelmek için kahvemizi içiyoruz, bir kahve içiyoruz. Ondan sonra ev işlerine bakıyoruz, ev işlerini yapıyoruz. Ondan sonra o evin gelinleri birbirimizle konuşuyoruz, sohbet ediyoruz. [...] Sonra bir iş olduğunda o işlerimizi yapıyorduk. Öğle yemeği zamanı yemekleri hazırlıyoruz. [...] Çocuklarımız okula gidiyordu onları hazırlıyorduk. Yani günlük hayatımızda büyük sorunlar yoktu daha çok küçük küçük sorunlar vardı. Benim yaşamımda yani.” (Huriye, 39)

Suriye’de ücretli bir işte çalışan katılımcıların günleri ise ev içi işler ve çalıştıkları işler için olmak üzere ikiye bölünmektedir. Bu kadınlar çoğunlukla ilerleyen bölümlerde tartışılacak olan Suriye’deki çalışma kültürünün de etkisi ile günün ilk bölümünü ücretli olarak çalıştıkları işlerde; ikinci bölümünü ise kendi evlerinde, ev içi işler ile geçirmektedir.

“[...] Ben kalkıyordum okula gidiyordum önceleri. Beni istedikleri zaman da ben okula gidiyordum. Kocamın yanına geldikten (evlendikten) sonra da uyanıp okuluma gidiyordum. [...] Onun dışında ev işleriydi, yemekti, bunlardı yani. [...] Ev işlerini yapıyordum. [...]” (Feriha, 28)

Görece genç yaşta olan ve Suriye’deyken eğitim hayatlarının devam ettiğini belirten katılımcılar ise günlük yaşantılarının okul ve ev arasında geçtiğini; kimi gerekli durumlarda ev içi işlere dâhil olduklarını, kimi zaman ise ücretsiz aile işçisi olarak ailelerinin tarlalarında, bahçelerinde çalıştıklarını veya ailenin hayvanları ile ilgilendiklerini ifade etmişlerdir.

Bu bölümde tez kapsamında görüşme gerçekleştirilen Suriyeli göçmen kadınların Suriye’deki bir günlerini nasıl tanımladıklarından söz edilmiştir. Tezin temelde Suriyeli kadınların çalışma hayatlarını incelemeyi hedeflemesi ve araştırma sorunun Diyarbakır’daki Suriyeli göçmen kadınların işgücü piyasalarında katmanlı bir ayrımcılığa uğradıkları varsayımı üzerinden geliştirilmesi sebebiyle katılımcıların Suriye’de bir günlerini nasıl geçirdikleri

temelde çalışma hayatına dâhil olma ya da olmama durumları üzerinden değerlendirilmiştir. Bir sonraki bölümde ise araştırma sahasında görüşülen kadınların Suriye’deki çalışma hayatları ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

3.4.2. Katılımcıların Suriye’deki Çalışma Yaşamı Deneyimleri

UÇÖ’nün 2009 yılı raporuna göre Suriye’de 5 milyon kişi işgücü piyasasına dâhil olmuştur. İşgücüne katılım oranı %49,3’tür. Bu oranın kadınlar için %19,7, erkekler için ise %78,2 olduğu tahmin edilmektedir. Çalışan nüfusun yaklaşık %55’ini ücretli çalışanlar, yaklaşık %25’ini ise kendi hesabına çalışanlar oluşturmaktadır. İşgücünün %19’u Suriye GSMH’sinin %33’ünü oluşturan tarım sektöründe çalışmaktadır (2009: 1). Kayıtlı işsizlik oranı 2009 yılı itibarıyla ortalama %9,7’dir (Aydın, 2009: 9). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) raporunda ise kadınların işgücüne katılım oranının 2001-2010 arası dönemde %21’den, %13’e; erkeklerin işgücüne katılım oranının ise aynı dönem itibarıyla %83’ten %72’ye gerilediği ifade edilmiştir (2018: 23).

Bu değerlerden de anlaşılacağı gibi Suriye işgücü piyasasına ilişkin tutarlı verilere ulaşmak oldukça güçtür. Değerler arasındaki bu farklılık, Suriye ekonomisi ve işgücü piyasasına dair verinin modellemeler ve tahminler sonucu oluşturulmasından kaynaklanmaktadır. Ancak UÇÖ ve UNDP verilerinden yola çıkılarak erkekler için işgücüne katılım oran(lar)ının, kadınların işgücüne katılım oran(lar)ının ortalama 4 ila 5,5 katı büyüklüğünde olduğu söylenebilir. Bu bilgiler doğrultusunda bir sonraki bölümde katılımcıların Suriye’deki çalışma yaşamı deneyimlerine değinilecektir.

3.4.2.1. Çalışılan İşler

Katılımcıların Suriye'deki çalışma yaşamlarına ilişkin soruları algılayış biçimleri de yine değişmektedir. İlk olarak “Suriye'deyken hiç çalıştınız mı?” sorusu yöneltilen katılımcılardan sekizi Suriye'deyken hiç çalışmadığını, 14'ü ise Suriye'de ücretli bir işte çalıştığını ifade etmiştir. Ancak katılımcıların bu soruya ücretsiz aile işçiliğini, ev içi emeklerini ve ev eksenli üretimlerini değerlendirmeye katmadan yanıt verdikleri görülmüştür. Çalışmadığını belirten kadınlara ek sorular yöneltildiğinde²⁹ üç katılımcının ücretsiz aile işçisi olduğu, bir katılımcının ise ev eksenli çalıştığı anlaşılmıştır. Ayrıca alan çalışması sırasında görüşme gerçekleştirilen kadınların neredeyse tümü ev içi emek sürecine dâhil olduklarını ifade etmişlerdir.

Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet temelli iş bölümü sebebiyle kadının ücretli çalışmasından bağımsız olarak ev içi sorumlulukları devam etmektedir (Karakaya, 2018: 78; Erdoğan ve Toksöz, 2013: 7). Kadının ev içindeki emeği herhangi bir mübadele değeri taşımaması sebebiyle de görünmezdir ve değersizleşmektedir. Bu durum emek sarf edilen yerin, hanenin fiziksel sınırları içerisinde olması ile doğrudan ilişkilidir. Kadınların ev içi emekleri hem fiziksel sınırları hem de nitelikleri açısından; doğal yatkınlıkları çerçevesinde değerlendirilmekte ve ev içerisinde harcanan emek bir davranış biçimi olarak algılanmaktadır (Aldemir, 2016: 20-21). Aynı iş, ev dışında yapıldığında bir ücret karşılığı vardır ancak ev

²⁹ Çalışmadığını ifade eden katılımcılara ek olarak aşağıdaki açıklama yapılmış ve soruya yeniden cevap vermeleri istenmiştir: “Bazen bazı kadınlar ufak-tefek şeyler satarlar, pazar yerinde satış yaparlar, para karşılığında ya da para almadan ailenin işyerinde ya da tarlasında çalışırlar, başkalarının satın alması için evde dikiş nakış yaparlar, çocuk bakıcılığı veya ev temizliği gibi işler yaparlar. Soruma bunları da hesaba katarak yanıt vermenizi istiyorum.”

İlgili açıklama 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması soru kâğıdından yararlanılarak oluşturulmuştur.

içindeki emeğin karşılığı ücret değil; yararlanıcıların (hane halkı üyelerinin) onayı, takdiri veya sevgisidir. Bu da ev içi emeğin karşılıksız ve görünmez olması sonucunu doğurmaktadır.

Kadının görünmez emeği ücretsiz aile işçiliği ve ev eksenli çalışma boyutuyla da karşımıza çıkmaktadır. Enformel istihdamın en alt kategorisinde yer alan; ücretsiz aile işçiliği ve ev eksenli çalışma biçimleri ile işgücü piyasalarına dâhil olan kadınlar, ortalama ücretten çok daha düşük ücretlerle ve kötü koşullarda çalışmaktadırlar (Chen, 2012: 9). Dahası tıpkı ev içi emek söz konusu olduğunda kadınların genellikle yakınları olan erkekler, onların çocukları veya akrabaları için emek harcamaları gibi ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların da karşılıksız veya *karın tokluğuna* emek harcadıkları görülmektedir (Acar-Savran, 2012: 74-75). Ücretsiz aile işçiliğinde evin fiziksel sınırları aşılsa da kadınların çalıştıkları işler yine geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine ve cinsiyete dayalı iş bölümüne bağlı olarak değersizleşmekte, hatta kimi zaman kadınların ev içi emeklerinin birer uzantısı olarak algılanmaktadır.

Bu görünmezliğin alan bulguları açısından en dikkat çekici boyutlarından biri de ev içinde harcanan emeğin ve ücretsiz aile işçiliğinin katılımcıların kendileri tarafından da herhangi bir emek kategorisine sokulmaması, çalışma olarak görülmemesi, bir gereklilik hatta görev olarak ifade edilmesidir:

“Yani ben bir işte çalışmıyordum... [...] Toprağımız vardı, hayvanlarımız vardı, bir şeylerimiz vardı. Çalışmıyorduk o yüzden. Eskiden kocam vardı çalışıyordu. Ben çalışmıyordum. [...] Tarlamızda biz buğday ekiyorduk. Patoz yapıyorduk. [...]” (Behiye, 40)

“Yok, yok ben çalışmadım. [...] Yani genellikle arazilerimiz çok büyüktür. Zeytin, çay... O arazilerimize genelde işçi geliyor, işçi çalıştırıyoruz. O arazilerimizde işlerin bazı ihtiyaçları olur yemek, şey... Bunlara biz de yardımcı oluyorduk. Bizim ailemizde dışarıda çalışan yoktu, kendi işimizde yalnız tabii ki yardımcı oluyorduk. [...]” (Huriye, 39)

Tıpkı ev içi emek ve ücretsiz aile işçiliği gibi, ev eksenli çalışma da kadınlar tarafından “Suriye’deyken hiç çalıştınız mı?” sorusuna cevap olarak değerlendirilmemiştir. Ev eksenli

alışan kadınlar, sınaı üretimin birçok aşamasını evde gerçekleştirebilmekte ancak kendilerini ev kadını olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda ev eksenli çalışma ataerkil yapı içerisinde kendisini ev kadını olarak tanımlayan kadınlara iş ve aile dengesini sağlama noktasında bir çıkış yolu olarak sunulmuştur (Izzati, 2016: 7). Katılımcılardan biri ilk etapta çalışmadığını, ev eksenli çalışmaya ilişkin soru detaylandırıldığında ise kız kardeşleri ile birlikte parça başı iş yaptığını ifade etmiştir.

“Hayır, alışmadım. [...] Benim elimden gelmiyordu öyle şeyler. Küçüktük. Kız kardeşlerim yapıyorlardı. Boncuk... Gelinliklere boncuk işliyorlardı. Biz de onlarla yapıyorduk.” (Gülbin, 20)

Suriye’deyken ücretli bir işte çalıştığını belirten katılımcıların ise çalıştıkları işlerin eğitim durumları, medeni durumları ve yaşadıkları hanelerin sosyo-ekonomik konumlarıyla doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir. Katılımcılardan yedisi tarım sektöründe işçi olarak, beşi öğretmen olarak biri de kuaför olarak Suriye’de çalışma yaşamına katıldıklarını belirtmektedir. Hochschild’a göre *ikinci vardiya* kavramı ocuk bakımı ve ev işleri gibi işlerin yapıldığı karşılıksız çalışmayı ifade etmektedir. Hoschchild gerçekleştirdiği araştırmada evli kadınların genellikle ücretli işteki ilk vardiyalarını tamamladıktan sonra bu ikinci vardiyaya eşlerine kıyasla daha yüksek oranlarda katıldığı sonucuna ulaşmıştır (Blair-Loy vd., 2015: 436).

Görüşme gerçekleştirilen kadınların bir kısmının literatür ile uyumlu bir şekilde günlerinin iki, hatta zaman zaman üç parçaya ayrıldığı ve her iki ya da üç bölüm içerisinde farklı işler yaptıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların Suriye’deki bir günleri değerlendirilirken üzerinde durulduğu gibi, bazı katılımcılar günlerini ücretli iş ve ev içi işler olmak üzere ikiye ayırırken; hanelerinin sosyo-ekonomik durumunun düşük olduğunu belirten katılımcılar arasında gün içerisinde iki ayrı ücretli işte çalıştığını, günün üçüncü bölümünde de ev içi işler ile ilgilendiğini ifade edenler mevcuttur.

“Köy işi vardı. İşe gidiyorduk mercimek topluyorduk. Pamuk topluyorduk, çapaya gidiyorduk. İş buydu. Sabahtan öğleye kadar (öğretmenlik yapmak üzere) okula gidiyordum. Sonra evin işlerini ve bu işleri yapıyordum. Ev işlerinin ne olduğunu biliyorsun.” (Rana, 25)

Eğitim ve çalışma hayatına dâhil olan katılımcıların Suriye’deki bir günleri ise hem kendi aralarında hem de çalışmayan katılımcılara göre farklılaşmaktadır. Görüşme gerçekleştirilen kadınlar arasında eğitim ve çalışma hayatına aynı anda dâhil olan kadınların; çalışmayan, yalnızca eğitim hayatına dahil olan ya da yalnızca çalışma hayatına dahil olan katılımcılara kıyasla görece daha yoğun bir hayat sürdüklerini söylemek mümkündür. Bu katılımcılar günlerinin sabahtan öğleye kadarki bölümünü okulda, öğleden akşama kadarki bölümünü çalıştıkları yerlerde, akşamlarını ise evlerinde; ertesi gün için okul hazırlığı yaparak geçirdiklerini ifade etmişlerdir:

“Sabah okula gidiyorduk, okuldan geliyorduk. En büyük bendim. Babam hastaydı, anjiyo oldu, kalp krizi geçirdi. 5 kardeşlik. Büyük bendim. Okuldan geliyordum kitapları fırlatıp çalışmaya gidiyordum. [...] Çapaya gidiyordum. Akşam geliyordum. Okul ödevlerimi yapıyordum.” (Nergis, 26)

Aynı anda hem eğitim hayatına hem de ücretli çalışma hayatına dâhil olan ve bir gün içerisinde iki farklı işte çalıştığını belirten katılımcıların günü ise yine iki ücretli iş ve okul arasında üçe bölünmektedir:

“[...] Ben markette çalışıyordum. [...] Mesela sabahtan öğlene kadar üniversite, öğlenden akşama kadar, yani akşam 7’de de dönüyordum işten. [...] Yani günüm çok kalabalıktı. Üniversite, market, ondan sonra özel ders.” (Sharon, 32)

Bu bölümde katılımcıların Suriye’de ne tür işlerde çalıştıklarından, iş-ev dengesinin geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda oluşturulmuş yapısının katılımcı kadınların çalışma algısına etkisinden ve kadınların günlerini ikiye veya üçe bölen emek süreçlerinden söz edilmiştir. Bir sonraki bölümde kendi ifadeleri doğrultusunda katılımcıların Suriye’de

çalıştıkları işlere erişimleri, çalışma koşulları, ücret düzeyleri ve işten ayrılma sebepleri değerlendirilecektir.

3.4.2.2. Katılımcıların İşlere Erişimi, Çalışma Koşulları ve Ücret Düzeyleri

Katılımcıların Suriye’de çalıştıkları işlere erişimleri noktasında sosyal ağların etkisi büyüktür. Görüşme gerçekleştirilen kadınların büyük bir bölümü Suriye’deki işlerini genellikle kendilerinden önce çalışma yaşamına katılmış olan komşuları, arkadaşları ve akrabaları aracılığıyla bulduklarını ifade etmişlerdir. Tarım sektöründe çalışan ve kırsal bölgelerde yaşadıklarını belirten katılımcılar ise “çavuş” olarak adlandırılan kişilerin hasat zamanı köyleri gezerek tarlalarda çalışacak işçileri bulduklarını, kendilerinin de söz konusu işlere bu şekilde dâhil olduklarını ifade etmiştir.

“Komşularımız gidiyordu. Anneme dediler ki siz fakirsiniz, elinizde avucunuzda bir şey yok. Ne kazansanız da kârdır. Babanızın ilacının, yemeğinizin parasını kazanırsınız hiç değilse.” (Nergis, 26)

“[...] Çavuş mesela iş alırsa toprak alırsa, geliyor bazı köylere, ne kadar kadın var ne kadar kız var(sa) ... Arabayla gelip topluyor.” (Rana, 25)

“Arkadaşım çalışıyordu önceden. Ben de üniversiteye gidiyorum ihtiyacım var dedim, ona söyledim. Ben de onunla beraber işe girdim.” (Sharon, 32)

“[...] Annem doktora gidiyordu, kuaför de komşumuzdu. Ona demiş ki bir kızım kuaförlüğü çok seviyor, eğer istersen onu yanına getirebilirim. O da demiş ki getir.” (Dilşah, 33)

Alan çalışması sırasında görüşme gerçekleştirilen ve çalışma yaşamına dâhil olduğu bilinen 18 katılımcıdan sekizi tarım işçisi; üçü kadrolu, biri sözleşmeli, biri ise özel öğretmen; biri kuaför, biri ev eksenli çalışan ve üçü ücretsiz aile işçisi olarak Suriye’de çalıştığını belirtmiştir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı bilinen katılımcılar da tarım sektöründe çalışmaktadır. Suriye’de ücretli çalışma deneyimi bulunan katılımcıların 11’inin tarım sektöründe çalışması sebebi ile savaş öncesi dönemde tarım sektörünün durumuna ilişkin temel birkaç veriye değinilecektir.

2011 yılı itibarıyla Suriye GSYİH'sinde tarım %19'luk bir paya sahiptir (FAO, 2017: 2). Dünya Bankası verilerine göre yine 2011 yılında kırsal nüfus 11,507,083 kişi ile toplam ülke nüfusunun %54,6'sını oluşturmaktadır.³⁰ Doğu Akdeniz havzasında yer alan Suriye'nin temel tarım ürünleri Akdeniz ikliminin de etkisi ile turuncgiller, mercimek ve nohut başta olmak üzere baklagiller, zeytin, nar, buğday ve pamuktan oluşmaktadır (Şahin, 2019: 291).

Suriye'de tarım işçisi olduğu bilinen katılımcılar da ağırlıklı olarak pamuk hasadı, mercimek hasadı ve zeytin toplama işlerinde çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Pamuk hasadında çalışan katılımcılar ortalama 7,5 ila 14 saat çalıştıklarını belirtmiştir. Bu katılımcıların günlük yevmiyeleri ise 60 SYP ile 250 SYP arasında değişiklik göstermektedir. Katılımcıların, SYP olarak ifade ettikleri ücret düzeylerini sıklıkla Türk lirası ile karşılaştırdıkları görülmüştür. Ancak bu karşılaştırmaların Suriye'de yaşadıkları dönemlerin SYP-TL kuru üzerinden yapıldığını unutmamak gerekmektedir. Katılımcıların her birinin farklı dönemlerde Suriye'den göç ettikleri göz önünde bulduğunda, yaptıkları karşılaştırmaların daha iyi anlaşılması için TCMB'nin farklı yıllardaki verilerine değinilecektir. Suriye'de iç savaşın mart ayında başlaması sebebiyle, verinin mevcut olduğu yıllar için³¹ mart ayının sonu itibarıyla SYP-TL kurları Tablo 3.3.'teki gibidir.

Tablo 3-3. Katılımcıların Türkiye'ye Geldikleri Tarihler İçin SYP-TL Kuru

Tarih	TL	SYP
31 Mart 2011	1	0.032
30 Mart 2012	1	0.031
29 Mart 2013	1	0.025
31 Mart 2014	1	0.014
31 Mart 2018	1	0.007
29 Mart 2019	1	0.010
29 Temmuz 2020	1	0.05

Kaynak: https://www.tcmb.gov.tr/bilgi/amackur/kurlar_tr.html Son Erişim Tarihi: 21.12.2020

³⁰ <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=MEA> Son Erişim Tarihi: 02.08.2020

³¹ 2015,2016 ve 2017 yılına ilişkin kur verileri TCMB'nin veri seti içerisinde mevcut değildir.

Görüşme gerçekleştirilen kadınlardan bazıları kazandıkları paranın TL karşılığının düşük olmasına karşın, Suriye’de bulundukları dönemde geçimlerini sağlamak için kendilerine yettiğini ifade ederken; kimi katılımcılar da aldıkları yevmiyenin az olduğunu ancak daha fazlasını talep edemediklerini, ettikleri durumda ise işverenin ücret artışını reddettiğini belirtmiştir.

“250 Suriye parası. 250-300. Türkiye parasıyla 2,5 lira ediyordu. Ama kıymetliydi orada tabi.”
(Hüsne, 48)

“Yevmiyeyle gidiyorduk, 60 (SYP). [...] Azdı ama vermiyorlardı. Yeter size diyorlardı.” (Seran, 19)

Pamuk hasadında çalışan katılımcılardan bazıları günlük çalışma sürelerinin artması durumunda dahi yevmiyelerinin değişmediğini dile getirmiştir.

“Öğlenden akşamüzerine kadar çalışıyorduk, 1,5 milyon³² veriyorlardı. [...] 1,5 Türk milyonuydu. [...] 12.30’dan akşam 8’e kadar (çalışıyorduk). [...] Mesela tatil günleri de sabah 6’da gidiyorduk, akşam 6’ya kadar. Yine 1,5 veriyorlardı bize.” (Nergis, 26)

Tarım sektöründe erkek kardeşinin tarlasında ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığını belirten katılımcı ise çalışması karşılığında kendisine tarlada mahsul edilen ürünlerden verildiğini belirtmiştir.

“Salatalık veriyordu, domates veriyordu. Para vermiyordu. [...] Ben, büyük kızım, kız kardeşim, erkek kardeşim (birlikte çalışıyorduk).” (Sabiha, 38)

Zeytin toplama işinde çalışan katılımcılar, topladıkları kilo başına ücret aldıklarını belirtmiştir. Bu noktada devreye katılımcıların işle ilişkili becerileri de girmektedir. Özellikle savaş sonrası iç göç hareketliliğine dâhil olup, şehir merkezlerinden köylere göç eden katılımcılar; tarım işçiliğini ve zeytin toplamayı bilmemeleri sebebiyle ancak karınlarını

³² Katılımcılardan bazılarının ‘Türk lirası’ yerine ‘milyon’ ifadesini kullanmaktadır. Bunun sebebinin para birimi gibi bir takım temel bilgilerin yerli halkın ifadeleri doğrultusunda öğrenilmesi olduğu düşünülmektedir.

dozuracak kadar para kazanabildiklerini, hatta kimi zaman yiyecek alabilecek parayı dahi kazanamadıklarını ifade etmişlerdir.

“Kilo başı ödüyorlardı yine. [...] Ücret aynıydı ama tabii ki onlar daha çok kazanıyorlardı. Çünkü onlar bu işi biliyorlardı, biz bilmiyorduk. Ancak kendi karnımızı doyurabilecek bir şey yapıyorduk. [...] Bazı günler de yemek yiyecek kadar kazanamadığımız için onlar yemeğini yiyordu, biz bakıyorduk sadece çay içiyorduk.” (Leyla, 30)

“Biz şehirliydik, bu işi de çok bilmiyorduk. [...] O şekilde elimizden geleni yapıyorduk.” (Emine, 22)

Mercimek hasadında çalışan katılımcı ise günlük ortalama 4 saat tarlada çalıştığını ve bu çalışma için kendisine günlük 400 SYP verildiğini belirtmiştir. Bu noktada tarım işlerinde hasat edilen mahsule göre ücret farklılıklarının mevcut olduğu dikkat çekmektedir. İlk etapta farklılığın çalışılan şehirlerin veya bölgelerin farklı olmasından kaynaklanıyor olabileceği akla gelmektedir. Ancak tarımda makineleşme düzeyi ile bağlantılı olarak yapılan işlerin göreceli zorluğunun ücret değişikliklerinin en önemli sebeplerinden biri olduğu düşünülmektedir. Hakimian ve Nugent Suriye’nin kuzeybatısında şehirleri kapsayan bir çalışmalarında tarım sektöründe yüksek oranlarda makineleşme yaşandığı hasat sonrası süreç de dâhil olmak üzere tahıl üretiminin traktör, biçerdöver ve harman makineleri yardımı ile gerçekleştiği belirtilmiştir. Yalnızca makineli tarıma elverişli olmayan dik arazilerde mahsul ekimi hayvan pullukları ile hasat ise çoğunlukla elle yapılmaktadır. Bununla birlikte katılımcılar, makineli tarıma geçilmeyen ve tarımsal çalışmaların çoğunlukla elle yapılmaya devam edildiği, yüksek işgücü gerektiren mahsullerin de olduğu ifade etmiştir. Özellikle baklagiller, pamuk ve patates gibi sulanan mahsullerin ekimi ve hasadı elle yapılmaktadır. Aynı şekilde zeytin toplama işi de makine kullanılmadan gerçekleştirilmektedir (Hakimian ve Nugent, 2005: 193). Bu doğrultuda mercimek hasadının elle yapıldığı durumda pamuk ve zeytin işçiliğine kıyasla görece yüksek gayret sarf edilen bir iş olması sebebi ile bu işin ücret düzeyinin yüksek olduğu düşünülmektedir.

Katılımcılar ücret düzeylerinin çalışanlar arasında değişmediğini, aynı işi yapan her kişinin günlük yevmiyesinin eşit olduğunu belirtmiştir. Buna karşın çalışma koşullarının zorluğundan ve gelir elde etmek için bu zor koşullarda çalışmaya devam etmeye “*mecbur*” olduklarından söz etmişlerdir. Katılımcıların kendileri dışındaki çalışanlarla çoğunlukla iyi ilişkiler kurdukları, yaptıkları işlerin ağır koşullarını birlikte üstlendikleri ve sosyal yaşantılarında da birbirlerine destek oldukları görülmektedir. Ancak yapılan görüşmelerden katılımcıların dayı başı ile zaman zaman sıkıntılar yaşadıklarını ve çalışmaları yönünde baskı görebildikleri anlaşılmaktadır:

“(Çavuş) Sürekli haydi haydi diyordu. Haydi, çalışın, iş yapın, 1,5 milyon veriyorum size haydi haydi diyordu. İş yapmasaydık, beş dakika oturalım deseydik eve gidin diyordu. [...] Ellerimiz hep yara oluyordu. (Babam) Kızım ellerine bakayım diyordu, bu iş mi hani diyordu.” (Nergis, 26)

“Vallahi zordu. Sabahın dördünde uyan, git o güneşin altında çalış akşama kadar, kolay mı? [...] Ama arkadaştık, birbirimizi seviyorduk. Birbirimizi çok seviyorduk. Hep beraber yemek yiyorduk. Tarlada yediğimiz yemekler çok güzeldi. Ekmek soğan yiyorduk yine de diyorduk çok güzeldir. Biz arkadaştık. Birbirimizi çok severdik. Allah bitirdi.” (Hatun, 44)

Suriye’de tarımsal faaliyetler çoğunlukla kadınlar ve bazen de çocuklar tarafından gerçekleştirilmektedir. Erkeklerin ise normalde arazi hazırlığı, gübreleme ve sulama gibi faaliyetlerde yer aldıkları veya çavuş olarak işçileri denetledikleri görülmektedir. Tarımsal faaliyetlerin çoğu, kısa bir süre içinde tamamlanması gereken mevsimsel faaliyetlerdir ve bu nedenle giderek artan bir şekilde kadınlardan oluşan gündelik emeğe bağımlıdır (Hakimian ve Nugent, 2005: 194). Katılımcılar da tarlalarda ağırlıklı olarak kadınların çalıştığını; erkeklerin “*çavuş*” ya da “*dayı başı*” olarak adlandırıldıkları, işçiler ile işverenler arasındaki iletişim kuran kişiler veya şoför olarak (kimi zaman her iki görevi de üstlenerek) tarım işlerine dâhil olduğunu ya da mahsul ekiminde hayvanlar ile ilgilendiğini belirtmiştir.

Katılımcıların tümü tarım sektöründe enformel olarak çalışmakta ve sosyal güvenceleri bulunmamaktadır. Bu kişilerin çalıştıkları işlerde servis, yemek gibi sosyal imkânlardan sınırlı düzeyde yararlanabildikleri görülmektedir. Bazı katılımcılar öğle vakitleri yemek için evlerine

gittiklerini ve çalışmak üzere tarlaya geri döndüklerini belirtmiştir. Çalıştıkları tarlaların uzak olması durumunda servis imkânından faydalandığını söyleyen katılımcılar da kısıtlı molalarla uzun süreler çalışmak durumunda kaldıklarını dile getirmişlerdir.

“Patronun arabası vardı. [...] Saat 12.30'da tam araba kapının önüne geliyordu, saat 8'de tam eve geliyorduk. Sabah erken gittiğimizde öğleden sonra yemek veriyorlardı bize 8'e kadar kalıyorsa. Sabah yarım saat, öğlen yarım saat, öğleden sonra 4 gibi, 3.30-4 gibi çay için (mola vardı) sonra haydi iş.” (Nergis, 26)

Suriye’de tarım sektöründe çalışan katılımcılara ilişkin bir diğer önemli konu ise çocuk işçiliğidir. Suriye’de çocuk işçiliği ile hanelerin yoksulluk oranı arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur. Özellikle kırsal bölgelerde 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların oranı, kentsel bölgelere göre daha yüksektir. Çocuk işçiliği oranı genel olarak oğlan çocuklarında daha yüksek iken; yoksul hanelerde çalışan erkek çocuklarının oranının da yoksul olmayan hanehalklarının neredeyse iki katı olduğu görülmektedir. Bu duruma yol açan en önemli sebepler ise yoksul hanelerde çocukların kazançlarına duyulan ihtiyaç ve eğitim maliyetlerinin karşılanamamasıdır (El Laithy ve Abu-Ismael, 2005: 55).

Suriye’deyken tarım sektöründe çalıştığını belirten bazı katılımcıların yaşları ve Suriye’den geldikleri yıl hesaba katıldığında, Suriye’de çocuk işçi olarak çalıştıkları görülmektedir. Katılımcılardan Seran’ın Türkiye’ye 2011 yılında geldiği ve kendisi ile görüşme gerçekleştirilen tarihte 19 yaşında olduğu bilinmektedir. Ayrıca katılımcı Suriye’de ailesi ile birlikte 6 sene çalıştığını ifade etmiştir. Tüm bu bilgilerden, Seran’ın 5 yaşından 11 yaşına kadar Suriye’de tarım sektöründe çocuk işçi olarak çalıştığını anlaşılmaktadır. Katılımcı kadınlardan Hatun da tarım işlerine çocukları ile birlikte dâhil olduğunu ifade etmiştir:

“7 sene tarlada çalıştım. Gidip geliyordum. Çocuklar büyüdükten sonra onları da götürmeye başladım. Onlara da işi öğrettim. Büyük kızım da dedi anne sen artık yapma bu işi yeter, biz yapacağız. Dedim siz küçüksünüz siz benim için ne yapacaksınız hani? [...] Vallahi belki 10-11 yaşlarındalardı. Büyük değillerdi onları götürdüğümde.” (Hatun, 44)

Görüşme sırasında öğretmenlik yaptığını belirten katılımcıların çalışma koşulları, tarım sektöründe çalışan katılımcılarla birçok noktada farklılaşmaktadır. Katılımcılardan üçü kadrolu, biri ise ücretli/sözleşmeli olarak devlet okullarında öğretmenlik yaptıklarını belirtmiştir. Bir katılımcı ise günün yarısında bir markette çalıştığını, diğer yarısında ise özel öğretmenlik yaptığını dile getirmiştir.

Kadrolu öğretmenlik yaptığını belirten katılımcıların haftalık ortalama 25 ila 30 saat çalıştıkları görülmektedir. Katılımcılar sosyal haklardan yalnızca ulaşım noktasında yararlanabildiklerini, yemek ve kreş gibi imkânlara sahip olmadıklarını belirtmiştir. Bu katılımcıların aylık ücretleri ise 12 bin SYP ile 25 bin SYP arasında değişmektedir. Bu farklılığa ilişkin detaylı bir bilgi olmamakla birlikte; farklılığın eğitim verilen okul düzeyi, okulun ülke ve şehir içindeki konumu, öğretmenlik yapılan branş ve branş ile bağlantılı olarak verilen ders saatleri ile alakalı olabileceği düşünülmektedir. Katılımcılardan Feriha çalışma saatleri ve ücret düzeylerini şu şekilde özetlemiştir:

“[...] 7-7.30'da (başlıyordum). [...] 12.30-1'e kadar kalıyordum. [...] Maaşı azdı, çok azdı. [...] Mesela şimdi, şimdi desen bak kaç sene geçmiş, şimdiki maaş kırk bindi (SYP). Yani Türkiye'nin 400 lirası. Bizim zamanımızda 20-28 bindi (SYP). 25'ti, 12'ydi. Yani 150 lira gibi düşün. [...] O zaman için iyiydi. Evet azdı, ama yetiyordu.” (Feriha, 28)

Özel öğretmen olarak çalıştığını ifade eden Sharon, gününün ilk yarısında çalıştığı market işinden çıktıktan sonra akşamları ilkökul öğrencilerine Arapça, Matematik gibi alanlarda özel ders verdiğini ve emeğinin saat başı ücretlendirildiğini belirtmiştir. Sözleşmeli öğretmenlik yapan Behice ise ücret düzeyini belirtmemekle birlikte günlük 3 saat çalıştığını ve saat başı ücret aldığını ifade etmiştir. Kadrolu öğretmenlerin ücret düzeyleri ile sözleşmeli öğretmenlerin ücret düzeylerinin farklı olduğunu belirten katılımcı, iki tip öğretmenlik arasındaki bir diğer farklılığın da çalıştıkları okulların uzaklığı noktasında ortaya çıktığını söylemektedir. Sözleşmeli öğretmenlerin, kadrolu öğretmenlere kıyasla şehir merkezine görece

uzak okullarda çalıştığını ancak sosyal haklardan yararlanamadıklarını; çalıştıkları okullar uzak dahi olsa servis ücretlerini kendilerinin karşıladığını ifade etmektedir.

“Maaş... Suriye’ye göre iyiydi. [...] Azdı. Saate göre veriyorlardı. [...] Diğer öğretmenlerin iyiydi, sabit maaşı ve daha fazlaydı. Çünkü onların çalışma saatleri daha fazlaydı. [...] Köylerde, yani uzak yerlerde kadrolu öğretmenler olmuyor. Mesela şehir merkezine yarım saat mi uzaklıkta, o zaman olur. Ama bizimki 2 saat uzaktı şehir merkezine. Bizi getirip götüreren arabayı da devlet vermiyordu. Biz maaşımızdan veriyorduk parasını.” (Behice, 36)

Kadrolu, sözleşmeli veya özel öğretmenlik yapan katılımcılar, çalışma biçimleri fark etmeksizin çalışma arkadaşları ve yöneticileri ile iyi iletişim kurduklarını dile getirmiştir. Kadrolu ve sözleşmeli öğretmenlik yapan katılımcılar çalıştıkları okullarda hem kadınların hem de erkeklerin birlikte çalıştığından bahsederken, kimi okulda çalışan erkek sayısının, kimi okulda ise kadın sayısının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların sigorta durumları ise kadrolu veya sözleşmeli olma durumlarına göre değişmektedir. Kadrolu öğretmenlerin sigortalı olduğu ancak sözleşmeli çalışan ve saat başı ücret alan öğretmenlerin sigortalarının olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak Suriye’de işsizlik sigortası mevcut değildir (Aydın, 2009: 8). UÇÖ’nün 2010 yılı raporuna göre sosyal güvenlik, kamu ve özel sektördeki tüm çalışanlar için yasa gereği zorunludur. Ancak sosyal korumaya ilişkin hükümler ekonominin serbestleştirilmesinden sonra resmi kurumlar tarafından dahi uygulanmamıştır ve formel sektör çalışanlarının 2010 yılı itibarıyla yalnızca %34’ünün sosyal güvenlik kaydı mevcuttur. Bununla birlikte sağlık hizmetleri, uzun bir süre herhangi bir sosyal güvenlik kaydına ihtiyaç duyulmaksızın sağlanmıştır. Ancak halk sağlığı hizmetlerinin hükümet tarafından ücretli hale getirilmesi ile yoksullar ve kayıt dışı çalışanlar için sağlık hizmetlerine erişim güçleşmiştir (Charmes, 2010: 16).

Suriye’de kuaförlük yaptığını ifade eden Dilşah ise, ailesinin evinde bir odayı kuaför salonu haline getirmeden önce, kuaförlük yapan birinin yanında iki ay çalıştığını ifade etmiştir. Bu iki aylık süreçte, kuaförlüğe ilişkin becerileri edindiğini ifade eden katılımcı, çalıştığı süre boyunca herhangi bir ücret almadığını; aksine kendisine kuaförlük becerilerini öğrettiği için

yanında çalıştığı kadına aylık 5 bin SYP ödediğini ifade etmiştir. Katılımcı, ailesinin evinin bir odasında kendi kuaför salonunu açtıktan sonra ise kız kardeşinin yardımı ile işlerini yürüttüğünü belirtmiştir.

Katılımcıların bir bölümünün savaş ve beraberinde getirdiği zorluklar sebebi ile işten ayrıldıkları görülmektedir. İşten ayrılma üzerinde savaşın doğrudan ve dolaylı etkileri mevcuttur. Katılımcılardan bazıları savaş doğrudan yaşadıkları bölgelere geldiği için, bazıları ise savaş sebebiyle çalıştıkları iş yerlerinin veya firmaların ülkeden çekilmesi, maaşların ödenmemesi veya iş yerlerine ulaşımın zorlaşması nedeniyle işlerinden ayrıldıklarını dile getirmişlerdir.

Alan çalışmasından önce işgücü piyasasına dâhil olan katılımcıların tümü için işten ayrılma nedenlerinin iç savaş ve zorunlu göç sürecinin başlaması olacağı düşünülmüştür. Ancak savaş sebebi ile çalışmayı bıraktığını ve zorunlu göç hareketliliğine dâhil olduğunu belirten katılımcılar kadar, evlilik ve çocuk sahibi olma (ihtimali) sebebi ile Suriye'deki işlerinden ayrıldığını belirten katılımcılar da dikkat çekmektedir.

Farklı ülkelerde yapılan çalışmalar evliliğin kadınların hem çalışma yaşamına dâhil olma hem de ücretli işlerini bırakma nedenleri arasında yer alabildiğini göstermektedir. Mısır'da yapılan bir araştırmada kadınların özellikle evliliğe hazırlık sürecinde çalışma yaşamına dâhil olma eğilimi gösterdikleri belirtilmiştir. Ancak kadınların evlendikten sonra çalışmayı bırakacakları beklendiği için, evlilik öncesinde çalışma yaşamına dâhil olma ile eş olma rakip roller olarak görülmemektedir (Amin ve Al Bassusi, 2003: 16). İtalya'da yapılan bir çalışmada da kadınların işgücü piyasalarından çıkışının iki kritik sebebi olduğu belirtilmiştir; evlilik ve çocuk sahibi olmak (Bernardi, 1999: 297). Japonya'da yapılan bir araştırmada ise, yine evlilik veya çocuk sahibi olma sebebi ile işten ayrılan kadınların gelecek yaşantılarında işsiz kalma olasılıklarının da tam zamanlı çalışma olasılıklarından beş kat yüksek olduğunu

belirtilmiştir (Yu, 2002: 514). Tüm bu araştırmalar farklı ülkelerde yapılmış olsa da bulgular evliliğin ve çocuk sahibi olma durumunun (ihtimalinin) işten ayrılma nedenleri arasında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Evliliğin işgücü piyasasına dâhil olma davranışına etkisi kadın ve erkekler arasında da farklılaşmaktadır. Erkeklerin özellikle evlilikle ilgili mali yükler sebebi ile bu süreçte işten ayrılma oranlarının, bekâr ve/veya evlenmeyi düşünmeyen erkeklere göre daha düşük olduğu, kadınların ise evlilik sonrasındaki ev içi yükler sebebiyle işgücü piyasalarına daha düşük oranlarda dâhil oldukları görülmektedir (Rosin ve Korabik, 1990: 107). Dolayısıyla kadınların çalıştıkları işten ayrılma nedenlerinin evlilik olması geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ile doğrudan ilişkilidir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren birtakım olgular da mevcuttur. Bunlardan en önemlisi ise dini inanç fark etmeksizin, dindar olma durumudur (Khoudja ve Platt, 2017: 3). Araştırmalar dindar kadınların daha geleneksel tutumlara sahip olduklarını bu nedenle de işgücü piyasasına dâhil olma eğilimlerinin daha düşük olduğunu göstermektedir (Khoudja ve Fleischmann, 2015: 99).

Katılımcıların işlerinden ayrılma nedenleri bu doğrultuda incelendiğinde evlilik ve çocuk sahibi olma durumunun (ihtimalinin) işgücü piyasasından çıkış ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Kadınların geleneksel aile içi rollerin sorumluluğunu üstlendikleri ve bu sebeple işlerinden ayrıldıkları görülmektedir.

Görüşülen kadınlardan Hatun ise tarım işinde çalışmanın yarattığı sağlık sorunları sebebiyle çalışmayı bıraktığını kaldığını ifade etmektedir:

“Önceden yapabiliyordum. Çocuklarımla çapa işine gidiyordum. Pamuk işi yapıyorduk. Sonra bende hastalık çıktı, doktora gittim. Doktor yeşillik, çöl havası almaman lazım dedi. [...] Çapa işini, tarla işini yapma artık dedi (doktor). Ben de ev işlerimle, çocuklarımla ilgilenmeye başladım. [...] Doktor dedi artık tarlada çalışmaman lazım. [...]” (Hatun, 44)

Bu bölümde alan çalışması sırasında görüşme gerçekleştirilen kadınların, Suriye'deki işlere erişimleri, çalışma yaşamları, ücret düzeyleri ve çalıştıkları işlerden ayrılma nedenleri kendi ifadeleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bir sonraki bölümde katılımcıların eşlerinin ve çevrelerinin Suriye'deki çalışma yaşantılarına ilişkin düşünceleri incelenecektir.

3.4.2.3. Rıza mı, Destek mi? : Eşlerin ve Çevrenin Ücretli Çalışmaya İlişkin Düşünceleri

Önceki bölümde kadınların işten ayrılma davranışı üzerinde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinden söz edilmişti. Toplumsal cinsiyet rolleri yalnızca işten ayrılma kararı üzerinde değil, çalışma hayatına katılma, çalışılan işler ve çalışma süreci üzerinde de etkilidir. Kuramsal tartışmada da vurgulandığı üzere erkeklik, ev içerisindeki otoritenin ve toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasının ana kaynağıdır; kadının çalışması ise bu otoriteyi sarsabilecek unsurlardan biridir. Toksöz'ün belirttiği gibi kadınların ev içerisindeki otoriteye karşı gelebilmeleri ya da erkeklerin bu otoritenin sarsılmasına rıza gösterebilmeleri yalnızca hane içerisindeki toplumsal cinsiyet rollerince erkeğe atfedilen para kazanmak ve ailenin geçimini sağlamak gibi *görevlerin* yerine getiril(e)mediği durumlarda mümkün olabilmektedir (2015:46).

Görüşülen kadınların büyük bir kısmı, literatür ile uyumlu bir şekilde eşlerinin veya (anne, baba, erkek kardeş, kayınvalide ve kayınbaba başta olmak üzere) çevrelerindeki diğer kişilerin; Suriye'de çalışma hayatına katılmaları noktasında olumsuz görüşlere sahip olduğunu; çalışmalarını istemediklerini ya da çalışmalarına izin vermediklerini belirtmiştir.

"[...] Eşim diyordu ben çalışıyorum sen evde çocuklarına bak, bir şey yapma. Yani bazen diyordum bir yerde çalışayım sana yardım edeyim, çocuklarımıza şey yapalım. Hayır diyordu. [...] İzin vermiyordu. Erkekler sana ne derse bir şey diyemiyorsun, kendi istediğin gibi yapamıyorsun. İnsanın eşi ne derse onu yapıyor." (Behiye, 40)

Bazı araştırmalar göstermektedir ki hane halkının kadınların ev dışında çalışmalarını istemediği durumlarda, karşılaşılan ekonomik veya sosyal sıkıntılar ne olursa olsun kadın işgücü piyasasına dâhil ol(a)mamaktadır. Ancak kadının işgücü piyasasına katılmasını olumlu gören bir hanede, erkeğin işini kaybetmesi gibi durumlarda kadının çalışmasına “rıza” gösterilebilmektedir (Del Boca, Locatelli ve Pasqua, 2000: 9).

Alan çalışmasında elde edilen bulgular bu noktada literatür ile farklılaşmaktadır. Katılımcılardan bazıları, eşlerinin çalışmalarını istemediğini ancak ekonomik sorunlar sebebi ile çalışma yaşamına dâhil olmalarına rıza gösterdiklerini. Bazı katılımcılar ise Suriye’de hanelerinin ekonomik durumunun iyi olması sebebiyle çalışma hayatına dâhil olmalarının eşleri tarafından istenmediğini dile getirmiştir.

“Vallahi eşim çalışmamı istemiyordu. Gitme de diyordu bana ama ben de diyordum ki hani ben gitmesem alışmasam çocuklarımız aç kalacak evde. Mecburen yani... Onun gönlüne göre olmadı benim çalışmam ama mecburduk, muhtatık.” (Hatun, 44)

“Mesela evden çıkarsan çocuklar zorluk ekerler. Ama çocuklarına baksan mesela... Yani durumum iyidir, maddi durumum var. Çocuklar büyüdüğünde güzel bir işe girmek istersen, yapabilirsin. Ama şimdi çocuklarına baksan daha iyi olur diyordu, sen kendi çocuklarını evde bırakıp gideceksin başka insanların çocuklarına bakacaksın. Onlara baksan daha iyi olur. Bu onun fikriydi. Ben de aslında çok şey yapmadım, sen bilirsin dedim.” (Rüveyda, 39)

Eğitim seviyesinin yükselmesi ve istihdama katılım, kadınların geleneksel rollerden sıyrılmaları ve geleneksel davranış kalıplarına uygun yaşamayı sürdürmemeleri noktasındaki en önemli faktörler arasında yer almaktadır (Tallichet ve Willits, 1986: 219-220). Eğitim ve istihdam ise birbiriyle ilişkili olgulardır. Hem erkeklerin hem de kadınların özellikle eğitim seviyelerindeki artışın, kadınların hane içerisindeki karar mekanizmalarına ve işgücü piyasasına dâhil olmalarını pozitif yönde etkilediği görölmektedir. Bu pozitif yönlü etki dolaylı olarak çalışma davranışını etkilemektedir; eğitim seviyesindeki artış evlilik yaşının gecikmesi,

çocuk sayısının azalması gibi sonuçlar doğurmakta ve kalıplaşmış geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini değiştirmektedir (Kılıç ve Öztürk, 2012: 110).

Katılımcıların eşlerinin ve çevrelerindeki diğer kişilerin, çalışmaya ilişkin düşünceleri, içerisinde bulundukları hanenin eğitim seviyesine göre de farklılaşmaktadır. Araştırma sahasında görece yüksek eğitim görmüş ve/veya görece yüksek eğitim seviyesine sahip kişilerle evlenen kadınlar çalışma yaşamına katılmaları noktasında hane içerisindeki herhangi bir otorite figürü ile çatışma yaşamazken; dar gelirli hanelerde yaşayan ve görece sınırlı eğitim olanaklarına sahip olan kadınlar, eşlerinin veya çevrelerindeki diğer kişilerin “izni” doğrultusunda çalışma yaşamına dâhil olabilmektedir. Kimi katılımcılar eğitim düzeylerini olabilecek en üst düzeye çıkarmak için aileleri tarafından İngilizce eğitim verilen “Protestan okullarına” gönderildiklerini dile getirmiştir. Hem kendisi hem de eşi üniversite mezunu olan Bejan, eşinin ve babasının kadınların Suriye’de eğitim görmelerine ve çalışmalarına ilişkin düşüncelerini şu şekilde özetlemiştir:

“[...] Onun için fark yok. Kocam her zaman beni ön planda tutuyor, geri plana atmıyor. [...] Biliyorsun bazı erkekler kıskanıyorlar. Bazıları izin vermiyor. Bazı erkekler var eşlerini kıskanıyorlar yani. Hayır. Benim kocam öyle değil. [...] Suriye’de de bir şey demiyorlardı (çalışmama). Eşimin ailesi okumayı çok seviyor. Doktorlar, mühendisler, öğretmenler. Hepsi okumuş yani. [...] Protestan, biliyorsun Protestan var, İncil. [...] Onların okulları vardı. Her zaman temizdiler, güzeldiler. İngilizce de veriyorlardı. İngilizce dili için babamız bizi oraya gönderdi. İngilizce öğrenmemiz için. 6 sene orada okuduk. Ben, kız kardeşlerim ve erkek kardeşlerim hepimiz.” (Bejan, 35)

Katılımcılar aynı zamanda çalışılan ya da çalışılacak fiziksel ortamın da kadının işgücü piyasasına katılmasına ilişkin düşünceleri etkileyen unsurlardan biri olduğunu dile getirmiştir. Buna göre; şehirler veya bölgeler arasında değişmekle birlikte genel itibarıyla Suriye’de kadının kendi evinin bir bölümünü iş yeri haline getirerek ev içerisinde çalışması desteklenebilirken, ev dışında çalışması hoş karşılanmamaktadır. Bu noktada geleneksel toplumsal cinsiyet normları kadar, bir sonraki bölümde değinilecek olan Suriye’deki çalışma kültürünün etkisinin de büyük olduğu düşünülmektedir.

“Babam sesini çıkarmıyordu. Yani evde çalışmayı seviyordu, dışardakini pek sevmiyordu.”
(Gülbin, 20).

Bu bölümde eşlerinin ve çevrelerindeki kişilerin; görüşme gerçekleştirilen kadınların çalışma hayatına katılımlarına ilişkin tutumları değerlendirilmiştir. Önceki bölümlerde de Suriye işgücü piyasasına ilişkin veriler paylaşılmış ve bu veriler görüşülen kadınların deneyimleri ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bir sonraki bölümde ise hem kadınlar hem de erkekler için bir bütün olarak Suriye’deki çalışma kültüründen ve katılımcıların; kadınların Suriye’deki çalışma hayatlarına ilişkin değerlendirmelerinden bahsedilecektir.

3.4.3. Suriye’de Çalışma Kültürü ve Kadınların İşgücüne Katılımları Üzerine Genel Bir Değerlendirme

3.4.3.1. Çalışma Saatleri

Suriye’deki çalışma kültürüne ilişkin en dikkat çeken husus çalışma saatleridir. Suriye’de tam zamanlı resmi çalışmanın haftanın altı günü ve haftalık ortalama 35 ila 48 saat (memurlar için günlük yedi saat ve haftanın beş günü, özel sektör çalışanları için ise günlük ortalama sekiz saat ve haftanın altı günü) arasında değiştiği bilinmektedir (International Labour Office, 2009: 1). Katılımcılar da özellikle Suriye’deki çalışma saatlerinin görece kısa olduğundan; bu sebeple de hem erkeklerin hem de kadınların emeklerini yeniden üretmek; evlerine, çocuklarına ve eşlerine daha fazla vakit ayırmak ve kimi zaman da ikinci bir işte çalışmak için sahip oldukları kişisel zamanın Türkiye’ye kıyasla daha fazla olduğunu dile getirmişlerdir.

“(Eşlerimiz) Saat 8’de kalkıp işlerine gidiyorlardı. Saat 1’de geliyorlardı eve yemeklerini yiyorlardı. Dışarıda da yemiyorlardı. Yemeklerini yiyorlardı saat 4’e, 5’e kadar rahatlıyorlardı. Sonra işe gidiyorlardı akşam 8’e, 9’a kadar. Sonra kapatıp eve geliyorlardı. Yani evlerini görüyorlardı, çocuklarını. [...] Burada Türkiye’dekiler kaç çocukları olduğunu bilmiyorlar. Sabah gidip akşam

dönüyorlar. Vallahi canım, bizim orada biliyorlardı eşleri hangi gün doğum yapacak, hangi gün yapmayacak. Buradakiler, sizinkiler nereden bilsinler. [...]” (Firuze, 37)

“[...] Türkiye'deki çalışma şartlarından daha iyi Suriye'deki çalışma şartları. Türkiye'de 8 saat çalışmak zorundasın 8.30-17.30 arası. Suriye'de yok, yarım gün. [...] Yani altı saate geliyordu. İki buçuğa kadar. Saat iki buçuğa kadar. [...] Burada part-time yok bile. Yani burada oluyor avmde falan part-time ama çok az maaş oluyor o şekilde. [...] Suriye'de genelde hepsi part-time oluyordu. Maaş aynı, yarım gün oluyor ya. En fazla altı saat. [...] (Siti, 25)

“[...] Bizim mesela çalışma saatimiz çok daha az. Çok azdır. [...] Altı saat mesela altı saat çalışıyorsun, o kadar. [...] Devlette daha da az. Özelde de az. [...] Yani mesela 8.30'da okula gidiyor öğretmenler 12.30'da evde oluyolar. Devlet olmayanlar da mesela terzi merzi... Mesela erkek kardeşim terziydi o da altı saat çalışıyordu.” (Sharon, 32)

Katılımcılardan Firuze'nin Suriye'de erkeklerin yaşantılarına ilişkin ifadesi, Suriyeli erkeklerin eşleri ve çocukları ile iletişimlerinin, Türkiyeli erkeklere kıyasla görece zayıf olduğu yönündeki genel kanının dışındadır. Firuze bu yorumunu özellikle Türkiye'deki çalışma saatlerinin Suriye'dekine kıyasla uzun olması ve Türkiyeli erkeklerin ekonomik kazanç elde etmek için çalışırken ailelerine ve çocuklarına ayıracak zaman bulmakta zorlanmaları üzerinden yapmıştır. Suriye'de çalışma saatlerinin kısalığı ve özellikle esnaf olarak çalışan erkeklerin iş konusunda görece esnek davranabiliyor olmaları, kişisel zaman/aile içi zaman konusunda da kendilerine esneklik sağlamaktadır. Zaman kontrolünün görece yüksek olması sebebiyle Suriye'de, erkeğin görevi olarak görülen gelir elde etme dışındaki işlerle de ilgilenebileceğini iddia eden katılımcının işaret ettiği “diğer işler” yine erkeğin ailesini, eşini ve çocuklarını koruması; onların iyi olma hallerinden sorumlu olması ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Bu sebeple katılımcının ifadesi Suriyeli erkeklere ilişkin alışlagelmiş yorumların dışında olsa da geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin dışında değerlendirilmemelidir.

3.4.3.2. Suriye'de Kadınların Çalıştıkları İş Türleri ve Bölgesel Farklılıklar

Suriye'deki çalışma kültürüne ilişkin bir diğer, belki de en önemli husus ise kadınların çalıştıkları iş türleridir. Katılımcıların ifadelerinden kadınların Suriye'de çalıştıkları iş

türlerinin bölgeden bölgeye, şehirden şehire değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır. Görüşme gerçekleştirilen kadınlar genel itibarıyla, Suriye’de kadınların eğitim almaları durumunda kendi mesleklerini icra edebildiklerini, aksi takdirde ise ancak “kadın işi” olarak adlandırılan terziilik, kuaförlük, tuhafiyecilik gibi işlerde kendi evlerinin içerisinde çalışabildiklerini ifade etmiştir.

“Okuyanlar çalışıyordu. Orası burası gibi değil. Lokanta falan... Kadınlar böyle işler yapmıyordu. Ama tabii ki eğitilmiş çalışan kadın vardı. Öğretmenlik, avukatlık, doktorluk, hemşirelik yapıyorlardı. Çoğunlukla sınıf öğretmeniydiler. Türkiye’ye göre farklıydı. Burada ben gördüm; kadınlar kayısı, fındık toplamaya gidiyorlardı. Orada kadınlar başka bir yere gidip çalışmıyordu.” (Salina, 24)

“Şöyle bir durum vardı, kadın eğer üniversite mezunuyorsa çalışıyorsa hiç ayıp etmiyor, ayıp etmiyordu hiç kimse yani. Mezun öğretmen, doktor, avukat vesaire işler olur. Ama bir kadının mesela mağazada bir elaman olması, biraz ayıplıyorlardı. Aa, filanesin kızı niye bu şekilde çalışıyor? Yani genç kızdır... Sadece üniversite mezunlarına hiç kimse bir şey diyemiyordu. [...] Suriye’de o kadar küçük ilçelerde, küçük şeylerde yaygın değildi kadının çalışması bu şekilde.” (Siti, 25)

Görüşme gerçekleştirilen kadınların çoğu, Suriye’de kadınların çalışma yaşantılarına ilişkin bölgeler arası farklılıkların olduğundan bahsetmiştir. Bu farklılıklar genel olarak bölgenin sosyo-ekonomik yapısı ile bağlantılandırılmıştır. Bu noktada akla yine sanayi ve ticaret merkezlerinin göç hareketliliğinde hedef olacağını ifade eden Ravenstein’in göç teorisi gelmektedir. Katılımcılar tarafından da teori ile uyumlu olarak, Kobani gibi sanayi ve ticaretin görece daha az gelişmiş olduğu bölgelerde kadınların çalışma yaşantılarının oldukça sınırlı olduğunun, buna karşın Halep gibi büyük kentlerde kadınların çalışma yaşantısına katılımlarının ve kadınların çalışmalarına ilişkin algının farklı olduğunun altı çizilmiştir.

“Kobane milleti (halkı) Suriye dışında çalışıyorlar. Mesela Cezayir’de, Tunus’ta, Lübnan’da. Çünkü devlet hiç onlara hiç, bir yardım bile vermiyordu. [...] Ne kadar, açlıktan ölürsen bile vermiyorlar. [...] Bir de okula gittiğimiz zaman bizden para alıyorlardı mazot için. Sobalar(in) kıştan yakacaklarını biz ödüyorduk [...]” (Dilşah,33)

“Bizim olduğumuz yerde iş miş yapmıyorlardı kadınlar. Mesela bizim olduğumuz yerlerde; Haseke, Kamışlo, Derbesiye, buralarda [...] Halep’te, Şam’da kadınlar çalışıyorlardı. Kadınların hepsi gidiyorlardı.(çalışmaya) [...] Halep’te kadınlar çalışıyorlardı. Evlerin temizliğini yapıyorlardı, çok yapıyorlardı ha! Bak nenem Halep’teydi yapıyordu, amcamın karısı Halep’teydi yapıyordu. Halep’tekilerin hepsi yapıyordu.” (Firuze, 37)

3.4.3.3. Çalışma Hayatında Cinsiyete İlişkin Farklılıklar

Suriye'deki çalışma kültürüne ilişkin bir diğer önemli nokta da kadınlar ile erkeklerin ücret düzeyleridir. Alan çalışması sırasında görüşme gerçekleştirilen kadınların tümü, kadınlar ile erkeklerin ücret düzeylerinin ülke genelinde kamu kurumları içerisinde aynı olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı işi yapan kadın ve erkeklerin ücret düzeylerine ilişkin farklılıklar ancak tarım işi gibi enformel ve düzensiz işler için mümkün olabilmektedir. Görüşme gerçekleştirilen kadınlar bu tarz işlerdeki farklılıkların ise işlerin zorluk düzeyi ile alakalı olduğunu dile getirmiştir.

“[...] Herkesinki aynı değildi. Mesela erkeklerin yevmiyesi fazlaydı. Bir milyon kadar (fazlaydı), Türkiye'nin bir milyonu gibi. [...] Mesela işe gidiyorlardı iş zorsa erkekler yapıyordu.” (Rana,25)

Kadınların eşit işe eşit ücret almaları ancak eğitim almaları halinde ve kamu kurumlarında istihdama dâhil oldukları durumda mümkündür. Erkeklerin kamu personeliği dışındaki işlerde kadınlara kıyasla daha yüksek gelir elde ettikleri katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Erkeklerin kamu kurumlarında da istihdama kadınlardan daha yüksek oranlarda katıldıkları düşünüldüğünde, genel itibarıyla kadınlara kıyasla görece daha yüksek gelir elde etmeleri de kaçınılmazdır.

“Erkeklerin çalıştığında kazandığı para kadınlarınkinden daha iyiydi. Hükümetin işiyse kadınlarla erkeklerinki aynıydı. Ama diğer işlerde... Temizlik... Temizlikte zaten erkeklerinki daha yüksektir. Kadınlar her zaman az alıyor ha. Hükümette değil.” (Firuze, 37)

3.4.3.4. Suriye'de Kadınların Çalışma Yaşamına Dâhil Olabilmeleri İçin Gerekli Şartlar

Katılımcılara kadınların Suriye'deyken hangi koşullarda çalışma yaşamına katılabileceğine ilişkin bir soru yöneltilmiştir. Görüşme gerçekleştirilen kadınların neredeyse

tümü kadınların ev işlerini, eşlerini ve en önemlisi de çocuklarını ihmal etmemeleri durumunda çalışma yaşamına katılabileceklerini dile getirmiştir.

“Biliyor musun şimdi çocuklar küçükken kimse çalışamaz yani kadınlar. Mesela çocuklarının yanında kalacak kimseleri yoksa çalışamazlar. Kimin kocası hastaysa, mecbursa gidip çalışır. Mecburudur. Yani kimse yoksa, elini herkese açamaz. Mecbur çalışır. Ama çocuklar da küçüklerse, onlara bakacak birileri varsa gidip çalışabilir. Kimse yoksa çocuklarının yanında mecbur çocuklarının yanında kalacak. Nasıl yaşayacağı da artık onunla Allah'ın arasında. Allah teala bir yol gösterir.” (Firuze, 37)

“Bize göre şey çok iyi değil, bizde birini alıp çocuklarına bakmak hoş karşılanmıyor. Evde gelip başkasının çocuklarına bakması... (Kadın) kocasına yardımcı olmak için çalışmasını azaltır, çocuklar da yakın olur kendisine. İşte dikiş diker evinde veya da kuaförde... Bu tür işler yapabilir.” (Huriye, 39)

Katılımcılardan bazıları kadınların ancak “muhtaç” oldukları durumlarda çalışmalarının hoş görülebildiğini belirtmiştir. Muhtaçlık ise katılımcılar tarafından özellikle yoksul olmak veya eşini kaybetmiş olmak gibi durumlar ile bağlantılı olarak ifade edilmiştir.

“Yani nasıl kadınlar mesela, kocaları ölmüşse, zor durumdalarsa, fakirlerse çok, ihtiyacı olanlar; gidip ne yaparlardı, evlerin temizliğini yaparlardı insanlar için. Buydu ha, başka bir şey görmedim ben.” (Firuze, 37)

“Bazılarının sorunları var... Kocasını yoksa ya da kocasının sıkıntıları varsa... O mecburdur gidip kocasına destek olmaya, kocasına destek olmak için bir şeyler yapmaya mecburdur. [...]” (Huriye, 39)

“Yani durumu kötüyse, kocası çalışmıyorsa, bir sıkıntısı bir hastalığı varsa ya da yetimlerse ya da çok çok çok fakirse. Böyleydi. Durumu orta olanlar çalışmıyorlardı.” (Bejan, 35)

Katılımcıların yine büyük çoğunluğu, önceki bölümlerde vurgulandığı gibi hanede ekonomik sıkıntıların bulunmaması durumunda kadınların çalışma yaşamına katılımlarının toplum tarafından hoş karşılanmadığını hatta ayıpladığını; genellikle erkeklerden çalışıp hanelerini geçindirmelerinin beklendiğini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar ise kadınların her koşulda çalışması gerektiğini dile getirmiştir. Çalışma yaşamına katılım bu katılımcılar tarafından para kazanmak için olduğu kadar kadınların kendi ayakları üzerinde durması açısından da önemli görülmektedir.

“Her zaman, tabi. Kadınların çalışması onları ayakta tutar. Çalıştıklarında ayakta tutar. Babalarını, erkek kardeşlerini, kocalarını bekleyen kadınlar bence zayıftır. Yani parasını onlardan alıyorsa. Maaşı varsa, işi varsa canlı kalır” (Sharon, 32)

Bu noktada katılımcıların hayata ilişkin algılarının da geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Katılımcıların birçoğunun çalışmayı, yalnızca gelir elde etmek üzerinden kurgulaması sebebi ile özellikle çocuklarına ücretli bir çalışan tarafından bakılması, ev içi işlerin bir ücretli çalışan tarafından yerine getirilmesi ya da kadınların enerjilerini ücretli iş ile ev içi işler arasında bölmek durumunda kalması garip karşılanmaktadır. Ekonomik sıkıntıların yaşanması veya eşin kaybı gibi durumlar dışında eş ve anne olma “görevleri” ağır basmakta ve kadınlar çalışmaya ihtiyaç duymamaktadır. Aksine katılımcılar, tarif ettikleri muhtaçlık durumunun dışında Suriye’deki özellikle eğitim seviyesi düşük kadınların çalışmalarının ayıplandığını dile getirmektedir.

“[...] Bir kadının mağazada bir eleman olması... Biraz ayıplıyorlardı, ‘Aa, falan kişinin kızı niye bu şekilde çalışıyor?’ (diyorlardı). Yani genç kızdır...” (Siti, 25)

3.4.3.5. Savaş Sonrası Çalışma Kültürünün Değişimi

Katılımcılar Suriye’deki çalışma kültürünün iç savaş sonrası dönemde, yaşanan göç süreçlerinden etkilendiğini; özellikle Türkiye’ye göç edip Suriye’ye geri dönen kadınların giderek artan oranlarda işgücüne katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu değişim ise Suriyeli kadınların Türkiye’de çalışma hayatına katılmaları ile bağlantılıdır. Şeker (2019:241), Türkiye’ye göç ve Türkiye’de yaşam sürecinin geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde birtakım farklılıklar yarattığını, bu farklılıkların ise çoğunlukla kendi yaşam pratiklerini üretmeye başlamaları sebebi ile kadınların lehine değerlendirilebileceğini ve onları güçlendirdiğini ifade etmektedir. Bu süreç Suriyeli kadınlar için yeni başlamış kabul edilebilir ancak yine de alan bulgularından anlaşıldığı üzere Suriye’ye geri dönen kadınların çalışma yaşamlarına ilişkin düşüncelerinin değişmesi bile kendi başına değişimin sınırlı da olsa etkili olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bazı katılımcılar çalışma kültüründe yaşanan bu değişiklikleri erkeğin otoritesini

sarsması sebebiyle olumsuz değerlendirse de Türkiye’deki Suriyeli göçmen kadınların işgücüne katılımlarına ilişkin mecburiyet durumunun, Suriye’de çalışma kültüründe yarattığı değişikliklerin kadınların güçlenmelerinin bir kaynağı haline geldiği söylenebilir.

“[...] Onlar buraya geldi, her şeyi gözlerinin önünde gördüler. Şimdi orada da çalışıyorlar. Çünkü herkes muhtaç oldu, herkes para için muhtaç oldu. Kızlarını burada çalıştırdılar, erkek olanları çalıştırdılar. Şimdi orada da çalışıyorlar. [...]” (Dilşah, 33)

“[...] Belki eskiden kadınların kadri yoktu. Bu savaş çıktıktan sonra mesela kadınlar erkeklerden daha çok çalıştılar. Daha çok onlara kıymet verilmeye başlandı. Çoğu zaman şimdi, erkekler eşlerinden az çalışırlar. [...] Belki eskisi gibi olsa... Şimdi hem iyi hem kötüdür yani ha. Şimdi de kadınlar çok özgürler. [...] Belki bir şeyler varsa da onların yeri değil, belki onların söyleyebileceği bir şey değil. Şimdi erkeklerin sözü onlar için kalmadı yani.” (Feriha, 28)

Bu bölümde görüşülen kadınların ifadeleri üzerinden Suriye’de iç savaş öncesi dönemdeki çalışma kültürü ve göç sürecinin çalışma kültüründe özellikle kadınların işgücüne katılımları üzerinde yarattığı değişimler değerlendirilmiştir. Bir sonraki bölümde de katılımcıların Diyarbakır’daki çalışma yaşamı deneyimleri ele alınacaktır.

3.5. Diyarbakır’daki Suriyeli Göçmen Kadınların İşgücü Piyasasındaki Konumları ve Gündelik Yaşam Deneyimleri

Suriye’de iç savaşın başlamasından günümüze kadar geçen dokuz yılda yaklaşık dört milyon Suriyeli Türkiye’ye göç etmiştir. GİGM’nin verilerine göre 2020 yılı itibarıyla yaklaşık 3 milyon 635 bin Suriyeli geçici koruma kapsamında, 2020 yılının sonu itibarıyla ise yaklaşık 91 bin Suriyeli ikamet izniyle Türkiye’de yaşamaktadır.³³

Körükmez vd. (2020: 6) çatışmaların başlaması ile birlikte yaşanan göç sürecinden sonra Suriyelilerle ilgili birçok akademik çalışma yürütüldüğünü ancak bu çalışmaların

³³ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Son Erişim Tarihi: 26.10.2020
<https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> Son Erişim Tarihi: 26.10.2020

birçoğunda Suriyelilerin bir bütün olarak ele alındığını; cinsiyet, etnik köken, sınıf, yaş ve hukuksal statü gibi konulardaki çeşitliliğin göz ardı edildiğini ifade etmektedir. Bu bölümde göz ardı edildiği belirtilen değişkenler çerçevesinde, görüşülen Suriyeli kadınların işgücü piyasası deneyimleri başta olmak üzere Diyarbakır ilindeki gündelik yaşam deneyimleri değerlendirilecektir.

3.5.1. Diyarbakır’da Bir Gün: Bugün

Alan çalışması sırasında katılımcılara Diyarbakır’daki bir günlerinin nasıl geçtiğine ilişkin soru yöneltilmiş ve katılımcıların Diyarbakır’daki bir günlerini ifade etme biçimlerinin de Suriye’deki yaşantılarına ilişkin sorularda olduğu gibi değiştiği görülmüştür.

Kadınların tamamına yakını Diyarbakır’daki yaşantılarını ağırlıklı olarak ev içi işler, kişisel zaman ve ücretli işler çerçevesinde ifade etmektedir. Bazı katılımcılar ise, söz konusu soruya savaş ve göç sürecinin etkisi ile şehre ilk geldikleri zaman hissettikleri ve düşündükleri üzerinden değerlendirerek yanıt vermişlerdir.

“İlk geldim, sınır dışından geldik ya. O gün çok zor bir gündü. Sabah gözümü açtım, direk Ninova’yı (AVM) karşımda gördüm. Dedim ki o kadar kalabalık, o kadar arabalar var... Her şey var burada. Sürekli ağlıyordum. O zaman çok kilo verdim. Ben dedim bu hafta belki evime gidebilirim, diğer hafta... Bir ay geçti, iki ay geçti... Şimdiye kadar beş sene oldu. [...] Şimdi çok iyidir, kafam rahattır. Aslında en çok iyi, bomba sesleri görmüyorum (duymuyorum). Çocuklarım rahat bir şekilde uyuyorlar. Sabah kalkıyorlar, okullarına gönderiyorum, kurslarına gönderiyorum. En çok iyi, temiz hava var. Bir de temiz elbiseleri giyiyorlar. Öyle. Çok iyidir.” (Dilşah, 33)

Katılımcıların Diyarbakır ilinde işgücü piyasasına dâhil olmalarına ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme bir sonraki bölümde yapılacaktır. Ancak kadınların bir günlerini ağırlıklı olarak çalışma yaşamı üzerinden değerlendirmeleri sebebi ile çalışma durumlarına burada kısaca değinilmiştir. Alan çalışması sırasında görüşülen 22 kadından 21’i, Türkiye’de bulundukları süreç içerisinde en az bir kere çalıştıklarını belirtmiştir. Diyarbakır’da çalışma deneyimine

sahip olmayan tek katılımcı ise 2019 yılı içerisinde Türkiye'ye gelmiştir ve yeni doğum yaptığı için çalışmamaktadır.

Görüşülen kadınlar Diyarbakır'daki günlerini geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak ev içerisindeki işlerini aksatmamak üzere kurgulamaktadır. Ev dışında ücretli bir işte çalışıldığında dahi katılımcıların özellikle çocuk bakımı, yemek ve temizlik gibi işlerin yerine getirilmesi için ev içerisinde “ikinci vardiya” yaptıkları görülmektedir.

“[...] Ben saat 7'den önce uyanıyorum. Bir oğlum var onu kayıinvalidemin yanına götürüyorum. Diğerleri de babalarının yanında kalıyorlar, okula gidiyorlar. Saat 17.30'da da buradan çıkıyorum. Durumum böyledir. [...] (Sonra) ev işleri... Ama yani boş vaktim yoktur.” (Bejan, 35)

Ev eksenli çalışan kadınlar açısından ise bu iki vardiyanın sınırları belirsizdir. Günlerini hem ev içindeki üretim hem de ücretli bir iş için gerçekleştirdikleri üretim arasında geçiren bu kadınların; her iki iş için belirli çalışma saatlerinin olmaması özellikle kişisel zaman ve benliğin yeniden üretimi noktasında büyük bir sorundur. Kadınlar, eşlerinin ev içi işlere dâhil olmalarını *yardım* veya *destek* olarak görmekte; hane içerisindeki işler geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun şekilde dağılmaktadır.

“[...] Burada gün saat 6.30'da başlıyor. [...] Kocam işe gideceği zaman ona yardımcı oluyorum. Kızım okula gitmek için hazırlığını yaptığında ona yardımcı oluyorum. Oğlum başka bir okula gidiyor, o ayrı. Öbür küçük oğlum, saat 9'da o küçük oğlumu da ana sınıfına götürüyorum. Eve döndüğümde ev işlerini yapmaya başlıyorum. [...] Çocuklarım geliyor bu sefer öğle yemeği. Bu arada tabi dikişe gelenler oluyor. Dikişe gelenlerin ölçülerini alıyorum, siparişlerini alıyorum. Bu arada çocuklar okuldan geliyor. Bir yandan onlarla ilgileniyorum. Ve bu işlerin hepsini bir arada düzenlemeye çalışıyorum. [...] Onlar yemekten sonra derslerine bakıyorlar, ödevlerine bakıyorlar. Onları düzenlemeye çalışıyorum. Akşam kocam geliyor işten. Ve tabii ki ev işleri, evimin düzenini sağlamak çok zamanımı alıyor. [...] Kocam bana biraz yardımcı oluyor evde. Ve saat 2'ye 3'e kadar makinamla çalışıyorum, dikiş makinamla çalışıyorum. Kocam da o arada ev işlerine bana yardımcı oluyor. Gündüz genellikle çocukların okuludur, yemektir onlarla uğraşıyorum. Dikişle doğru düzgün uğraşamıyorum. Dikiş ise akşam ezanından sonra gece bazen 2'ye 3'e kadar devam ediyor. Bana da yazık değil mi saat 4'e kadar çalışıyorum.” (Huriye, 39)

Katılımcıların bir bölümü, görüşme tarihinde eşlerinin çalışmıyor olduğunu belirtmiştir. Ancak erkeklerin ücretli bir işte çalışmaması, kadınların ise ücretli bir işte çalışıyor olması durumunda dahi ev içi işler ile çocukların bakımı kadının görevi olarak görülmektedir. Bu

durumda erkekler ev içinde veya dışındaki herhangi bir üretim sürecine katılmazken; kadınların bir gün içerisinde iki, kimi zaman üç vardiya çalıştıkları görülmektedir.

“[...] O bir iş yapmıyor şimdi. [...] Çalışmıyor şimdi. [...] -Sabah erken kalkıyorum. Mesela çocuklarım okula gidiyorlar. Çocuklarımı yolculuyorum. Döndüklerinde kahvaltılarını hazırlayıp veriyorum onlara. Sonra evimin işlerini yapıyorum. Saat 4 gibi, 5'e gitmeden önce... Biliyorsun işimden bahsettim, oyun ablalığı yapıyorum. Saat 5'te çocuklarım geliyor, yemeklerini de veriyorum onu da yiyorlar. Saat 7-7.30 gibi işime gidiyorum, evime dönüyorum.” (Firuze, 37)

Tüm bunlara rağmen eşin veya hanedeki erkeklerin, diğer bir deyişle geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde hanenin geçimini sağlama görevi verilmiş kişilerin, çalış(a)maması veya hayatta olmaması durumu bazı katılımcıların işgücü piyasasına “mecburen” katılmalarında etkili olmaktadır. Bu mecburiyeti yaratan unsurlara ilerleyen bölümlerde de değinilecektir ancak hanedeki erkeklerin çalış(a)mamalarının veya hayatta olmamalarının, hem geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algının az da olsa kırılması hem de kadınların güçlenmesi noktasında etkisi olduğu söylenebilir.

Burada görüşülen Suriyeli kadınların Diyarbakır'daki bir günlerini ne şekilde tanımladıkları üzerinde durulmuştur. Bir sonraki kısımda çalışmanın ana konusu olan katılımcıların Diyarbakır ilindeki çalışma yaşamları değerlendirilecektir. Bazı noktalarda katılımcıların Diyarbakır'daki çalışma yaşamı deneyimleri, Suriye'deki deneyimleri ile karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

3.5.2. Suriyeli Göçmen Kadınların Diyarbakır İlindeki Çalışma Yaşamı Deneyimleri

Alan çalışması sırasında görüşülen Suriyeli kadınların Diyarbakır'daki çalışma yaşamı deneyimleri aktarılmadan önce kısaca Diyarbakır işgücü piyasasına ilişkin temel birkaç veriye değinilecektir.

Tablo 3-4. Diyarbakır İli Yıllara Göre Temel İşgücü İstatistikleri

Yıl	İşgücüne Katılım Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
2010	31,8	27,5	13,5
2011	30,6	28	8,6
2012	26,9	25	7,3
2013	37,2	30,2	18,7

Kaynak: İŞKUR Diyarbakır İşgücü Piyasası Araştırma Raporu

TÜİK il bazında yayınladığı işgücüne ilişkin temel istatistikleri, 2008-2013 yıl aralığında vermektedir.³⁴ Tez kapsamında ise Suriye iç savaşı başlamadan bir önceki yıl olan 2010 yılı itibarıyla bu veriler değerlendirilecektir. *Tablo 3.4.*'te 2010 ile 2013 yılları arasında Diyarbakır iline ilişkin işgücü istatistikleri yer almaktadır. İstatistiklere göre 2013 yılı itibarıyla işgücüne ve istihdama katılım oranı 2010 yılına kıyasla artarken, işsizlik oranının da (bir önceki döneme göre travmatik bir ivme ile) artmış olması dikkat çekmektedir. İŞKUR'un 2015 Diyarbakır İşgücü Piyasası Araştırma Raporu³⁵ verilerine göre Diyarbakır 2010, 2011 ve 2012 yılları için Türkiye genelinde sıralama yapıldığında işgücüne katılım ve istihdam oranının en düşük olduğu ildir. 2013 yılı itibarıyla da Diyarbakır ili en yüksek işsizlik oranına ve en düşük istihdam oranına sahip olma kategorilerinde (her iki kategori için ayrı olmak üzere) Türkiye'de

³⁴ http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 Son Erişim Tarihi: 3.08.2020

³⁵ Ata, M., Hünür, M. ve Pekgöz, M., (2015), Diyarbakır İşgücü Piyasası Araştırma Raporu, Erişim Adresi: <https://media.iskur.gov.tr/14932/diyarbakir.pdf> Son Erişim Tarihi: 13.07.2021.

beşinci sırada yer almaktadır (2015: 7). Ayrıca Diyarbakır ülke genelinde en düşük işgücüne katılım oranına sahip 2. il durumundadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018: 40).

İşgücü piyasasında cinsiyet dağılımına ilişkin istatistiklere il özelinde yer verilmemekle birlikte; Şanlıurfa-Diyarbakır bölgesi için³⁶ cinsiyete bağlı istihdam oranlarına erişmek mümkündür. Buna göre; 2010-2013 yılları arasında kadınların istihdam oranları %9,3'ten 11,7'ye; erkeklerin istihdam oranları ise %50,2'den %52,1'e yükselmiştir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018: 28). Her iki cinsiyet için söz konusu yıl aralığında yaklaşık yüzde ikilik bir artış görülmektedir. Şanlıurfa-Diyarbakır bölgesine ilişkin istatistiklerde erkeklerin istihdam oranlarının kadınların yaklaşık beş katı büyüklükte olması da dikkat çekmektedir.

Suriyeli işgücünün ağırlıklı olarak enformel işlerde çalıştığı düşünüldüğünde (Taşdoğan, 2020: 457) resmi istatistiklerin yerli işçilerin işgücüne katılımı ile Suriyeli işçilerin işgücüne katılımı arasında bir karşılaştırma yapma noktasında yeterli olmadığı söylenebilir. Öyle ki GİGM'nin 2020 yılı verilerine göre geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenler, Diyarbakır il nüfusunun %1,33'ünü oluşturmaktadır.³⁷ Türkiye genelinde olduğu gibi, Diyarbakır ili için de kayıt altına alınmayan Suriyeli göçmenlerin varlığından söz edilse de bu kişilerin resmi rakamlara dâhil edilmesi durumunda dahi söz konusu oranın büyük ölçüde değişmeyeceği düşünülmektedir. Bu sebeple Suriyeli göçmenlerin Diyarbakır işgücü piyasasına dâhil olmalarının, yerli halkın il özelinde işgücüne katılımları, istihdam ve işsizlik oranları açısından büyük bir etki yaratmadığı söylenebilir. Ancak tüm bu istatistikler göstermektedir ki; Diyarbakır'a gelen Suriyeli göçmenler, hâlihazırda yerli işçilerin dahi işsizlik oranlarının yüksek olduğu; kadınların erkeklere kıyasla yaklaşık beş kat daha az istihdam edildiği bir işgücü piyasasına dâhil olmak durumunda kalmışlardır. Bu durum, Suriyeli

³⁶ Şanlıurfa-Diyarbakır bölgesi; İBS sınıflandırmasında TRC- Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ikinci düzeyi olan TRC-2 olarak adlandırılmaktadır. Kaynak: TÜİK.

³⁷ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Son Erişim Tarihi: 27.12.2020

göçmenlerin Türkiye’de çalışmalarına ilişkin yasal sınırlamalar ile birleştğinde; bu kişilerin enformel sektöre yönelmelerini açıklayan bir sebep olarak değerlendirilebilir.

Bu noktada katılımcıların Diyarbakır’da çalıştıkları işlerin detaylı incelenmesi ve çalışma nedenlerine ilişkin ifadelerinin istatistikler ışığında değerlendirilmesi, saha bulgularının veriler ile hangi noktalarda örtüştüğünü veya hangi noktalarda verilerden farklılaştığını ortaya koymak açısından önemlidir.

3.5.2.1. Toplumsal Statünün Yerle Bir Oluşu

Alan çalışması sırasında görüşülen Suriyeli göçmen kadınlardan 18’inin Türkiye’de kayıt dışı çalıştığı görülmektedir. Üç katılımcı ise Türk vatandaşlığı aldıktan sonra kayıtlı olarak çalışmaya başladıklarını ifade etmiştir. Katılımcılar arasında (önceden) geçici eğitim merkezlerinde ve devlet okullarında öğretmenlik yaptığını belirten kadınların dahi maaşlarının UNICEF projeleri kapsamında ödendiği ve kayıtsız çalıştıkları görülmektedir.

Görüşme gerçekleştirilen ve Türkiye’de ücretli işgücüne katıldığını ifade eden 21 Suriyeli göçmen kadının en son çalıştıkları işler *Tablo 3.1.*’de yer almaktadır. Tabloda da belirtildiği üzere katılımcılardan üçü bir sivil toplum kuruluşunda; üçü tarım işçisi, biri kendi hesabına çalışan kuaför ve biri ücretli çalışan kuaför, biri kendi hesabına çalışan terzi ve biri ücretli çalışan terzi, biri tekstil işçisi, biri eğlence sektöründe oyun ablası, ikisi apartman görevlisi, ikisi öğretmen, ikisi ev eksenli çalışan ve ikisi de ev içi bakım emekçisi olarak Türkiye işgücü piyasasına katılmıştır. Katılımcılardan birinin İstanbul’da hizmet sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı iş dışında, Diyarbakır’da bir çalışma deneyimi mevcut değildir. Katılımcıların Türkiye’de hizmet, tarım ve sanayi sektörlerinde çalıştıkları; ancak büyük bir kısmının hizmet sektöründe enformel olarak istihdam edildikleri görülmektedir.

Katılımcılar Diyarbakır'da yaptıkları işleri ağırlıklı olarak Suriye'deki yaşantıları veya (varsa) Suriye'de çalıştıkları işler ile karşılaştırarak değerlendirmekte ve çalışma nedenlerini bu karşılaştırma üzerinden tanımlamaktadır. Katılımcıların tamamına yakını çalışma nedenlerinin “mecburiyet” olduğunu belirtmiştir. Kadınlar, savaş sebebi ile yaşadıkları göç sürecinin, Suriye'deki tüm varlıklarını kaybetmelerine neden olduğunu ve Diyarbakır'da yaşamlarını devam ettirebilmek ve gelir elde etmek amacıyla çalışmak zorunda olduklarını dile getirmektedir.

“Vallahi, bir lokma ekmek için mecbur çalışacaksınız. Mecburen, insan çalışmasa muhtaç olur. [...] Muhtaçsın, masraf var, evde bir şey yok. [...]” (Seran, 19)

“Suriye’de kocam üç-dört iş yapıyordu. Durumu çok iyiydi yani arabası, evi, şeyleri vardı. [...] Ama burada mecburuz. Çalışmazsak yapamayız. Kime el açacağız hani? Mecburuz birbirimize yardım etmeye.” (Rüveyda, 39)

Katılımcıların çalışma nedenlerine ilişkin dikkat çeken bir diğer nokta ise Diyarbakır'da çalışma nedenlerini eşleri ile bağlantılı olarak ifade etmeleridir. Alan çalışması sırasında görüşme gerçekleştirilen ve en az bir kere evlenmiş olan Suriyeli göçmen kadınlardan birinin eşi hayatta değilken, altısının eşi çalışmamaktadır. Eşinin çalıştığını ifade eden katılımcılardan altısının eşi ise simit satmak, eskimo³⁸ satmak, hamallık gibi düzensiz ve geçici işlerde çalışmaktadır. Söz konusu katılımcılar çalışma nedenlerini de eşlerinin çalışmıyor olması ve/veya zor koşullarda, düşük ücretlerle, düzensiz ve geçici işlerde çalışıyor olmaları ile bağlantılı olarak açıklamaktadır.

“(Suriye’de)biz sadece evimizin işini şey yapardık. Evimizin sultanıydık. [...] Türkiye’ye geldiğimde mecburen, kocama yardımcı olmak zorundayım. Kocam hem rahatsız, hasta. Çok iyi bana karşı, çok çok iyi bir kocadır. İkimiz de el ele verip birlikte çocuklarımızın yaşamını düzenlememiz gerekiyor. Yaşamımızı düzenlememiz gerekiyor çocuklarımız için. Onun için de burada kocama destek olmak zorunda olduğum için çalışıyorum. Onun için çalışmamız lazım, o sebeple yani... Çalışmak zorundayım, çalışacağım, bulduğum işi yapacağım.” (Huriye, 39)

³⁸ Meybuz olarak da bilinen bir çeşit buzlu dondurma.

Katılımcılardan bazıları çalışma hayatına katılımlarını ve Diyarbakır'daki kadınların çalışıyor olmalarını erkeklik olgusu üzerinden değerlendirmektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda ev içi işler kadının görevi iken, ev dışındaki işler ve evin geçimini sağlamak erkeklerin görevi olarak görülmektedir. Alan çalışması sırasında görüşme gerçekleştirilen kadınlar eşlerinin yokluğu, çalış(a)maması veya hanenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak kadar para kazan(a)maması durumunda, kendilerinin çalışma yaşamına katılmalarını *erkekleşme* olarak ifade etmektedirler. Katılımcıların erkekleşme olarak dile getirdikleri durum; kadınların çalışma yaşamına daha yüksek oranlarda katılmaları ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun iş tanımlarının eskisi kadar belirgin olmaması ile bağlantılıdır. Gerçekleştirilen görüşmelerde bu durumun katılımcılar tarafından olumsuz algılandığı anlaşılmaktadır. Bu noktada *erkekleşme*; kadınların ifade ettikleri *çalışma mecburiyetinin* istenmeyen bir sonucudur.

“(Suriye’deyken) Çarşımızdı, şeyimizdi hepsini kocamız yapıyordu. Faturaları; elektriğimizi, suyumuzu kocamız ödüyordu, biz gitmiyorduk. Şimdi burada Türkiye’de, her şey olmuş, erkek olmuş. Vallahi. Gidip her şeyi yapıyoruz. Suyu veriyoruz, elektriği veriyoruz, çalışıyoruz. Neden? Kocan eğer evdeyse, sabah gider akşam dönersin. Böyledir burada. [...] Kendi halime üzüliyorum söylediğimde. [...] Benim çocuklarım var. Ben dört çocuğum için oyun ablalığı yapıyorum. Mecbur olmasam gelip yapar mıyım? Hayır. Mecbur olduğum için yapıyorum.” (Firuze, 37)

“Buradaki kadınlar kadınlıktan çıkmış, erkekleşmiş. Şey yani davranışları kadın davranışlarından çok erkek davranışı gibi. O işleri almaları, işlerdeki şeyleri erkek davranışları gibi [...] O işi yapmaya çalışıyor, erkeklerin yaptıkları genellikle her şeyi yapmaya çalışıyorlar. [...] Buradaki çalışan kadınlar daha çok erkekleşme yönünde. [...]” (Huriye, 39)

Katılımcıların eğitim durumları yükseldikçe Diyarbakır’da çalıştıkları işlerin de değiştiği görülmektedir. Özellikle üniversite eğitimi almış veya Diyarbakır’da üniversite eğitimine devam eden kadınların ağırlıkla STK’larda çeşitli görevlerde yer almak ve öğretmenlik yapmak gibi görece nitelikli işlerde çalıştıkları görülmektedir. Görece daha düşük eğitim seviyesindeki katılımcılar ise tarım ve hizmet sektörlerinde düzensiz ve güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar. Savaş sonrası zorunlu göç nedeniyle Diyarbakır’a gelen katılımcıların arasında, Suriye’de lise ve üniversite eğitimine başlamış ancak savaş ve göç sebebi ile söz

konusu eğitimini tamamlayamamış olanlar da mevcuttur. Bu kişiler gerekli imkânlara erişebilmeleri durumunda (eğitimlerini tamamlamaları ve/veya dil öğrenmeleri gibi) daha nitelikli işlerde istihdam edilme hedeflerinin olduğunu dile getirmektedir.

“[...] Tek sıkıntım dil yani. Dilim olsa her şeyi yaparım. [...] Okumamız, çalışmamız, çocuklarımız iyi olsun. İsteğim budur yani. Bunun için istiyorum ki Türkçe’yi iyi öğrenelim.” (Behice, 36)

Katılımcıların işgücü piyasalarına dâhil olmalarını ve çalıştıkları işleri etkileyen bir diğer faktör ise çocuk sahibi olma durumlarıdır. Çocuk sahibi olma, bazı katılımcıların çalışma hayatına katılma motivasyonlarını artırmakta; bazılarının ise düzenli ve sürekli bir iş bulma isteklerini azaltmaktadır. Katılımcıların tamamına yakını göç sürecinin maliyetlerine çocukları için katlandıklarını ve çocuklarının iyi birer yaşam sürmesi için çalışma hayatına dâhil olduklarını ifade etmektedir.

“Buraya gelir gelmez çalıştım. Niye yani bir şeyimiz yok yani ha. Para mara yok, çocuklarım küçükler, çalışan kimse yok. Mecburen. Kira var, elektrik var, su var...” (Behiye, 40)

Buna karşın çocuk sayısı arttıkça kadınların ev içi işleri ve çocuk bakımı için ihtiyaç duydukları süre artmaktadır. Katılımcıların özellikle düzensiz ve ev eksenli çalışmayı tercih etmelerinin sebebi yine temelde çocuklarıyla alakalı olan ev içi sorumluluklarıdır. Özellikle göç süreci sonrasında çocuk bakımını üstlenecek aile büyüklerinin veya yakınların bulunmaması, katılımcıların çocuklarını yabancı birine emanet etmek istememeleri veya ekonomik olarak bunu karşılayacak güçte olmamaları, Suriyeli göçmen kadınları ev içerisine hapsedmektedir. Bu noktada üniversite mezunu olan ancak hâlihazırda bir işte çalışmadığını ifade eden Feriha’nın ifadeleri dikkat çekmektedir:

“Allah seni inandırсын ben geldim bir ay dikiş işleri yapan bir yere (çalışmaya) gittim. Babaları benim tükendiğini gördü... Çocuklar, ev ve iş birlikte yürümüyordu. Çocuklara bakacak kimse yoktu. O yüzden çalışmadım. Türkiye’ye ilk geldiğimiz zaman bir ay işe gittim, sonra bıraktım.” (Feriha, 28)

Görüşülen Suriyeli göçmen kadınların çocuk sayıları, çocuk işçilik ile ilişkisi noktasında da dikkat çekmektedir. Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı arttıkça çocukların eğitim hayatına daha az, çalışma hayatına ise daha sık katıldıkları görülmektedir. Yedi çocuk sahibi olduğunu ifade eden Ayşe, tarım sektöründe çalıştıklarını; çalışabilecekleri işler nerede olursa oraya gitmek zorunda oldukları için de çocukları eğitim hayatına dâhil edemediklerini ifade etmiştir:

“Hayır (okula) gitmiyorlar. (Çünkü) Biz bir yerde durmuyoruz. İş neredeyse oraya gidiyoruz.” (Ayşe, 50).

Çocuk sayıları görece yüksek olan katılımcıların çocukları okula göndermek noktasında da zaman zaman bir tercih yapmaları gerektiği görülmektedir. Tercih ise erkek çocukların okula gönderilmesi yönündedir. Katılımcılardan altı çocuğu olan Hatun yalnızca küçük erkek çocuğunu okula gönderdiğini, diğer çocuklarının iş buldukça tarım ve sanayi sektörlerinde çalıştıklarını ifade etmiştir:

“Küçük oğlum (okula) gidiyor. [...] (Diğer çocuklarım) gitmiyorlar. [...] Biz yapamayız, fakir insanlarız. Okul ne yapacak bize hani? Okul para demektir. [...] Çocuklar bazen gidip çalışıyorlar. Önceleri bahçelere gidiyorduk, serinken daha havalar çalışıyorduk. [...] Çocuklar bazen gidiyorlar. Kızım ramazanda gitti kıyafet işinde (tekstilde) çalıştı.” (Hatun, 44)

Katılımcıların yaşları çalışma isteklerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Katılımcıların birçoğu ekonomik koşulların iyileşmesi durumunda çalışmaya devam etmek istemediklerini belirtmişlerdir. Ancak görece yüksek yaşlardaki katılımcılar yeterince çalıştıklarını ve artık çalışmak istemediklerini vurgulamaktadırlar. Diğer yandan katılımcıların yaşı yükseldikçe; çocuklarının yaşlarının da yükselmesi, çocukların (eğer okula devam ediyorlarsa) eğitimlerini tamamlamaya yaklaşmaları, katılımcıların çalıştıkları işlerin yıpratıcı koşulları sebebi ile fiziksel ve ruhsal yorgunluğu giderek daha fazla hissetmeleri gibi dolaylı faktörler ortaya çıkmakta ve bu dolaylı faktörler gelecekte çalışma isteğini etkilemektedir.

“Ben artık yoruldum. Ama çocuklarım çalışsalar, şimdi okuldalar, ama çalışsalar artık evde olurum. [...] Yaşım büyümüş. Artık çalışmam. Zahmetlidir ha çalışmak. İnsan genç olsa iyi çalışıyor ama yaşlanınca zahmetli oluyor çalışmak.” (Behiye, 40)

Günümüzde doğuşta yaşam beklentisi özellikle kadınlar için artmışken³⁹ 40 yaşında bir kadının kendisini yaşlı olarak tanımlaması beklenmedik bir durumdur. Ancak bu ifade, Behiye’nin yaşam deneyimi ile paralel olarak değerlendirilmelidir. Suriye’de hiç çalışmamış, eşini kaybettikten sonra iç savaş gibi zorlayıcı bir sebep ile evini ve ülkesini bırakıp kuması ve çocukları ile birlikte yeni bir ülkeye göç etmiş, bu ülkede de uzun saatler düşük ücretlerle çalışan ve yine kumasına ve çocuklarına bakmak “zorunda” olan bir kadının biyolojik yaşından bağımsız olarak kendisini yaşlı hissetmesi doğal karşılanabilir.

Bu bölümde katılımcıların Diyarbakır’da çalıştıkları işler ve çalışma nedenlerine yer verilmiş; çalışma durumları ile sosyo-demografik özellikleri arasındaki ilişki kendi ifadeleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bir sonraki bölümde katılımcıların Diyarbakır işgücü piyasasında dâhil oldukları işlere erişimleri; bu işlerdeki çalışma koşulları, ücret düzeyleri ve işlerden ayrılma nedenleri incelenecektir.

3.5.2.2. Katılımcıların Diyarbakır İlindeki İşlere Erişimi, Çalışma Koşulları ve Ücret Düzeyleri

Katılımcıların çalıştıkları işlere erişimlerinde göç süreci öncesinde ve sonrasında kurdukları sosyal ağların etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Katılımcı kadınlar, özellikle komşuları ve akrabaları aracılığıyla ücretli çalıştıkları işlere eriştiklerini dile getirmişlerdir.

³⁹ TÜİK’in verilerine göre 2019 yılı itibarıyla doğuşta yaşam beklentisi erkekler için 75,9 yıl, kadınlar için 81,3 yıl, ortalama 78,6 yıldır. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tabloları-2017-2019-33711#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Yeni%20do%C4%9Fmu%C5%9F%20bir%20bireyin%20mevcut,d%C3%B6neminde%2078%2C6%20y%C4%B1la%20y%C3%BCkseldi.> Son Erişim Tarihi: 27.12.2020

“Bir komşumuz vardı kızları vardı, çalışmaya gidiyorlardı. [...] İşaretle dedik (biz) tarla işine gidiyoruz. O da dedi tamam gel. Onun kızı çavuşa komşuları olduğumuzu söyledi, çavuş aldı götürdü (bizi). Çapa, pamuk, fabrika...” (Ayşe, 50)

“Vallahi bu iş(i), biz Diyarbakır'a geldiğimizde akrabalarımız söyledi. Dediler biz boncuk getiriyoruz. Kız kardeşim de Diyarbakır'daydı bizden önce. Dedi ben tanıyorum onları. Öyle gittik getirdik yani. [...]” (Gülbin, 20)

Görüşme gerçekleştirilen Suriyeli göçmen kadınların kendileri ile benzer göç süreçleri yaşayan diğer Suriyeli göçmenler aracılığı ile de Diyarbakır'daki ücretli işlere eriştikleri görülmektedir.

“[...] Bir komşum vardı eskiden. O da Suriyeliydi bizim gibi. [...] O nasıl bulmuştu bilmiyorum. Bir gün dedi ki gelirsen zaten kıyafetlerimizi giyiyoruz sadece çocuklar görüyor bizi. [...]” (Firuze, 37)

“Bir arkadaşımız buldu. O da buradaydı, Suriye'den gelmişti. Onları tanıyorduk onlar burada kapıcılık yapıyorlardı, Bismil'de. Onlar buldular yani bu işi.” (Behice, 36)

Katılımcıların özellikle göç sürecinden önce tanıdıkları akrabaları, arkadaşları ve göç süreci sonrası komşuluk ilişkisi geliştirdikleri kişiler aracılığı ile bulunan işlerin görece niteliksiz işler olduğu dikkat çekmektedir. Bu tarz sosyal ağlar kullanılarak erişilen işler genellikle parça başı, düzensiz, süreksiz veya mevsimlik işlerdir. Diğer bir yandan öğretmenlik, STK çalışanı gibi görece nitelikli işler yapan katılımcıların ise kendilerinden önce bu tür işlerde çalışan arkadaşları aracılığı ile veya kişisel çabaları sonucunda işlere eriştikleri görülmektedir. STK'da çalışan katılımcılardan Bejan, çalıştığı kuruluştaki öncelikle gönüllü olarak faaliyetlere katıldığını ve bu gönüllülük sürecinde iş imkânından haberdar olduğunu belirtmektedir. Yine STK çalışanlarından Siti ise internet üzerinden ilgili iş ilanını gördüğünü ve başvurduğunu dile getirmektedir.

“İnternette buldum. Ben başvurdum, ondan sonra beni aradılar.” (Siti, 25)

“Ben gönüllüydüm onların arasında. Sonra ben bu göreve başvurdum.” (Bejan, 35)

Kendi hesabına çalışan katılımcıların ise gerekli sermayeye erişim konusunda kendilerini destekleyen kişiler ya da kurumlar olduğu görülmektedir. Kendi hesabına kuaförlük

yapan Avşin, kayınvalidesinin bu işi açabilmesi için kendisine maddi olarak destek olduğunu, hatta kendi tuhafiyе dükkânını bu amaçla kapattığını belirtmiştir. Huriye ise terziliği kendisine Suriye’deyken babasının öğrettiğini; yardım aldığı derneklerden birisi ile Türkiye’de bu işi yapma isteğini paylaştığını ve derneğin kendisine bir dikiş makinası satın aldığını dile getirmiştir. Ev eksenli çalıştığını ifade eden Huriye, müşterilerine de iletişime geçtiği başka bir terzi aracılığı ile ulaştığını ifade etmektedir.

“Derneğe geldim. Çocuklarım dernekte eğitime dâhil edildi, onların sayesinde. Geldim, ellerinden gelen ne varsa, eşya, şey bize verdiler. Orada şeyimi anlatınca dikiş bildiğimi, aileme dikişle bir katkıda bulunacağımı söyledim bana bir dikiş makinası alabileceklerini söylediler ve aldılar. Yani dikiş atölyesi açamadım ama evde dikiş işi alıyorum ve dikiyorum, aileme katkıda bulunuyorum. [...] Bir kadına söyledim onun bir yeri vardı, yastık, yatak, nevresim. Ben ona da söyledim yani entari falan da dikiyorum, elbise de dikiyorum. Bir Türkiyeli kadın getirdi bana. Sekiz parça elbise diktim ona. Ondan sonra yavaş yavaş şey oldu. [...]” (Huriye, 39)

Daha önce de belirtildiği gibi katılımcıların Diyarbakır’da çalıştıkları sektörler yoğunluklarına göre sırasıyla tarım, hizmet ve sanayidir. Bu doğrultuda söz konusu sektörler içerisindeki çalışma koşullarına ayrı ayrı değinmek gerekmektedir. Ancak katılımcıların bir kısmı, Diyarbakır ilinde yalnızca bir çalışma deneyimine sahipken, bir kısmı ise birden fazla işte çalışmıştır. Aynı şekilde katılımcılar arasında Türkiye’nin farklı illerinde veya yalnızca Diyarbakır’da çalışma tecrübesine sahip olanlar bulunmaktadır. Bu sebeple il dışında çalışan katılımcıların Türkiye’de Diyarbakır ili dışındaki çalışma deneyimlerine Tablo 3.5.’te yer verilmiştir.

Tabloda da görüldüğü üzere katılımcılar Diyarbakır dışındaki illerde ağırlıklı olarak tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Kadınların bazıları Diyarbakır’a gelmeden önce söz konusu işlerde çalıştıklarını, bir kısmı da Diyarbakır’da yaşadıkları süre boyunca dönemlik olarak farklı şehirlerde çalışmaya gittiklerini ve Diyarbakır’a geri döndüklerini belirtmiştir. Bir katılımcı ise ücretsiz aile işçisi olarak çalışmak üzere eşi ile beraber eşinin ailesinin yanına İstanbul’a gittiklerini dile getirmiştir.

Tablo 3-5. Diyarbakır Dışında Bir İlde Çalışmış Katılımcıların Çalışma Deneyimlerine İlişkin Temel Veriler

Katılımcılar	Diyarbakır Dışında Çalışılan Şehir	Diyarbakır Dışında Çalışılan Sektör ve İş	Sigorta Durumu	Çalışma Süresi	Bir Önceki İşten Ayrılma Sebebi
Nergis	İstanbul	Hizmet Sektörü/Ücretsiz aile işçisi	Yok	5 ay	Diyarbakır'a geri dönüş
Seran	Ordu	Tarım Sektörü/Fındık işçisi	Yok	50 gün	Dönemlik iş
Behiye	Urfa	Tarım Sektörü/Pamuk işçisi	Yok	8 ay	Diyarbakır'a göç
	Kocaeli	Tarım Sektörü/Fındık işçisi	Yok	İlk sene 40 gün, ikinci sene 20 gün olmak üzere toplam 60 gün	Dönemlik iş
Gülbin	Bitlis	Tarım Sektörü/Patates işçisi	Yok	İki yıl süre ile İlkbahar-Kış arası dönem (Bir sene içerisinde ortalama 6 ay)	Çalışma koşullarının zorluğu ve evlilik

Katılımcıların Diyarbakır dışındaki çalışma deneyimlerine ilişkin en büyük problemler çalışma koşullarının zorluğu, diğer çalışanların ayrımcı davranışları ve ücretlerini alamamalarıdır. Katılımcılardan Seran Ordu'ya fındık toplamak üzere gittiklerini ve bu işi yaptıkları süreçte diğer çalışanların ayrımcı tutumlarıyla karşılaştıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

"[...] Oturup yemek yerken küçük tabağı bize veriyorlardı, büyük tabakları Türklere veriyorlardı. [...] Kabul ederseniz edersiniz, kabul etmezseniz evinize gidersiniz. Öyle diyorlardı bana. [...] Tarlaya gidip geliyoruz, her gün banyo yapmayın (diyorlardı). Diyordu ki 2 gün 3 gün yıkanmayın. [...] Bir yemek tek yapıyordu, bulgur yapıyordu hadi yiyin diyordu. Böyle kuru kuru olmaz diyordum. Yok, olur diyordu. Yedik, açtık o yüzden yedik." (Seran, 19)

Türkiye’deki mevsimlik işte kendilerine verilen yemeğin yetersiz olduğunu düşünen Seran’ın çalıştığı koşulları Suriye’deki hayatı ile karşılaştırarak değerlendirdiğini de vurgulamak gerekmektedir. Suriye’de de yoksul bir hanede yaşayan ve tarım işçisi olan Seran, yoksulluğa karşı fiziksel koşulları görece ağır olan tarla işinde yalnızca bulgur pilavı yenmesini yeterli görmemektedir. Bununla birlikte özellikle mevsimlik işte çalıştıkları süreç içerisinde asıl görevi aşçılık olan kişi tarafından ayrımcılığa uğradığını düşünen Seran’ın, ayrımcılığın boyutuna dikkat çekmek istemesi nedeniyle tek çeşit yemek çıkmasına ilişkin fikirlerini vurguladığı düşünülmektedir. Diğer bir yandan Diyarbakır özelinde ifade edildiği gibi, Türkiye genelinde de yerli işçiler yüksek işsizlik oranları, güvencesizlik ve kötü çalışma koşulları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Katılımcıların genel itibarıyla Türkiye’deki yerli işgücünün durumuna ve çalışma koşullarına ilişkin bilgilerinin sınırlı olması, ayrımcılıkla karşılaştıkları hissini daha yoğun yaşamalarına da sebep olabilmektedir.

Katılımcıların Diyarbakır dışındaki çalışma deneyimleri ile alakalı bir diğer dikkat çeken husus ise ücretlerinin verilmemesi veya eksik verilmesi durumudur. Katılımcılardan Behiye mevsimlik fındık işçiliğine gittiği dönemlerden birinde çavuşlarının kendilerine ödenecek parayı çaldırması sebebi ile ücretlerini eksik aldıklarını ifade etmiştir. Bu noktada katılımcının; yaşadığı hak kaybı sebebi ile herhangi bir hak arayışına girememesi veya yerli işçilerin başlattıkları hak arama sürecine dâhil olamadığını ifade etmesi Suriyeli göçmen kadınların çalışma yaşantıları açısından oldukça önemlidir.

“(Çavuş) Paramızı kalkıp bu adama vermiş. (Adam) parayı almış gitmiş. Dayı başı da kızdı dedi niye vermişsin. Dedi ben size hiç para vermesem de hakkınız kalmaz bende. Kalktı adam verdi bize. Bazıları gitmedi. Her kişi için 20 milyon (eksik) kaldı. Dedi para artık yok. Her kişi başına 20 milyon eksik kaldı. Dedi veremem ha. [...] Mahkemeye gidin dedi. Onlar (yerli işçiler) gittiler mahkemeye ama bana gelmedi mahkeme. [...] Dediler ki Diyarbakır'a mahkemeye gidin ki paranızı o adamdan alabilirsiniz. Onlar gittiler benim ismime gelmedi mahkeme, ben gitmedim mahkemeye.” (Makbule, 40)

Katılımcılar aynı zamanda mevsimlik işlerde çalışma şartlarının zorluğundan sıklıkla bahsetmişlerdir. Kimi katılımcılar için bu zor çalışma şartları işlerden ayrılma nedenleri

olmuştur. Ancak göç süreçlerinin başlangıcında yapılabilecek her iş ve kazanılabilecek her ücret katılımcılar açısından olumlu karşılanmıştır. Zorunlu göçün yarattığı mecburiyet durumu zor şartlar altında Suriyeli göçmen kadınların çalışmaya bir süre de olsa devam etmiş olmaları noktasında öne çıkmaktadır. Katılımcılardan Gülbin, Bitlis'te çalıştıkları tarım işinde yaşadıkları zorlukları şu şekilde ifade etmiştir:

“İş çetindi, çetin. En çok da kışın çok çetindi. Bazen gidiyorduk kar, kar, kar... Çok yağıyordu. Bazen gözlerimiz, kirpiklerimiz buz tutuyordu soğuktan. [...] Çadırlara gidiyorduk. Çadırda kalıyorduk. Yazın çok sıcaktı. Kışın da soğuktı. Tahammül edemiyorduk. Kobane'de bu işi hiç yapmamıştık. Tahammül edemiyorduk. Annemin de çok yüreği yanıyordu bize ama diyordu olmaz ha çalışmazsak kimse bize bakmaz. [...] Oranın kışı da çok zordur. [...]” (Gülbin, 20)

Alan çalışması sırasında görüşme gerçekleştirilen katılımcıların Diyarbakır'daki çalışma deneyimleri çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların Diyarbakır'daki çalışma deneyimlerine ise aşağıdaki tabloda yer verilmiştir. Kimi zaman aynı işi yaptığını belirten katılımcılar farklı deneyimlere sahip olabilmektedir. Katılımcıların Diyarbakır'daki işgücüne katılımları neredeyse tamamen kayıt dışıdır. Kan bağı ispatı yoluyla vatandaşlık alan veya istisnai vatandaşlık verilen ve STK'da çalıştığını belirten üç katılımcı dışında tüm katılımcılar Diyarbakır'da sigortasız ve enformel olarak istihdam edildiklerini belirtmektedir. Katılımcılardan bazıları Suriyelilerin sigortalı çalıştırılmalarının önündeki en büyük engelin işverenlerin kayıtlı Suriyeli çalışan istihdam etme sürecinde görece büyük bir maliyetle karşılaşacak olmaları olduğunu ifade etmiştir. Bazı katılımcılar ise işverenin kayıtlı çalıştırmadığını, kendilerinin de böyle bir talepte bulunmadığının altını çizmiştir.

“Sigorta yapmadılar. E primim... Biliyor musun primim çok yüksektir. Mesela insanın vatandaşlığı varsa prim ucuzdur. Ama vatandaşlık yoksa çok pahalıdır. Yani primimle belki iki Türk'ün maaşı çıkar.” (Rüveyda, 39)

“(Sigortam) Yoktu, yoktu. Zaten yapmıyorlardı. Kim sigorta yapar. Para zor veriyorlar bir de sigorta mı yapacaklar.” (Firuze, 37)

“Bizim sigortamızı yapmıyorlar. Biz de istemiyoruz, onlar da yapmıyorlar. [...] Bilmiyorum ama Suriyelilerinkini yapmıyorlar. Arkadaşlarım var 6-7 tane. Onların da yok.” (Behiye, 40)

Tablo 3-6. Katılımcıların Diyarbakır İlindeki Çalışma Deneyimlerine İlişkin Temel

Veriler

Katılımcılar	Diyarbakır'da Yapılan İşin Sektörü ve İş	Sigorta Durumu	Çalışma Süresi	Bir önceki işten ayrılma sebebi
Avşın	Hizmet Sektörü/Satış personeli	Yok	8 ay	Evlilik
	Hizmet Sektörü/ Ücretsiz aile işçisi	Yok	1 yıl	Kendi iş yerini açmak
	Hizmet Sektörü/ Kendi hesabına Kuaför	Yok	5 yıl	Devam ediyor
Nergis	-	-	-	-
Bejan	Hizmet Sektörü/ GEM Öğretmeni	Yok	4 yıl	GEM'nin kapatılması, daha iyi iş imkânı bulunması
	Hizmet Sektörü/ STK çalışanı	Var	3 gün	Devam ediyor
Dilşah	Hizmet Sektörü/Kuaför	Yok	2 yıl	Devam ediyor
Ayşe	Tarım Sektörü /Pamuk işçisi	Yok	2 yıl	Dönemlik iş
	Sanayi Sektörü/ Pamuk işçisi	Yok	2 yıl	10 gün tarlada çalışma devamında fabrikaya geçiş
Seran	Tarım Sektörü /Pamuk işçisi	Yok	2,5 ay	Dönemlik iş
	Sanayi Sektörü/ Pamuk işçisi	Yok	2,5 ay	10 gün tarlada çalışma devamında fabrikaya geçiş
Behiye	Sanayi Sektörü/ Çanta Fabrikasında İşçi	Yok	1 yıl	Fındık işine gitmek
	Sanayi Sektörü/ Tekstil işçisi	Yok	2 yıl	Devam ediyor
Salina	Hizmet Sektörü/ STK çalışanı	Var	8 ay	Devam ediyor
Firuze	Hizmet Sektörü/ Çocuk bakıcılığı	Yok	1,5 yıl	İşveren ile kötü iletişim
	Hizmet Sektörü/ Oyun ablası	Yok	4 yıl	Devam ediyor
Gülbin	Hizmet Sektörü/ Parça başı iş	Yok	3 yıl	Dönemlik iş
Rana	-	-	-	-
Feriha	Hizmet Sektörü/ Terzi	Yok	20 gün	Çocuklarının küçük olması
Hüsne	Tarım Sektörü /Pamuk işçisi	Yok	2 yıl	Dönemlik iş
Huriye	Hizmet Sektörü/ Kendi hesabına Terzi	Yok	3 yıl	Devam ediyor
Hatun	Hizmet Sektörü/ Apartman Görevlisi	Yok	4 yıl	Devam ediyor
Sabiha	Hizmet Sektörü/ Parça başı iş	Yok	3 yıl	Dönemlik iş
Behice	Tarım Sektörü / Aşçı	Yok	2 ay	Daha iyi iş imkânı
	Hizmet Sektörü/Apartman Görevlisi	Yok	3 yıl	Devam ediyor
Rüveyda	Hizmet Sektörü/Anaokulu Sınıf ablaslığı	Yok	1 yıl	Dil bilmemesi
	Hizmet Sektörü/Anaokulu Sınıf ablaslığı	Yok	1 yıl	Daha iyi iş imkânı
	Hizmet Sektörü/ GEM öğretmenlik	Yok	4 yıl	Devam ediyor
Sharon	Hizmet Sektörü/ Öğretmenlik	Yok	1 yıl	İşin dönemlik olması
	Hizmet Sektörü/ GEM Öğretmeni	Yok	5 yıl	Devam ediyor
Leyla	Hizmet Sektörü/ Bulaşıkçılık	Yok	6 ay	Evlilik
	Hizmet Sektörü/ Yaşlı Bakımı	Yok	1 yıl	İş imkânının ortadan kalkması
Emine	Hizmet Sektörü/ Bulaşıkçılık	Yok	6 ay	Evlilik
	Hizmet Sektörü/ Yaşlı Bakımı	Yok	1 yıl	İş imkânının ortadan kalkması
Siti	Hizmet Sektörü/Stajyer	Yok	1 yıl	Staj süresinin bitmesi
	Hizmet Sektörü /STK çalışanı	Var	8 ay	Devam ediyor

Katılımcıların kayıtlı çalıştırılmaları önünde engel olarak ifade ettikleri prim miktarı, yerli çalışanlar ve Suriyeli göçmen çalışanlar için farklı değildir. Ancak işverenler Suriyeli göçmen işçileri kayıtlı çalıştırmak ve SGK primi ödemek yerine daha düşük olan cezayı ödemeyi tercih etmektedir (Başbuğ, 2017: 144). Uluslararası İşgücü Kanunu'na göre

yabancıları çalışma izni olmaksızın çalıştıran işveren veya işveren vekilinin her bir yabancı için altı bin TL idari para cezası ödemesi gerekmektedir (2016: md. 23).

Katılımcıların çalışma saatlerinin ve ücret düzeylerinin sektörler arasında farklılaştığı görülmektedir. Tarım sektöründe çalışan katılımcıların ücretleri hasat edilen mahsule göre de değişiklik göstermektedir. Pamuk hasadında çalıştığını ifade eden katılımcılar günlük yevmiyelerinin topladıkları kilo ile hesaplandığını ifade etmişlerdir. Bu kadınlar tarladan topladıkları pamuk çalışının da ücretlendirildiğini ve toplanan her kilo yabancı ot/pamuk çalışı için kendilerine 25 Kuruş ödendiğini belirtmiştir. Tarım sektöründe çalışan katılımcıların günlük çalışma saatlerinin ortalama 10 ila 12 saat olduğu ve yevmiyeleri tüm mahsuller için ortalama 45 TL ile 75 TL arasında değiştiği görülmektedir.

Tarım sektöründe pamuk tarlasında çalışan katılımcılar, tarlada geçen 10 günlük hasat sürecinden sonra işçilerin yarısının pamuk fabrikalarına aktarıldıklarını ve burada çalışmaya devam ettiklerini belirtmektedir. Pamuk fabrikasında 15 gün gece, 15 gün gündüz vardiyası usulü ile günlük 12 saat çalıştıklarını ifade eden katılımcıların fabrikadaki yevmiyeleri ise 30 TL ile 40 TL arasında değişmektedir.

Geçici eğitim merkezlerinde çalışan katılımcılar ücretlerinin UNICEF tarafından karşılandığını ve bu merkezler ilk açıldığında 500 TL karşılığında çalışmaya başladıklarını dile getirmiştir. Alan araştırması tarihi itibarıyla kapatılan ve Türkiye okullarına aktarılan geçici eğitim merkezlerinde çalışan öğretmenlerin günlük çalışma saatleri ortalama 9 saattir ve aylık ücretleri 2000 TL'dir.

Rüveyda çalıştığı anaokullarında yine günlük çalışma saatinin ortalama 9 saat olduğunu ve aylık ücretinin çalıştığı ilkokul için 400 TL, ikinci okul için ise 500 TL olduğunu ifade etmiştir. Rüveyda aynı zamanda kendisine ödenen bu ücretin velilerin ödedikleri okul aidatlarından karşılandığının da altını çizmektedir. Benzer bir şekilde apartman görevlisi olarak

çalıştığını ifade eden iki katılımcı da aylık gelirlerinin apartman aidatlarından karşılandığını ve ortalama olarak daire başı 20 TL ila 30 TL karşılığında bu görevi üstlendiklerini belirtmiştir. Yapılan görüşmelerde belirli çalışma saatlerine sahip olmayan apartman görevlilerinin çalıştıkları binalarda sınırlı bir görev tanımına sahip oldukları, dolayısıyla çok uzun saatler çalışmadıkları anlaşılmaktadır. Ancak aylık 120-200 TL arasında bir gelirin kimsenin hayatını sürdürmesi için yeterli olamayacağı açıktır. Bu sebeple Hatun, çocuklarının da çalışma hayatına katılmak durumunda kaldığını ifade etmiştir.

STK çalışanları çalıştıkları kurumların politikaları gereği ücret düzeyleri ile ilgili bir bilgi vermemişlerse de günlük 9 saat çalıştıkları ve kurumdaki tüm çalışanların aylık yemek ücretinin 450 TL olduğu katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Sanayi sektöründe tekstil işçisi olarak çalışan katılımcı ise aylık ücretinin son çalıştığı işe ilk başladığı dönemde 900 TL olduğunu, 2019 yılı itibarıyla ise 1100 TL'ye yükseldiğini ifade etmektedir.

Ev eksenli çalışan ve cevizli sucuk yapımı için ipe ceviz dizme işi yapan Sabiha, 10 kilo ceviz karşılığında 25 TL kazandıklarını ve 10 kiloluk cevizi ipe dizmenin, iki kişinin çalışması durumunda ortalama iki-üç günlerini aldığını belirtmiştir. Son olarak oyun ablalığı yaptığını ifade eden katılımcılardan Firuze haftanın altı günü ve günlük 2,5 saat çalıştığı işi için aylık 600 TL kazandığını dile getirmektedir.

Tarım sektöründe çalışan katılımcılar günlük ücretlerinin ve çalışma saatlerinin yerli işçilerle aynı olduğunu belirtmiştir. Sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışan katılımcılar ise yerli işçilerle aralarında ücret farklılıkları olduğunu, kendileri ile aynı işi yapan Suriyeli göçmenlerin ise aynı ücreti kazandıklarını ifade etmektedir. Bu noktada özellikle tarım ve sanayi sektöründe aynı işi yapan, hatta (pamuk fabrikalarında çalışan katılımcılar için) aynı fabrikada çalışan katılımcıların diğer işçilerle aralarında ücret farklılıkları olmadığını söylemesine rağmen, birbirlerinden farklı yevmiyelerle çalıştıkları dikkat çekmektedir.

“Benle arkadaşımınki, bir kızınki, aynı işi yapıyoruz. Benimki ayrıdır, onunki ayrıdır. Yani onunki benimkinden fazladır. Yani hepimiz (ikimiz) bir masada, kalemle çalışıyoruz. Onunki daha iyi ve onun sigortası var. Yani bizimki az bir şeydir. [...] Bir kıza sormuştum. O da bir milyar 100 (1100 TL) alıyor.” (Behiye, 40)

“Mesela onlar (Türkiyeli öğretmenler) kadrolular dört-dört buçuk gibi bir şey alıyorlar. Bizimkisi daha yeni iki milyar oldu. Önce kişi başı 500 veriyorlardı, sonra 700-800-900-1500... Sonunda iki. Aynı değil onlarla yani. Hatta onların sigortalı, bizim yok. [...] Onların (Suriyeli öğretmenlerin) aynı.” (Sharon, 32)

Özellikle sanayi sektöründe çalışan katılımcılar iş için gerekli nitelikleri kazanmaları noktasında yerli ustaların görevlendirildiğini ifade etmektedir. Görece yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılar ise yaptıkları işlerin gerektirdiğinden daha yüksek nitelik seviyesinde olduklarını düşünmektedir.

“Ustalar var ya... Bunlar Kürt ve Türkler. Ustalar yol gösteriyorlar biz de çalışıyoruz. Mesela bu zararlıdır, bu zararlı değil. [...]” (Ayşe, 50)

“Yeni gidiyorsun ya, o zaman bir kız geliyor gösteriyor sana sen öğrenene kadar. [...] Bir gün mesela bunu şöyle, bunu şöyle yapacaksın diye gösteriyor kafana girene kadar sonra sen yapıyorsun. Mesela bazen sorun olursa onlara soruyorsun bu nasıl yapılır diye, gelip gösteriyorlar. O kadar. Sonra öğreniyorsun kimseye bir şey söylemiyorsun.” (Behiye, 40)

“[...] Şu anki şartlarda bu işten (daha fazlasını) yapabilirim. Ama şu şartlarda şu zamanda... Yani bir hukukçu için resepsiyon (da çalışmak) hayal değil tabii ki.” (Siti, 25)

Tarım sektöründe ücret veya çalışma saatlerine ilişkin yerli işçilerle Suriyeli işçiler arasında bir farklılık görülmesi de bazı katılımcılar işverenlerin veya işverenler adına işçi bulma görevini üstlenen çavuş olarak adlandırılan kişilerin, Türkiyeli işçileri tercih ettiklerini düşünmektedir. Katılımcılar özellikle çavuşlar tarafından ayrımcılığa uğradıklarını belirtmişlerdir.

“Bazen iş yok diyorlar Türkleri götürüyorlar, onları alıp gidiyorlar tarlaya bize gitmiyoruz diyorlar. Ameleliğimi yapamazsınız Suriyelisiniz diyorlar. [...] Yani zordur, gidip geliyoruz. Diyorlar haydi çalışın. Oturmuyoruz.” (Seran, 19)

Aynı şekilde tarım sektöründe çalışan katılımcıların tümü, çalıştıkları işlerde kadın sayısının erkek sayısından fazla olduğunu; tarla işlerinde genellikle kadınların çalıştığını ifade

etmiştir. Erkeklerin tarım işlerindeki ücret düzeyleri ise kadınlara kıyasla yüksektir. Katılımcılar bu farklılığın erkeklerin yaptıkları işlerin fiziksel zorluğundan kaynaklanıyor olduğunu düşünmektedir.

“Kadınlar var en fazla. Erkekler başka işlerde çalışıyorlar. Uсталık yapıyorlar, evlerde çalışıyorlar... Orada (tarlada) kadınlarla erkekler beraber olmuyor. Oturuyoruz yemek yiyoruz, tuvalete falan gidiyoruz olmuyor öyle.” (Ayşe, 50)

“1 milyar 200 (kazanıyorduk). [...] Kadınlar evet (aynı ücreti alıyorlar). Ama erkekler... Erkekler (aynı iş için) 2 milyar, 2 milyar alıyorlar.” (Seran, 19)

Sanayi ve hizmet sektöründe çalışan katılımcıların birçoğu işyerlerindeki kadın-erkek dağılımının çoğunlukla orantılı olduğunu belirtmişlerdir. Geçici eğitim merkezlerinde öğretmenlik yaptığı bilinen katılımcılar ise, istihdam edilen erkek sayısının kadınlardan fazla olduğunu ifade etmektedir. Elbette istihdamın cinsiyetlere göre dağılımının tek belirleyicisi eğitim seviyesi ve çalışılan işin niteliği değildir. Ancak yine de araştırma sahası kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler için; yapılan işin niteliği ile çalışan erkek sayısı arasında doğru orantılı bir ilişki kurulabilmektedir.

Hizmet sektöründe çalışan kadınlardan bazıları seçme şanslarının bulunduğu durumda erkekler ile aynı ortamda çalışmayı tercih etmediklerini dile getirmektedir. Katılımcılardan Firuze, birlikte çalıştığı diğer kişinin işten ayrılmasından sonra işverenin bir erkeği işe almak istediğini ancak kendisinin karşı çıktığını ifade etmektedir.

“Erkek olması gerekiyor dedi (patron). Ama ben erkeklerle rahat edemem dedim. Erkek olması gerekiyor dedi. Dedim yukarı çıkıyoruz, kıyafetlerimizi değiştiriyoruz, hoş olmaz. Dedi tamam sen bilirsin, nasıl yapacağını sen biliyorsun. Ben de bir kız getirdim. Ama hoş olmazdı ha, erkek ve şey olmazdı. Yani insan, saatlerce beraber oturuyoruz. [...] Hani olur mu ben de o adam beraber. Bence öyle hoş değil, bilmiyorum.” (Firuze, 37)

Bu bölümde katılımcıların çalıştıkları işler, çalışma koşulları ve ücret düzeyleri ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde ise katılımcıların çalışma yaşamında karşılaştıkları ve işten ayrılmalarına yol açan problemlere değinilecektir.

3.5.2.3. Diyarbakır İşgücü Piyasasında Karşılaşılan Problemler ve İşten Ayrılma Nedenleri

Katılımcıların Diyarbakır işgücü piyasasında karşılaştıkları problemlerin başında ücretlerini alamamaları ve hak arama mekanizmalarına başvuramamaları gelmektedir. Katılımcıların Türkiye'deki ücret düzeylerini ve Türk Lirasının değerini bilmemeleri ile kayıt dışı çalışmaları ve geçici koruma statüsünde olmaları sebebiyle hak arama mekanizmalarına erişememeleri yaşanan problemlerin ana kaynaklarıdır.

"[...] Çocuklarına baktığım kadın bir defa haber yolladı, gel dedi. Biliyor musun, param yoktu ben de gittim. Gidip bütün evini temizledim, hepsini temizledim. İçim yandı onun için, kocası onu bırakmıştı, içim yandı ona. Bütün evini temizledim bir kuruş vermedi, dedi ki hazırda param yok. Hala paramı vermedi bana. [...] Bazen dolmuşta insanlara sırtımı dönüyorum, ağlıyorum. Kendi kendime ağlıyorum." (Firuze, 37)

"Suriyeli olduğumu biliyorlardı. O zaman buranın parasını bilmiyordum çok fazla. O zaman 700-800 (TL) veriyordu çalışanlara aylık. Ben gittim dedim teyze bana ne vereceksin? Dedi ki önce işini göreyim ben. Bana ne kadar vereceğini söylemedi. İlk hafta bir milyonumuz bile yoktu, eşimle ben ve iki çocuğumduk. [...] 'Ne vereceksin?' diyordum söylemiyordu. Bir haftam bitti, dedim abla bana para lazım. Türkiye parasını bilmediğimi düşünüyordu. Çıkardı 50 milyon verdi. Dedim abla 50 milyona ne gelir hani? Baktım bir 50 daha çıkardı verdi. 100 milyon verdi. O zaman buranın parasını çok bilmiyordum. Suriye parasına çevirince çok yapıyordu. Ben de sandım ki iyidir. Burada bu paraya bir şey gelmeyeceğini bilmiyordum ki. [...] Sadece o 100 ulaştı bana. 550-600 verecekti vermedi. Dedi ki sen işten çıkıyorsun, hakkın kalmadı yanımızda. Ben tam bir ayımı tamamlamadım (o işte). [...] Dedi ki gelersen veririz sana. Ben artık gidebilecek durumda değildim ama, dedi bir alacağın kalmadı yanımızda. Hakkımı yediler yani ha. Yani bir ay, eksik versen hadi 500 lira ver bana. Vermediler." (Feriha, 28)

Zorunlu göçün yarattığı mecburiyet de Suriyeli göçmen kadınların hak aramalarının önünü kesmektedir. Öyle ki katılımcıların iş bulma ve geçimlerini sağlayacak ücretleri kazanma noktasındaki seçenekleri oldukça sınırlıdır.

"(Mercimek tarlasında çalışırken) Yağmur da yağıyordu. Dediler ki bitirene kadar eve gitmeyeceksiniz. Kaldık biz de mecburen. Tarladaki yabani otları temizliyorduk. [...] Burası çok zor vallahi. Gelip 'haydi haydi haydi' deyip duruyorlar. Diyorlar çalışıyorsanız çalışın, çalışmıyorsanız yarın gelmeyin. [...] Diyorlar Suriyeliler çalışmıyor götürmüyoruz onları. Ne yapalım, mecburuz vallahi." (Seran,19)

Yabancı işçilerin ücret ve benzeri alacaklarının verilmemesi/eksik verilmesi durumunda yasal yollara başvurmalarının önü açıktır. Geçici Koruma Yönetmeliği'ne göre, kişilerin yönetmelik içerisinde belirtilen hususlara ilişkin şikayet ve ihbarları valilikler tarafından işleme

alınır ve gerekli durumlarda adli makamlara bildirilirler (2014: madde 54). Bununla birlikte “avukatlık ücretlerini ve diğer yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanlar” için adli yardımdan faydalanma hakkı da yönetmelik tarafından öngörülmüştür (2014: madde 53; Avukatlık Kanunu, 1969: madde 176). Dolayısıyla Türkiye’de bulunan yabancıların hak arama mekanizmalarına başvurmalarının önünde herhangi bir yasal veya ekonomik engel bulunmamaktadır.

Buna karşın katılımcıların hak arama mekanizmalarına başvuramayacaklarına ilişkin düşünceleri yaşadıkları problemlere ilişkin algılarını etkilemektedir. Katılımcıların tamamına yakını yalnızca vatandaşlık alınması yolu ile kayıtlı çalışabileceklerini ve hak arama mekanizmalarından da vatandaşlık yolu ile yararlanabileceklerini düşünmektedir. Bu durum, çalışma yaşamında karşılaştıkları problemlerin ayrımcılık olarak algılanmasını güçlendirmektedir.

Katılımcıların çalışma hayatında karşılaştıkları bir diğer sıkıntı ise çalışma koşullarının zorluğu ve sağlıklarında yarattığı olumsuz etkilerdir. Özellikle sanayi sektöründe çalışan katılımcıların çalışma saatlerinin uzunluğu ve işlerin ayakta yapılıyor olması sebebi ile sıkıntı yaşadıkları görülmektedir.

“Burada sabahtan akşama kadar ayaktayız yani. Oturmak yok. Arada sadece oturuyoruz. Yemek yiyene, namaz kılana kadar mola bitiyor. Ayaktayız. İnsan istiyor oturacağı, şey yapacağı bir iş olsun.”
(Behiye, 40)

“Fabrikada da duman çok. Şimdiye kadar nefesim kesiliyor. 10 gün-15 gündür nefes alamıyorum.” (Seran, 19)

Katılımcıların çalışma yaşamında karşılaştıkları bir diğer sorun ise ücretlerinin geçimlerini sağlama noktasında yetersiz kalmasıdır. Suriyeli göçmen kadınların ücret artışı için ise bir talepte bulunmaya “cesaret edemedikleri” görülmektedir. Yine zorunlu göçün yarattığı mecburiyet ve işgücü piyasasında Suriyeli kadınlar için düzenli ve güvenceli çalışabilecekleri

istihdam olanaklarının sınırlı olması katılımcıların düşük ücretlere ve/veya kötü koşullara rağmen yaptıkları işlerden vazgeçememelerine neden olmaktadır.

“Hani nasıl yetsin? Hani 20 liraya insan kendini geçindirebilir mi burada? Toplu vermiyorlar ki zaten. Dairelerden biri vermemiş mesela. Normalde her ayın 15’inde veriyorlar, bak bugün ayın 24’üdür hala vermemiş. Diğer dairelerden biri 2 aydır vermemiş. 40 milyonum da onlarda. Toplu vermiyorlar yani. Hiçbir şeye yetmiyor vallahi.” (Hatun, 44)

“Şimdiye kadar (ücret artışını) hiç konuşmadım. Benim mi konuşmam lazım? O söyleyecek. O söylemese ben mi gidip ona söyleyeceğim nasıl yapacağımı. Yani diyor ki yoktur... Eskiden biz istemiyorduk, şimdi de iş kalmamış. Ona söyleyince diyor iş kalmamış. [...] Evi yıkılasıca, sende yoksa biz herhalde açlıktan ölüyoruz.” (Firuze, 37)

“(Önceden) işlerim hep önüme geliyordu, yani eskiden. Şimdi biraz daha zorlaşmış bilmiyorum neden. Ama iş buldum çok şükür yani. (İş bulmak) Çok zorlaşmış.” (Sharon, 32)

STK’da çalışmaları dolayısıyla diğer Suriyelilerle de iletişim halinde olan katılımcılar bu kişilerin kendilerinden iş tanımları dışında ve hatta STK’nın faaliyet alanını aşan isteklerde bulunduklarından yakınmaktadır. Aynı şekilde bu katılımcılar çalıştıkları kurumlar vasıtasıyla diğer Suriyelilerin de Diyarbakır işgücü piyasasında karşılaştıkları sorunlardan haberdardır. Bu katılımcıların ifadelerinden, görüşme gerçekleştirilen kadınların dışındaki Suriyelilerin sorunlarının da alan çalışmasında karşılaşılan sorunlarla benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

“Ben resepsiyondayım ya kişi bana geliyor. Bazen geliyor diyor ki burada çalışmışım, işte adam kötü gözle bana bakmış, ikincisi sen Suriyelisin, beni aşağılamaya çalışıyor, basit bırakmaya çalışıyor, ondan sonra ücretimi vermekten kaçmaya çalışıyor. [...] kişiler çok mağdur, çok mağdur insan var. Ben resepsiyondayım, hepsiyle görüşüyorum. [...] buraya gelen insanların hepsi diyor, hepsi beklentiler bizden bekliyor. ‘E siz burada çalışıp bize yardım etmiyorsunuz, biz maddi yardım istiyoruz.’ Yani hakikaten de kötü şartlarda yaşıyorlar, onları da haklı görüyorum. Aynı zamanda bizim elimizden bir şey gelmiyor. Projenin şeyi belli, şartları belli. [...]” (Siti, 25)

Katılımcıların işten ayrılma sebepleri ise birkaç nedende ortaklaşmaktadır. Geçici eğitim merkezlerinde çalışan katılımcılar bu merkezlerin kapatılması ve Türkiye okullarındaki çalışma koşullarının belirsizliği sebebi ile işten ayrıldıklarını belirtmektedir.

“Geçici eğitim merkezini kapattılar. Bizi Türk okullarına dağıttılar. Ne olacağı belli değildi. Maaş da azdı. Anladın mı? Maaşla bir şey alınmıyordu, sigortasızdı. Ama oradakiler ne olacak bilmiyorum. Hala karar gelmemiş.” (Bejan, 35)

Katılımcılardan bir kısmı tıpkı Suriye’de olduğu gibi evlilik veya çocuk bakımı sebebi ile, ev içi işlerini aksatmamak ve çocuk bakımı gibi geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinden doğan görevlerini yerine getirmek için çalıştıkları işleri bıraktıklarını ifade etmektedir.

“[...] İşten ayrılacağım dedim eve geldi, Allah aşkına işi bırakma dedi. E ama gidecek halim kalmamıştı, çocuklara bakacak kimse yoktu.” (Feriha, 28)

Katılımcılardan işin zorlukları, ücretin verilmemesi ve dil bilmeme gibi nedenlerle işten ayrılan veya çıkarılanlar da mevcuttur. Bu noktada özellikle işin zorlukları sebebiyle işten ayrılan katılımcılar için, zorunlu göçün yarattığı mecburiyet hissinin de kırılabildiği bir tahammül seviyesinin söz konusu olduğu görülmektedir.

“[...] Çoğu sefer eve ağlayarak dönüyordum. Kocam diyordu ki bırak, gitme. Şimdiye kadar hangi gün çalışmışsın (ki şimdi çalışasın) diyordu. Diyordum ki bir şey olmaz gideceğim. [...] Evdeki çocuklardan o kadar sıkıldım ki, aklım da kendi evimde kendi çocuklarımdaydı... Yani ben ne zaman gelecek de hapisten çıkacağım diye sabırsızlanıyordum. Ben böyle... Evet onun yanımdaydım ama sanki ben hapisteydim [...] Belki 10 defadır beni arıyor. Açmıyorum.” (Feriha, 37)

3.5.2.4. Rızanın Mecburiyete Dönüşümü

Katılımcıların çalışma hayatına katılmalarına ilişkin eşlerinin ve çevrelerindeki diğer kişilerin tutumları, tabiri caizse zorunlu göç filtresinden geçtikten sonra değişiklik gösteren bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorunlu göç özellikle erkeklerin; eşlerinin, çocuklarının ve kız kardeşlerinin çalışma yaşamına katılımlarını algılamaları üzerinde farklılıklar yaratmaktadır.

Katılımcılar yerinden edilmenin ve yeni bir yere göç etmenin yarattığı ekonomik sıkıntıların ve geçim kaygısının, Diyarbakır’da çalışma yaşamına dâhil olmaları noktasında eşlerinin, babalarının ve ağabeylerinin düşüncelerinin değişmesine neden oluğunu dile getirmektedir. Yapılan görüşmelerde eşlerin ve çevrenin kadınların çalışmasına yine sıcak

bakmadığını ancak ekonomik şartların katılımcıların Suriye'deki hayatlarına kıyasla kötüleşmesi sebebiyle kadınların çalışmasına daha az itiraz edildiği ve herhangi bir otoritenin rızasına daha az ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kadınların çalışmalarına ilişkin düşüncelerdeki değişiklik de tıpkı göç biçimleri gibi zorunluluktan kaynaklanmaktadır.

Akın, aile kurumunun varlık sebebinin kadının “karılık” değil “analık” işlevinden kaynaklandığını belirtmektedir (1991: 110). Erkeklerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine göre görevi “ekmek parası kazanmak” iken kadınların asli sorumluluğu çocuk büyütmek ve aile yaşamını sürdürmek olarak değerlendirilmektedir (Moya, Expósito, Ruiz ve İlkaracan Ajas'tan aktaran Günay ve Bener, 2011:164). Bu doğrultuda katılımcılardan ücretli işçi olarak bir kuaförde çalıştığı bilinen Dilşah da Suriye'deyken çalışma hayatına katılımının eşi tarafından desteklenmediğini; Diyarbakır'da da toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan ve ev içerisinde kadının görevleri olarak görülen işler sebebi ile eşinin fikrinin temelde değişmediğini ancak mecburiyetten çalışma hayatına katıldığını ifade etmiştir. Eşin, katılımcının çalışması durumunda “ihmal” edeceğini düşündüğü işlerin ise temelde “analık” durumu ile bağlantılı olduğu görülmektedir.

“[...] Kocam diyor ki sen hastasın ondan dolayı kıyamam sana. Diyor eğer sürekli çalışırsan çocuklarını sürekli ihmal edeceksiniz, evde yemek yok, ev tertemiz değildir. Her şeye arkamı çevireceksin, diğer salona gideceksin (kuaför salonuna). Öyle diyor. [...] Şimdilik (çalışmama) bir şey demiyor. Kobane'deyken diyordu. Çünkü para bize lazımdır. Sıkıntıdan dolayı.” (Dilşah, 33)

Cinsiyet kültürü toplumlarda kültürel yapı, değer ve gelenekler tarafından oluşturulmaktadır (Mukhopadhyay, 2003; Ersoy, 2009: 214). Cinsiyet rolleri de bu unsurlar içerisinde yer alan değerler ile tutumların etkisi altındadır (Humphrey vd., 1969: 333) ve toplumlar bireylerden bu rollere uygun davranmalarını beklemektedir. Bu doğrultuda ev eksenli çalışan katılımcılardan Gülbin de eşinin ev dışındaki herhangi bir işte çalışmasına izin vermediğini dile getirmekte ve bu durumu kültürün ve geleneklerin erkeklere belirli davranış kalıpları sunması ile bağlantılandırmaktadır. Aynı şekilde Gülbin, babasının da çalışma

hayatına katılmasına ancak erkek kardeşlerinin yanında bulunması durumunda izin verebileceğini ifade etmektedir. Katılımcı bu durumun sebebinin ise Türkiye’deki çalışma yaşamı süresince karşılaşılabilecekleri olumsuzluklar karşısında çaresiz kalacaklarını düşünmeleri olduğunu belirtmiştir.

“Vallahi (eşim) çok istemiyor çalışmamı. İzin vermez. [...] Kobane’nin insanı böyledir ha. Eşlerinin çalışmasını istemiyorlar. Eskiden, büyükleri onlara böyle öğretmiş. O yüzden onlar da öyle öğrenmişler. [...] Evde çalışabilirim. Dışarıda çalışamam. Mesela bir erkek kardeşimiz varsa bizimle, bizimle bir erkek kardeşimiz olduğu zaman çalışmamıza izin veriyorlardı. Diyorlardı mesela sadece kızsak izin vermiyorlardı. Diyorlar burada yabancıyız, kimsemiz yok. Bir şey olsa mesela elimizden bir şey gelmez. O yüzden izin vermiyorlardı.” (Gülbin, 20)

Görüşme gerçekleştirilen Suriyeli kadınlardan bazıları çalışma yaşamına katılımları noktasında eşleri veya hanelerinde yaşayan erkeklerin herhangi olumsuz bir tutum sergilemediğini ancak kimi zaman yaptıkları iş sebebi ile kimi zaman ise yine ev içi roller gerekçe gösterilerek çevrelerindeki diğer kişiler tarafından ayıplandıklarını ya da çalışmamaya ikna edilmek istendiklerini dile getirmektedir.

“Yani görümcelerim var. Onlar diyor çalışma, iki çocuğun var ne gerek var yani. Ben çok kafama takmıyorum.” (Siti, 25)

Diyarbakır’da tekstil işçiliği yaptığı bilinen katılımcılardan Behiye de eşinin göç sürecinden önce hayatını kaybettiğini, dört çocuğu ile kanser hastası olan kumasına bakmak zorunda olduğunu ve bu sebeple çalıştığını belirtmiştir. Ancak katılımcı eşinin akrabalarının; çalışmaması ve evde kumasına bakması gerektiğini söylediklerini dile getirmektedir.

“[...] Eşimin amca çocukları var burada. İki, üç aile. Bazen diyorlar çalışma. Diyorum ki nasıl bırakayım, bırakamam işi. Mecburen çalışıyorum ben de. Diyorlar evde kal, nene hastadır, yaşıldır ya nene diyoruz ona (kumama). [...] Diyorlar nene hastadır mesela bazen.” (Behiye, 40)

Diyarbakır’da eğlence sektöründe oyun ablası olarak çalıştığı bilinen Firuze ise akrabalarının yaptığı iş sebebi ile kendisini ayıpladıklarını düşündüğünü ifade etmektedir.

"Kocamın ailesinden bazıları buradalar. [...] Bir defa bayramda beni gördüler görümcemin evinde; dediler ki 'Vallahi biz seni gördük, selam vermedik dedik belki utanıyorsundur'. Dedim ben utanmıyorum. [...] Ben kimseye el açmıyorum. Bu yaşuma gelmişim, ben çocuklarıma bile demiyorum (ne iş yaptığımı) 'sakın kimseye söylemeyin' diye. [...]" (Necah,37)

3.5.2.5. Dil Bariyeri Mi, Dil Kolaylığı Mı?

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere dil becerisine sahip olma, göç kararı almayı kolaylaştıran bir unsurdur. Hedef ülkede yaygın olarak konuşulan dillerin öğrenilmesi, uygulanması ve geliştirilmesi, bu ülkedeki sosyal yaşantıya dâhil olmada oldukça önemlidir. Dil, göçmenlerin anavatanlarındaki eğitiminin ve becerilerinin yabancı işgücü piyasalarına başarılı bir şekilde aktarılmasında da kilit bir rol oynamaktadır (Adserà ve Pytliková, 2015:14).

Suriye'nin resmi dili Arapçadır. Ancak katılımcılar ağırlıklı olarak Suriye'nin kuzeyinde yer alan ve Kürtçenin yoğun olarak konuşulduğu bölgelerden geldiklerini ifade etmişlerdir. Diyarbakır da Türkiye'de Kürtçenin en yaygın konuşulduğu illerden birisidir. Bu sebeple katılımcıların resmi dil olan Türkçeye ilişkin becerileri kadar, Kürtçeye ilişkin becerileri de Diyarbakır'daki uyum süreçleri açısından önem teşkil etmektedir.

Dil becerisinin içerisine okuryazarlık becerisi de girmektedir. Okuryazarlık ile gelir elde edilen işlerin arasında da karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır ve görece yüksek eğitime sahip işgücünün deneyim ve niteliklerini iş yaşamlarına aktarabilmesinde büyük önem taşımaktadır. Düşük eğitim seviyesine sahip göçmenlerin ise hedef ülkedeki yerel dillere tam olarak hâkim olmadıkları durumlarda, gelecekteki kazançlarını en üst düzeye çıkarmak için hangi yeteneklerine veya becerilerine yatırım yapacaklarını seçmek zorunda oldukları görülmektedir (Wang, Graaff ve Nijkamp, 2018: 79).

Bu bölümde katılımcıların Kürtçe ve Türkçe dil becerileri aktarılırken okuma-yazma becerilerinden çok konuşma becerileri üzerinde durulmuştur. Katılımcıların ağırlıklı olarak

düşük vasıflı işlerde çalıştıkları düşünüldüğünde, okuma yazma becerilerinden çok konuşma becerilerinin yaşantılarını etkilediği söylenebilir. Ancak özellikle eğitim düzeyi yüksek Suriyeli kadınların Türkçe okuma yazma beceri düzeylerinin istihdam edildikleri işlerin niteliğini etkilediği görülmektedir. Kayıt dışı çalışan katılımcılar için ise Diyarbakır'daki günlük konuşma dili olan Kürtçeyle ilişkin konuşma becerisinin yeterli olabildiği görülmektedir.

Anadili Kürtçe olan katılımcıların tamamına yakını Kürtçenin yaygın konuşulmadığı bazı şehirlerde Türkçe dil becerilerinin yeterli olmaması ile ilişkili sorunlar yaşayabildiklerini ancak Diyarbakır'daki sosyal ve ekonomik yaşantılarında dil kaynaklı herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar da Kürtçe dil becerilerine sahip olmalarının Diyarbakır'daki uyum süreçlerini olumlu etkilediğini ifade etmektedir.

“Bismil’de zor bir şey diye bir şey yok. Herkes Kürtçe biliyor. Bildiği için, mesela Arapça bilseydim, Kürtçe bilmeseydim çok zorlanırdım. Çünkü bazen insanları görüyorum, hastaneye gidiyorum. Suriyelidirler, konuşmayı bilmiyorlar. Kendini anlatamıyorlar. Ben böyle acıyorum. [...] İşte Arap olduğu için Kürtçe de bilmiyor. E şimdi buradaki de Arapça bilmiyor.” (Ayşin, 23)

“(İstanbul) çok zor oldu. [...] Konuşma hiç... Yani deseydin su falan filan, derdim ki ne dedin, nasıl? [...] Diyarbakır bizim için çok güzel. Batman, Diyarbakır. Yani Kürt’türler yani. Birbirimizi anlıyoruz.” (Nergis, 26)

“Kürtçe dili... Nereye gitsem birbirimizi anlıyoruz yani. [...] İnsanın dili benzerse daha iyi anlar birbirini.” (Feriha, 28)

Katılımcıların tamamına yakını Türkçe dil becerilerine sahip olmamanın özellikle resmî kurumlar ve hastaneler ile ilgili işler noktasında kendilerini zorladığını dile getirmişlerdir. Bazı katılımcılar bu noktada da Diyarbakır’da yaşıyor olmanın bazı avantajları olduğunu, yine resmî kurumlar ve hastaneler içerisinde dertlerini Kürtçe ifade edebilecekleri kişiler bulabildiklerini belirtmiştir.

“Diyarbakır’da zor değildi çünkü mesela Kürtçeydi. Ama mesela bazen çıkıp İstanbul’a falan gidiyordum biraz zor geliyordu. Burada çok zor değildi. Ama resmi yerlerde mesela zordu. Türkiye’nin resmi yerlerine gidince mesela. Başlarda devlet hastanesine falan gidip randevu alacağımız zaman Türkçe bilen birisi bizim için randevu alıyordu. Mesela annem bazen doktorun yanına gidiyordu, Türkçe bilen birisini yolluyorduk onunla. Başlarda zordu bizim için evet.” (Sharon, 32)

“Biri varsa mesela Kürtçe bilmeyen ona ellerimle hareketler yapıyorum. [...] Ama çoğunlukla sıkıntı yaşamıyorum. Nüfusa gidiyorum Kürtçe konuşuyorum, oraya gidiyorum Kürtçe konuşuyorum... Her, her tarafta... Türkçe konuştuklarında diyorum Türkçe bilmiyorum benimle Kürtçe konuşun.” (Firuze, 37)

Katılımcıların işgücü piyasasında dil becerisi ile alakalı sıkıntılar yaşadıkları görülmektedir. Özellikle sadece Arapça konuşan katılımcılar çalıştıkları sürede dil ile alakalı ciddi sıkıntılar yaşadıklarını, konuşulan dili anlamıyor olmalarının kendilerini psikolojik olarak kötü etkilediğini ve kimi zaman dil bilmemelerinin işten çıkarılmaları ile sonuçlanabildiğini dile getirmektedir.

Katılımcılardan anadili Arapça olan ve Kürtçe dilini bilen kızının tercümanlığı ile görüşme gerçekleştirilen Ayşe, tarım sektöründeki işlerde çalışırken çoğunlukla işaret dilini kullandığını ve bu durumun kendisini çok zorladığını ifade etmiştir. Bunun da ötesinde Ayşe’nin küçük çocuklarının, ailece çalışılan mevsimlik işler dolayısıyla sürekli yer değiştirmeleri sebebi ile eğitim hayatına dâhil olamamaları, bu çocukların da Kürtçe veya Türkçe bilmeden/öğrenmeden Diyarbakır’da yaşamaları sonucunu doğurmaktadır.

“(Dil bilmemek) çok zordur. [...] Vallahi ağlıyordum (Yüz ifadesi ve sesle kendini Kürtçe ya da Türkçe ifade edemediğinde işaretlerle nasıl tepki verdiğini gösteriyor). [...] Hayır, çocuklar okula gitmiyorlar. Ne Türkçe ne Kürtçe biliyorlar.” (Ayşe, 50)

Tarım sektöründe çalışan Seran da Kürtçe ve Türkçe bilmemesinin başlangıçta çalıştığı işlerde kendisini çok zorladığını belirtmiştir. Dil bilmiyor olmanın özellikle diğer çalışanlarla kurduğu iletişimde ayrımcılığa uğramasına ve dışlanmasına sebep olduğunu ifade eden katılımcının Kürtçe dil becerisini geliştirmek için çalıştığı ve Kürtçeyi öğrendiği görülmektedir. Seran’ın Türkçe değil Kürtçe öğrenmesi ise büyük oranda yaşadığı ilçede Kürtçenin daha yaygın konuşuluyor olması ve kendisine dil öğrenme sürecinde yardımcı olabilecek kişilerin Kürtçe biliyor olmalarından kaynaklanmaktadır.

“İlk geldiğimizde dil bilmiyorduk. Gel diyorlardı bir şey istiyorlardı ağlıyordum ben. Niye ağlıyorsun diyorlardı, dil bilmiyorum, sanıyordum ki kötü şeyler söylüyorlar, küfrediyorlar bana. Ağlıyordum, anneme babama Suriye'ye gidelim diyordum. Diyorlardı hayır, öğren. O zaman ne dediklerini anlarsın. [...] Zordu. Çapaya gittiğimizde arkadaşlar birbirlerinin yanında çalışıyorlardı. Bana diyorlardı 'git git, sen dil bilmiyorsun Suriyeli'. Bana diyorlardı. 'Git git Suriyeli' diyorlardı. 'Dil bilmiyorsun, git memleketine, niye buraya geliyorsun?' diyorlardı bana. [...] Defterle kalem aldım. Ne söyleseler bana yazmaya başladım. Kız kardeşimin yanına gidiyordum bana tercüme ediyordu. Öyle öğrendim.” (Seran, 19)

Katılımcılardan bazıları yöneticileri ile iletişim noktasında da Türkçe bilmiyor olmalarının sorun teşkil ettiğini belirtmektedir. Bu noktada devreye yine Kürtçe ve Türkçe bilen bir başka kişinin girdiği görülmektedir.

“Vallahi bazen işte zor oluyor. Bazen kumamı hastaneye getirip götürüyorum, izin almak için bilmiyorum. Hala kendimle bir kızı götürüyorum o mesela şey yapıyor, izin alıyor. Kürtçe bilmiyorlar ya, müdürümüz Kürtçe bilmiyor. Birini kendimle götürmem gerekiyor tercüman olması için.” (Makbule, 40)

Görüşme gerçekleştirilen kadınlardan Rüveyda ise Türkçe bilmemesi ve birlikte çalıştığı öğretmenlerin de Kürtçe bilmemesi sebebi ile sınıf ablası olarak çalıştığı okullardan birinde işten çıkarıldığını ifade etmektedir.

“[...] O zaman Türkçe dilini de hiç bilmiyordum. Sadece rakam biliyordum. [...] Öğretmenler dediler kabul etmiyoruz Türkçesi yoktur, yapamıyor. Doğrusu o zaman onlar da bana çok şey yaptılar yani benim suçum değildi. [...] Öğretmenler Kürtçe bilmiyorlardı. [...] Yani her ikisi de Türk'tü, Kürtçe bilmiyordu. Mesela biri renkli fon kartonu, bir şey istiyordu benden. Rengini İngilizce söylüyordu bana. Yani ben daha Türkçe renkleri bilmiyordum, ayıramıyordum. [...] Dediler ki dili yoktur, istemiyoruz. Onlar aslında bir sınıf ablası gelsin, onlar için her şeyi yapsın istiyorlardı. Dilim bana yardımcı oluyordu. Olsaydı zaten yapardım.” (Rüveyda, 39)

Dil becerisine sahip olmamanın olumsuz etkilerini yaşayan katılımcılardan biri de Diyarbakır'da kendi evinde terzilik yaptığını ifade eden Huriye'dir. Katılımcı Kürtçe ve Türkçe dillerinin ikisine de hâkim olmadığını, bu sebeple müşterileri ile bildiği sınırlı sayıdaki Kürtçe ve Türkçe kelimeler, jest ve mimikler vasıtasıyla iletişim kurduğunu dile getirmektedir.

“Vücut dilimi kullanıyorum. Biraz Türkçe, biraz Kürtçe ortaya bir şey çıkıyor” (Huriye, 39)

Katılımcıların dil becerileri ile ilgili karşılaştıkları en büyük sorunlardan biri eğitim alanında ortaya çıkmaktadır. Diyarbakır'da üniversite eğitimine devam ettiği bilinen iki katılımcı, okula başladıkları dönemde özellikle eğitim aldıkları bölümlerin mesleki literatürünü anlayamamaları sebebi ile sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Bir diğer katılımcı ise çocuklarının Türkçe dilinde eğitim almaları sebebiyle onlara yeteri kadar destek olamadığını ve bu sebeple Türkçeyi öğrenmek istediğini dile getirmiştir.

“Burada herkes Kürtçe anlıyordu. Ama okulda Türkçeden dolayı çok zorluk çektim ama mücadele ettim, çabaladım.” (Salina, 24)

“(Türkçe bilmemek) büyük bir etki etti. İlk biraz hayatım daha çok renksizdi yani. İnsanlara yetişme... Kürtçe herkes bilmiyor. Sen diyordun Kürtçe biliyorlardı, (onları) anlıyorum ama cevap veremiyordum... [...] Üniversitede böyle oluyordu yani ilkin. Ondan sonra ben baktım herkes burada, ben öğrenmek zorundayım Türkçeyi. [...] (Staja da) dili daha iyi öğrenmek için başladım. Dile daha çok hâkim olmak istedim.” (Siti, 25)

“Şimdi çocuklar okula gidiyorlar, kitaplarına bakıyorum, matematik bakıyorum. Onların bir ihtiyacı olduğunda internete gidiyorum, Arapça bakıyorum. Ne ihtiyaçları varsa... Tek sıkıntım dil yani. Dilim olsa her şeyi yaparım.” (Behice, 36)

Katılımcılardan bazıları Türkçeyi veya Kürtçeyi Diyarbakır'a geldikten sonra öğrendiklerini dile getirmektedir. Dili öğrenme yöntemlerinin ise farklılaştığı dikkat çekmektedir. Görüşme gerçekleştirilen kadınlardan bazıları dili kendilerinden önce gelen ve söz konusu dili bilen eşleri, akrabaları veya arkadaşları aracılığıyla öğrendiklerini belirtirken, bazıları da gözlem ve tekrar yolu ile öğrenmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların ise televizyon gibi iletişim araçları veya okul kitapları sayesinde Türkçe diline ilişkin becerilerini geliştirdikleri görülmektedir.

“Benim görümcem Kürtçe hiç bilmez. Hiç bilmiyor daha doğrusu. Mesela geliyordun el işaret, hareketleri. Tuz bana gösteriyordu. El hareketleri diyordum nedir yani ona. O da bana diyordu bu tuz, bu su, ondan sonra tuhafiyede, televizyonda, kaynanam yardım etti bana, eşim... Böyle yani eşim benim yanımda oturuyordu çocuk gibi bana öğretiyordu, ders veriyordu.” (Avşin, 23)

“Konuşmayı televizyondan öğrendim, dizilerden. Onlara bir de haberlere... Bir de (Suriye'deyken) Reha Muhtar çok seyrediyordum. Şarkıcılardan bile öğreniyordum ama manasını bilmiyordum. Buraya geldiğim zaman bilmediğim şeyleri de öğrendim zaten. Daha önceden de Türk dilini çok seviyordum.” (Dilşah, 33)

“Ben Türkçeyi, üniversiteden de ziyade eşim, eşimin arkadaş ortamında öğrendim. Bir de bizim hukukta... Üniversite de avantaj oldu. Bizim kitaplar biraz kalın. Sen yılda bin sayfa okuduktan sonra kesinlikle bir dilin ne kadar da zor olsa öğrenir(sin) yani.” (Siti, 25)

Diyarbakır’da bulunan Suriyeli kadınların dil öğrenme araçlarından biri Türkçe dil kurslarıdır. Bu kursların bir kısmı geçici eğitim merkezlerinde ve üniversitede verilmekte, bir kısmı da STK’lar tarafından organize edilmektedir. Katılımcılardan bazıları imkânları dâhilinde bu kurslarla birlikte internet üzerinden de dil becerilerini geliştirmek için çalıştıklarını ifade etmiştir.

“Üniversitede bir kurs açıldı. 1-2 ay. Ben internetten, YouTube'dan, oralardan... İnternetten Google'dan, hocalar var gruplar var.” (Bejan, 35)

“Kendimizi hazırlayıp okula gidiyoruz. O da okul değil, kadınlar var. Türkçe dersi veriyorlar kadınlara. Kadınlar var gidiyorduk Türkçe dersi alıyorduk. [...] Dün bitti. Devam edeceğiz. Birkaç ay sonra tekrar açılacak tekrar gideceğiz.” (Gülbin, 20)

Katılımcıların dil becerisine ilişkin tüm deneyimleri aslında dilin, hedef ülkedeki sosyal uyumun sağlanması noktasında ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Wang vd. de dil becerisinin iş yerindeki iletişimi kolaylaştırması ve ekonomik kazancın belirleyicilerinden biri olması sebebi ile bireylerin ekonomik sermayelerine dâhil edilebileceğini ifade etmiştir (2018: 79). Bir sonraki bölümde kültürleşme çerçevesinde detaylı olarak anlatılacak olan sosyal uyumun sağlanması noktasında özellikle insan onuruna yaraşır işlere erişim ve bireylerin niteliklerine göre istihdam edilmeleri gibi konularda dil becerisinin önemi büyüktür.

Bu bölümde katılımcıların Diyarbakır ilindeki çalışma koşulları, ücret düzeyleri, eşlerinin ve çevrelerindeki diğer kişilerin kadınların çalışmasına ilişkin tutumlarında yaşanan değişiklik ve dil becerisinin Suriyeli göçmen kadınların sosyal ve ekonomik yaşantılarına etkisi, katılımcıların ifadeleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bir sonraki bölümde çalışmanın özgün bulgularından biri olan kuşaklar arası çalışma düşüncesinin değişimi, kadınların gelecek beklentileri ve ekonomik koşullara ilişkin düşünceleri ele alınacaktır.

3.5.3. Kuşaklar Arası Çalışma Düşüncesinin Değişimi

Göç süreci ve yeni bir ülkede yaşam kurma çabası, birinci kuşak göçmenleri etkilediği kadar bir sonraki neslin yaşamını da etkilemekte ve bir önceki neslin yaşamından da izler barındırmaktadır. Yapılan araştırmalar özellikle birinci ve ikinci kuşak göçmenlerin çalışma davranışları arasında belirgin farklılıkların olduğunu göstermektedir (Bauer ve Ripphan: 2004; Heath, Rotheron ve Kilpi: 2008; Kaushal: 2014).

Çoklu kuşak teorisine göre farklı kuşaklarda yetişen kişilerin yaşamlarına ilişkin beklentileri, istekleri ve tutumları değişiklik göstermektedir (Aktaran Atılğan, 2019: 3). Kuşaklar arasında gözlemlenebilecek bu değişiklikler sosyal yaşamı olduğu kadar kişilerin çalışma yaşamlarını da etkilemektedir. Nadim, çalışmasında ikinci kuşak kadınların kendilerini, annelerinin aksine ev içi rollerde kendilerini geri planda tuttuğunu ve ailelerini önemsediklerini göstermek adına iş yaşamından veya bir işte çalışma isteğinden vazgeçme eğilimi göstermediklerini ifade etmektedir (2014: 507). Benzer bir şekilde Merz vd. de yaptıkları araştırmada birinci kuşak göçmenlerin, ikinci kuşağa kıyasla aile birliğine ve dayanışmasına görece daha fazla önem verdiğini belirtmiştir (2009: 297). Diğer bir yandan bakıldığında birinci kuşak göçmenlerin işgücü piyasasına dâhil olma noktasında, dil becerisi ile bağlantılı sorunlarının ikinci kuşak göçmenlere kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir (Heath, Rotheron ve Kilpi, 2008: 222).

Çalışma kapsamında birinci kuşak göçmenlerin (katılımcıların) tüm çocukları doğum yerlerinden bağımsız olarak ikinci kuşak göçmenler olarak kabul edilmektedir. Alan çalışması sırasında ikinci kuşak göçmenlerin çalışma yaşamlarına ilişkin veri toplanmamış, birinci kuşak Suriyeli göçmenler olan katılımcıların, kız çocukları ile ilgili gelecek hayalleri değerlendirmiştir. Tanımlamaya ilişkin karmaşıklığın ortadan kalkması adına bölüm içerisinde kullanılan ifadeler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Tablo 3.7.).

Tablo 3-7. Kuşak Tanımlarının Araştırma İçerisindeki Karşılıkları

Birinci kuşak Suriyeli kadınlar ↓	İkinci kuşak Suriyeli kadınlar ↓	Üçüncü kuşak Suriyeli kadınlar ↓
Katılımcıların anneleri (teyzeleri, halaları)	Katılımcılar ↓	Katılımcıların kız çocukları ↓
-	Birinci kuşak göçmen kadınlar	İkinci kuşak göçmen kadınlar

Kız çocuklarının çalışma davranışı, katılımcıların sosyal ve ekonomik yaşantıları ile kültürel aktarımından etkilenmektedir. Bu aktarım kadar önemli olan bir diğer unsur da katılımcıların menşe ülke içerisinde yaşadıkları çalışma kültürüdür. Görüşülen kadınların anneleri de menşe ülkedeki çalışma kültürünün bir parçası olarak görülmektedir.

Elbette kuşaklar arası çalışma düşüncesinin aktarımını etkileyen tek faktör kadınların çalışma durumları değildir. Eğitim seviyesi de kuşaklar arası çalışma davranışını etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynlerin eğitim seviyeleri çocuklarının yaşantılarını birçok yönden etkilemektedir. Bu etkilerden en görünür olanı, hane geliri ile bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Yapılan birçok araştırma göstermiştir ki ebeveynlerin eğitim seviyeleri yükseldikçe çalıştıkları işlerin niteliği değişmekte ve kazandıkları ücretler yükselmektedir (Bauer ve Ripphan, 2004: 1). Hane gelirinin artması ile de ebeveynler çocuklarını daha iyi koşullarda yetiştirebilmek üzere daha fazla kaynağa sahip olmaktadır. Diğer yandan ebeveynlerin eğitim seviyelerinin yüksek olduğu durumlarda çocukların erken yaşta evlilik yapma ve çocuk doğurma oranlarının da düştüğü görülmektedir (Kaushal, 2014: 70).

Alan çalışması sırasında katılımcılara annelerinin (teyzelerinin veya halalarının) Suriye'deki çalışma durumları ile kendileri ve kız çocukları için gelecek beklentilerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar karşılaştırmalı olarak *Tablo 3.8.*'de yer almaktadır. Tabloya ilişkin önemli bir unsur da katılımcıların hem Suriye'deki hem de

Türkiye’deki çalışma durumlarının ele alınmasıdır. Bu sayede zorunlu göçün ikinci kuşak kadınların çalışmasına ilişkin düşünceler üzerinde yarattığı etki de görülebilmektedir.

Katılımcıların tamamına yakınının kendilerinden önceki nesil olan annelerinin (ya da teyzelerinin, halalarının); ücretli veya ücretsiz fark etmeksizin, bir üretim sürecine dâhil oldukları görülmektedir. Bununla birlikte ücretsiz aile işçiliğinin birinci nesil göçmen kadınlar (katılımcılar) arasında oldukça yaygın olduğu görülmektedir.

Birinci kuşak Suriyeli kadınların görece nitelikli işler yapması durumunda, katılımcıların eğitim seviyelerinin yükseldiği ve her ikisi ile bağlantılı olarak da çalıştıkları işlerin niteliklerinin arttığı görülmektedir. Katılımcılardan Bejan, Leyla ve Siti annelerinin Suriye’deyken sırasıyla terzilik, temizlik işçiliği ve öğretmenlik yaptığını dile getirmiştir. Bu kadınlardan Bejan ve Siti’nin üniversite mezunu olduğu, Leyla’nın ise savaş sebebi ile üniversite eğitimini tamamlayamadan göç ettiği anlaşılmaktadır. Üniversite eğitimini tamamlayan Bejan ve Siti, Suriye’deki görece nitelikli eğitimleri sayesinde Diyarbakır’da da görece nitelikli işler yapabilmektedir. Dahası her iki katılımcı da ekonomik koşulların iyileşmesi durumunda Diyarbakır’da çalışmaya devam etmek istediklerini ve kendi kız çocuklarının da gelecekte eğitimlerini tamamlayıp kendi istedikleri işlerde çalışma yaşamına dâhil olmalarını dilemektedir. Bu katılımcılar için çalışma davranışının kuşaklar arasında aktarıldığı ve katılımcıların, kız çocuklarının çalışma hayatına katılımlarına ilişkin fikirlerinin de bu doğrultuda şekillendiği söylenebilir.

Bir önceki kuşağın eğitim seviyesi ve yaptığı işlerin niteliği ile bir sonraki kuşağın eğitim seviyesi ve yaptığı işlerin niteliği arasında doğru orantılı bir ilişki görüşmüştür. Ancak diğer yandan çalışmaya ilişkin düşünceler yalnızca eğitim seviyesi ve yapılan işlerin niteliğinden etkilenmemektedir. Özellikle zorunlu göç ve yerinden edilme sebebi ile katılımcıların Diyarbakır’da eğitim seviyeleri ve niteliklerine uygun işlerde çalışmadıkları

görülmektedir. Bu durumda dahi katılımcılardan Salina, Behice, Rüveyda ve Sharon'un ücretli bir işte çalışmaya ilişkin fikirleri olumludur ve ekonomik koşulların iyileşmesi durumunda da çalışma istekleri değişikliğe uğramamaktadır

Söz konusu katılımcılar aynı zamanda kız çocuklarının eğitimlerini tamamlamalarını ve her koşulda çalışma hayatına dâhil olmalarını istemektedir. Salina'nın, Behice'nin, Rüveyda'nın ve Sharon'un annelerinin (teyzelerinin veya halalarının) ise Suriye'deyken ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı veya hiç çalışmadığı görülmektedir. Bu durumda da hanelerin refah düzeyinin çalışma davranışına etki ettiğini söylenebilir. Her dört katılımcının da Suriye'de yaşadıkları hanelerde ekonomik sıkıntılar ile görece daha az mücadele ettikleri ve bu sayede yine yüksek bir eğitim seviyesine ulaşabildikleri görülmektedir. Ekonomik refahla birlikte yükselen eğitim seviyesi katılımcıları, kadınların çalışmasına ilişkin olumlu düşüncelere sahip olmaları noktasında etkilemiştir.

Son olarak hem birinci kuşak Suriyeli kadınların hem de birinci kuşak göçmenler olan Suriyeli katılımcıların ücretsiz aile işçisi veya tarım işçisi olarak çalıştığı ya da anneleri ücretsiz aile işçisi olarak çalışırken katılımcıların hizmet sektöründe görece niteliksiz ve düzensiz işlerde işgücüne katıldıkları durumda da çalışma davranışının ve kız çocuklarının geleceğine ilişkin düşüncelerin, iş koşullarından etkilendiği görülmektedir. Katılımcılardan Seran, Gülbin, Feriha ve Sabiha söz konusu işlerin ağırlıklı olarak fiziksel yıpranma payının yüksek olduğundan yakınmakta, hatta kimi zaman bu işler sebebi ile sağlık sorunları yaşadıklarını ifade etmektedir. Bu kişilerin, ekonomik koşullarının iyileşmesi durumunda çalışmaya devam etmek istemeyişleri de ağırlıklı olarak şimdiye kadar çalıştıkları işlerin görece ağır çalışma koşullarına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede katılımcılara ikinci kuşak göçmenler olan kız çocukları için gelecek hayalleri sorulduğunda, eğitim hayatlarını tamamladıktan sonra genel itibarıyla devlet memurluğu gibi görece yüksek nitelikli, güvenceli ve toplum tarafından itibar gören mesleklere sahip olmalarını istedikleri görülmektedir.

Tablo 3-8. Kuşaklar Arası Çalışma Davranışının ve Düşüncesinin Değişimine İlişkin Temel Veriler

Katılımcılar	Annelerinin Suriye’de çalışma durumu	Katılımcıların Suriye’de çalışma durumu	Katılımcıların Türkiye’de çalışma durumu	Katılımcıların Türkiye’de ekonomik koşulların iyileşmesi durumunda çalışma istekleri	Kendi ifadeleri ile katılımcıların kız çocuklarına ilişkin gelecek beklentileri
Avşin	Ücretsiz aile işçisi	Çalışmış/ Tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi	Çalışıyor/ Kuaför	Çalışmam	Devlet memuru olsun
Nergis	Çalışmamış	Çalışmış/ Tarım işçisi	Çalışmıyor	Çalışmam	İstiyorsa çalışsın, kocası istemezse çalışmasın
Bejan	Terzi	Çalışmış/ Öğretmen	Çalışıyor/ STK’da tam zamanlı proje elemanı	Çalışırım	Çalışsın
Dilşah	Ücretsiz aile işçisi	Çalışmış/ Kuaför	Çalışıyor/ Kuaför	Çalışmam	Doktor olsun
Ayşe	Çalışmamış	Çalışmış/ Tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi	Çalışıyor/ Tarım işçisi	Çalışmam	Okusun
Seran	Tarım işçisi	Çalışmış/ Tarım işçisi	Çalışıyor/ Tarım işçisi	Çalışmam	Tarlada çalışmasın, öğretmen olsun
Behiye	Ev eksenli kendi hesabına çalışan	Çalışmış/ Tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi	Çalışıyor/ Tekstil işçisi	Çalışmam	İstedığı işi yapsın
Salina	Çalışmamış	Çalışmamış/ Eğitim hayatında	Çalışıyor/ STK’da tam zamanlı proje elemanı	Çalışırım	Doktor olsun
Firuze	Çalışmamış	Çalışmamış	Çalışıyor/ Oyun ablası	Çalışmam	Çalışsın
Gülbin	Ev eksenli kendi hesabına çalışan	Çalışmış/ Tarım işçisi-Parça başı iş	Çalışıyor/ Tarım işçisi-Parça başı iş	Çalışmam	Mühendis olsun
Rana	Ücretsiz aile işçisi	Çalışmış/ Öğretmen- Tarım işçisi	Çalışmıyor	Suriye’ye dönersem çalışırım	Suriye’de okusun ve orada evlensin
Feriha	Ücretsiz aile işçisi	Çalışmış/ Öğretmen-Tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi	Çalışmıyor/Terzilik yapmış	Çalışmam	Öğretmen veya hemşire olsun
Hüsne	Ücretsiz aile işçisi	Çalışmış/ Tarım işçisi	Çalışıyor/ Tarım işçisi	Çalışmam	Çalışmasın
Huriye	Ücretsiz aile işçisi	Çalışmış/ Tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi	Çalışıyor/ Terzi	Çalışmam	Doktora yapsın
Hatun	Ücretsiz aile işçisi	Çalışmış/ Tarım işçisi	Çalışıyor/ Apartman görevlisi	Çalışırım	İş varsa çalışsın, kısmetinde varsa evlensin
Sabiha	Tarım işçisi	Çalışmış/ Tarım işçisi-ücretsiz aile işçisi	Çalışıyor/ Parça başı iş	Çalışırım	Okusun, çalışsın, daha sonra da evlensin
Behice	Ücretsiz aile işçisi	Çalışmış/ Öğretmen	Çalışıyor/ Apartman görevlisi	Çalışırım	Çalışsın
Rüveyda	Ücretsiz aile işçisi	Çalışmamış/ Eğitim hayatında	Çalışıyor/ Öğretmen	Çalışırım	Okusun, çalışsın, daha sonra da evlensin
Sharon	Ücretsiz aile işçisi	Çalışmış/ Öğretmen-Market personeli	Çalışıyor/ Öğretmen	Çalışırım	Doktor veya mühendis olsun
Leyla	Hizmet sektöründe temizlik işçisi	Çalışmış/ Tarım işçisi-Stajyer	Çalışıyor/ Ev içi bakım emekçisi	Çalışmam	Çalışsın
Emine	Hizmet sektöründe temizlik işçisi	Çalışmış/ Tarım işçisi	Çalışıyor/ Ev içi bakım emekçisi	Çalışmam	Çalışıp ev sahibi olsun
Siti	Öğretmen	Çalışmamış/ Eğitim hayatında	Çalışıyor/ STK’da tam zamanlı resepsiyon görevlisi	Çalışırım	İstedığı işi yapsın

Tez kapsamında Diyarbakır ilinde görüşme gerçekleştirilen örneklemin 22 Suriyeli kadın ile sınırlı olması sebebi ile çalışmaya ilişkin davranış ve düşüncelerin kuşaklar arası değişimine ilişkin bulgular da sınırlıdır. Farklı örneklem büyüklükleri ve farklı katılımcılar ile bulguların değişiklik göstermesi mümkündür. Ancak göçün birçok faktörü içerisinde barındıran ve birçok faktörden de farklı düzeylerde etkilenen bir olgu olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Özellikle bu bölümde üzerinde durulan çalışmaya ilişkin davranış ve düşünce şekilleri, Türkiye'nin ve Suriye'nin çalışma kültüründen bağımsız değildir.

Katılımcıların Suriye'de bulundukları dönem için kadınların çalışmasına ilişkin düşüncelerine ve Suriye çalışma kültürüne ilişkin ifadelerine önceki bölümlerde yer verilmiştir. Kültürleşme literatürü ile uyumlu olarak Suriye'de çalışma deneyimine sahip olmayan ancak zorunlu göç sürecinden sonra çalışmak “mecburiyetinde” kalan katılımcılardan bazılarının, Diyarbakır'da kadının çalışma hayatına katılması noktasındaki fikirlerinin değiştiği görülmektedir. Katılımcıların özellikle çalışma kültürü konusunda, kültürleşme sürecini yaşadıkları ve Diyarbakır'daki çalışma kültürünü bazı yönlerden farklı bulmalarına rağmen, bu kültür ile etkileşime girdikleri görülmektedir. Suriye'deki hayatından söz ederken kadınların, ancak çocuklarına bakacak birinin olması durumunda çalışabileceklerini ifade eden Firuze, Diyarbakır'da kadınların çalışmalarını şu şekilde değerlendirmektedir:

“Onlar için iyidir. Kadınların çalışması bence iyidir. Kadın eğer yapabiliyorsa, çalışabiliyorsa güzel olur. [...]” (Firuze, 37)

Bununla birlikte katılımcılar uzun çalışma saatlerinin Diyarbakırlı kadınların omuzlarına fazladan yük bindirdiğini, Türkiye'deki koşullarda çalışan kadınların hem çocuk bakımı hem de ev içi işlere ayırabilecekleri vakitlerinin daraldığını, iş yüklerinin ise arttığını ifade etmektedir.

“Bazı kadınlar çok fazla çalışıyorlar. Dinlenmemiz lazım. Hem hafta içi hem hafta sonu çalışıyorlar. Ben hafta sonu çalışacağım bir iş istemezdim.” (Salina, 24)

“Ben onların açısından bazı zorluklar görüyorum yani. Ben çok kadın görüyorum eşleri onlara para vermiyor, bunu çok görüyorum. Hem görüyorum, hem de tanıyorum yani. Bazılarının eşleri hiç, belki günde bir milyon bile vermiyorlar onlara. [...] Bunlar okumamış olanlar. Ama okuyanlar, okumuş olanlar kendilerini kurtarıyorlar. Onlar eşitler. Eğer kadın okumuşsa onun için zor oluyor. Yani eşlerinin ellerine düşüyorlar. [...] Ama eğer kadın okumuşsa gidip çalışabilir yani. Kimse bir şey yapamaz yani. Ben görüyorum okumuşlar mesela ev işlerinde, o bu bardağı yıkıyorsa eşi de öbür bardağı yıkıyor. Ama okumamış çok kadın gördüm burada, o zordur.” (Bejan, 35)

Alan çalışması sırasında görüşme gerçekleştirilen bazı katılımcıların ise Diyarbakır’da geçim sıkıntısının Suriye’ye kıyasla görece daha yüksek düzeyde olduğunu, bu sebeple de Diyarbakırlı kadınların hayatlarının zor olduğunu ifade ettikleri görülmektedir.

“Burada mesela durumları çok zor. Yani evde iki, üç kişi çalışmazsa durumları çok zor olur. Çünkü her şey pahalı. Suriye’de daha ucuzdu. Elektrik falan... Burada yani mecburen çalışacaklar.” (Sharon, 32)

Katılımcıların Diyarbakır’daki çalışma kültürüne ilişkin fikirleri ana hatları ile kadınların uzun ve yorucu işgünleri geçirmeleri, ardından da ev içi işler ve çocuk bakımı ile ilgilenmek durumunda kalmaları sebebi ile zor ve meşakkatli hayatlara sahip oldukları yönündedir. Bu koşullarda özellikle adil entegrasyon için gerekli olduğu söylenen özgüven, saygı ve toplumsal itibar duygularına erişilmesi oldukça güçtür. Katılımcıların Diyarbakırlı kadınlar üzerinden yaptıkları değerlendirmeler, şu an içerisinde bulundukları ve gelecekte kız çocuklarının içinde bulunması muhtemel olan çalışma koşullarını da özetlemektedir. Diğer yandan da birinci kuşak Suriyeli kadınların çalışma kültürüne ve kadınların çalışmasına ilişkin aktarımları da katılımcıların düşünce ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Çoğunlukla geleneksel toplumsal cinsiyet normları üzerinden gerçekleştirilen kuşaklar arası kültür aktarımının, kültürleşme sürecinde değişmesi mümkündür. Bu değişim, katılımcıların kızları için hayal ettiği çalışma yaşamını da biçimlendirmektedir. Bu nedenle adil entegrasyonun söz konusu olduğu, göçmen

kadınların sözü edilen üç duyguya da erişebildiği, çok kültürlü ideal bir düzende çalışma yaşamına ilişkin fikirlerinin de görece daha olumlu olacağı düşünülmektedir.

Tüm bunların ötesinde, katılımcıların kültürleşme sürecinin başında oldukları düşünüldüğünde ve kadınların çalışma hayatına katılımları üzerine düşüncelerinin yeni yeni şekillendiği göz önünde bulundurulduğunda, bu konudaki tartışmaların kız çocuklarının çalışma yaşamına katılımları açısından umut vaat edici olduğu söylenebilir. Öyle ki kültürleşme sürecinin, adil entegrasyondan uzak değerlendirilebileceği şu aşamada dahi katılımcıların büyük bir bölümü kız çocuklarının eğitimlerini tamamlamaları ve çalışma hayatına katılmaları noktasında olumlu düşüncelere sahiptir.

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın özgün bulguları arasında yer alan çalışma davranışının ve çalışmaya ilişkin düşüncelerin değişim yönü ve kültürleşme süreci ile Türkiye çalışma kültürünün bu değişim üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu değerlendirilmiştir. Bir sonraki bölümde ise katılımcıların Suriye'ye geri dönme veya üçüncü bir ülkeye göç etme istekleri kendi ifadeleri doğrultusunda ve vatandaşlık ile geçici koruma kimliğine ilişkin bulgular ile birlikte ele alınacaktır.

3.5.4. Suriye'ye Geri Dönüş veya Üçüncü Bir Ülkeye Göç: Gelecek

Menşe ülkesi Suriye olan zorunlu göç hareketliliğinin başlangıcından itibaren, göçmenlerin ulaştıkları ülkelerde geçici olarak kalacakları ve ülkelerine geri dönecekleri öngörülmüştür (Gülyaşar, 2017: 688). Ancak savaş hem düşünülen uzun sürmüş hem de ülke içerisindeki yıkıcı etkileri oldukça büyük olmuştur. Bu da Suriyeli göçmenlerin, hedef ülkelerde kalıcı olma isteklerini artırmıştır. Erdoğan, Suriyeli göçmenlerin ülkelerine dönme ihtimallerinin her geçen gün daha az geri dönmek istediklerini ifade etmiştir (2020: 145).

AFAD'ın 2013 yılı raporuna göre kamp dışında yaşayan Suriyeli göçmenlerin %7,7'sinin, kampta yaşayan Suriyeli göçmenlerin ise %4,6'sının Suriye'ye hiçbir zaman geri dönmek istemediklerini ve yine kamp dışında yaşayanların %55,9'unun kampta yaşayanların ise %63,4'ünün Suriye'deki karışıklıklar düzeldiğinde Suriye'ye geri dönmek istedikleri belirtilmiştir. Bununla birlikte rapora göre kamp dışında yaşayan Suriyeli göçmenlerin %55,1'i, kamp içinde yaşayanların ise %55,9'u Suriye'ye dönerlerse barınacak bir yerlerinin olmadığını ifade etmiştir. Yine raporda göçmenlerin Suriye'ye dönmeleri durumunda iş bulma ihtimallerine ilişkin fikirleri değerlendirilmiş ve kamp dışındaki Suriyeli göçmenlerin %62'sinin, kamp içindeki Suriyeli göçmenlerin ise %57,5'inin iş bulamayacaklarını düşündüğü belirtilmiştir (2013: 55).

Söz konusu bilgiler ışığında katılımcıların Suriye'ye geri dönüşleri değerlendirildiğinde literatür ile uyumlu bulgulara ulaşılmaktadır. Özellikle yaşam alanlarının tahrip olduğunu, geri dönmeleri durumunda barınacak bir yerlerinin olmadığını ve dönmeleri durumunda iş imkânlarının kısıtlı olacağını ifade eden katılımcılar Suriye'ye geri dönmek istemediklerini dile getirmektedir. Katılımcılardan bazıları kısa süreli olarak Suriye'ye gidip geldiklerini ve oradaki koşulların artık eskisi gibi olmadığını fark ettiklerini, bu sebeple de geri dönmek istemediklerini söylemektedir.

“Hayır artık istemiyorum. Gidip gördüğümde beri istemiyorum dönmeyi. Buradan ayrılmak istemiyorum. Ne oraya ne de öbür tarafa gitmek istiyorum. Allah Teâlâ bana burada öldürürse... Mesela eşimin işini öldürürse, çocuklarımı... Oğlum askere gidecek, askerliği sağ salim bitirirse, kızım okulunu bitirirse, işim yolunda giderse, çok şükür yeter.” (Firuze, 37)

“Şimdi Suriye cennet olsa gitmem geri. Hayır, gitmem. Alıştım buraya. Kürtler var, bizden anlıyorlar biz onlardan anlıyoruz.” (Nergis, 26)

Görüşme gerçekleştirilen Suriyeli göçmen kadınlardan bazıları da savaşın, psikolojileri üzerinde büyük bir etki yarattığını, geri dönmekten ve aynı şeyleri yaşama ihtimalinden korktuklarını dile getirmektedir.

“Suriye'den korkuyorum. Korktum. Ben çok korktum. Yani 5,5 sene oldu geldim ama hiç

gitmedim, hiç. Cesaret edemiyorum ha cesaret edemiyorum. Psikolojik şey olmuş, korktum. Çok şey gördüm diye, çok gördüm. Korkulacak şeyleri çok gördüm.” (Bejan, 35).

“Suriye’yi çok seviyorum ama korkuyoruz ha. Korkuyoruz ha. İstiyoruz gidelim ama korkudan gidemiyoruz.” (Gülbin, 20)

Katılımcıların büyük bir kısmı ise Suriye’deki savaşın bitmesi ve normal yaşantılarına dönme imkânı bulmaları durumunda geri dönmek istediklerini belirtmiştir.

“Yüreğimizde bir ateş var, umudumuz var Allah’tan yana. Eskisi gibi olması için evimize, memleketimize dönmek için. [...] Dönmek istiyoruz yani. (Ağlıyor)” (Behice, 36)

“[...] Yani evimiz orada. Sanki bir çocuğum arkamda kalmış gibi hissediyorum. Hep orayı özleyorum zaten. Hani durum iyileşirse (Suriye’de), mesela her şey değişirse giderim. Durumlarım burada (Diyarbakır’da) iyi olmazsa yine giderim. [...]” (Dilşah, 33)

Alan çalışması sırasında görüşülen Suriyeli göçmen kadınlara Türkiye ve Suriye dışındaki üçüncü bir ülkeye gitme istekleri de sorulmuştur. Katılımcılardan bazıları özellikle Avrupa’ya gitmek istediklerini dile getirmiştir. Avrupa’ya gitme isteğindeki en büyük etkenlerden biri de oradaki yaşantıya ilişkin öngörüler ve duyumlardır. Özellikle Avrupa ülkelerine gitmek istediğini ifade eden katılımcıların; oradaki yaşantının, çalışma şartlarının ve sosyal imkânların Türkiye’den ve Suriye’den daha iyi olduğunu düşündükleri görülmektedir.

“Aslını istersen biz istiyoruz ki gitseydik yurt dışına. Yani Almanya’nın o taraflara. Orası buradan iyidir. [...] Avrupa’ya. Orası bize çıksaydı... Ben de çocuklarım da hepimiz istiyoruz. Yurt dışına gitmek istiyoruz. [...] Yani diyorlar buradan sıkılmışız. Burası da kalmadı bizim için, bitiyor. Her şey pahalanmış, dışarı çıksan (yurtdışına) maaşları var, okula gidiyorlar, maaş alıyorlar, evleri ücretsiz veriyorlar onlara... Burada sen aç da olsan tok da olsan diyorlar evin kirası, elektrik parası, su parası. Orası öyle değil.” (Hatun, 44)

Ancak katılımcıların çoğu herhangi başka bir ülkeye gitmek istemediklerini belirtmekte; bu düşüncelerini ise Türkiye’de kültürel ve dini yakınlıkları dolayısıyla eriştikleri yaşam koşullarını üçüncü bir ülkede özellikle çocukları için sağlayamayacakları üzerinden açıklamaktadır.

“Başından beri söylüyorum ben Türkiye’yi çok seviyorum. [...] Hem Avrupa’ya benziyor hem de adetlerimiz aynıdır. Anne, babaya saygı var. Çocukların elinin altından gitmiyorlar. Bunlar güzel şeyler. Hem güzel bir millet hem Suriye’ye yakın. İnsan bilmiyor ne olacağını, bir şey olursa gidebilirsin. Hem ailen bazen yanına geliyor. Ben uzağa gitmek istemiyorum. Bize çıktı yani

biz rahatlıkla çıkabilirdik yani. Kız kardeşim, erkek kardeşim hepsi gittiler. Ama yani ben sevmiyorum.” (Bejan, 35)

Katılımcıların bir bölümü de üçüncü bir ülkeye gitme ihtimallerini Türkiye’deki ve Avrupa’daki imkânlar üzerinden değerlendirmekte, Türkiye’de vatandaşlık almaları durumunda Avrupa’ya gitmeyi tercih etmeyeceklerini dile getirmektedir.

“Fırsat olsa... Bilmiyorum. Bazen eşim olmaz diyor. Memleket bir tanedir. Çocuklar için söylüyor. Mesela biz Müslümanız yani. Bazen böyle düşünüyoruz. Ama bir fırsat olsa biz de istiyoruz. Yani burada da çocuklarımız gidiyor ya okula, oradakilerle konuşuyoruz bazen diyorlar kızımız okulu bitirdi, kendine böyle bir yer açtı, böyle bir iş açtı. Yani bilmiyorum, burada da öyle olacak mı olmayacak mı? Bilmiyorum, bir fırsat olsa insan gitse tabi, ama çocukları tehlikeye atarak değil. O da zor. O zamanlar yol açıldı, insanlar sudan gittiler. Bize de çoğu kişi gidin dedi, biz dedik hayır. Biz bunu çocuklarımıza yapamayız, onları suya atamayız. Ama kimlik verseler burada Avrupa istemiyorum. Kimliğim olsa burası, orası aynı bize. Ama bu ülkenin sınırır. Kimliğim olsa istediğim zaman giderim akrabalarımı, kendi insanlarımı görürüm. Ama kimlik yoksa burasıyla orası aynı, kimlik varsa burası oradan iyi.” (Behice, 36)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere vatandaşlık, Türkiye’de kalma noktasında önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde geçici koruma kimliğinin işlevi ve görüşme gerçekleştirilen Suriyeli göçmen kadınların vatandaşlık almayı isteme nedenlerine değinilecektir.

3.5.4.1. Misafir Mi, Yabancı Mı, Yurttaş Mı?

Türkiye’de bulunan Suriyeli göçmenlerin hukuksal statülerine kuramsal çerçeve bölümünde ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Ancak özellikle katılımcıların geçici koruma kimliğine hangi noktalarda ihtiyaç duydukları ve vatandaşlık alma istekleri üzerinden de bir değerlendirme yapılması gereklidir. Öyle ki, katılımcılardan bir kısmının vatandaşlık yolu ile kayıtlı olarak çalışma hayatına katıldığı, bir kısmının ise geçici koruma kimliği ile işgücü piyasasına kayıt dışı olarak dâhil olduğu görülmektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere Türk Vatandaşlık Kanunu’na göre kişiler doğumla veya soy bağının kanıtlanması yolu ile vatandaşlık hakkına sahip olabilmekte, doğum

sonrasındaki süreçte ise yetkili makam kararı ile istisnai olarak, yeniden ve evlenme yolu ile vatandaşlık alabilmektedir (Çelik, 2017: 362). Alan çalışması sırasında görüşme gerçekleştirilen Suriyeli göçmen kadınlardan bazılarının da özellikle istisnai olarak, evlilik yolu ile ve soy bağının kanıtlanması yolu ile Türkiye vatandaşlığı aldıkları görülmektedir.

“Üç, üç sene dolması lazım evlendikten sonra. Ben hakkımı yeni doldurdum. Doldurduğum için benim kağıtlarım Suriye'den gelmiş, gidip başvuru yapacağım. [...]” (Avşin, 23)

“[...] Aslen Mardinliyim. Mahkemeden aldım. Kocama da istisna vatandaşlık geldi. [...] Biliyorsun, okur-yazarlara istisna vatandaşlık yaptılar. Hepsine değil, ama ona geldi. Benimki de mahkemeden. Aslım köküm Mardin'dir.” (Bejan, 35)

Katılımcılar geçici koruma kimliğine sahip olmak ile vatandaşlık almak arasında ciddi farklılıkların olduğunu ve bu farklılıkların özellikle çalışma yaşamları üzerinde önemli etkiler yarattığını belirtmektedir. Katılımcıların ifadelerinden, işverenlerin genellikle geçici koruma altındaki Suriyelileri kayıtlı olarak istihdam etmek istememeleri sebebi ile vatandaşlığın; sigortalı, görece yüksek ücretli ve düzenli işlere sahip olma noktasında bir anahtar olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

“Ben mesela vatandaşlığım gelse özel anasınıfına gidip çalışmak istiyorum. Belgem açık öğretim belgesidir, burada da açık öğretimin denkliği olmuyor. Yani belki, belki sonra olur ama şimdi olmuyor. Vatandaşlığım olsa belki anasınıfına gidip çalışırım.” (Rüveyda, 39)

“Mesela Kur'an kursuna gidiyordum diyorlardı ki vatandaş olman gerekiyor. Arapça dersi vermek için vatandaş olmam gerekiyordu. Şimdi(vatandaşlık aldıktan sonra) daha kolay oldu. Hatta vatandaş değilken maaşın daha az oluyor.” (Sharon, 32)

Geçici koruma kimliğine sahip katılımcıların büyük bölümü Türkiye'ye ulaştıkları ilk bir ay içerisinde geçici koruma kimliklerini İl Emniyet Müdürlüklerine veya İl Göç İdaresi Müdürlüklerine başvuru yolu ile çıkardıklarını ifade etmiştir. Katılımcılar geçici koruma kimliğine Türkiye'deki hayatlarının birçok alanında ihtiyaç duyduklarını veya kendilerinden önce Türkiye'ye gelen tanıdıkları/akrabaları tarafından kimlik çıkarmak üzere yönlendirildiklerini dile getirmektedir.

“(Türkiye’ye) geldiğimiz gibi kimlik verdiler bize. Devlet dairesine gittik, kimlik yerine. Kimliklerimizi hazırladılar bizim için. [...] Yani kaç gün, belki on gün bile olmamıştı gittik hazırladılar kimliğimizi. [...] Suriyeli bir komşumuz geldi dedi gidin şurada yapıyorlar. Gittik kendimizinkini, çocuklarımızinkini yaptırдық, kumaminkini...” (Behiye, 40)

“Kimliksiz mesela polis sizi durduruyordu, eşim işe gidiyordu. Diyorlardı kimliksiz olmaz. Hastane kimliksiz olmaz, ilaç kimliksiz vermiyorlar. Çocuklarım küçüktü hastalanıyorlardı. Kimliksiz zahmetliydi yani. Şimdi hasta olsalar götürsem sağlık ocağına, hastaneye kimliksiz kayıt yapmıyorlar. [...]” (Feriha, 28)

Geçici koruma kimliği ile veya vatandaşlık alarak Türkiye’de yaşamak dışında öğrencilik yolu ile oturma izni almak da katılımcıların üçüncü bir seçeneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak vatandaşlık hakkı kazanmadan önceki dönemde öğrenci oturma izni dâhilinde Türkiye’de yaşadığını belirten Siti, oturma izninin de vatandaşlığa kıyasla birçok açıdan dezavantajlı olduğunu belirtmektedir.

“[...] Oturma iznim vardı. Öğrenci oturma izni. [...] Hiç çıkartmadım mülteci kimliğini. [...] Mesela ben de vatandaşlıktan önce çok sorun yaşadım hastaneler için. Yani öğrenciye oturma izni veriyorlar ama hiç sağlık sigortası yapmıyorlar. Yani sağlık sigortası yaptım ben, 2000 TL de ödedim ama kadın doğum kapsamına girmiyormuş, dış girmiyormuş. Çok değişti. Cildiye girmiyor. Ne sigortası... [...] oturma izni için uğraşacaksan seni gidip, git pasaportunla giriş yaptır diyor. E Suriye’de problem var zaten. Kilis’e gidip kapıdan çıkıp yine geri gelmek... Ondan sonra vize çıktı... [...] Baya konsolosa İstanbul’a git mesela 1000 dolar ver. Konsolostan şey için, pasaportu değiştirmek... Ya da sıra için mesela 1000 TL verilecek sıra almak için. Yani baya masraf, ücret. Çok fark etti vatandaşlıkla oturma izni arasında çok büyük fark var. [...] Bu işe giremezdim vatandaşlık olmasaydı. Hiçbir iş de yapamıyorsun vatandaşlık olmayınca. Mesela şimdi Suriye’ye gitmek de daha kolay. Oturma olunca daha problemlidir. Yani her açıdan daha iyidir vatandaşlık.” (Siti, 25)

3.5.4.2. Diyarbakır’daki Suriyeli Göçmen Nüfusunda Yaşanan

Değişim

Diyarbakır ilinde kayıtlı bulunan geçici koruma altındaki Suriyeli kişi sayısı GİGM’nin 2021 yılı verilerine göre 23.750’dir.⁴⁰ Bu sayı ile Diyarbakır, Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeli kişileri bulundurma durumuna göre, 81 il arasında 26.

⁴⁰ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Geçici Koruma İstatistikleri <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Son Erişim Tarihi: 28.04.2021

sırada yer almaktadır. Ancak alan araştırması sırasında DVİGİM ile yapılan görüşmeler sırasında, bu sayının 2019 yılının yaz döneminde 30 bini aştığı belirtilmiştir.

Özellikle 2020 yılında yaşanan COVID-19 pandemisinin etkisi ile Suriyelilerin bir kısmının iş imkânının görece fazla olduğu illere göç ettiğini, bir kısmının ise ülkelerine geri dönme kararı aldığı düşünülebilir. Gamlen, 2020 yılında yayınlanan IOM raporunda; pandemiden, pandemi sonrası dünya genelinde birçok ülkenin uyguladığı seyahat sınırlamasından, şehirlerde veya ülke genelinde ilan edilen karantina süreçlerinden en çok etkilenen kesimlerden birinin de göçmenler olduğunun altını çizmiştir. Raporda bu sınırlamaların sağlık hizmetlerine erişimde karşılaşılan engellerin, iş imkânlarının daralmasının ve en genel itibarı ile göçmenlerin insan onuruna yaraşır yaşam şansını kaybetmelerinin geri dönüşlerini tetiklediği ifade edilmiştir (Gamlen, 2020: 9). Shekar ve Mansoor da Hindistan'da çalışan mevsimlik işçilerin büyük bölümünün pandemi sonrasında işsiz kalmaları neticesinde yurtlarına döndüklerini belirtmiştir (2020: 6).

Amerika'nın Sesi (Voice of America) isimli medya kuruluşunun, Diyarbakır'da yaşayan Suriyeli iki genç erkek ile gerçekleştirdiği röportajda, habere konu olan kişilerin COVID-19 pandemisi sebebi ile işlerini kaybettiğini ifade edilmektedir. Röportaj yapılan Suriyeli erkeklerden biri, hayatını sürdürmek üzere gelir elde edebileceği bir iş bulamaması veya Suriye'deki ailesinden maddi destek alamaması durumunda Suriye'ye geri dönmek zorunda kalacağını belirtmektedir.⁴¹ Başka bir haber kaynağının gerçekleştirdiği röportajda ise Diyarbakır'da eğitim veya beceri geliştirme programları kapsamında terzilik gibi işlerde çalışan Suriyeli kadınlardan bazılarının, pandemi sebebi

⁴¹<https://www.amerikaninsesi.com/a/diyarbak%C4%B1r-daki-suriyeli-%C3%B6%C4%9Frencilerin-corona-vir%C3%BCs%C3%BC-s%C4%B1nav%C4%B1-/5376530.html> , Son Erişim Tarihi: 10.04.2021

ile ilgili programların kapatılması sonucunda işlerini kayb ettikleri aktarılmaktadır.⁴² Bu bağlamda, Diyarbakır’da yaşayan diğer Suriyeli göçmenlerin bir bölümünün pandeminin özellikle işgücü piyasasında yarattığı yıkıcı etki dolayısıyla işsiz kalmaları sebebiyle ülkelerine dönmüş olmaları olasıdır.

Araştırma süreci boyunca GİGM’nin Türkiye’de bulunan Suriyelilerin, ilk 10 ile göre dağılımı tabloları takip edilmiştir. GİGM’nin Ekim 2019⁴³ ve Nisan 2021⁴⁴ tarihli tabloları karşılaştırıldığında geçici koruma altındaki Suriyelilerin bulunduğu ilk 10 ilin değişmediği, buna karşın İstanbul, Adana, Mersin, Bursa, İzmir ve Konya’daki Suriyeli göçmen sayılarının yükseldiği görülmektedir. Bu karşılaştırmadan hareketle pandemi döneminde Suriyeli göçmenlerin Türkiye içinde de görece gelişmiş ve iş imkânlarının yüksek olduğu illere göç etmiş olmaları dikkat çekmektedir (Tablo 3.9.).

Tablo 3.9. Türkiye’de Suriyeli Göçmen Sayısının En Yüksek Olduğu 10 İldeki Suriyeli Nüfusunda Yaşanan Değişim

Şehir	Ekim 2019 itibarıyla Suriyeli göçmen sayısı	Nisan 2021 itibarıyla Suriyeli göçmen sayısı	Yaşanan değişim
İstanbul	479 420	525 231	+ 45 811
Gaziantep	454 361	449 236	- 5 125
Hatay	439 963	435 968	- 3 995
Şanlıurfa	427 696	423 564	- 4 132
Adana	243 413	252 979	+ 9 566
Mersin	207 834	228 247	+ 20 413
Bursa	176 773	179 606	+ 2 833
İzmir	147 627	148 176	+ 549
Konya	111 399	119 382	+ 7 983
Kilis	116 252	105 956	- 10 296

Kaynak: GİGM Geçici Koruma İstatistikleri

⁴²<https://www.sivilsayfalar.org/2020/06/02/salgin-surecinde-diyarbakirda-multeci-olmak/> Son Erişim Tarihi: 10.04.2021

⁴³ Erdoğan, M. (2020), “Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi”, s. 27. <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-TR-04092020.pdf> Son Erişim Tarihi: 16.04.2021

⁴⁴Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Geçici Koruma İstatistikleri <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Son Erişim Tarihi: 16.04.2021

28 Şubat-1 Mart 2020 tarihleri arasında Edirne’de bulunan Pazarkule Sınır Kapısı’ndan Yunanistan’a geçişin serbest olduğuna dair duyulanlar, farklı illerden pek çok göçmenin hızla sınır bölgesine gitmesine sebep olmuştur. Diyarbakır’daki Suriyeli göçmen sayısında yaşanan düşüşün bir diğer sebebinin de bu geçişler (ya da geçiş beklentileri) olabileceği düşünülmektedir. Bu tarihler arasında Yunanistan’a geçmeyi başaran Suriyelilere ilişkin farklı sayılar telaffuz edilmektedir. TBMM’nin raporuna göre bu sayı 130.469 iken İçişleri Bakanı sayıyı 6 Mart itibarıyla 142.175 olarak açıklamıştır.⁴⁵ Çeşitli sivil toplum kuruluşları ise çok daha düşük sayılardan bahsetmektedir. Ancak genel olarak daha iyi şartlarda yaşama motivasyonu ile Avrupa’ya gitmek üzere sınıra giden ve sınırdan geçen Suriyeli göçmenlerin arasında Diyarbakır’dan gidenlerin olması da muhtemeldir.

Bununla birlikte saha çalışması tamamlandıktan ve COVID-19 pandemisi başladıktan sonra katılımcılardan Siti’nin, STK’daki işini kaybettiği öğrenilmiştir. Katılımcılar arasında görece en güvenceli işlerden birinde çalışan Siti’nin dahi işini kaybetmiş olması, pandeminin Suriyeli göçmen kadınların güvencesizlik düzeylerini derinleştirdiğini göstermektedir.

⁴⁵ <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/icisleri-bakani-suleyman-soylu-siniri-gecen-gocmen-sayisini-acikladi-1725493> Son Erişim Tarihi: 27 Aralık 2020

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Sonuç

2011 yılının Nisan ayından bu yana ülkelerindeki savaştan kaçarak Türkiye'ye gelmiş Suriyeli göçmenlerin sayısı GİGM'nin rakamlarına göre 3 milyon 638 bini aşmıştır. Türkiye de sınır komşusu olması dolayısıyla Suriye'deki çatışma ve kriz ortamından yoğun bir biçimde etkilenmiştir. İç savaşın yaşanmaya başladığı tarihten bu yana iki ülke arasındaki Türkiye hedefli göç hareketliliği devamlılık göstermiştir.

Göç hareketliliğinin başlarında özellikle sınır illerinde ikamet eden Suriyeli göçmenlerin büyük bir bölümünün, 2020 yılı itibarıyla Türkiye'nin farklı kentlerinde yaşadığı bilinmektedir. Bu kentlerin Suriye sınırına yakınlıkları ve ekonomik gelişmişlikleri göçmenler açısından tercih sebebi olabilirken; göçmenlerin sınıra görece uzak olan ve bölgenin büyük şehirlerinden birisi olmasına rağmen sınırlı iş imkânlarına sahip olan Diyarbakır iline gelme sebepleri ile buradaki yaşam ve çalışma koşulları merak uyandırmıştır.

Göç yazınında farklı göçmen gruplarının özgün deneyimleri kimi zaman göz ardı edilebilmektedir. Bu sebeple araştırmada, Türkiye işgücü piyasalarında dezavantajlı bir konumda oldukları bilinen Suriyeli kadınların, göç ve çalışma deneyimlerine odaklanılmıştır. Bu kapsamda Suriye kaynaklı göç hareketliliği dâhilinde Türkiye'de Diyarbakır iline gelmiş olan Suriyeli göçmen kadınların çalışma yaşantıları, Suriye'deki yaşantılarıyla karşılaştırmalı olarak ve göç sürecinin sosyal etkileri de göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, ilgili mevcut literatür taraması ile 2019 yılının Eylül ayında Diyarbakır ilinde gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış 22 derinlemesine mülakata dayanmaktadır. Ortalama 1-1,5 saat süren görüşmelerden alınan her cevap özgün niteliğe sahiptir ancak alan çıktılarının analizi sırasında görüşmelerin birçok ortak sonucunun da olduğu görülmüştür.

Katılımcıların göç süreçlerinin başlamasının temel nedeni savaşın doğrudan veya dolaylı etkileri ile karşı karşıya kalmış olmalarıdır. Gayri resmi yollar ile sınırı geçen katılımcılar ağırlıkta olmak üzere, göç süreci hem resmi hem de gayri resmi yollar ile gerçekleşmiştir. Tüm katılımcılar göç sürecini aile fertleri ile deneyimlemiştir. Ancak zaman içerisinde kendilerine eşlik edenlerin bir kısmı Suriye'ye geri dönmüş, bir kısmı ise başka ülkelere göç etmiştir. Düzensiz göç eden katılımcıların tamamına yakını, sınırı geçmek için kimi zaman tehdit edilerek bir aracıya para verdiklerini belirtmiştir. Göç edilecek mekân kararının verilmesinde coğrafi yakınlık katılımcılar açısından kolaylaştırıcı bir etken olmuştur. Sosyal ağların ise katılımcıların hedef ülke ve şehir kararında belirleyici olduğu bir göç süreci yaşanmıştır.

Genel itibarıyla katılımcıların Suriye'deki çalışma hayatları oldukça sınırlıdır. Suriye'de işgücü piyasasının ikili yapısına uygun olarak, kentlerde yaşayan kadınların öğretmenlik, doktorluk gibi görece yüksek nitelikli işlerde çalışabildiği, ancak kırsal bölgelerde yaşayan kadınların çoğunlukla ücretsiz aile işçisi veya ücretli işçi olarak tarım sektöründe çalıştıkları görülmektedir. Katılımcıların Suriye'deki yaşantılarından söz ederken eğitim ve nitelik durumu ile bağlantılı olarak değerlendirdikleri kadının çalışma hayatına katılımı olgusu, Türkiye'de mecburiyet haline gelmiştir. Görüşülen kadınların küçük bir bölümü Diyarbakır'da eğitim ve vasıflarına uygun işlerde çalışabilmekteyken, bir bölümü de Türkçe dil bariyeri ile karşılaşmaları, niteliklerine göre iş bulamamaları veya herhangi bir çalışma tecrübesine ve eğitime sahip olmamaları gibi sebepler ile görece niteliksiz işlerde çalışmaktadır.

Katılımcıların günleri hem Diyarbakır'da hem de Suriye'de parçalara ayrılmıştır ve tüm katılımcılar açısından bu parçalar içerisindeki sorumluluklar farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma özellikle ücretli işin gün içerisinde kapladığı zaman ve işteki çalışma koşullarından kaynaklanmakta; Diyarbakır'daki görece uzun çalışma saatleri

katılımcıların gün içerisindeki zaman yönetimlerini güçleştirmekte ve uzun çalışma sonucunda elde ettikleri düşük ücretler Suriyeli göçmen hanelerin geçimleri için yeterli olmamaktadır. Bu durum Suriyeli kadınların Diyarbakır'da istihdama katılımlarını artıran bir etkiye sahiptir.

Katılımcıların sosyal güvenlik haklarından yararlanma durumları her iki ülkede de kayıtlı veya kayıt dışı çalışmaya bağlı olarak değişmektedir. Buna karşın Diyarbakır'daki kimi işlere başvurunun ön koşulu Türk vatandaşlığıdır ve bu sebeple katılımcıların tamamına yakını kayıtlı ve sigortalı çalıştırılmayı Türk vatandaşlığı ile ilişkilendirmektedir. Ancak araştırma sahasında Türk Vatandaşlığı almış olmasına rağmen kayıtsız ve sigortasız çalıştırılan katılımcılar da mevcuttur. Yalnızca vatandaşlık alınması durumunda değil, Türkiyeli işverenlerin gerekli resmi süreci yürütmeleri ve istihdam kotasına uymaları durumunda da Suriyeli göçmenlerin kayıtlı ve sigortalı çalışmaları mümkün iken araştırma sahasında işverenin başvurusu sonucunda sigortalı çalıştırılan bir katılımcı ile karşılaşılmamıştır.

Katılımcıların Suriye'deki görece rahat yaşam koşullarına Diyarbakır'da erişemedikleri ve bu sebeple hem ekonomik hem de psikolojik olarak güçlük çektikleri görülmektedir. Katılımcıların bir bölümü savaş sebebi ile Suriye'deki tüm olanaklarından yoksun kaldıklarını dile getirmiştir. Ekonomik olarak görece iyi durumdaki hanelerde yaşadığını ya da hane geçiminin erkekler tarafından karşılandığını ifade eden katılımcılar Suriye'de çalışmayı tercih etmediklerini ifade ederken, Diyarbakır'da çalışmak katılımcıların neredeyse tümü için bir mecburiyet haline gelmektedir. Görüşülen kadınların Diyarbakır'da çalışma hayatına katılıma ilişkin yaşadıkları bu *mecburiyet* hissi, özellikle savaş sonrası dönemde ekonomik imkânların büyük ölçüde sınırlanması veya tamamen yitirilmesi ile başlamaktadır. Suriye'deki sosyal ve ekonomik imkânlarından yoksun kalan kadınlar, Diyarbakır'da yoksullukla mücadele etmektedir.

Eşleri çalış(a)mayan katılımcıların ise hanelerinin geçimini sağlamak üzere hissettikleri *çalışma mecburiyetinin* derinleştiği görülmektedir. Ancak katılımcılar eşlerinin çalış(a)madığı durumlarda dahi kendi ücretli çalışmalarını “aile ekonomisine katkı” veya “eşlere yardım” olarak değerlendirmektedir. Ücretsiz aile işçiliği veya parça başı işler yapılması ise *çalışma* olarak değerlendirilmemektedir.

Katılımcıların tamamına yakını genel itibarıyla ücretli çalışmayı olumlu görmekte ancak kadınların asıl ve en temel görevinin çocuklarının ve evlerinin bakımı olduğunun altını çizmektedir. Özellikle Suriye’deki hayatları ile kıyaslayarak Diyarbakır’da kadınların çalışma hayatına katılımlarını değerlendiren katılımcılardan bazıları, hane içerisinde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin dışına çıkılmasını ve erkeklerin hanenin geçimini sağlayacak geliri elde edemedikleri durumlarda, kadınların çalışma hayatına katılıp çocuklarını ve evlerini “ihmal etmelerini” *erkekleşme* olarak görmektedir. Tüm bu olumsuz görüşlere rağmen hanenin geçimine ve daha önemlisi çocukların bakımına ilişkin duyulan ekonomik kaygı sebebi ile Suriyeli kadınların çalışma yaşamına dâhil olmaları, ev içindeki konumlarını güçlendirmiştir.

Mecburiyet hissi, eşler dâhil olmak üzere ev içindeki tüm *otorite figürlerinin* kadınların istihdama katılımına ilişkin düşüncelerini de etkilemiştir. Suriye’deyken eşlerin (veya ev içindeki diğer *otorite figürlerinin*) rızası dâhilinde işgücü piyasasına dâhil olan katılımcılar Diyarbakır’a gelindiğinde bu rızaya ihtiyaç duymaksızın işgücü piyasalarına dâhil olmaktadır.

Suriye’de yalnızca ekonomik olarak “muhtaç” hanelerde yaşayan kadınların çalışmalarının ayıplanmadığını ifade eden katılımcıların, muhtaçlık olarak tanımladıkları koşullar Diyarbakır’da hâlihazırda yaşamlarını sürdürdükleri koşullardır. Bu nedenle Suriye’deyken hane gelirinin yüksek olduğu durumlarda (kır veya kentte yaşamaya ve eğitim durumuna göre farklılık göstermekle birlikte) kadınların çalışma hayatına

katılmaları, çevrelerindeki kimi kişiler tarafından ayıplansa da Diyarbakır'da, *mecburiyet* sebebi ile görmezden gelinebilmektedir. Katılımcılar, eşlerinin ve çevrelerindeki diğer kişilerin çalışma hayatına ilişkin fikirlerine verdikleri tepkileri 'kadının çalışmasının gerekliliği' üzerinden kurmasa da, bir şekilde çalışma hayatına dâhil olmaları kadının güçlenmesi yönünde önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların tamamı göç sürecini aileleri ile deneyimlemişse de büyük bir kısmı eşleri veya geleneksel aile ilişkilerinde otorite figürü olarak görülen herhangi bir erkek olmadan bu sürece dâhil olmuştur. *Göçün kadınlaşması* kapsamında değerlendirilebilecek bu durum ile birlikte araştırmanın birinci bölümünde değinilen savaş ve kadın işgücü arasındaki ilişkinin de katılımcılar açısından büyük oranda geçerli olduğu görülmektedir. Literatürde bu ilişki savaş sırasında eşlerini kaybeden kadınlar üzerinde kurulmuşsa da görüşme gerçekleştirilen kadınların arasında eşini savaş sırasında kaybetmiş kimse bulunmamaktadır. Dolayısıyla katılımcılar, fiziksel bir kayıp yaşamamanın travmatik ve uzun vadede ekonomik etkileri ile karşılaşmamıştır. Ancak yaşadıkları hanelerin gelir ve refah düzeylerinde yaşanan kayıplar savaş sonrası süreçte Suriyeli göçmen kadınların işgücü piyasalarına daha yüksek oranda dâhil olmalarına sebep olmuştur.

Diyarbakır, önceki bölümlerde de belirtildiği gibi işsizlik oranlarının yüksek, enformel çalışmanın yaygın olduğu bir işgücü piyasasına sahiptir. Yerli işgücü de Diyarbakır işgücü piyasasının bu zor koşullarında çalışmaktadır. Bir başka deyişle, karşılaşılan sorunların bir kısmı Suriyeli ve yerli işgücü için ortaktır. Bu noktada Diyarbakır'da yerli işgücü ile Suriyeli işgücü arasında; özel olarak da yerli kadınlar ile Suriyeli kadınlar arasında bir *yoksulluk nöbetinin* olduğu söylenebilir.

Tezin birinci bölümünde sözü edilen ikili işgücü piyasası kuramına göre göçmen işgücü, özellikle göçün ilk yıllarında işgücü piyasasında statü elde etmekten ziyade vasıf

düzeyi düşük, ucuz işgücü olarak istihdam edilmekte ve mesleki hiyerarşinin en altında konumlanmaktadır. Göçmen kadınlar ise geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ile bu toplumsal tabakalaşmanın en alt katmanında yer almakta ve bu sebeple yoksulluk ile daha yüksek oranda karşılaşmaktadır. Katılımcıların da yoksullaşma, zorunlu göç ve Diyarbakır işgücü piyasasındaki konumları düşünüldüğünde *göçün ve yoksulluğun kadınlaşması* açısından literatür ile örtüşen çalışma deneyimleri mevcuttur.

Katılımcıların görece düşük nitelikli, esnek ve güvencesiz, hatta kimi zaman yerli işçilerin yapmayı tercih etmedikleri işlerde çalışmaları, yeni bir toplumsal sınıf özelliği gösterip göstermedikleri sorusunu da akla getirmektedir. Araştırma bulguları açısından katılımcılar ayrı bir sınıf olarak değerlendirilemeyecek olsa dahi Standing'in (2014) prekarya kavramlaştırmasına uygun özellikler göstermektedir. Diyarbakır işgücü piyasasında Suriyeli göçmen kadınların özellikle güvencesizlik ile karşılaşma düzeyleri yerli kadın işçilerden de yüksektir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri sebebi ile katılımcıların Diyarbakır işgücü piyasasında karşılaştıkları göçmenlikten kaynaklanan ayrımcılık deneyimleri, özellikle yatay ayrımcılığa uğramaları ve ücret düzeyleri açısından, Suriyeli erkeklere kıyasla da yüksektir. Dolayısıyla, araştırmanın çıkış noktası olan “Diyarbakır'daki Suriyeli göçmen kadınların, çok katmanlı ayrımcılığa uğradıkları” tezi, görüşme gerçekleştirilen kadınlar açısından geçerlidir.

Katılımcıların göçmen olmaları, kadın olmaları, farklı bir etnik gruba mensup olmaları, (işçi sınıfından kopuk olmamakla birlikte) prekaryaya dâhil olmaları ve zorunlu göç kapsamında Diyarbakır'a gelmiş olmaları sebebi ile ayrımcı uygulamalara maruz kaldıkları görülmektedir. Ancak Diyarbakır işgücü piyasasında Suriyeli göçmenlerden önce de geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olması, bazı katılımcılar için ortak dilin (Kürtçe'nin) konuşuluyor olması, yine bazı katılımcıların Türk vatandaşlığı almış olmaları gibi sebepler ayrımcılığın Diyarbakır ilindeki görünürlüğünü azaltmaktadır.

Özellikle ortak dil ve kültür, sosyal uyumun sağlanmasına yönelik kültürleşme sürecini olumlu yönde etkilemektedir. Öyle ki kimi katılımcılar bu kültürel benzerlik ve konuşulan dilin ortak olması sebebi ile Diyarbakır'ı *yalancı cennet* olarak nitelendirmektedir.

Ne var ki adil entegrasyon kavramında açıklandığı gibi, göçmenlerin yalnızca bir grup olarak topluma entegre olmaları değil, bireysel olarak da özgüven, saygı ve toplumsal itibar hislerine ulaşmaları gerekmektedir. Katılımcıların birçoğu için bu hislere ulaşmalarına katkı sunacak çalışma koşulları mevcut değildir. Genel itibarıyla çalışma ilişkileri söz konusu olduğunda ortak etnik kökenin, dilin ve iki ülke için genel hatları ile benzeşen çalışma kültürünün ayrımcılık deneyimlerini azaltıcı bir etkisi olmadığı söylenebilir. Suriyeli göçmen kadınların da özellikle zorunlu göç bağlamında yaşadıkları “çaresizlik” ve “mecburiyet” hislerinin işverenlerce suiistimal edildiği görülmektedir.

Zorunlu göç sürecinin yarattığı “çaresizlik” ve “mecburiyet” hissine, bu hissin zaman zaman işverenlerce suiistimal aracı haline getirilmesine ve işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumlarını derinleştirmesine rağmen, ev dışında üretime katılacak bir alan bulmak, katılımcıları güçlendirmiştir. Bu durum katılımcıların kız çocuklarının hayatlarına ilişkin düşüncelerini de olumlu etkilemektedir. Fiziksel olarak zorlayıcı şartlarda çalışanlar dâhil olmak üzere tüm katılımcılar kız çocuklarının eğitimlerini tamamlayıp çalışmalarını istemektedir. Bununla birlikte katılımcıların çalışmaya ilişkin fikirleri kendilerinden önceki nesil kadınların (annelerinin, teyzelerinin veya halalarının) yaşantıları ile Suriye'deki sosyal ve ekonomik yaşantılarıyla bağlantılı olarak eğitim ve nitelik durumlarından da etkilenmektedir.

Gelecek hayalleri ve beklentileri sorulduğunda çocuğu olan tüm katılımcıların öncelikli olarak çocuklarının geleceğine ilişkin hayaller sıraladığı görülmüştür. Özel olarak kendileri için gelecek hayalleri sorulduğunda ise katılımcılar; güvenli bir semtte yaşamak, ev sahibi olmak, güvenceli bir işte çalışmak, Türk vatandaşı olup yerli halk ile

eşit hak ve imkânlara sahip olmak gibi temel insan haklarını kapsayacak somut beklentiler sıralamışlardır. Ancak genel olarak yabancıların, özel olarak ise bu çalışmanın öznesi olan Suriyeli göçmen kadınların söz konusu hayallerinin gerçekleşmesi, insan onuruna yarışır işlerde çalışmaları ve temel hak ve özgürlüklere erişebilmeleri için Diyarbakır ilinde düzenlenmesi gereken birçok alan bulunmaktadır.

Politika Önerileri

Yapılan görüşmelerden de anlaşılmaktadır ki savaşı bizzat deneyimlemenin insan psikolojisi üzerinde yarattığı tahribat büyüktür. Savaş sebebi ile ülkesini terk etmek zorunda kalan kişilerin göç ettikleri ülkelerde sosyal ve ekonomik olarak statü kaybı yaşadığı da göz önünde bulundurulduğunda, temel ihtiyaçlara, iş ve eğitim imkânlarına erişebilmeleri ve ihtiyaç halinde psikolojik destek alma imkânının kendilerine sunulması oldukça önemlidir. Bu imkânlara erişim, sosyal uyum için gerekli olan özgüven duygusuna ulaşılması noktasında da önemli bir etkidir.

Alan çalışması sonucunda katılımcıların, kadınların çalışma yaşamına dâhil olmalarına ilişkin olumlu fikirlerinin oldukça yeni ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi altında olduğu görülmüştür. Çalışmaya ilişkin olumlu fikirlerinin kalıcı hale gelmesi için çalışma davranışının kadınları güçlendirdiğinin, kadınların kendisi tarafından anlaşılması (kabul görmesi) ve ev içinden başlayarak geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yıkılması gerekmektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yıkılması gerekliliği ise en temelde eğitim ile çözülebilir ve bir etnik gruba ya da topluma özgü değildir. Hem Türkiyeli hem de Suriyeli öğrenciler için toplumsal cinsiyet eşitliği dersleri verilmeli, öğrencilerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin düşünceleri erken yaşlardan başlanarak değiştirilmelidir.

Bununla birlikte geçici koruma statüsündeki Suriyeli göçmenlerin kayıtlı çalışmaları için getirilen yasal sınırlamalar da yeniden düzenlenmelidir. Türkiye nüfusunun yaklaşık %4,4'üne denk gelen büyüklükteki bir göçmen grubunun toplu olarak ülkelerine dönecekleri veya yeniden başka ülkelere göç edecekleri fikri gerçekçi değildir. Bu sebeple Suriyeli göçmenlerin sosyal ve ekonomik koşullarını iyileştirmeye, yerli halk ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik, politik değişimlerden etkilenmeyecek, kalıcı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Suriyeli göçmen kadınların, genel olarak Türkiye işgücü piyasasına özel olarak da Diyarbakır işgücü piyasasına dâhil olmaları noktasında yaşadıkları sorunlara yönelik spesifik çözümlere ihtiyaç vardır. Yasal düzenlemelerin yapılması, kayıtlı çalışmaya uzanan süreçteki adımlardan yalnızca birisidir. Genel olarak Türkiye, özel olarak da Diyarbakır işgücü piyasasında kayıtsız çalışmanın oldukça yaygın olduğu ve sorunun yalnızca Suriyeli göçmen kadınlar kadar yerli halk için de geçerli olduğu bilinmektedir. Ancak Suriyeli göçmenlerin kayıtlı çalışmalarına yönelik yapılacak düzenlemelerin, özellikle yerli halk ile aralarındaki rekabet hissini azaltacağı düşünülmektedir. Bu sebeple kayıtlı çalışmaya özendirerek uygulamalar da geliştirilmeli, kayıtlı çalışma sürecinde işverenleri bekleyen zaman maliyeti ve finansal maliyeti düşürmeye yönelik çözümler geliştirilmelidir.

Kayıtdışı çalıştırılma, cinsiyet kimliği fark etmeksizin tüm Suriyeli göçmenlerin karşılaşılabileceği bir problemidir. Ancak Suriyeli göçmen kadınların nitelik ve becerilere uygun, kayıtlı ve güvenceli işlerde çalışmaları; işgücü piyasalarındaki konumları ile birlikte kadınların kendisini de güçlendirici bir etki yaratma ve kadınların ücretli çalışmaya ilişkin fikirlerini olumlu etkileme potansiyeli barındırmaktadır. Bu sebeple Suriyeli göçmen kadınların kendi niteliklerine uygun işlerde çalışmalarının önü açılmalı, herhangi bir çalışma deneyimi bulunmayan kadınlar için meslek edindirme programları

oluşturulmalıdır. Bununla birlikte kadınların, kendi beceri, eğitim ve niteliklerine uygun işlerde çalışmalarının önündeki en büyük engellerden biri olan dil bariyerini ortadan kaldırmak için ücretsiz Türkçe dil kursları yaygınlaştırılmalıdır.

Diğer yandan Suriyeli kız ve oğlan çocuklarının Türkiyeli çocuklar ile aynı eğitim fırsatlarına sahip olabilmeleri ileriki dönemlerde işgücüne katılımları, çalışacakları işlerin niteliği ve güvence düzeyleri ile doğrudan ilişkilidir. Eğitim gibi temel bir hizmete erişim için gerekli şartların oluşturulması kamu kurumlarının görevidir. Bu sebeple Suriyeli öğrencilerin eğitim hayatlarında yerli öğrenciler ile eşit olanak ve fırsatlara sahip olmaları için ilgili kamu kurumları tarafından çözüm odaklı adımlar atılmalıdır.

Tüm bu bilgiler ışığında sivil toplum kuruluşlarının sunacakları hizmetlerin ve yardımların da “yabancıların” hayatları üzerindeki etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Ancak Diyarbakır ilinde hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının zaman zaman benzer hizmetler sundukları ve benzer alanlarda faaliyet yürüttükleri görülmüştür. Bu hizmet ve yardımların kapsamı genişletilmeli ve sivil toplum kuruluşları arasında bir ağ kurulmalıdır. Kurulacak ağ sayesinde sunulan hizmetlerin tekrarı önlenebilir, etkinliği ve kapsamı genişletilebilir.

Unutulmamalıdır ki zulümden kaçmak ve insan onuruna yakışır, özgür bir yaşam sürmek dünya üzerindeki her bireyin hakkıdır. Savaşın en ağır etkileri ile yüzleşen Suriyeli göçmen kadınların da insan onuruna yakışır şekilde yaşamak için ihtiyaç duydukları tüm hizmet ve imkânlarla kendileri ve aileleri için erişme hakkı vardır. Bu hizmet ve imkânları hem yerli halka hem de Suriyeli göçmenlere sunmak devletin görevidir. Bu hakları savunmak ise Türkiye’de yaşayan her bireyin görevi olmalıdır.

Bu çalışmadan yola çıkarak Diyarbakır’daki Suriyeli göçmen erkeklerin ve LGBTİ+ bireylerin çalışma yaşamı deneyimlerinin değerlendirileceği yeni çalışmalar

gerçekleştirilebilir. Böylelikle Diyarbakır ilinde çalışma hayatına dâhil olan Suriyeli göçmenlerin hem kendi aralarındaki, hem de yerli halk ile aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konabilir ve çalışma hayatının; göçmen olma durumunun, savaş kaynaklı zorunlu göç ve cinsiyet kimliği gibi olgulardan ne şekilde etkilendiği görülebilir.

Ayrıca yaşanan küresel COVID-19 pandemisinin Diyarbakır'daki Suriyeli göçmen kadınların, erkeklerin ve LGBTİ+ bireylerin çalışma hayatlarında yaşadıkları sorunlar üzerindeki etkisi araştırılabilir. Böylece Suriyeli göçmenlerin işgücü piyasasında yaşadıkları güvencesizliğin pandemiden ne şekilde etkilendiği farklı düzeylerde ortaya konabilir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N., (2002), “**Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**”, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Acar Savran, G., (2012), Politik Bir Kavram Olarak ‘Ev Emeği’, **3. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi Kadını Görmeyen Aile ve Sağlık Politikaları Kongre Kitabı**, s.74-77.

Adak, N., (2010), Sosyal Bir Problem Olarak İşsizlik ve Sonuçları, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C.21, S.2, s. 105-116.

Adıgüzel, Y., (2011), Almanya’da Kültürel Çatışma Alanı Olarak ‘Türkçe’, **Sosyoloji Dergisi**, C.3, S.22, s. 231-251.

Adıgüzel-Öztöran, S. ve Tanyaş, B., (2020), Suriyeli Mülteci Kadınların Göç Deneyimleri: Zorunlu Göç, Gündelik Yaşam ve Uyum Üzerine Nitel Bir Çalışma, **Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi**, C.6, S.2, s.173-210.

Adserà, A. and Pytliková, M., (2015), The Role of Languages in Shaping International Migration, **Economic Journal**, C.125, S.586, s. 49–81.

AFAD, (2013), **Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları**, Ankara, AFAD Yayınları.

AFAD, (2014), **Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar**, Erişim Adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadinlar_-2014_2_.pdf , Son Erişim Tarihi:10.04.2021.

AFAD, (2017), **Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması**, Erişim Adresi: <https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25337/xfiles/17a->

[Türkiye deki Suriyelilerin Demografik Görünümü Yasam Kosullari ve Gelecek Beklentilerine Yonelik Saha Arastirmasi 2017.pdf](#) , Son Erişim Tarihi: 10.04.2021.

Akbaş, S. ve Ünlütürk Ulutaş, Ç., (2018), Küresel Fabrika Kentinin Görünmeyen İşçileri: Denizli İşgücü Piyasasında Suriyeli Göçmenler, **Çalışma ve Toplum**, S.1, s. 167-192.

Akın, E., (1991), Aile Araştırmalarında Temel Yaklaşımlar, **Türk Aile Ansiklopedisi**, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.

Akpınar, T., (2017), Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar, **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3, S.3, s. 16-29.

Akesson, B. ve Coupland, K., (2018), **Without Choice? Understanding War-Affected Syrian Families' Decisions To Leave Home**, Migration Research Series. Geneva: IOM.

Aksan, D., (2006), **Her Yönüyle Dil**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aldemir, Ç., (2016), **Kadının Görünmeyen Emeginin Görünür Kılınması: Ev İçi Emegın Ücretlendirilmesi**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi.

Alpman, P. S., (2015), Enformelleşme, Kimlik, Prekarizasyon: Emegın Kürt Hali, **Sosyal Araştırmalar Vakfı Katkı**, S.1, s. 6-23.

Amin, S. and Al Bassusi, N.H., (2003), **Wage Work and Marriage: Perspectives of Egyptian Working Women**, Policy Research Division Working Paper No. 171. New York: Population Council.

Arslan, Ü., (2014), Uluslararası Ticaret ve Kültürel Yakınlık: Asya Örneği, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi**, C.36, S.1, s. 89-101.

Aslan, Ş., Sünbül, F. ve Güzel, Ş., (2018), Mültecilerin Kilis Sağlık Hizmetleri Üzerindeki Etkisi, **Sağlık Yönetimi ve Liderlik Dergisi**, S.1, s.48-58.

Ata, M., Hünür, M. ve Pekgöz, M., (2015), **Diyarbakır İşgücü Piyasası Araştırma Raporu**, İŞKUR-Diyarbakır Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü.

Ataman, H., (2015), Mülteci mi, Sığınmacı mı, Misafir mi?, **Görüş Dergisi**, S. 88, s.25-33.

Aybay, R., (1998), **Teba-i Osmani'den T. C. Yurttaşına Geçişin Neresindeyiz?, 75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, A. Ünsal (Ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Aydemir, C. ve Ülker, B., (2015), Diyarbakır İline Ait Bölgesel Kalkınma Analizi ve Karacadağ Kalkınma Ajansı, **Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.5, S.9, s. 67-80.

Aydın, İ.S., (2009), **Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Erişim Adresi: <http://www.solar-academy.com/menus/Suriye-Arap-Cumhuriyeti-Ulke-Raporu-2009-IGEME.014102.pdf> , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Balanche, F., (2018), **Sectarianism in Syria's Civil War**, The Washington Institute for Near East Policy, Washington, DC, Erişim Adresi: <https://www.washingtoninstitute.org/media/4137> , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Baltacı, A., (2018), Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.7, S.1, s. 231-274.

Baltacı, A., (2019), Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)**, C.5, S.2, s. 368-388.

Barın, H., (2015), Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.2, s. 10-56.

Başbay, A. ve Bektaş, Y., (2009), Çokkültürlülük Bağlamında Öğretim Ortamı ve Öğretmen Yeterlikleri, **Eğitim ve Bilim**, C.34, S.152, s. 30-43.

Başbuğ, Ş., (2017), Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancıların Karşılaştıkları Çalışma Sorununa İlişkin Bir İnceleme, **İş ve Hayat**, C.3, S.6, s. 137-154.

Başterzi Devrim, A., (2017), Mülteci, Sığınmacı ve Göçmen Kadınların Ruh Sağlığı, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, C.9, S.4, s. 379-387.

Bauer, P.C., Riphahn, R.T., (2004), Heterogeneity in the Intergenerational Transmission of Educational Attainment: Evidence from Switzerland on Natives and Second Generation Immigrants, **IZA Discussion Papers**, Institute for the Study of Labor (IZA), S.1354.

Bernardi, F., (1999), Does the Husband Matter? Married Women and Employment in Italy, **European Sociological Review**, C.15, S.3, s. 285–300.

Blair-Loy, M., Hochschild, A., Pugh, A., Williams, J. and Hartmann, H., (2015), Stability and Transformation In Gender, Work, And Family: Insights From the Second

Shift For the Next Quarter Century, **Community, Work & Family**, C.18, S.4, s. 435-454.

Bloch, A., (2002), 'Refugees' Opportunities and Barriers in Employment and Training, **Research Report 179**, Department for Work and Pension.

Bora, T., (2010), Tekel Direnişinde Ara Son - Sınıf Mücadelesi: 'Hep' Olan ve 'Yeni' Olan, **Birikim Dergisi**, Erişim Adresi: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-251-252-mart-nisan-2010/2429/tekel-direnisinde-ara-son-sinif-mucadelesi-hep-olan-ve-yeni-olan/6407> Son Erişim Tarihi: 13.07.2021.

Bourdieu, P., (2006), **Karşı Ateşler**, çev. H. Yücel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Breman, J., (2013), A Bogus Concept?, **New Left Review**, S.84, s. 130-138.

Buz, S., (2007), Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C.18, S.2, s. 37-50.

Buz, S., (2009), Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadınların 'Görünürlüğü', **Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü Aile ve Toplum Dergisi**, C.5, S.17, s. 40-50.

Canbey Özgüler, V., (2018), Kitleli Göçlerin Emek Piyasalarına Etkisi: Türkiye'deki Suriyeliler, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S.74, s. 77-102.

Cankurtaran, Ö. ve Albayrak, B., (2019), **Suriye'den Türkiye'ye Kadın Olmak**, Özvarış, Ş.B. ve Erdost, T. (ed.), Ankara: Merdiven Yayın.

Caro, L.P., (2020), **Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler**, ILO Türkiye Ofisi, Erişim Adresi: <https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro->

10.04.2021.

Casas-Cortés, M., (2014), A Genealogy of Precarity: A Toolbox for Rearticulating Fragmented Social Realities In and Out of the Workplace, **Rethinking Marxism**, C.26, S.2, s. 206-226.

Castles, S., (2003), Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation, **New Critical Writings in Political Sociology**, S.3, s. 13-34.

Castles, S., (2004), **The Factors That Make and Unmake Migration Policies**, The International Migration Review, C.38, S.3, s. 852-884.

Castles, S., and Miller, M.J., (2003), **The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World**, Basingstoke: Palgrave-Macmillan.

Castles, S., Loughna, S. and Crawley, H., (2003), **States of Conflict the Causes of Forced Migration to the European Union**, London: Institute of Public Policy Research.

Castles, S., Miller, M.J. and Ammendola, G., (2005), The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World, **American Foreign Policy Interests**, C.27, S.6, s. 537-542.

Charmes, J., (2010), **Informal Economy and Labour Market Policies and Institutions in Selected Mediterranean Countries: Turkey, Syria, Jordan, Algeria and Morocco**, International Labour Organization, International Labour Organization Research Background Paper, Geneva.

Chen, M. A., (2012), **The Informal Economy: Definitions, Theories and Policies**, WIEGO Working Paper No:1, Erişim Adresi:

https://www.wiego.org/sites/default/files/migrated/publications/files/Chen_WIEGO_WP1.pdf , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Coşkun, E., (2015), Kayıtdışı alışma ve Fuhuş Kıskaçında Gmen Kadınlar, **Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü Bülteni**, S.4, s. 104-115.

Coşkun, E. (2017), Türkiye’de Kağıtsız Göçmen Kadınlar ve Sosyal Hizmetler, **alışma ve Toplum**, C.3, S.54, s. 1299-1316.

ağlayan, S., (2006), G Kuramları, G ve Göçmen İlişkisi, Muğla Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.17, s. 67-91.

ağlayan, S., (2015), Suriye Savaşı ve Suriyeli Göçmenler: Teorik ve Kavramsal Anlama abası, **Sosyoloji Divanı**, S.6, s. 193-208.

alım, S., Kavlak, O. ve Sevil ., (2012), Evrensel Bir Sorun: Göç Eden Kadınların Sağlığı Ve Sağlık Hizmetlerinde Yaşanan Dil Engeli, **Sağlık ve Toplum**, S.2, s. 11-19

Çamur Duyan, G., (2010), Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ rneği, **Aile ve Toplum**, C.6, S.22, s. 19-29.

elik, N. B., (2017), Güncel Gelişmeler Işığında Türk Vatandaşlığının İstisnai Haller Kapsamında Kazanılması, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.170, s. 357-418.

etin, İ., (2012), Kentsel Ayrışma ve Mekânsal Kümelenme Biçimleri, **İdeal Kent Dergisi**, S. 7, s. 160-186.

etin, İ., (2016), Türkiye’de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal ve Kültürel Entegrasyonu, **Sosyoloji Dergisi**, S.34, s.197-222.

Dama, N ve Karagöl, E.T., (2015), **Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar**, İstanbul: SETA.

Dedeoğlu, S., (2000), Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği, **Toplum ve Bilim**, S.86, s. 139-170.

Dedeoğlu, S., (2018), Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinde Yoksulların Rekabetine, **Çalışma ve Toplum**, C.1, S.56, s. 37-98.

Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E., (2020), Göç Teorileri, Göçmen Emeği Ve Entegrasyon: Kadınların Yeri, Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları, **Göç Araştırmaları Derneği ve SU Gender**, s. 18-37.

Del Boca, D., Locatelli, M. and Pasqua, S., (2000), **Employment Decisions of Married Womens: Evidence and Explanations**, Child Working Papers, S.8.

Demirbilek, S., (2007), Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açısından İncelenmesi, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, C.44, S.511, s. 12-27.

Dey, I., (1993), **Qualitative Data Analysis: A User Friendly Guide for Social Science**, London: Routledge.

Dost, S., (2014), Ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde ülkemizdeki Suriyeli sığınmacıların hukuki durumu, **S.D.Ü. Hukuk Fak. Dergisi**, C.4, S.1, s. 27-69.

Doğan, B. ve Karakuyu, M., (2016), Suriyeli Göçmenlerin Sosyoekonomik Ve Sosyokültürel Özelliklerinin Analizi: İstanbul Beyoğlu Örneği, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S.33, s. 302-333.

Ekşi, N., (2012), **Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular**, İstanbul: Beta Yayınevi.

El Laithy, H. and Abu-Ismail, K., (2005), **Poverty In Syria: 1996-2004 Diagnosis and Pro-Poor Policy Considerations**, Technical Report, United Nations Development Programme: Syria.

Erdaş, G. ve Özmen, E.F., (2019), Toplumsal Cinsiyet Kavramının Konut Mekân Organizasyonu ve Konut Reklamları Üzerine Etkisi, Megaron, S.14, s. 11-28.

Erder, S., (1986), **Refah Toplumunda “Getto” ve Türkler**, İstanbul: Teknografik Matbaacılık.

Erdoğan, M., (2020), **Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi**, Ankara: Orion Kitabevi.

Erdoğan, S. ve Toksöz, G., (2013), Kadınların görünmeyen emeğinin görünen yüzü: Türkiye’de Ev İşçileri, **Uluslararası Çalışma Ofisi Çalışma Koşulları ve İstihdam Serisi**, S.42.

Ersoy, E., (2009), Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği. Fırat Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C.19, S. 2, s. 209-230.

FAO: Food and Agriculture Organization of the United Nations (2017), **Counting The Cost: Agriculture In Syria After Six Years of Crisis**, Rome, Italy. Erişim Adresi: www.fao.org/3/b-i7081e.pdf , Son Erişim Tarihi: 14.07.2021.

Gamlen, A., (2020), **Migration and Mobility After the 2020 Pandemic: The End of an Age?**, Geneva: International Organization for Migration, Erişim Adresi: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/migration-and-mobility.pdf> , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Ghosh, J., (2009), **Migration and Gender Empowerment: Recent Trends and Emerging Issues**”, **Human Development Research Paper**, UNDP, Erişim Adresi:

https://mpira.ub.uni-muenchen.de/19181/1/MPRA_paper_19181.pdf , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Gilmore, D. D., (1990), **Manhood In the Making: Cultural Concepts of Masculinity**, New Haven, CT, US: Yale University Press.

Goldstein, J. S., (2003), War and Gender, **Encyclopedia of Sex and Gender: Men and Women in the World's Cultures**, Ember, C.R. ve Ember M. (ed), Boston: Springer, s. 107-116.

Göksel, G.,U., (2019), **Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi**, Kızıltuğ, M. (çev.), İstanbul: Pinhan Yayınları.

Göktuna Yaylacı, F., (2012), Belçika'daki Türklerin Dil Kullanımları, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.5, S.2, s. 63-88.

Gönül, S., (2020), **Zorunlu Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Suriyeli Kadınların Evlilik Deneyimleri**, Göç Araştırmaları Derneğı ve SU Gender, s. 80-100.

Güllüpnar, F., (2012) Göç Olgusunun Ekonomi-Politiğı ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine bir Değerlendirme, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.4, s. 53-85, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/800901> , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Gülyaşar, M., (2017), Suriyeliler ve Vatandaşlık: Yerel Halk ve Suriyeli Sığınmacılar Çerçevesinde Bir Değerlendirme, **OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, C.7, S.13, s. 678-705.

Gümüş, A.K., (2018), **Suriye'den Türkiye'ye Göçün Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yansımaları (Gaziantep Örneğı)**, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi.

Günay, G. ve Bener, Ö., (2011), Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.3, s. 157-171.

Günerigök, M. ve Oğur, K., (2018), Prekarya Sosyolojisi: Ücretli Öğretmenler Örneği, **Din ve Bilim Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, C.1, S.2, s. 138-156.

Gürel Üçer, Z.A., Özkazanç, S. ve Atılgan, Z., (2018), Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Kente Uyumunu: Ankara Siteler’de İstihdama Katılım, **Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, C.3, S.2, s. 610-624, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/496832> , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, (2018), **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örneklemini Ana Raporu**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Erişim Adresi: http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/2018_TNSA_SR.pdf , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, (2018), **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Ana Raporu**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Erişim Adresi: http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/TNSA2018_ana_Rapor.pdf , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Hakimian, H. and Nugent, J. B., (2005), **Trade Policy and Economic Integration In The Middle East and North Africa: Economic Boundaries In Flux**, Abingdon: Routledge.

Hart, G., (1995), **Gender and Household Dynamics: Recent Theories and Their Implications. In Critical Issues in Asian Development: Theories, Experiences and Policies**, Quibria, M.G. (ed), Oxford: Oxford University Press.

Harunoğulları, M. ve Cengiz, D., (2014), Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Analizi: Hatay (Antakya) Örneği, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar**, C.9, S.45, s. 1307-9581.

Harvey, D. and Reed, M.H., (1996), The Culture of Poverty: An Ideological Analysis, **Sociological Perspectives**, C.39, S.4, s. 465-495.

Heath, A.F., Rothon, C., and Kilpi, E., (2008), The Second Generation in Western Europe: Education, Unemployment, and Occupational Attainment, **Annual Review of Sociology**, S.34, s. 211-235.

Hugo, G., (2005), **Migrants in Society: Diversity and Cohesion**, Global Commission on International Migration, Erişim Adresi: https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TP6.pdf , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Humphrey, M., (1969) **The Hostage Seekers: A Study of Childless and Adopting Couples**, London: Longmans/National Bureau for Co-operation in Child Care, New York: Humanities Press.

International Labour Office, (2009), **Syria Labour Inspection Audit: Joint Outcome On Labour Inspection**, Labour Administration and Inspection Programme, Geneva, Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---lab_admin/documents/publication/wcms_240156.pdf , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

International Labour Organisation, (2010), **Gender, Employment and the Informal Economy in Syria Policy Brief 8**, Geneva: International Labour Office,

Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_144219.pdf , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

IOM, (2020), **World Migration Report 2020**, Geneva: International Organization for Migration, Erişim Adresi: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

IOM, (2013), Göç Terimleri Sözlüğü, Geneva: International Organization for Migration, Erişim Adresi: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf , Son Erişim Tarihi: 13.07.2021.

Izzati, F.F., (2016), **Women's Work and Capitalism: Housewifization and Home-based Labor in Indonesian Context**, Presents on Panel 17 "Women's in Southeast Asia's Economy, Politics and 1000 MANAS Journal of Social Studies Society of ASEASUK Conference 2016 in SOAS, University of London, 16-18 September.

İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydıngün, İ., (1998), **Türkiye'de İggöç ve İggöçün İşi Hareketine Etkisi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 207-244.

İlkkaracan, İ. ve İlkkaracan, P., (1998), **1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İnce, C., (2018), **Uluslararası Göç Bağlamında Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Yoğunlaşması**, İksad Yayınevi.

İnce, C., (2019), Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, C.11, S.18, s. 2579-2615.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2018), **TRC3 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu**, Diyarbakır, Erişim Adresi:
https://www.karacadag.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadag.gov.tr_304_XF4V98JS_istihdam_ve_isgucu_piyasasi_raporu_mayis_2018.pdf, Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Karakaya, H., (2018), Görünmez Emek ve Ev Kadınları, **Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.2, S.1, s.73-94.

Karasu, M., (2018), Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Kentlerde Neden Oldukları Güvenlik Riskleri, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** , C. 36, S. 2, s. 51-74.

Kartal, B. ve Başçı, E., (2014), Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C.12, S.2, s. 275-299.

Kaushal, N., (2014), Intergenerational Payoffs of Education: The Future of Children, **Institute for the Study of Labor**, C.24, S.1, s.61-78.

Kaya, A. ve Kır  , A., (2016), ** stanbul'daki Suriyeli Mültecilere Yönelik Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu**,  stanbul: Hayata Destek Yayınları.

Kaya, İ. ve Yılmaz Eren, E., (2015), **Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri**, İstanbul: SETA Yayınları.

Kaygısız, İ., (2017), **Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri**, Friedrich Ebert Derneği Friedrich-Ebert-Stiftung(FES) Yayınları.

Kaynak, S., Arslan, İ., Alancıoğlu, E. ve Koçakoğlu, M. A., (2016), **Göçün Sosyo-Ekonomik Sonuçları: Suriyeli Göçmenler Üzerine Bir Uygulama**, Diken, A. ve Buluş, A. (Ed.), 2. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi: ‘Göç, Yoksulluk ve İstihdam’ Bildiriler Kitabı, s. 11-18.

Khoudja, Y. and Fleischmann, F., (2015), Ethnic Differences in Female Labour Force Participation in the Netherlands: Adding Gender Role Attitudes and Religiosity to the Explanation, **European Sociological Review**, C.31, S.1., s. 91-102.

Khoudja, Y. and Platt, L., (2017), **Labour Market Entries and Exits of Women From Different Origin Countries In the UK** ,Social Science Research, Erişim Adresi: https://core.ac.uk/reader/132202239?utm_source=linkout , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Kılıç, D. ve Öztürk, S., (2012), Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama, **Amme İdaresi Dergisi**, C.47, S.1, s. 107-130.

Körükmez, L., Karakılıç, İ.Z. ve Danış, D., (2020), **Mecburiyet, Müzakere, Değişim: Suriyeli Kadınların Çalışma Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri**, İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği (GAR).

Kuru, K.Y., (2021), **Kayseri’ye Yerleşen Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Eskişehir Bağları Sektinin Gettolaşması Sürecinin Başlaması Üzerindeki Etkisi**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Küçükkendirci, H. ve Batı, S., (2020), Konya’da Sağlık Çalışanlarının Mülteci ve Sığınmacılara Bakış Açısının Değerlendirilmesi, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Genel Sağlık Bilimleri Dergisi**, C.2, S.2, s. 28-39.

Kümbetoğlu, B., (2017), **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lee, E. S., (1966), A theory of migration, **Demography**, C.3, S.1, s. 47-57.

Lordoğlu, K. ve Aslan, M., (2016), En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014, **Çalışma ve Toplum**, C.49. S.2, s. 789-808.

Lordoğlu, K., (2015), Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar, **Çalışma ve Toplum**, C.44, S.1, s. 29-44.

Martikainen, T., (2010), Religion, Immigrants and Integration, **AMID Working Paper Series**, S.43, s. 1–14.

Marx, K., (2003), **Kapital I**, Çev: Alaattin Bilgi, Eriş Yayınları.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., and Taylor, J. E., (1993), Theories Of International Migration: A Review And Appraisal, **Population And Development Review**, C.19, S.3, s. 431-466.

Massey, D.S. Et. al., (1996), International Migration and Community Development, **Population Index**, C. 62, S.3, s. 397-418.

Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu, (2014), **Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar Raporu**, Erişim Adresi: [https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%C5%9EINDA%20YA%C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%C4%9EINMACILAR%20RAPORU\(9\).pdf](https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%C5%9EINDA%20YA%C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%C4%9EINMACILAR%20RAPORU(9).pdf)

Merz, E. M., Özeke-Kocabas, E., Oort, F. J., and Schuengel, C., (2009), Intergenerational Family Solidarity: Value Differences Between Immigrant Groups and Generations, **Journal of Family Psychology**, C.23, S.3, s. 291-300.

Mukhopadhyay, T., (2003), Creating Citizens Who Demand Just Governance: Gender and Development in The Twenty-first Century, **Gender and Development**, C.11, S.3, s. 45-56.

Murat, S. ve Yılmaz-Eser, B., (2013), Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusunun Geçerliliği, **Emek ve Toplum Dergisi**, C.2, S.3, s. 92-123.

Mutlu, P., Mısırlı, K.Y., Kahveci, M., Akyol, A.E., Erol, E., Gümüşcan, İ., ... ve Salman, C. (2018), Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri, **Çalışma ve Toplum**, C.56, S.1, s. 69-92.

Nadim, M., (2014), Reinterpreting the Relation Between Motherhood and Paid Work: Second-Generation Immigrant Women in Norway, **The Sociological Review**, C.62, s. 494–511.

Oğuz, Ş., (2011), Tekel Direnişinin Işığında Güvencesiz Çalışma/Yaşama: Proletaryadan ‘Prekarya’ya mı?, **Mülkiye Dergisi**, C.35, S.271, s. 7-24.

Omay, U., (2011), Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadınlar, **Çalışma ve Toplum**, C.30, S.3, s. 137-166.

Oran, S., (2015), Kitap İncelemesi: Modern Zamanların Tutunamayanları Prekarya: Sınıf mı, Sınıftan Kaçış mı?, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** , C.70, S.1, s. 237-247.

Ortega, F. ve Peri, G., (2013), The Effect of Income and Immigration Policies on International Migration, **Migration Studies** 1, s. 1-28.

Özbek, Ç. ve Köşk, U.C., (2018), Yeniden Üretim Döngüsü İçinde Kadın Göçmenler, **Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi**, C.1, S.1, s. 39-58.

Özçelik, B., (2018), Cinsiyet Ayrımında Evrensel Normların Oluşması Ve Toplumsal Cinsiyet, **Social Mentality and Researcher Thinkers Journal**, C.4, S.13, s. 860-875.

Özer, H., (2018), Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerı Ve Toplumsal Cinsiyet Rollerı Açısından Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi, **Tarih Okulu Dergisi**, S.17-2, s. 295-333.

Özer, M. ve Biçerli, K., (2003), Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.3, s. 55-86.

Özkarlı, F., (2015), Mardin’de Enformel İstihdamda Çalışan Suriyeli Göçmenler, **Birey ve Toplum**, C.5, S.9, s.175-191.

Özügürü, M., (2010), **TEKEL Direniş: Sınıflar Mücadelesi Üzerine Anımsamalar**, Gökhan Bulut (der.), Tekel Direnişinin Işığında Gelenekselden Yeniye İşçi Sınıfı Hareketi, Ankara: Nota Bene Yayınları, s.45-62.

Parlaktuna, İ., (2010), Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi, **Ege Akademik Bakış**, C.10, S.4, s. 1217-1230.

Parsons, T., (1972), Age and Sex in the Social Structure of the United States, Manning, P.K. ve Truzzi, M.(Ed.), **Youth and Sociology**, New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall, Inc., 136-147.

Pazarcı, H., (2011), **Uluslararası Hukuk**, Ankara: Turhan Kitabevi.

Pearce, D., (1978), The Feminization Of Poverty: Woman, Work and Welfare, **Urban And Social Change Review**, C.11, S.1, s. 28-36.

Piche, V., (2013), Contemporary Migration Theories as Reflected in their Founding Texts, Dutreuilh, C. (Çev.), **Population**, C.68, S.1, s. 141-164.

Pillinger, J., (2007), **The Feminisation of Migration: Experiences and Opportunities In Ireland**, Dublin: Immigrant Council of Ireland.

Piore, M. J., (1979), **Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies**, Cambridge: Cambridge University Press.

Pirinççi, F., (2018), Suriye'ye Komşu Ülkelerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikaları, **TESAM Akademi** , C.5, S.2, s. 39-60.

Ravenstein, E. G., (1885), The laws of migration, **Journal of the Statistical Society of London**, C.48, S.2, s. 167-235.

Redfield, R., Linton, R., ve Herskovits, M.J., (1936), Memorandum for the Study of Acculturation, **American Anthropologist**, S.38, s. 149-152.

Rosin, H. M., ve Korabik, K., (1990), Marital and Family Correlates of Women Managers' Attrition From Organizations, **Journal of Vocational Behavior**, C.37, S.1, s. 104-120.

Sancar, S. ve Göç-Bilgin, M., (2021), **Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması**, Ankara: CEİD Yayınları.

Sapmaz, H., (2017), Kadın, Neoliberal Politikalar ve Küreselleşme, **Yasama Dergisi**, S.32, s. 41-63.

Saygın, S. ve Hasta, D., (2018), Göç, Kültürleşme ve Uyum, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, C.10, S.3, s. 312-333.

Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F., (2016), Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C.18, S.31, s. 1-13.

Sen, A., (2004), **Özgürlükle Kalkınma**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Standing, G., (2014), **Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf**, çev. E. Bulut, İstanbul: İletişim Yayınları.

Standing, G., (2017), **Prekarya Bildirgesi Hakların Kısılmasından Yurttaşlığa**, Bora, T. (ed.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Stark, O., and Bloom, D. E., (1985), The New Economics Of Labor Migration, **The American Economic Review**, C.75, S.2, s. 173-178.

Şahankaya-Adar, A., (2018), Türkiye’de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü mü?, **Çalışma ve Toplum**, C.56, S.1, s. 13-36.

Şahin, Ç., (2018), Türkiye’de Kadın Göçmen İşçilerin Durumunun ‘Emek Sermaye Çatışmasında’ Yeniden Değerlendirilmesi, **Çalışma ve Toplum**, C.59, S.4, s. 2155-2192.

Şahin, G., (2019), Yaşanan Son Gelişmeler Doğrultusunda Suriye'nin Tarımsal Yapısı, **Asya Araştırmaları Dergisi**, C.3, S.2, s. 283-316.

Şeker, B. ve Aslan, Z., (2015), Refugee Children in the Educational Process: An Social Psychological Assessment, **Journal of Theoretical Educational Science** , C.8, S.1, s. 86-105 .

Şeker, D. ve Uçan, G., (2016), Göç Sürecinde Kadın, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.14, S.1, s. 199-214.

Şeker, O., (2019), Suriyeli Mültecilerin Değişen Toplumsal Cinsiyet Rollerini, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, C.8, S.23, s. 227-245.

Şentürk, C., (2020), **Türkiye Şehirlerinde Suriyeli Göçmenler, Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi Vakfı (ZfTI) Policy Paper Number-8**, Erişim Adresi: https://cdn.website-editor.net/09fe2713f5da44ff99ead273b339f17d/files/uploaded/TR-PolicyPaper_8_Syrische_Migration.pdf , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Tallichet, S. E., ve Willits, F. K., (1986), Gender-Role Attitude Change of Young Women: Influential Factors From A Panel Study, **Social Psychology Quarterly**, C.49, S.3, s. 219–227.

Taşdoğan, C., (2020), Suriyeli Sığınmacıların İşsizlik Oranlarına Etkileri: TRC1 Bölgesi İçin Farkların Farkı Analizi, **Fiscaeconomia**, C.4, S.2, s. 452-482.

The World Bank, (2017), **Toll of War: The Economic and Social Consequences of the Conflict in Syria**, Washington, DC: World Bank.

Toksöz, G., (2006), **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Toksöz, G., (2012), **Kalkınmada Kadın Emegi**, İstanbul: Varlık Yayınları.

Toksöz, G., (2014), **Göç ve Kalkınma Üzerine Küresel Forum**, İdealkent, S.14, s.29-37.

Toksöz, G., (2015), **Kadınlar İşgücü Piyasasının Neden Dışında? Kapitalizm ve Patriarka Temelinde Bir Analiz**, Kaos-GL Derneği ve TİE, Çalışma Hayatında Ayrımcılık Paneli, s. 37-56.

Tokuzlu, L. B., (2005), **Turkey: The Legal Dimension of Migration, Mediterranean Migration 2005 Report**, CARIM – European University Institute – European Commission, Florence, s.339-347.

Türk, G.D., (2016), Türkiye’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum

Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme, **Marmara İletişim Dergisi**, S.25, s. 145-157.

Türkay, M., (2016), Çocukların Sorunları, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, **Savaş, Göç ve Sağlık**, s. 71-75.

Uçar, C., (2020), **Gaziantep Parça Başı Emek Piyasasının Suriyeli Kadınları: Emek, Zorunlu Göç ve Şiddet**, Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları, s.38-55.

Ünlütürk Ulutaş, Ç. ve Kalfa, A., (2009), Göçün Kadınlaşması ve Gömen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri, **Fe Dergi**, C.1, S.2, s. 13-28.

Wang, Z., de Graaff, T. and Nijkamp, P. (2018) Barriers of Culture, Networks, and Language in International Migration: A Review, **Region**, C.5, S.1, s. 73-89.

Yalçın, C., (2004), **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık.

Yaman, A., (2016), Suriyeli Sosyal Sermayenin İnşası ve Yeniden Üretim Sürecinin Sivil Toplum ve Ekonomik Hayat Alanlarında İncelenmesi, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.2, S.3, s. 94-127.

Yazıcı, E. ve Düzkaya, H., (2017), Misafirlikten Vatandaşlığa Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü: Türkiye Ve Avrupa Birliği Mevzuatı Ekseninde Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, **Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, C.6, S.16, s. 419-456 .

Yıldırım, A., (1999), Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, S.112, s. 7-17.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H., (2008), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, A., (2017), Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.3, S.1, s. 36-67.

Yıldız, Ö., (2013), Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, C.16, S.1, s. 141-169.

Yılmaz, A., (2014), Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri, **Türkoloji Çalışmaları**, C.9, S.2, s. 1685-1704.

Yılmaz, A., (2018), Göç ve Kadın: “Göçün Feminizasyonu” ve Kadın Göçmenlerin Durumu, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.17, S.1, s. 383-400.

Yılmaz, B., (2012), **Yoksulluğun Kadın Hali / Kadın Yoksulluğunun Halli**, 3. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi Kadını Görmeyen Aile ve Sağlık Politikaları Kongre Kitabı, s. 86-96.

Yu, W., (2002), Jobs for Mothers: Married Women's Labor Force Reentry and Part-Time, Temporary Employment in Japan, **Sociological Forum**, C.17, S.3, s. 493-523.

Yurdusev, A.N., (1997), **Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği**, A.Eralp (Ed.), Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi, Ankara: İmge Kitabevi, 17-85.

İNTERNET KAYNAKLARI

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> ,Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bilgi Amaçlı Kur Verileri, Erişim Adresi: https://www.tcmb.gov.tr/bilgi/amackur/kurlar_tr.html , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

UNHCR Türkiye İstatistikleri: Türkiye Kilit veriler ve Sayılar, Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma İzni Harç Bedelleri, Erişim Adresi: https://www.csgeb.gov.tr/uigm/duyurular/2021_yili_calisma_izni_harc_tutarlari_ve_degerli_kagit_bedel/ , Son Erişim Tarihi: 13.07.2021.

TÜİK Mevsimlik Etkilerden Arındırılmış İstatistikler, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Isgucu-Istatistikleri-Nisan-2011-8553> Son Erişim Tarihi: 28.12.2020.

Ahmet Hakan, “Suriyeli Mülteciler Ülkeleri İçin Neden Savaşmıyor”, Hürriyet Gazetesi, 8 Şubat 2018 Tarihli Yazı: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/suriyeli-multeciler-ulkeleri-icin-neden-savasmiyor-40734842> Son Erişim Tarihi: 28.12.2020.

Dünya Bankası Veri Tabanında Suriye İşgücü Piyasasına İlişkin Veriler, Erişim Adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.ZS?locations=SY> , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Elizabeth Hagedorn ve Hussein Akoush, “Syrian Revolution Changed How Women Viewed In The Workplace”, Global Post, 30 Ağustos 2018 Tarihli Yazı, Erişim Adresi: <https://www.pri.org/stories/2018-08-30/syrian-revolution-changed-how-women-are-viewed-workplace> Son Erişim Tarihi: 26.04. 2021.

Diyarbakır Gazete, “Diyarbakır İşsizlik Şampiyonu Oldu!”, 7 Şubat 2018 Tarihli Yazı, Erişim Adresi: <https://www.diyarbakirgazete.com/diyarbakir-issizlik-sampiyonu-oldu/> Son Erişim Tarihi: 26.04. 2021.

Burcu Karakaş, “2,5 Milyon Suriyeli Var, Araştırma Yok: Akademide Fiili Yasak Sürüyor”, Gazete Diken 25 Ocak 2016 Tarihli Yazısı, Erişim Adresi:

<http://www.diken.com.tr/25-milyon-suriyeli-var-arastirma-yok-akademide-fiili-yasak-suruyor/> Son Erişim Tarihi: 26.04. 2021

UNCHR Verileri, Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html>
Son Erişim Tarihi: 26.04. 2021.

Murat Erdoğan, “Açık Kapı Politikasından Açık Sınır Politikasına Türkiye’deki Suriyeliler”, Panorama, 9 Mart 2020 Tarihli Yazı, Erişim Adresi: <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/09/acik-kapi-politikasindan-acik-sinir-politikasina-turkiyedeki-suriyeliler-murat-erdogan/> Son Erişim Tarihi: 26.04. 2021.

“Türkiye, Suriye Sınırını Kısmen Kapattı”, BBC Türkiye, 22 Eylül 2014 Tarihli Yazı, Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/09/140922_turkiye_kobani Son Erişim Tarihi: 26.04. 2021.

SYP-ABD Doları Kuru İçin Yararlanılan Kaynak: <http://www.shaam.org/reports/economic-reports/%D8%AA%D9%82%D8%B1%D9%8A%D8%B1-%D8%B4%D8%A7%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF%D9%8A-20-01-2016.html> Son Erişim Tarihi: 26.04. 2021.

TÜİK İl Bazlı İşgücü İstatistikleri: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 Son Erişim Tarihi: 3.08.2020.

Doğuşta Beklenen Yaşam Süresine İlişkin TÜİK Verileri: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tablolari-2017-2019-33711#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Yeni%20do%C4%9Fmu%20>

[C5%9F%20bir%20bireyin%20mevcut,d%C3%B6neminde%2078%2C6%20y%C4%B1la%20y%C3%BCkseldi.](#) Son Erişim Tarihi: 27.12.2020

“İçişleri Bakanı Süleyman Soylu Sınırı Geçen Göçmen Sayısını Açıkladı”, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Mart 2020 Tarihli Yazı, Erişim Adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/icisleri-bakani-suleyman-soylu-siniri-gecen-gocmen-sayisini-acikladi-1725493> Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Mahmut Bozarslan, “Diyarbakır'daki Suriyeli Öğrencilerin Corona Virüsü Sınavı”, Amerika'nın Sesi 17 Nisan 2020 Tarihli Yazı, Erişim Adresi: <https://www.amerikaninsesi.com/a/diyarbak%C4%B1r-daki-suriyeli-%C3%B6%C4%9Frencilerin-corona-vir%C3%BCs%C3%BCs%C4%B1nav%C4%B1-/5376530.html> , Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

Derya Meryem, “Salgın Sürecinde Diyarbakır’da Mülteci Olmak”, Sivil Sayfalar 2 Haziran 2020 Tarihli Yazı, Erişim Adresi: <https://www.sivilsayfalar.org/2020/06/02/salgin-surecinde-diyarbakirda-multeci-olmak/> Son Erişim Tarihi: 26.04.2021.

EKLER

EK - 1 Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

1- Öncelikle kendinizi tanıtabilir misiniz?

Şimdi size Suriye’den Türkiye’ye göç sürecinizle alakalı bazı sorular sormak istiyorum.

2- Suriye’den Türkiye’ye göç sürecinizi anlatabilir misiniz? (Katılımcının kendiliğinden cevaplamadığı noktada ek olarak sorulabilecek sorular aşağıda yer almaktadır)

3- Göç etmek için hangi yollara başvurdunuz?

4- Suriye’den göç etme sebebinizi anlatabilir misiniz?

Aşağıdaki sorular katılımcıya hem Suriye’deki yaşantısı hem de Türkiye’deki yaşantısıyla ilgili ayrı ayrı sorulacaktır.

Şimdi size Suriye’deki yaşantınızla ilgili bir takım sorular sormak istiyorum.

1- Bana Suriye’deki bir gününüzü anlatabilir misiniz?

2- Suriye’deyken hiç çalıştınız mı? Bazen bazı kadınlar ufak-tefek şeyler satarlar, pazar yerinde satış yaparlar, para karşılığında ya da para almadan ailenin işyerinde ya da tarlasında çalışırlar, başkalarının satın alması için evde dikiş nakış yaparlar, çocuk bakıcılığı veya ev temizliği gibi işler yaparlar. Soruma bunları da hesaba katarak yanıt vermenizi istiyorum.

Eğer katılımcı çalışmışsa;

3- İlk işinizden başlayarak Suriye’deki çalışma hayatınızı anlatır mısınız?

4- Suriye’deyken çalıştığınız işi/işleri nasıl veya kimin aracılığıyla buldunuz?

(Katılımcının kendiliğinden cevaplamadığı noktada ek olarak sorulabilecek sorular aşağıda yer almaktadır)

- (Birden fazla işte çalışıldığı öğrenilmişse) Hangi işlerde ve ne kadar süre ile çalıştığınızı kısaca anlatabilir misiniz?
- Son çalıştığınız iş nasıl bir işti? İş ortamınızı çalıştığınızı kısaca anlatabilir misiniz?

- Çalıştığınız iş yerindeki(yerlerindeki) kadın ve erkek dağılımı sizce nasıldı?
- Çalıştığınız iş için sizce yeterli eğitim ve deneyiminiz var mıydı?
- İş yerindeki insanlarla iletişiminizden bahsedebilir misiniz? Lütfen bu soruma hem patronunuzu hem de diğer çalışma arkadaşlarınızı düşünerek cevap verin.

5- Çalıştığınız işte sosyal güvenceniz var mıydı?

6- Sizinle aynı pozisyonda çalışan diğer kadın ve erkek çalışanlarla kıyasladığınızda maaş ve işinizin diğer sosyal olanaklarından ne düzeyde faydalandığınızı düşünüyordunuz? (Örneğin; eğer varsa kreş, personel servisi, yemekhane gibi olanaklar.)

7- Suriye'deyken çalıştığınız iş/işleri düşündüğünüzde, bu iş/işler dışında başka nasıl bir işte çalışmayı isterdiniz?

8- İşinizden hangi sebeple ayrıldınız?

9- Hanenizde yaşayan erkekler çalışmanızı nasıl karşılıyordu?

10- Çevrenizdeki diğer insanlar çalışmanızı nasıl karşılıyordu?

Eğer katılımcı hiç çalışmamışsa, veya Suriye'deki son çalışmasının üzerinden uzun zaman geçtiğini söylüyorsa;

11- Neden hiç çalışmadınız/ uzun süredir çalışmıyorsunuz?

Aşağıdaki sorular Suriye'de yaşadığı süre boyunca çalışmış veya çalışmamış olan tüm kadınlara sorulacaktır.

12- Kadınların çalışma hayatına katılımlarını Suriye'deyken nasıl değerlendiriyordunuz?

13- Suriye'deki hayatınızı düşündüğünüzde, bir kadının hangi koşullarda çalışmasını uygun buluyordunuz?

14- Kadınların Suriye'deyken çalıştıkları işlerdeki ücret düzeyleriyle alakalı fikirleriniz nelerdir?

15- Sizin anneniz, teyze(ler)niz, hala(lar)nız Suriye'deyken çalışıyorlar mıydı? Eğer çalışıyorlarsa hangi işlerde çalışıyorlardı? Eğer çalışmıyorlarsa çalışmama sebepleri sizce neydi?

Şimdi size Türkiye'deki yaşantınızla ilgili bir takım sorular sormak istiyorum.

1- Bana Türkiye'deki bir gününüzü anlatabilir misiniz?

2- Türkiye'de hiç çalıştınız mı? Bazen bazı kadınlar ufak-tefek şeyler satarlar, pazar yerinde satış yaparlar, para karşılığında ya da para almadan ailenin işyerinde ya da tarlasında çalışırlar, başkalarının satın alması için evde dikiş

nakış yaparlar, çocuk bakıcılığı veya ev temizliği gibi işler yaparlar. Soruma bunları da hesaba katarak yanıt vermenizi istiyorum.

Eğer katılımcı çalışmışsa;

- 3- İlk işinizden başlayarak Türkiye'deki çalışma hayatınızı anlatır mısınız?
- 4- Türkiye'deyken çalıştığınız işi/işleri nasıl veya kimin aracılığıyla buldunuz?

(Katılımcının kendiliğinden cevaplamadığı noktada ek olarak sorulabilecek sorular aşağıda yer almaktadır)

- (Birden fazla işte çalışıldığı öğrenilmişse) Hangi işlerde ve ne kadar süre ile çalıştığınızı kısaca anlatabilir misiniz?
 - Son çalıştığınız iş nasıl bir işti? İş ortamınızı ve işyerindeki görevinizi kısaca anlatabilir misiniz?
 - Çalıştığınız iş yerindeki(yerlerindeki) kadın ve erkek dağılımı sizce nasıldı?
 - Çalıştığınız iş için sizce yeterli eğitim ve deneyiminiz var mıydı?
 - İş yerindeki insanlarla iletişiminizden bahsedebilir misiniz? Lütfen bu soruma hem patronunuzu hem de diğer çalışma arkadaşlarınızı düşünerek cevap verin.
- 5- Çalıştığınız işte sosyal güvenceniz var mı/mıydı?
 - 6- Sizinle aynı pozisyonda çalışan diğer kadın ve erkek çalışanlarla kıyasladığınızda maaş ve işinizin diğer sosyal olanaklarından ne düzeyde faydalandığınızı düşünüyorsunuz? (Örneğin; eğer varsa kreş, personel servisi, yemekhane gibi olanaklar.)
 - 7- Şuan çalıştığınız iş (veya son çalıştığınız iş) haricinde nasıl bir işte çalışabilirdiniz? Şu anki işinizle bu hayali işi kıyasladığınızda ne tür farklar görüyorsunuz?
 - 8- (Eğer katılımcı daha önce çalışmış ancak işten ayrılmışsa) İşinizden hangi sebeple ayrıldınız?
 - 9- Hanenizde yaşayan erkekler çalışmanızı nasıl karşılıyor/karşıliyordu?
 - 10- Çevrenizdeki diğer insanlar çalışmanızı nasıl karşılıyor/karşıliyordu?
 - Ekonomik ve sosyal koşullar değişseydi çalışmanızı sizce nasıl karşılar(lar)dı?

Eğer katılımcı hiç çalışmamışsa veya Türkiye'deki son çalışmasının üzerinden uzun zaman geçtiğini söylüyorsa;

- 11- Neden hiç çalışmadınız/ uzun süredir çalışmıyorsunuz?

Aşağıdaki sorular Türkiye’de yaşadığı süre boyunca çalışmış veya çalışmamış olan tüm kadınlara sorulacaktır.

- 12- Kadınların Türkiye’de çalışma hayatına katılımlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 13- Türkiye’deki çalışma hayatınızda karşılaştığınız herhangi bir problem olduğunu düşünüyor musunuz?
- 14- Kadınların Türkiye’de çalıştıkları işlerdeki ücret düzeyleriyle alakalı fikirleriniz nelerdir?
- 15- Sizce kadınlar hangi koşullarda Türkiye’de çalışma yaşamına dahil olmalılar ya da olabilirler?

Aşağıdaki sorular tüm katılımcılar için sorulacaktır;

- 16- Dil bilmeniz veya bilmemeniz Diyarbakır’daki çalışma hayatınızı sizce ne şekilde etkiledi/etkiliyor?
- 17- Suriyeli göçmenler arasındaki sosyal, toplumsal ve ekonomik dayanışmaya ilişkin görüşleriniz nelerdir?
- 18- Şimdi size çocuklarınıza ilişkin gelecek beklentilerinizi soracağım.
 - Eğitim çağındaki Suriyeli kız çocuklarının okuması ve (ileride) çalışması ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
 - Suriyeli genç kadınların eğitim almasına ve çalışmalarına ilişkin düşünceleriniz nelerdir?
- 19- Kendinizle alakalı gelecek beklentileriniz nelerdir?

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 24/06/2019
Toplantı Sayısı : 08
Karar Sayısı : 230

230- Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü yüksek lisans öğrencisi **Bengin İnanc**'ın "2011 Sonrası Dönemde Suriyeli Kadınların Diyarbakır'da Çalışma Deneyimleri" başlıklı tezi ile ilgili 24/05/2019 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü yüksek lisans öğrencisi **Bengin İnanc**'ın "2011 Sonrası Dönemde Suriyeli Kadınların Diyarbakır'da Çalışma Deneyimleri" başlıklı tezinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNI DİR

İŞLİMİTÖR
SOSYAL BİLİMLER
ALT ETİK KURULU
24/06/2019
18/07/2019
55
SOSYAL BİLİMLER

EK- 3- Saha Çalışması İzin Belgesi

Sayı : 19107767-000-E.22816
Konu : Tez Çalışması Hakkında

T.C.
DİYARBAKIR VALİLİĞİ
İl Göç İdaresi Müdürlüğü

03/10/2019

İLGİLİ MAKAMA

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programı 7912002 numaralı öğrencisi Bengin İnanc, "2011 sonrası Dönemde Suriyeli Göçmen Kadın Emeği: Diyarbakır Örneği" başlıklı tezine dayanak olmak üzere ilimizde yaşayan gececi koruma kapsamındaki Suriyelilere ait verilere ihtiyaç duyduğunu 22.07.2019 tarihinde Müdürlüğümüze vermiş olduğu dilekçe ile bildirmiştir.

Bu minvalde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden alınan onay neticesinde adı geçen öğrencinin ilimizde yaşayan Suriyelilere ait verilere ulaşmasına izin verilmiş ve 03.10.2019 tarihinde tez çalışmasını bitirerek Müdürlüğümüze bildirmiştir.

Bilgi ve gereğini arz ederim.

Sercan AYDIN
Müdür V.

Ek: Dilekçe (8 sayfa)

*Bu belge elektronik imzalıdır. imzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (gMyYnx-bPHTTt-u21ZE-mxH+Yc-CA4Uw8Wq) kodunu yazınız.

Telefon No: Faks No: 04122290608
e-Posta: Internet Adresi: www.icisleri.gov.tr

Bilgi için: Mehmet Emin AKINCI
Uzman Yardımcısı
Telefon No:

ÖZET

Bu çalışmada 2011 sonrası dönemde Diyarbakır'daki Suriyeli göçmen kadınların çalışma yaşamı deneyimleri aktarılmaktadır. Diyarbakır ilinde 22 Suriyeli göçmen kadın ile gerçekleştirilen görüşmeler ışığında Suriyeli göçmen kadınların göç sürecinden önceki ve sonraki çalışma yaşamları değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Suriyeli kadınların işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumlarını yaratan sebepler ele alınmış, zorunlu göçün kadınların çalışma yaşantıları üzerinde oluşturduğu etki tartışılmıştır. Suriyeli göçmen kadınların zorunlu göçün yarattığı mecburiyet hissi sebebi ile işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumlarının pekiştiği ancak buna rağmen yalnızca çalışma yaşamına katılmanın dahi kadınları güçlendirici bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu çalışmada üç kuşak Suriyeli kadın arasında çalışma düşüncesinin nasıl aktarıldığı ve hangi faktörlerden etkilendiği değerlendirilmiştir. Son olarak da Diyarbakır'da deneyimleri paylaşılan sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinden yola çıkılarak, Suriyeli göçmen kadınların işgücü piyasasındaki konumlarını güçlendirecek ve adil entegrasyon tartışmaları ışığında uyum süreçlerine katkıda bulunacak politika önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dil bariyeri, Diyarbakır işgücü piyasası, Suriyeli kadın işgücü, sosyal ağlar, Suriyeli göçmen kadınlar, uluslararası zorunlu göç.

ABSTRACT

In this study, the working life experiences of Syrian migrant women in Diyarbakır in the post-2011 period are presented. In the light of interviews with 22 Syrian migrant women in Diyarbakır, the working lives of Syrian migrant women before and after the migration process were evaluated. In addition, the reasons for creating the disadvantageous position of Syrian women in the labor market were addressed, and the impact of forced migration on women's working lives was discussed. It has been concluded that Syrian migrant women's disadvantaged position in the labour market has deepened due to the feeling of compulsion created by forced migration, but despite this, even participating in working life alone has an empowering effect on women. In this study, how the idea of working among three generations of Syrian women was conveyed and what factors were affected were evaluated. Finally, based on the activities of non-governmental organizations whose experiences are shared in Diyarbakır, policy recommendations that will strengthen the position of Syrian migrant women in the labor market and contribute to the adaptation processes in the light of fair integration discussions were presented.

Key Words: Diyarbakır labour market, international forced migration, language barrier, social networks, Syrian women labour force, Syrian migrant women.